

Informacja o działalności
Instytutu Pamięci Narodowej
–Komisji Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu
w okresie 1 lipca 2001 r. – 30 czerwca 2002 r.

Warszawa, wrzesień 2002 r.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	4
Wprowadzenie	6
I. Informacja z wykonania budżetu	14
1. Ogólna charakterystyka	14
2. Realizacja budżetu IPN w 2001 r.	15
3. Realizacja budżetu IPN w I połowie 2002 r.	19
4. Inwestycje	23
5. Załącznik nr 1. Wykonanie wydatków w 2001 r. wg klasyfikacji budżetowej	26
II. Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	28
1. Prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	34
2. Śledztwa o szczególnym ciężarze gatunkowym prowadzone przez poszczególne Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	35
• Oddziałowej Komisji w Białymstoku	35
• Oddziałowej Komisji w Gdańsku	44
• Oddziałowej Komisji w Katowicach	50
• Oddziałowej Komisji w Krakowie	57
• Oddziałowej Komisji w Lublinie	62
• Oddziałowej Komisji w Łodzi	70
• Oddziałowej Komisji w Poznaniu	77
• Oddziałowej Komisji w Rzeszowie.....	86
• Oddziałowej Komisji w Warszawie	91
• Oddziałowej Komisji we Wrocławiu	98
3. Ekspertyzy i opracowania	105
4. Inne formy realizowania ustawowych zadań Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	110
5. Załącznik nr 1. Wnioski o pomoc prawną nadesłane w okresie sprawozdawczym do Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu przez zagraniczne organy wymiaru sprawiedliwości oraz inne instytucje zajmujące się problematyką ścigania zbrodni nazistowskich	113
6. Załącznik nr 2. Wystąpienia Głównej i Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu do organów wymiaru sprawiedliwości innych państw oraz polskich placówek dyplomatycznych.....	115
III. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów	122
1. Gromadzenie i opracowywanie	123
2. Udostępnianie zasobu archiwalnego	134
3. Ewidencja i informacja	144
4. Magazyny, reprografia, konserwacja	151
IV. Biuro Edukacji Publicznej	154
1. Działalność naukowo-badawcza BEP	155
2. Konferencje oraz sesje naukowe i popularno-naukowe	160
3. Indywidualna działalność naukowa pracowników BEP	161

4. Działania popularyzatorskie i edukacyjne	161
5. Działalność wydawnicza BEP	167
6. Działalność naukowo-badawcza Oddziałowych Biur Edukacji Publicznej	169
• Oddziałowe Biuro w Białymstoku	169
• Oddziałowe Biuro w Gdańsku	170
• Oddziałowe Biuro w Katowicach	172
• Oddziałowe Biuro w Krakowie	173
• Oddziałowe Biuro Lublinie	174
• Oddziałowe Biuro w Łodzi	175
• Oddziałowe Biuro w Poznaniu	176
• Oddziałowe Biuro w Rzeszowie	177
• Oddziałowe Biuro w Warszawie	178
• Oddziałowe Biuro we Wrocławiu	180
7. Załącznik nr 1: Spis konferencji i sesji naukowych zorganizowanych przez Biuro Edukacji Publicznej IPN	182
8. Załącznik nr 2: Spis publikacji pracowników naukowych BEP	184
9. Załącznik nr 3: Wystawy zorganizowane przez BEP	201
10. Załącznik nr 4: Konkursy historyczne i zbliżone formy pracy z młodzieżą organizowane przez BEP IPN w latach 2001–2002	207
V. Informacja o działalności Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej	211
Adresy Oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej	213
Suplement – Działalność oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej	215

Wykaz skrótów

ABW	– Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
AK	– Armia Krajowa
BEP	– Biuro Edukacji Publicznej
BUiAD	– Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
Gestapo	– Geheime Staatspolizei, nazistowska Tajna Policja Państwowa
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
KBW	– Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KL	– Konzentrationlager (obóz koncentracyjny)
mb	– metry bieżące
MO	– Milicja Obywatelska
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSWiA	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NKWD	– Narodnyj komissariat wnutriennich dieł (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR)
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
OBEP	– Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN
OBUiAD	– Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN
OKŚZpNP	– Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
OKBZpNP	– Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
ORMO	– Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
OUN	– Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
RIP	– Rzecznik Interesu Publicznego
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Sicherheitsdienst des Reichsführers SS (Służba Bezpieczeństwa Przywódcy SS)
SS	– Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (Sztafety Ochronne NSDAP)
Smiersz	– „Siert' szpionom” – tajna służba policyjna, której zadaniem była inwigilacja Armii Czerwonej, a także kontrwywiad
UB (UBP)	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UOP	– Urząd Ochrony Państwa
UPA	– Ukraińska Powstańcza Armia
„WiN”	– Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
WSI	– Wojskowe Służby Informacyjne
WSR	– Wojskowy Sąd Rejonowy
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUiAD	– Wydział Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN
WUSW	– Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WP	– Wojsko Polskie
ZOMO	– Zmotoryzowane Oddziały Milicji Obywatelskiej
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ŻIH	– Żydowski Instytut Historyczny

Zasięg terytorialny działalności oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej

WPROWADZENIE

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu stoi na uboczu wszelkich sporów i interesów politycznych po 1989 roku, a więc w wolnej Polsce. Wyniki naszej pracy mają służyć wyłącznie prawdzie, wolności i pamięci, a przez to – długookresowym interesom Narodu Polskiego i Państwa Polskiego. Nie znaczy to, że Instytut nie podlega publicznym politycznym ocenom. Żadna instytucja publiczna nie jest i nie może być od tego wolna. Oceny te nierzadko odnoszą się do samej misji Instytutu.

Odnosząc się do działalności Instytutu w okresie od lipca 2001 r. do lipca 2002 r. należy podkreślić następujące fakty:

1. Instytut samodzielnie, dzięki własnej inwencji oraz dobrej współpracy z przedstawicielami władz państwowych i samorządowych pozyskał, wyremontował i przystosował do swoich potrzeb wyeksploatowane pomieszczenia – na podstawie i w ramach przyznanych środków budżetowych.
2. Instytut zgromadził znaczną część istotnych zespołów dokumentów archiwalnych, które stanowią jego ustawy zasób. Tam gdzie to było konieczne, Instytut zabezpieczył przejmowane dokumenty przed ich dalszą biologiczną lub mechaniczną degradacją. Instytut intensywnie opracowuje zebrane dokumenty oraz skrupulatnie przygotowwał i rozpoczął procedurę udostępniania pokrzywdzonym dokumentów wytworzonych przez organy bezpieczeństwa przed rokiem 1990.
3. Prokuratorzy Instytutu prowadzili 1271 śledztw, w tym 245 w sprawach zbrodni nazi-stowskich, 937 w sprawach zbrodni komunistycznych oraz 89 w sprawach innych zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Są to śledztwa ze względów dowodowych i organizacyjnych szczególnie skomplikowane. W okresie sprawozdawczym prokuratorzy Instytutu przesłuchali prawie 8000 świadków. Do sądów zostało skierowanych 18 aktów oskarżenia, w kolejnych 29 sprawach przedstawione zostały zarzuty 43 podejrzanym. Skierowany został jeden wniosek o ekstradycję. W dwóch sprawach zapadły wyroki skazujące. Niektóre z prowadzonych śledztw ze względu na czynione w ich toku ustalenia, a także formułowane oceny prawnokarne mają charakter prekursorski i dają asumpt do wypowiedzi doktryny oraz kształtowania się orzecznictwa sądowego, co uznać należy za istotny wkład w rozwój kultury prawnej demokratycznego państwa prawnego.
4. Instytut staje się trwałym i ważnym ogniwem edukacji historycznej i patriotycznej polskiej młodzieży.
5. W działalności Instytutu znajdują oparcie środowiska kombatanckie, stał się on forum dla żołnierzy i uczestników wojny oraz niepodległościowej i demokratycznej opozycji okresu powojennego.
6. W ciągu zaledwie dwóch lat działalności Instytut stał się liczącą placówką badawczą. Na ten sukces składają się znaczące konferencje naukowe, sześć tematycznych serii wydawniczych oraz dwa czasopisma. Instytut z sukcesem realizuje programy badawcze wielkich monografii istotnych wydarzeń lub zjawisk historii lat 1939–1949 (zagłada Żydów na ziemiach polskich; konspiracja w Wielkopolsce 1939–1945; okupacja niemiecka w Łódzkiem; skazani na karę śmierci 1944–1956; aparat represji; opór społeczny 1944–1989; represje wobec wsi i ruchu ludowego 1944–1989; stan wojenny). Instytut ściśle współpracuje z Instytutem Historii PAN, Instytutem Studiów Politycznych PAN oraz na podstawie odpowiednich umów z większością uniwersytetów.

7. Instytut nawiązał rzeczową współpracę ze swoimi odpowiednikami w innych krajach (Czechy, Izrael, Litwa, Niemcy, Rumunia, Słowacja, Węgry, USA). Tam, gdzie nie ma odpowiednika Instytutu, współpracujemy z historykami i z archiwistami, tak jest w przypadku Ukrainy i Rosji. Prokuratorzy Instytutu współpracują ściśle z niemiecką Centralą Ścigania Zbrodni Nazistowskich w Ludwigsburgu, z Centrum Wiesenthala, z Departamentem Sprawiedliwości USA. Prokuratorzy ci współpracują – w ramach pomocy prawnej – z prokuratorami Niemiec, Rosji, Białorusi, Ukrainy, Litwy, USA, Kanady, Izraela i Wielkiej Brytanii. Służąc prawdzie, Instytut wkomponował się w proces trwałego pojednania naszego Narodu z narodami niemieckim, rosyjskim, ukraińskim, litewskim, białoruskim oraz z żydowskim.

Budżet Instytutu

Wykonanie budżetu Instytutu w 2001 r. spotkało się z jednoznaczną aprobatą Najwyższej Izby Kontroli a także sejmowych Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka oraz Komisji Finansów Publicznych. W ocenie NIK, Instytut „racjonalnie gospodarował środkami publicznymi na realizację zadań”. Z planowanych na 2001 r. 84 694 tys. zł Instytut wydał 83 421 tys. zł (98,5%).

W Instytucie Pamięci Narodowej przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w porównaniu do 2000 r. obniżyło się o 6,9%. Przeciętne zatrudnienie w 2001 r. wyniosło 804 etaty, w tym 78 etatów prokuratorów. W porównaniu do planowanego limitu zatrudnienia przeciętne zatrudnienie było niższe o 293 etaty. W 2002 r. (do końca czerwca) przeciętne zatrudnienie wynosiło 1080 etatów, w tym prokuratorów 95 etatów.

Wykonanie wydatków majątkowych z budżetu 2001 r. wyniosło 25 682 tys. zł, z tego: wydatki inwestycyjne pochłonęły 23,6 mln zł, a wydatki na zakupy inwestycyjne niecałe 2,1 mln zł.

Ograniczenie w ustawie budżetowej na 2002 r. planowanego budżetu o 20 mln zł, wpłynęło na spowolnienie opracowywania przejętych dokumentów, ograniczenie planów działalności edukacyjnej (wystaw, seminariów, szkoleń, ograniczenie wydawnictw), czy wydłużenie okresu prac adaptacyjno-remontowych w przejętych budynkach.

Ściganie zbrodni

Politykę pionu śledczego Instytutu zatwierdziło Kolegium IPN. Ustawowym zadaniem prokuratorów pionu śledczego IPN jest prowadzenie śledztw w sprawach zbrodni nazistowskich, zbrodni komunistycznych oraz zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i zbrodni wojennych. Ustawa o IPN-KSZpNP definiuje pojęcie zbrodni nazistowskich oraz zbrodni komunistycznych. Opisane w ustawie zbrodnie ścigane są w prawie międzynarodowym jako zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości oraz zbrodnie ludobójstwa. Ściganie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy komunistycznych uzyskało akceptację Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który w wyroku z 22 marca 2001 r. w sprawie Streletz, Kessler i Krenz przeciwko Niemcom stwierdził m.in., iż „problem z jakim muszą zmagać się Niemcy po zjednoczeniu dotyczący postawy wobec osób które popełniły przestępstwa w okresie poprzedniego systemu dotyczy także innych krajów, które dokonały przejścia do systemu demokratycznego”. W wyroku tym Trybunał uznał, że „jest uzasadnione, aby państwo prawne prowadziło postępowanie karne wobec osób, które popełniły przestępstwa pod rządami poprzedniego systemu; podobnie, sądy takiego kraju, zajmując miejsce sądów istniejących wcześniej, nie mogą być krytykowane za stosowanie i interpretowanie przepisów prawa obowiązujących w inkryminowanym czasie

„w świetle podstaw czyniących państwo państwem prawnym”. Trybunał stwierdził, że skarżący, którzy jako przywódcy państwa stworzyli pozory prawa obowiązującego w systemie prawnym wschodnich Niemiec, lecz następnie zastosowali lub kontynuowali praktyki rażąco łamiące same podstawy tego systemu, nie mogą powoływać się na ochronę z art. 7 § 1 Konwencji zakazującej działania prawa karnego wstecz. „Rozumowanie przeciwne byłoby sprzeczne z celem tego przepisu, jakim jest zagwarantowanie, aby nikt nie był poddany dowolnemu oskarżeniu, uznaniu winnym lub wymierzeniu kary”.

Podobnie jak choćby w Czechach czy w Niemczech, prokuratorzy Instytutu ścigają tylko takie czyny, które w momencie ich popełnienia były zabronione przez prawo karne wówczas obowiązujące. Wówczas, tak samo jak i obecnie, sprzeczne z prawem polskim i ratyfikowanymi konwencjami ONZ było bicie ludzi w śledztwie, skazywanie na podstawie nieobowiązującego prawa czy kierowanie w ramach struktur państwa związkami o charakterze przestępczym albo masowymi represjami.

IPN-KŚZpNP ściga te zbrodnie, które zostały popełnione na osobach narodowości polskiej, bez względu na miejsce ich popełnienia oraz na ofiarach innych narodowości, popełnionych na terytorium Państwa Polskiego.

Śledztwa mające za przedmiot zbrodnie nazistowskie, komunistyczne oraz zbrodnie wojenne, wszczynane są przez prokuratorów Instytutu zarówno z urzędu, w oparciu o ustalenia własne prokuratorów korzystających z pomocy historyków-ekspertów, jak i doniesienia o popełnieniu przestępstwa, składanego przez pokrzywdzonych, świadków i inne podmioty. Zgodnie z zasadą legalizmu, prokurator wydaje postanowienie o wszczęciu śledztwa we wszystkich wypadkach, w których czynności sprawdzające uzasadniają kwalifikację prawną zbrodni, jako podlegającej ściganiu przez pion śledczy IPN.

Instytut kontynuuje szereg postępowań w sprawie zbrodni nazistowskich. Około 95% z tych śledztw w sprawie zbrodni nazistowskich oraz innych zbrodni wojennych dotyczy ofiar narodowości polskiej. Ze śledztw obecnie intensywnie prowadzonych można wymienić m.in. sprawę niemieczenia polskich dzieci, zbrodnie nazistów w więzieniu w Forcie VII w Poznaniu oraz zbrodnie w podwileńskich Ponarach, zbrodnie zabójstwa przez żołnierzy SS Galizien i nacjonalistów ukraińskich ok. 1 000 mieszkańców wsi Huta Pieniacka. Ta ostatnia zbrodnia traktowana jest jako zbrodnia przeciwko ludzkości. Śledztwa obejmują również deportacje Polaków w głąb ZSRR.

Wśród postępowań karnych w sprawach zbrodni komunistycznych znaczną część stanowią śledztwa w sprawach przestępstw popełnionych w Polsce w okresie stalinizmu. Śledztwom tym nadany jest priorytet z powodu m.in. wieku i stanu zdrowia ofiar, świadków, a także sprawców tych zbrodni. Prokuratorzy prowadzą także żmudne czynności sprawdzające, które z różnych przyczyn nie kończą się wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa (np. w sprawie zaginięcia marynarzy dwóch szwedzkich statków, które 18 lutego 1948 r. wypłynęły z portu w Uście, a także w sprawie produkcji mydła z ludzkich szczątków w okresie II wojny światowej w Instytucie Anatomii Akademii Medycznej w Gdańsku).

Służba prokuratorów Instytutu ma swoją wyraźną specyfikę na tle pracy prokuratorów prokuratury powszechnej. Wynika ona z konieczności poznania kontekstu historycznego ściganego przestępstwa, poznania obowiązującego wówczas prawa i orzecznictwa. W części spraw potrzeba przesłuchać po kilkuset świadków, co oznacza żmudny proces ustalenia ich danych personalnych, stwierdzenia czy żyją oraz odszukania ich i przesłuchania często w miejscu zamieszkania. Znaczną część spraw prowadzonych przez pion śledczy Instytutu należy porównać, ze względu na skalę procesowych zadań, do śledztw prowadzonych

w sprawach zorganizowanej przestępczości oraz w sprawach gospodarczych przez prokuratorów prokuratur apelacyjnych oraz okręgowych. Wynika to z wielowątkowości i złożoności odtwarzanych mechanizmów przestępstw, wielości osób pokrzywdzonych oraz sprawców, współdziałających w ich dokonywaniu, a także faktu, że zbrodnie te – w ujęciu kryminologicznym – stanowią postać „przestępczości państwa”, tzn. popełniane były w imieniu władz państwowych przez jego funkcjonariuszy. Prokuratorzy IPN muszą prowadzić liczne i pracochłonne kwerendy archiwalne w archiwach państwowych, wojskowych, resortowych. Prokuratorzy ci z reguły prowadzą samodzielnie całe postępowanie nie korzystając z pomocy Policji w zakresie ustalania faktów będących przedmiotem śledztwa. Bez porównania częściej niż inni prokuratorzy, prokuratorzy Instytutu gromadząc materiał dowodowy muszą korzystać z pomocy prawnej organów wymiaru sprawiedliwości oraz innych instytucji państw obcych. Akta spraw zakończonych liczą od kilkunastu do kilkuset tomów.

W wielu postępowaniach, przesłuchiwani w charakterze świadków pokrzywdzeni wyrażali swą moralną satysfakcję z powodu kwalifikacji prawnej zbrodni przyjmowanej przez prokuratorów IPN. Świadkowie ci podkreślali przy tym niejednokrotnie, że relacja złożona przed prokuratorem jest jedyną formą utrwalenia doświadczeń i przeżyć z przeszłości, które często traumatyzowały całe ich późniejsze życie. Śledztwa, które z różnych przyczyn nie kończą się skierowaniem do sądu aktu oskarżenia przeciwko sprawcom zbrodni, zyskały w publicystyce miano „śledztw historycznych”, które tylko w części oddaje ich charakter i cele.

Archiwizowanie i udostępnianie dokumentów

Zadanie archiwizowania i udostępniania dokumentów wytworzonych przez polskie i obce organy bezpieczeństwa państwa w latach 1939–1989 mieści się w konstytucyjnym obowiązku władz publicznych opisanym w art. 61 oraz 51 naszej ustawy zasadniczej. Kierując się tymi przepisami oraz przepisami ustawy o IPN-KŚZpNP, Instytut musi brać też pod uwagę wymagania wynikające z ustaw o ochronie informacji niejawnych, o ochronie danych osobowych, oraz o ochronie osób i mienia. Zadania te Instytut realizuje poprzez pion archiwalny, który tworzą Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, oddziałowe biura udostępniania i archiwizacji dokumentów oraz wydziały udostępniania i archiwizacji dokumentów w delegaturach. Na dzień 30 czerwca 2002 r. w pionie archiwalnym jest zatrudnionych łącznie 439 archiwistów (436 etatów), w tym w BUiAD 150 archiwistów (149 etatów).

W okresie sprawozdawczym priorytetem pionu archiwalnego było przejmowanie dokumentów i ich udostępnianie osobom pokrzywdzonym i innym osobom oraz podmiotom uprawnionym zgodnie z ustawą o IPN. Na ogół, mimo ustawowego obowiązku, dotychczasowi dysponenci akt organów bezpieczeństwa państwa nie byli przygotowani do ich przekazania, to znaczy nie wyodrębniono z zasobu akt dla IPN, nie sporządzono spisów zdawczo-odbiorczych. Źmudne prace archiwalne w magazynach tych instytucji mogły przedłużyć okres gromadzenia zasobu archiwalnego naszego Instytutu. Ta sytuacja skutkowałaby ograniczeniem realizowania ustawowych zadań Instytutu. Dlatego Instytut nie chcąc dopuścić do takiej sytuacji włączył się w te prace. Nasi archiwiści typowali i przygotowywali dokumenty do przekazania wspólnie z archiwistami instytucji – dotychczasowych dysponentów akt. Instytut w okresie sprawozdawczym przejmował dokumenty z archiwów UOP, WSI i Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSWiA, a także z archiwów sądowych i prokuratur. Na zasób aktowy BUiAD składają się zatem akta przejęte całkowicie lub częściowo z archiwum MSWiA, Policji, archiwów Wojskowych Służb Informacyjnych, Straży Granicznej, Centralnego Archiwum Wojskowego oraz z Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej, Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w Modlinie, Archiwum Wojsk

Lądowych w Warszawie, z Biura Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa w Warszawie oraz delegatur w Olsztynie i Radomiu, z archiwów sądowych i prokuratur z obszaru apelacji warszawskiej, Komendy Głównej Policji, byłej Wyższej Szkoły Oficerskiej SB w Legionowie oraz mazowieckiej Komendy Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu, Centralnego Zarządu Służby Więziennej, Sądu Najwyższego, jak i materiały archiwalne przekazywane przez różnych darczyńców (głównie wspomnienia i relacje dotyczące okresu represji nazistowskich oraz komunistycznych).

Sytuacja w oddziałowych biurach udostępniania i archiwizacji dokumentów w zakresie gromadzenia wyglądała podobnie jak w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów. Jedyną istotną różnicą był moment rozpoczęcia gromadzenia archiwaliów uzależniony od zakończenia remontów poszczególnych obiektów magazynowych Instytutu oraz dostosowania ich do wymogów ustawy o ochronie informacji niejawnych. Z tego też powodu regularne przyjmowanie akt przez oddziałowe biura udostępniania i archiwizacji rozpoczęło się w pełni dopiero w końcu III kwartału 2001 r. wraz z oddaniem do użytku pierwszych pomieszczeń magazynowych spełniających wymogi przechowywania dokumentacji niejawnej (w Warszawie już w lipcu 2001 r. znaczna część pomieszczeń magazynowych była gotowa do przejścia akt).

W dniu 1 lipca 2001 r. Instytut dysponował nieco mniej niż połową dokumentów (46,3%), które zgodnie z ustawą powinien przejąć (94.128 mb). W okresie sprawozdawczym zasób ten wzrósł o 253% i w dniu 30 czerwca 2002 r. liczył on 46.722 mb. z czego 46,9% zgromadzone jest w archiwum Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie, a reszta w dziewięciu oddziałach IPN. Zasób aktowy tego archiwum plasuje go na czołowej pozycji wśród archiwów krajowych gromadzących narodowy zasób archiwalny.

Tylko niewielka część akt przekazywana do IPN jest uporządkowana. Część przyjmowanych akt była zagrzybiona, wymagały one pilnych zabiegów konserwatorskich. Wynikająca z wymogów sztuki archiwalnej konieczność chociażby częściowego ich uporządkowania (zszycie, nadanie paginacji) wydłuża proces udostępniania przyjmowanych akt.

Skoncentrowanie działań Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz oddziałowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów w zakresie gromadzenia i skierowanie do tych prac znacznej liczby archiwistów spowodowało ograniczenie prac związanych z porządkowaniem zasobu. Zakończone zostały inwentaryzacje tych zespołów, nad którymi Instytut rozpoczął prace porządkowe jeszcze w pierwszej połowie 2001 r. Podjęto, na wnioski badaczy, inwentaryzację nowych zespołów aktowych tematycznie związanych z najnowszym okresem historii Polski, np. z wprowadzeniem stanu wojennego.

Sporządzenie elektronicznych pomocy ewidencyjnych ograniczała niedostateczna liczba komputerów w oddziałach IPN oraz brak odpowiednich zabezpieczeń dla sprzętu komputerowego.

Od rozpoczęcia akcji przyjmowania wniosków pokrzywdzonych w pierwszej połowie lutego 2001 r. do końca czerwca 2002 r. 11.389 osób zechciało uzyskać wgląd do materiałów, jakie zgromadziły na nie organy bezpieczeństwa; w okresie sprawozdawczym złożonych zostało 4813 wniosków. Wnioski te rozpatrywane są w kolejności wpływu, z uwzględnieniem zasad pierwszeństwa ustalonych przez Kolegium Instytutu. W okresie sprawozdawczym wydano zaświadczenie 459 osobom pokrzywdzonym lub udostępniono im następnie dokumenty; 251 osobom ze względu na brak odpowiednich dokumentów wydano zaświadczenie, że nie były one pokrzywdzonymi.

Pokrzywdzony zapoznaje się z materiałami w siedzibie IPN. Zaczerniane są nazwiska informatorów i funkcjonariuszy, które w udostępnianych dokumentach oznaczone są jedynie

kolejnymi numerami. Na żądanie osoby pokrzywdzonej wydawane są kopie dokumentów oraz podawane nazwiska informatorów i funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa państwa. W omawianym okresie 39 osób złożyło w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów tego typu wnioski. Zgodnie z ustawą o IPN nie podaje się nazwisk osób, które udzielały informacji o przestępstwach pospolicznych.

Podstawowym problemem przedłużającym załatwianie spraw jest brak części środków ewidencyjnych (kartoteki, dzienniki, rejestry archiwalne, inwentarze), które nadal znajdują się u poprzednich dysponentów np. ABW, WSI. Prowadzenie kwerendy w takich warunkach jest procesem żmudnym, czasochłonnym i długotrwałym – a zawsze musi być prowadzone z najwyższą starannością. Przygotowanie materiałów do udostępnienia trwa od kilku do kilkunastu miesięcy, w zależności od stopnia złożoności sprawy.

W przypadku, gdy pracownik, współpracownik lub funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa państwa złoży odpowiedni wniosek wraz z oświadczeniem o współpracy lub pracy na rzecz organów bezpieczeństwa państwa na mocy art. 35 ust. 2 ustawy o IPN informuje się go, jakie materiały dotyczące jego osoby znajdują się w zasobie IPN. Osoby te nie mają wglądu w w/w dokumenty. Mogą natomiast zgodnie z art. 35 ust. 1 ustawy o IPN otrzymać kopię świadectwa służby albo pracy oraz kopię opinii o służbie albo pracy. W okresie tym Instytut wydał 41 zaświadczeń o służbie albo pracy lub współpracy funkcjonariuszom, pracownikom bądź współpracownikom byłych organów bezpieczeństwa państwa.

W okresie sprawozdawczym do pionu udostępniania Instytutu wpłynęło ogółem 28.237 innych wniosków o udostępnienie dokumentów od osób fizycznych i prawnych i załatwiono (udzielono odpowiedzi kończąca sprawę) 31.618. W tym okresie liczba związanych z tymi wnioskami kwerend w archiwach Instytutu wyniosła 109.168.

W czytelniach akt jawnych oraz w czytelniach akt tajnych w Warszawie i w oddziałach w okresie sprawozdawczym udostępnionych zostało 24.016 jednostek archiwalnych, ponadto kilkaset mikrofilmów i zdjęć.

Prace edukacyjne i badawcze

W okresie sprawozdawczym prace edukacyjne i badawcze realizowane były zgodnie z zatwierdzonym przez Kolegium Instytutu „Planem działalności Biura Edukacji Publicznej IPN-KŚZpNP”, w którym opisane zostały programy o zasięgu ogólnopolskim, ponadregionalnym i regionalnym realizowane przez centralę BEP i jej oddziały terenowe. Do programów ogólnopolskich należały: Lista skazanych na karę śmierci 1944–1956; Konspiracja i opór społeczny w Polsce lat 1944–1956. *Słownik biograficzny*; Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach; Wojna i okupacja 1939–1945; Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1989; Zagłada Żydów na ziemiach polskich; Aparat represji i opór społeczny 1944–1989.

W ramach realizacji tych programów struktury BEP przygotowały samodzielnie lub we współpracy z innymi ośrodkami naukowymi 39 konferencji oraz sesji naukowych i popularnonaukowych. Te ostatnie zwykle towarzyszyły otwarciom wystaw IPN w różnych miastach. Tematyka konferencji była zróżnicowana i wynikała zarówno z realizacji głównych kierunków badawczych BEP, jak i – w przypadku sesji popularnonaukowych – z zapotrzebowania społecznego oraz realizacji celów edukacyjnych Instytutu (rocznice, uroczystości lokalne itp.). Do najważniejszych konferencji należały: *Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach* (Warszawa, 13 XII 2001 r.) z udziałem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego; *Akcja „Wisła”* (Krasieczyn, 18–19 IV 2002 r.) – pod patronatem Prezydenta RP; *Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989* (Lublin, 29 XI 2001 r.) – pod patronatem wi-

cepremiera Rządu RP Jarosława Kalinowskiego; *Co nam zostało z tych lat... Opozycja polityczna 1976–1980 z dzisiejszej perspektywy* (Warszawa 10–11 VI 2002 r.) – z udziałem kilkudziesięciu czołowych działaczy opozycji przedsierniowej; *System represji stalinowskich w Polsce w latach 1944–1955. Represje w Marynarce Wojennej* (Gdynia 25–26 X 2001 r.) – zorganizowana wspólnie z Dowództwem Marynarki Wojennej RP.

Niezależnie od zaangażowania w realizację ogólnopolskich oraz lokalnych programów, pracownicy naukowcy Instytutu Pamięci Narodowej prowadzili indywidualne prace badawcze mieszczące się w problematyce przewidzianej ustawą o IPN. W okresie sprawozdawczym ukazało się blisko 450 naukowych i popularnonaukowych publikacji (książek, artykułów oraz recenzji) autorstwa pracowników BEP. Siedmiu pracowników pionu edukacyjnego uzyskało w tym czasie stopień doktora nauk humanistycznych, a dwóch otrzymało tytuły profesorskie. Na ukończeniu jest także kilka rozpraw habilitacyjnych.

W pionie edukacyjnym IPN przygotowany jest „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, który ukazuje się jako miesięcznik od lutego 2001 r. Wydawany w nakładzie 2–3 tys. egzemplarzy (w zależności od tematu), jest kierowany do wybranych instytucji, mediów, bibliotek oraz indywidualnych osób, które są zainteresowane problematyką danego numeru. Ukazał się też pierwszy numer periodyku naukowego IPN „Pamięć i Sprawiedliwość”, w którego radzie programowej znaleźli się najwybitniejsi historycy dziejów najnowszych Polski. W ramach działalności wydawniczej opublikowano 11 książek, w tym pozycje tak obszerne jak słownik „Konspiracja i opór społeczny w Polsce lat 1944–1956. Słownik biograficzny” (tom I).

W roku szkolnym 2001/2002 zainicjowano różnorodne działania edukacyjne skierowane bezpośrednio do nauczycieli historii, języka polskiego i wiedzy o społeczeństwie oraz młodzieży ze szkół wszystkich szczebli. Z myślą o nauczycielach tych przedmiotów przygotowane są tzw. pakiety edukacyjne zawierające oprócz szczegółowego omówienia tematu także bogaty materiał ikonograficzny, bibliografię i scenariusze lekcji. Drukiem ukazały się dwa pakiety. Do końca 2002 r. ukaże się kolejnych pięć.

Pracownicy BEP wygłosili około trzystu wykładów dla gimnazjalistów i licealistów, których tematem były najtrudniejsze problemy najnowszej historii Polski. Prowadzone były też lekcje muzealne połączone ze zwiedzaniem wystaw prezentowanych w kilkudziesięciu miejscach w Polsce. Dużą popularnością cieszyły się przeglądy filmowe dla młodzieży poprzedzone wykładami, a także 19 konkursów historycznych ogłoszonych przez oddziałowe biura edukacji publicznej IPN.

Tematyka 23 wystaw zorganizowanych przez BEP, na których prezentowana jest bogata, często unikalna dokumentacja fotograficzna i materiały archiwalne, jest bardzo różnorodna. Wystawy przygotowane przez pion edukacyjny mają charakter objazdowy i są eksponowane z dużym powodzeniem zwłaszcza w mniejszych miejscowościach na terenie całego kraju. Niemal wszędzie wystawy odbierane są jako ważne wydarzenie kulturalne i medialne, oczywiście na skalę lokalną. Często powstają przy współpracy regionalnych placówek muzealnych czy organizacji kombatanckich.

Większość inicjatyw oddziałowych biura edukacji publicznej spotyka się ze wsparciem ze strony lokalnych władz samorządowych, które pomagają przy organizacji wystaw, konferencji, konkursów poprzez udostępnianie sal, pomoc logistyczną, fundowanie nagród oraz aktywny udział ich przedstawicieli w imprezach edukacyjnych. Pomocą służą także niektóre jednostki Wojska Polskiego, szczególnie z Pomorza Gdańskiego. Wiele działań edukacyjnych

w terenie (organizacja wystaw, prelekcji, konferencji dla nauczycieli oraz konkursów) jest też efektem współpracy z organizacjami pozarządowymi w tym z harcerskimi.

Istotnym wydarzeniem na polu współpracy IPN ze środowiskami kombatanckimi stało się utworzenie przy Instytucie Klubu Historycznego im. gen. Stefana Roweckiego "Grota". Do Klubu należą kombataneci oraz osoby represjonowane, a także młodzież instruktorska ZHP i ZHR, historycy oraz nauczyciele. Głównym celem klubu jest informowanie osób zainteresowanych wynikami najnowszych badań historycznych oraz śledztw prowadzonych przez IPN.

*

W Rezolucji o środkach przezwyciężenia dziedzictwa byłych totalitarnych reżimów komunistycznych przyjętej 26 lipca 1996 r. przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, czytamy, że nie jest łatwe trwałе pozostawienie za sobą skrajnej centralizacji, militaryzacji instytucji cywilnych, biurokratyzacji, monopolizacji, programowego kolektywizowania różnych działań gospodarczych i społecznych, wymuszania ślepego konformizmu. W rezolucji tej uznaje się za środki wychodzenia z tego dziedzictwa, wspomagające budowanie gospodarki wolnorynkowej, rządów prawa, demokracji i praw człowieka, także ściganie przestępstw popełnionych w tym okresie, procedury lustracyjne oraz otwarcie archiwów byłych tajnych służb. Takie działania służą umacnianiu demokracji i rządów prawa.

Demokracji i rządów prawa nie sposób budować na wyparciu odpowiedzialności i winy do betonowego sarkofagu. Jak przekonują zgodne poglądy specjalistów, demokratyczna kultura polityczna wymaga mechanizmów umacniających zaufanie do siebie obywateli, skłonnych i zdolnych do odpowiedzialnego i trwałego wsparcia oraz obrony takich wartości jak sprawiedliwość, poszanowanie prawa oraz poszanowanie instytucji publicznych. Instytut Pamięci Narodowej służy i będzie służył tym wartościom.

I. Informacja z wykonania budżetu

Okres drugiego półrocza 2001 r. i pierwszego półrocza 2002 r. był czasem kontynuacji budowania Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. W okresie tym kończone były prace adaptacyjno-modernizacyjne pozyskanych obiektów, co umożliwiło intensywne przejmowanie akt do własnych archiwów oraz rozpoczęcie pełnej działalności oddziałów we własnych, docelowych siedzibach. Możliwe było to dzięki oszczędnej polityce zatrudnienia.

1. Ogólna charakterystyka

Budżet Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu został określony ustawą budżetową **na rok 2001** w następujących wielkościach:

w tys. zł

DOCHODY BUDŻETOWE	13
WYDATKI BUDŻETOWE	82 205
z tego:	
– świadczenia na rzecz osób fizycznych	410
– wydatki bieżące	74 095
– wydatki majątkowe	7 700

Tabela nr 1. Budżet IPN-KŚZpNP

Decyzją Ministra Finansów z dnia 5 czerwca 2001 r. w sprawie zmian w budżecie państwa na rok 2001 (pismo FB4/462-CK/2001/1293) dokonano przesunięcia wydatków z części 13, dział 751 kwotę 11 191 tys. zł do części 83, dział 758 rezerwy celowe. Na powyższą kwotę składały się oszczędności z tytułu zamrożenia mnożników kwoty bazowej, stosowanych dla ustalenia wynagrodzeń osób zajmujących stanowiska kierownicze.

W październiku 2001 roku dokonano zmiany zwiększającej wydatki Instytutu z rezerwy ogólnej budżetu państwa (część 81 dział 758) o kwotę 2 500 tys. zł z przeznaczeniem na dokończenie zadań inwestycyjnych (Uchwała nr 151/2001 Rady Ministrów z dnia 3 października i decyzja Ministerstwa Finansów z dnia 18 października 2001 r.).

Łączna kwota środków budżetowych będąca w dyspozycji IPN wynosiła więc:

– z budżetu roku 2001	– 82 205,0 tys. zł
– zmniejszenie	– - 11,2 tys. zł
– zwiększenie	– +2 500,0 tys. zł
razem	– 84 693,8 tys. zł.

W wyniku kontroli NIK wykonania budżetu państwa w 2001 r. stwierdzono: „W ocenie Najwyższej Izby Kontroli Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu wykonując ustawę budżetową na rok 2001 w części 13 wykazał właściwą staranność w pozyskiwaniu dochodów budżetowych oraz racjonalnie gospodarował środkami publicznymi na realizację zadań...”.

Sprawozdanie z wykonania budżetu w części 13 Instytut Pamięci Narodowej zostało przyjęte przez Komisję Sprawiedliwości i Praw Człowieka oraz Komisję Finansów Publicznych, a następnie przegłosowane przez Sejm na posiedzeniu w dniu 24 czerwca 2002 r. w ramach oceny realizacji budżetu Państwa za rok 2001.

2. Realizacja budżetu IPN w 2001 roku

2.1. Wykonanie dochodów budżetowych

Wykonanie planu dochodów przedstawia poniższa tabela nr 2 (w tys. zł):

Lp.	Wyszczególnienie	§	Ustawa budżetowa na 2001 rok	Wykonanie w roku 2001
1.	Wpływy ze spłat oprocentowanych pożyczek prokuratorskich	0700	0	41,3
2.	Wpływy z usług	0830	0	3,6
3.	Różne dochody	0970	10	10,9
4.	Odsetki	0920	3	11,8
5.	Wpływy do budżetu nadwyżki środków obrotowych zakładu budżetowego oraz z części zysku gospodarstwa pomocniczego	2420	0	1758,8
	Ogółem		13	1826,4

Tabela nr 2. Plan dochodów w roku 2001.

W ustawie budżetowej na 2001 r. planowano dochody w wysokości 13,0 tys. zł. Zrealizowane dochody wyniosły 1 826,4 tys. zł i w stosunku do ustawy budżetowej na 2001 r. były wyższe o 1 813,4 tys. zł.

Zrealizowane dochody wyszczególnione:

- w § 0700 na kwotę 41,3 tys. zł dotyczyły spłaty pożyczek na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów,
- w § 0830 na kwotę 3,6 tys. zł dotyczyły wpływów z tytułu wykonania kserokopii materiałów archiwalnych,
- w § 0920 na kwotę 11,8 tys. zł dotyczyły odsetek od pożyczek na pomoc mieszkaniową dla prokuratorów,
- w § 0970
  - na kwotę 2,4 tys. zł dotyczyły wynagrodzenia płatnika z tytułu terminowego odprowadzania składki ZUS,
  - na kwotę 8,5 tys. zł dotyczyły odszkodowania z tytułu kradzieży mienia,
- w § 2420 na kwotę 1 758,8 tys. zł dotyczyły wpływów do budżetu z części zysku gospodarstwa pomocniczego.

Znaczne przekroczenie kwoty dochodów w stosunku do planu wynikało z braku możliwości zaplanowania wyniku finansowego Gospodarstwa Pomocniczego ze względu na okres jego powstania (30 października 2000 r.), podczas gdy projekt budżetu Instytutu na 2001 r. przedłożony został w sierpniu 2000 r.

2.2. Wykonanie wydatków budżetowych

Wykonanie planu wydatków przedstawia poniższa tabela (w tys. zł):

LP.	WYSZCZEGÓLNIENIE	USTAWA BUDŻETOWA NA ROK 2001	BUDŻET PO ZMIANACH 2001 R.	WYKONANIE W 2001 ROKU
1.	Dotacje i subwencje			
2.	Świadczenia na rzecz osób fizycznych	410	864	853
3.	Wydatki bieżące	74 095	58 030	56 886
4.	Wydatki majątkowe	7 700	25 800	25 682
	Ogółem	82 205	84 694	83 421

Tabela nr 3. Wykonanie planu wydatków w roku 2001

Plan wydatków budżetowych na rok 2001 wynosił 84 694 tys. zł, rzeczywiste wydatki wyniosły 83 421 tys. zł. Plan wydatków w 2001 r. został wykonany w 98,5%.

2.3. Wykonanie planu wydatków wg klasyfikacji budżetowej

Zmiany oraz wykonanie planu wydatków w 2001 r. wg klasyfikacji budżetowej przedstawia załącznik nr 1.

2.3.1. Świadczenia na rzecz osób fizycznych (§ 3110, § 3020, § 3030)

Planowana kwota dotyczyła przede wszystkim wypłat diet dla członków Kolegium Instytutu, świadczeń wynikających z przepisów bhp, umundurowania. Zgodnie z postanowieniami ustawy o prokuraturze oraz rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 16 września 1998 r. Instytut, zatrudniając prokuratorów, zobowiązany jest także do wypłaty należnych im zasiłków rodzinnych i pielęgnacyjnych.

2.3.2. Wynagrodzenia (§ 4010, § 4030, § 4040)

W Instytucie Pamięci Narodowej przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (z wypłatami z zakładowego funduszu nagród) w 2001 r. wyniosło 3 126 zł.

W porównaniu do 2000 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2001 r. obniżyło się o 6,9%.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie (razem z wypłatami z zakładowego funduszu nagród) dla pracowników nie objętych mnożnikowym systemem wynagradzania wyniosło 2 726 zł, dla prokuratorów 6 729 zł. Uposażenie prokuratorów Głównej Komisji określają przepisy o uposażeniu prokuratorów Prokuratury Krajowej, zaś uposażenie prokuratorów oddziałowych komisji określają przepisy o uposażeniu prokuratorów prokuratury apelacyjnej.

Bez wypłat z zakładowego funduszu nagród średnioroczne wynagrodzenie brutto w grupie pracowników nie objętych mnożnikowym systemem wynagradzania wyniosło 2 719 zł w stosunku do planowanego 2 730 zł na jednego pełnozatrudnionego.

Instytut Pamięci Narodowej realizując budżet na 2002 r. nie dokonywał zmian zwiększających planowane kwoty wynagrodzeń w § 4010, § 4030, § 4040.

Zrealizowane zatrudnienie oraz wykorzystanie środków na wynagrodzenia prezentują dane zawarte w poniższej tabeli:

Lp.	Wyszczególnienie	Wykonanie 2000 r.			Wykonanie 2001 r.		
		Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenia (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pełnozatrudnionego (w zł)	Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenia (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pełnozatrudnionego (w zł)
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Część 13 ogółem W tym:	73	3.342,1	3.815	804	30.156,7	3.126
1.1.	Osoby zajmujące kierownicze stanowiska państwowe	0,5	69,8	11.633	1	142,0	11.833
1.2.	Osoby nie objęte Mnożnikowym systemem wynagradzania	57,5	2.229,5	3.231	725	23.716,8	2.726
1.3.	Prokuratorzy	15	1.042,8	5.793	78	6.297,9	6.729

Tabela nr 4. Zatrudnienie i wynagrodzenie

2.3.3. Pochodne od wynagrodzeń § 4110 i § 4120

Składki na ubezpieczenia społeczne i na Fundusz Pracy wyliczono przy zastosowaniu wskaźników określonych w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r.

2.3.4. Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych (§ 4440)

Planowany odpis został ustalony zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Fundusz naliczany jest w stosunku do wielkości zatrudnienia.

2.3.5. Zakup towarów i usług

W większości wypadków pozycja dotycząca zakupu towarów i usług określa wydatki niezbędne do uruchomienia statutowej działalności Instytutu, związane z pierwszym wyposażeniem nowo tworzonych stanowisk pracy.

Głównymi pozycjami wydatków w tej grupie były:

	wykonanie
	w tys. zł
§ 4210 – zakup materiałów i wyposażenia	6 265
§ 4300 – zakup pozostałych usług obejmujących:	8 432
– utrzymanie pomieszczeń w gmachu Sądu Najwyższego oraz tymczasowych siedzib oddziałów	
– usługi pocztowo-telekomunikacyjne i inne	

§ 4410 i § 4420 – podróże krajowe i zagraniczne	623
§ 4260 – zakup energii	916
2.3.6. Podatki i opłaty na rzecz jednostek samorządu terytorialnego (§ 4480)	220
Pozycja ta obejmuje podatek od nieruchomości.	
2.3.7. Pozostałe wydatki (§ 4430, §4140, §4710)	313

Pozostałe wydatki stanowią głównie koszty związane z ubezpieczeniem majątku.

2.3.8. Wydatki majątkowe

W budżecie na rok 2001 wydatki majątkowe były zaplanowane na kwotę 7 700 tys. zł. Wiadomo było, że wielkość ta jest nieadekwatna do realnych potrzeb organizującego się Instytutu, nie mającego jeszcze własnej siedziby ani wyposażenia. Stąd też, po dwóch korektach (omówionych na wstępie), za zgodą Ministra Finansów wprowadzono do planu kwotę 25 800 tys. zł, z tego:

- wydatki inwestycyjne 23 600 tys. zł,
- wydatki na zakupy inwestycyjne 2 200 tys. zł.

Wykonanie wydatków majątkowych z budżetu 2001 roku wyniosło 25 682 tys. zł, z tego:

- wydatki inwestycyjne 23 600 tys. zł,
- wydatki na zakupy inwestycyjne 2 082 tys. zł.

2.4. Zatrudnienie

Przeciętne zatrudnienie w 2001 r. wyniosło 804 etaty. W porównaniu do planowanego limitu zatrudnienia przeciętne zatrudnienie było niższe o 293 etaty.

Instytut Pamięci Narodowej nie przekroczył limitu zatrudnienia założonego na poziomie 1097 etatów, w tym dla pracowników nie objętych mnożnikowym systemem wynagradzania średniorocznie 950 etatów (wykonanie – 725 etaty), dla kierownictwa – 2 etaty (wykonanie 1 etat), dla prokuratorów 115 etatów (wykonanie 78 etatów).

Limit etatów dla pracowników objętych mnożnikowym systemem wynagradzania określony w ustawie budżetowej nie został przekroczony (wg ustawy budżetowej – 116 etatów, wykonanie na dzień 31.12.2001 r. – 95 etatów).

Średnie zatrudnienie wyniosło:

- w okresie styczeń–grudzień 2001 r. 804 etaty, w tym prokuratorów 78 etatów,
- w okresie styczeń–czerwiec 2002 r. 1080 etatów, w tym prokuratorów 95 etatów.

Wolniejsze niż zakładano, tempo przyrostu zatrudnienia w roku 2001 było działaniem zamierzonym; powstałe w ten sposób oszczędności na wynagrodzeniach pozwoliły na dalszą kontynuację rozpoczętych działań inwestycyjnych.

3. Realizacja budżetu w I połowie 2002 roku

3.1. Realizacja budżetu w pierwszej połowie roku zgodnie z przyjętymi założeniami strategicznymi

Zaawansowanie procesu tworzenia Instytutu pozwoliło na decentralizację z dniem 1 stycznia 2002 r. systemu zarządzania poprzez ustanowienie dyrektorów oddziałów dysponentami trzeciego stopnia środków budżetowych. Pozwoliło to na większą integrację na poziomie terytorialnym trzech merytorycznych pionów, szczególnie pod względem finansowym i organizacyjnym.

Projekt budżetu na rok 2002 złożony przez Instytut został określony w następujących wielkościach:

w tys. zł

DOCHODY BUDŻETOWE	61
WYDATKI BUDŻETOWE	103 586
Dział 751 – urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	103 421
Z tego	
- dotacje	250
- świadczenia na rzecz osób fizycznych	670
- wydatki bieżące	73 978
- wydatki majątkowe	28 523
Dział 753 – obowiązkowe ubezpieczenia społeczne	155
- uposażenia prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażenia rodzinne	155
Dział 853 – opieka społeczna	10
- zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze	10

Tabela nr 5. Dochody i wydatki budżetowe Instytutu określone w projekcie budżetu na rok 2002

Wprowadzone przez Sejm zmiany dotyczące budżetu Instytutu zmniejszyły projektowane wydatki ogółem o kwotę 20 000 tys. zł, w wyniku czego budżet Instytutu został określony w ustawie budżetowej na rok 2002 w następujących wielkościach:

w tys. zł

DOCHODY BUDŻETOWE	61
WYDATKI BUDŻETOWE	83 586
Dział 751 – urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i Ochrony prawa oraz sądownictwa	83 421
z tego	
- dotacje	250
- świadczenia na rzecz osób fizycznych	670
- wydatki bieżące	68 978
- wydatki majątkowe	13 523
Dział 753 – obowiązkowe ubezpieczenia społeczne	155
- uposażenia prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażenia rodzinne	155
Dział 853 – opieka społeczna	10
- zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze	10

Tabela nr 6. Dochody i wydatki budżetowe Instytutu określone w ustawie budżetowej na rok 2002

Tak znaczne obniżenie środków na wydatki IPN w 2002 r. powodowało konieczność ograniczenia zatrudnienia, co w rezultacie wpłynęło niekorzystnie na realizację zadań ustawowych, a w szczególności:

- przejmowanie założonej w planie liczby akt archiwalnych oraz ich udostępnianie
- prowadzenie śledztw prokuratorskich,
- prowadzenie działalności edukacyjnej (ograniczenie liczby wydawnictw, wystaw, seminariów, szkoleń),
- dokończenie rozpoczętych w latach 2000–2001 procesów inwestycyjnych, tzn. kończenie prac adaptacyjno-remontowych większości obiektów przejętych przez IPN).

Wymagało to także zwiększonego wysiłku i zaangażowania ze strony pracowników, a także dokonywania trudnego wyboru: przejmować akta, czy też przygotowywać je do udostępniania.

W omawianym okresie realizacja budżetu Instytutu przedstawia się następująco:

w ramach działu 751

		PLAN (po zmianach) na 2002 r. etaty / tys. zł	WYKONANIE na 30.06.2002 r. etaty / tys. zł
– zatrudnienie	(w etatach)	1215	1084,20
w tym:			
urzędnicy		1100	990,20
prokuratorzy		115	94,00
– dotacja celowa		250	
– świadczenia na rzecz osób fizycznych		720	282
– wydatki bieżące		68 928	30 514
w tym:			
wynagrodzenia osobowe pracownicy		33 373	14 752
prokuratorzy		8 918	3 792
– wydatki majątkowe		13 523	4 484

w tym:

rozdział 75101 – urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa

		PLAN (po zmianach) na 2002 r. etaty / tys. zł	WYKONANIE na 30.06.2002 r.
– zatrudnienie	(w etatach)	463	384,35
w tym:			
urzędnicy		441	369,35
prokuratorzy		22	15,00

– świadczenia na rzecz osób fizycznych	550	258
– wydatki bieżące	28 537	13 513
w tym:		
wynagrodzenia osobowe		
pracownicy	13 847	6 275
prokuratorzy	1 729	705
– wydatki majątkowe	3 523	705

rozdział 75112 – jednostki podległe Instytutowi Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

	PLAN (po zmianach) na 2002 r. etaty / tys. zł	WYKONANIE na 30.06.2002 r.
– zatrudnienie (w etatach)	752	699,85
w tym:		
urzednicy	659	620,85
prokuratorzy	93	79,00
– świadczenia na rzecz osób fizycznych	170	24
– wydatki bieżące	40 391	17 001
w tym:		
wynagrodzenia osobowe		
pracownicy	19 526	8 477
prokuratorzy	7 189	3 087

Zrealizowane w okresie 6 miesięcy 2002 roku wydatki w dziale 751 rozdział 75101 w wysokości 18 257 tys. zł stanowią 42,60% planowanej kwoty wydatków na 2002 rok, w rozdziale 75112 w wysokości 17 025 tys. zł stanowią 41,97% planowanej kwoty na rok 2002.

3.2. Struktura zatrudnienia w IPN w I półroczu br.

Zatrudnienie (w etatach)

Wg stanu na dzień		
	31.12.2001	30.06.2002
IPN – OGÓLEM	1076,20	1 084,20
• Wg grup zatrudnienia		
1. Kierownicze stanowiska państwowe	1,00	1,00
2. Prokuratorzy	94,00	94,00
3. Pozostali pracownicy	981,20	989,20
• Wg komórek organizacyjnych		
Warszawa Centrala – razem	351,35	352,35
Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	15,00	17,00
Biuro Edukacji Publicznej	29,60	30,10
Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów	149,00	149,00
Biuro Prawne	26,50	25,00
Biuro Ochrony	58,50	58,50
Pozostałe (obsługa finansowa, inwestycje, zamówienia publiczne, kadry, administracja)	72,75	72,75
Oddziały – razem	724,85	731,85
Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	132,25	132,50
Oddziałowe Biura Edukacji Publicznej	100,00	100,00
Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów	291,00	287,00
Biuro Ochrony	113,50	116,50
Pozostałe	88,10	95,85

Tabela nr 7. Zatrudnienie w Instytucie Pamięci Narodowej

4. Inwestycje

Ustawa, a także szczegółowo przeanalizowane i ostatecznie zaakceptowane przez Kolegium Instytutu zasady archiwizacji dokumentów, przesądziły, że zasób archiwalny przejmowany przez Instytut zlokalizowany jest w centralnym archiwum w Warszawie oraz archiwach zlokalizowanych w dziewięciu oddziałach (ze względów oczywistych archiwum oddziału warszawskiego jest organizacyjnie związane z archiwum centralnym).

Z końcem 2000 r. Instytut zaczął przejmować obiekty z zasobów Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego. Były to:

- obiekty pokoszarowe (Gdańsk, Poznań, Wrocław), pochodzące z przełomu XIX i XX wieku,
- budynki biurowe – Białystok, Gdynia, Katowice i Warszawa przy ul. Towarowej,
- skład nasion – Lublin (XIX w.),
- zabytkowy pałac – Wieliczka,
- inne obiekty: Łódź – hotel, Rzeszów – restauracja,
- magazyn – Warszawa ul. Kłobucka.

Były to jedyne oferowane obiekty z zasobu Skarbu Państwa lub zasobów komunalnych, możliwe do adaptacji na archiwa i pomieszczenia biurowe. W większości przypadków były to nieruchomości znacznie zdekapitalizowane, wymagające adaptacji i modernizacji.

Przewidziany ustawą do przejęcia przez Instytut zasób archiwalny określony został w wielkości ok. 94 km. W okresie działalności Instytutu na inwestycje wydatkowano:

- z budżetu roku 2000 – 53 364 tys. zł, w tym kwotę 41 300 tys. zł ujętą w Rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie środków, które nie wygasają z upływem roku budżetowego (wykorzystaną do 30 czerwca 2001 r.),
- z budżetu roku 2001 – 25 682 tys. zł,
- z budżetu roku 2002 – przewidywane wydatki 12 000 tys. zł.

Projekt budżetu Instytutu na 2002 r. opracowany został pod kątem zakończenia rozpoczętych jeszcze z końcem 2000 r. inwestycji modernizacyjnych, mających na celu utworzenie archiwów, wyremontowanie pomieszczeń biurowych w Warszawie oraz w siedzibach ustawowo utworzonych oddziałów i przewidywał na wydatki majątkowe kwotę 28 523 tys. zł. W ustawie budżetowej na rok 2002 wydatki majątkowe określone zostały na kwotę **13 523** tys. zł (12 000 tys. zł wydatki inwestycyjne, 1 523 tys. zł wydatki na zakupy inwestycyjne), gdyż decyzją Sejmu projektowany budżet Instytutu na 2002 r. został obniżony o kwotę 20 000 tys. zł, w tym 15 000 tys. zł przewidzianych na wydatki inwestycyjne.

Decyzja ta nie pozwoli na zakończenie w roku 2002 prowadzonych inwestycji, w tym realizację wielu zadań wynikających z nakazów służb, inspekcji i straży, np. inspekcji budowlanej, architektury, konserwatora zabytków.

Niemożliwe będzie także rozpoczęcie pełnej realizacji zadań przez delegatury w Szczecinie, Koszalinie, Gorzowie, Olsztynie, Radomiu i Opolu.

Efekty rzeczowe uzyskane w wyniku realizacji tych zadań w poszczególnych obiektach wg stanu na 31.12.2001 r. przedstawia poniższe zastawienie:

Oddział IPN	Uzyskana powierzchnia (m²) ogółem, (w tym: archiwum)
1. Oddział IPN w Białymstoku	Ogółem: 1 464,2 Archiwum: 505,8
2. Oddział IPN w Gdańsku, – budynek w Gdyni, – budynek w Gdańsku	Ogółem: 541,5 Ogółem: 589,2 Archiwum: 179,2
3. Oddział IPN w Katowicach	Ogółem: 458,5 Archiwum: 280,5
4. Oddział IPN w Lublinie	Ogółem: 1 068,9 Archiwum: 255,8
5. Oddział IPN w Łodzi	Ogółem: 1 074,2 Archiwum: 433,9
6. Oddział IPN w Rzeszowie	Ogółem: 2 156,4 Archiwum: 534,1
7. Oddział IPN w Poznaniu	Ogółem: 3 990,7 Archiwum: 597,6
8. Oddział IPN w Krakowie	Adaptacja w toku Archiwum – 455,9
9. Oddział IPN we Wrocławiu	Ogółem: 2 024,1 Archiwum: 856,3
10. Centrala IPN w Warszawie	Bud „D” – 4 400,2 Bud „C” – nie zakończony
11. Archiwum IPN w Warszawie	Ogółem: 5 716,2 Archiwum: 3 583,3

Przedstawione efekty rzeczowe są wynikiem działań inwestycyjnych prowadzonych od 2000 r. Na wydatki związane z inwestycjami budowlanymi składają się wydatki ponoszone na:

- roboty budowlane, na podstawie odrębnych umów,
- wykonanie przyłączy mediów, np. gaz, woda, energia elektryczna,

- sprawowanie nadzoru inwestorskiego przez inspektorów budowlanych w branży: ogólnobudowlanej, elektrycznej i sanitarnej.

W chwili obecnej realizacja omawianych zadań znajduje się w fazie końcowej – w szczególności niezbędne jest wykonanie dociepleń obiektów (niska izolacyjność ścian może skutkować zawilgoceniem materiałów archiwalnych), wykonanie przyłączy mediów, dróg przeciwpożarowych, ogrodzeń i oświetlenia terenu.

Wymagania wynikające z ustawy o ochronie informacji niejawnych oraz ustawy o ochronie osób i mienia zmuszają do instalacji w obiektach Instytutu systemów zabezpieczeń obejmujących podsystemy:

- włamania i napadu,
- nadzoru telewizyjnego,
- kontroli dostępu,
- sygnalizacji zalania wodą,
- sygnalizacji pożaru.

Uzyskane powierzchnie są już wykorzystywane do realizacji statutowych zadań Instytutu.

Załącznik nr 1. Wykonanie wydatków w 2001 r. wg klasyfikacji budżetowej

Część	13	INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ – KOMSJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU					
Dział	751	Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa					
Rozdział	75101	Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa					
Lp.	Wyszczególnienie	§	Układ wykonawczy (w tys. zł)	Plan po zmianach na 31.12.2001 (w tys. zł)	Wykonanie na 31.12.2001 (w tys. zł)	6/5 %	
1	2	3	4	5	6	7	
1	Dotacje ogółem		0	0	0	0	
1.1	Dotacje dla Gospodarstwa Pomocniczego		0	0	0	0	
2	Razem świadczenia na rzecz osób fizycznych		410	864	853	98,72%	
2.1	Świadczenia społeczne	3110	30	6	5	83,33%	
2.2	Inne świadczenia		380	858	848	98,83%	
	w tym:						
	nagrody i wydatki osobowe nie zaliczane do wynagrodzeń	3020	110	338	334	98,82%	
	różne wydatki na rzecz osób fizycznych	3030	270	520	514	98,85%	
3	Wydatki bieżące		74 095	58 030	56 886	98,03%	
3.1	Wynagrodzenia		43 438	30 807	30 157	97,89%	
	w tym:						
	wynagrodzenia osobowe pracowników	4010	31 416	23 817	23 691	99,47%	
	wynagrodzenia osobowe prokuratorów	4030	11 742	6 822	6 298	92,32%	
	dotatkowe wynagrodzenia roczne	4040	280	168	168	100,00%	
3.2	Pochodne od wynagrodzeń		6 955	4 841	4 624	95,52%	
	w tym:						
	składki na ubezpieczenia społeczne	4110	6 117	4 256	4 049	95,14%	
	składki na Fundusz Pracy	4120	838	585,0	575	98,29%	
3.3	Odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych	4440	665	505	499	98,81%	
3.4	Podatki i opłaty na rzecz budżetu państwa	4490	0	0	0	0	
3.5	Podatki na rzecz budżetu jednostek samorządu terytorialnego	4480	200	224	220	98,21%	
3.6	Zakup towarów i usług		22 126	21 235	21 073	99,24%	
	w tym:						
	zakup usług zdrowotnych	4280	0	0	0	0	
	zakup materiałów i wyposażenia	4210	3 500	6 309	6 265	99,30%	
	zakup pomocy naukowych, dydaktycznych i książek	4240	350	200	184	92,00%	
	zakup energii	4260	1 700	920	916	99,57%	
	zakup usług remontowych	4270	5 500	4 660	4 653	99,85%	

		Podróże służbowe krajowe	4410	410	510	507	99,41%
		Podróże służbowe zagraniczne	4420	300	120	116	96,67%
		Zakup pozostałych usług	4300	10 366	8 516	8 432	99,01%
	3.7	Pozostałe wydatki		711	418	313	74,88%
		w tym:					
		Różne podatki i opłaty	4430	300	55	54	98,18%
		Wpłaty na PFRON	4140	200	152	151	99,34%
		Fundusz dyspozycyjny	4710	211	211	108	51,18%
	4	Wydatki majątkowe		7 700	25 800	25 682	99,54%
		w tym:					
		Wydatki inwestycyjne	6050	5500	23 600	23 600	100,00%
		Wydatki na zakupy inwestycyjne	6060	2 200	2 200	2 082	94,64%
		Ogółem		82 205	84 694	83 421	98,50%

II. Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Sprawozdanie z działalności Głównej Komisji i podległych jej oddziałowych komisji tworzących pion śledczy Instytutu Pamięi Narodowej, zawiera zarówno informacje o charakterze i specyfice działalności śledczej prokuratorów IPN, jak i o postępach poczynionych w okresie sprawozdawczym w śledztwach wybranych z uwagi na ich ciężar gatunkowy, a także przedstawia działalność historyków – ekspertów pionu śledczego IPN.

Ustawowym zadaniem prokuratorów pionu śledczego IPN jest prowadzenie śledztw w sprawach zbrodni nazistowskich, zbrodni komunistycznych oraz zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i zbrodni wojennych.

Zbrodnie te stanowią przedmiot prowadzonych śledztw, jeżeli zostały popełnione na osobach narodowości polskiej – bez względu na miejsce ich popełnienia, jak też na osobach innych narodowości, jeżeli zostały popełnione na terytorium państwa polskiego.

Prowadzonych jest obecnie 1271 śledztw, w tym 245 w sprawach zbrodni nazistowskich, 937 w sprawach zbrodni komunistycznych oraz 89 w sprawach innych zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości.

W toku prowadzonych śledztw przesłuchano, w ciągu ostatnich 12 miesięcy prawie 8000 świadków.

W okresie powojennym w Polsce, w uczciwych procesach skazano około 5000 sprawców zbrodni nazistowskich – Niemców, Austriaków i Volksdeutschów (1900 z nich zostało wydanych państwu polskiemu przez aliantów w celu osądzenia). Obecnie prowadzone śledztwa w sprawach **zbrodni nazistowskich**, mają na celu ustalenie wszystkich faktów zbrodni nieobjętych wcześniejszymi postępowaniami oraz okoliczności ich popełnienia, a także zidentyfikowanie ich sprawców, ustalenie czy żyją i pociągnięcie ich do odpowiedzialności karnej.

W czterech przypadkach na wniosek Departamentu Śledztw Specjalnych Ministerstwa Sprawiedliwości USA, prowadzone są postępowania sprawdzające, czy istnieją wystarczające dowody dla wystąpienia z wnioskiem o ekstradycję do Polski sprawców zbrodni nazistowskich, w celu ich osądzenia. Sprawcy ci zostali pozbawieni obywatelstwa USA, z powodu zatajenia we wnioskach o przyznanie im tego obywatelstwa swojego udziału w zbrodniach popełnionych w okresie drugiej wojny światowej.

Przyjęto jako zasadę, że wnioski ekstradycyjne oparte być muszą o nie dający się zakwestionować materiał dowodowy, który pozwoliłby na wydanie wyroku skazującego przez polski sąd.

Śledztwa w sprawie zbrodni nazistowskich, których kontynuowanie wymaga udzielenia zagranicznej pomocy prawnej przekazywane są do Centrali Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu, a także w Dortmundzie. W szczególności dotyczy to śledztw, w toku których ustalono, że sprawcy zamieszkują na terenie Republiki Federalnej Niemiec.

Centrala w Ludwigsburgu udziela także wszechstronnej pomocy w śledztwach i postępowaniach sprawdzających prowadzonych przez prokuratorów IPN. Z obu Central strona polska otrzymuje również wnioski o udzielenie pomocy prawnej niezbędnej dla kontynuowania śledztw prowadzonych przez niemieckich prokuratorów. Podkreślić należy, że współpraca z prokuratorami Centrali w Ludwigsburgu ma charakter stałych, merytorycznych kontaktów.

Wnioski o udzielenie pomocy prawnej, w okresie sprawozdawczym, skierowały również organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości Austrii, Litwy, Kanady, Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, Wielkiej Brytanii i Izraela.

Prokuratorzy IPN wystąpili w tym czasie do władz ścigania Republiki Federalnej Niemiec, Izraela, Federacji Rosyjskiej oraz Republik Białoruskiej i Litewskiej z kilkudziesięcioma odezwaniami o udzielenie pomocy prawnej, w postaci przesłuchania świadków i przekazania dokumentów potwierdzających fakty zbrodni objętych postępowaniami prowadzonymi przez Komisję.

Podstawy prawne dla ścigania **zbrodni stalinowskich** (popełnionych do końca 1956 r.) polski ustawodawca stworzył w 1991 r., nie uprawniając jednakże prokuratorów byłej Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, którzy prowadzili śledztwa w tej kategorii spraw, do przedstawienia zarzutów zidentyfikowanym sprawcom oraz do kierowania aktów oskarżenia do sądów. Śledztwa w sprawach zbrodni stalinowskich, w celu prowadzenia ich przeciwko konkretnym osobom były przekazywane prokuraturom powszechnym. Takie rozwiązanie prawne zostało ocenione przez Instytut Maxa Plancka dla Zagranicznego i Międzynarodowego Prawa Karnego we Freiburgu (RFN), jako oparte na założeniu „względnej nieodpowiedzialności karnej” sprawców zbrodni komunistycznych. Instytut ten monitoruje m.in. stan ustawodawstwa i praktykę ścigania zbrodni komunistycznych w krajach Europy środkowej i wschodniej.

Ustawa o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z 18 grudnia 1998 r. upoważniła prokuratorów Komisji do prowadzenia postępowania karnego w całości tj. zarówno „w sprawie” jak i przeciwko ustalonym sprawcom zbrodni komunistycznych (popełnionych do końca 1989 r.) Oceniając rozwiązania ustawowe i praktykę ścigania zbrodni komunistycznych, w swoim najnowszym raporcie (maj 2002 r.) Instytut Maxa Plancka zmienił swą wcześniejszą ocenę uznając, że Polska realizuje obecnie model prawnokarnego ścigania zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy totalitarnego państwa.

Korzystając ze swych ustawowych uprawnień prokuratorzy pionu śledczego IPN skierowali do sądów, w okresie objętym sprawozdaniem 18 aktów oskarżenia przeciwko sprawcom **zbrodni komunistycznych** zaś 43 dalszym osobom postawiono zarzuty popełnienia tych zbrodni.

Wśród postępowań karnych w sprawach zbrodni komunistycznych znaczną część stanowią śledztwa w sprawach zbrodni popełnionych w Polsce w okresie stalinizmu. Śledztwom tym nadany jest priorytet z powodu m. in. wieku i stanu zdrowia ofiar tych zbrodni, świadków, a także sprawców. W postępowaniach w których ustalono, że zidentyfikowani sprawcy zbrodni nie żyją, prokuratorzy IPN nie wydają, ze względów czysto formalnych postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa lub jego umorzeniu lecz kontynuują – jak nakazuje to ustawa o IPN – czynności mające na celu wszechstronne wyjaśnienie wszystkich okoliczności popełnionych zbrodni, a w szczególności ustalenie pokrzywdzonych i sformułowanie ocen prawnych bezprawia, które ich dotknęło, jako zbrodni przeciwko narodowi polskiemu. W wielu postępowaniach, przesłuchiwni w charakterze świadków pokrzywdzeni wyrażali swą moralną satysfakcję z powodu kwalifikacji prawnej zbrodni przyjmowanej przez prokuratorów IPN. Świadczy o tym między innymi fakt, że relacja złożona przed prokuratorem jest jedyną formą utrwalenia doświadczeń i przeżyć z przeszłości, które często traumatyzowały całe ich późniejsze życie.

Śledztwa, które z różnych przyczyn nie kończą się skierowaniem do sądu aktu oskarżenia, przeciwko sprawcom zbrodni zyskały w publicystyce miano „śledztw historycznych”, które nie w pełni oddaje ich charakter i cele.

Przedmiotem prowadzonych śledztw są także, traktowane jako **zbrodnie przeciwko ludzkości** oraz **zbrodnie wojenne** popełnione na Polakach m.in. zbrodnie nacjonalistów ukraińskich dokonane w okresie drugiej wojny światowej. W toku śledztw tej kategorii powstała potrzeba przesłuchania tysięcy świadków. Śledztwa obejmują również deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR, zasadnicza zaś trudność związana z ich kontynuowaniem

wynika z rozproszenia dokumentacji, w oparciu o którą możliwe jest określenie ofiar zbrodni, członków ich rodzin oraz zidentyfikowanie bezpośrednich wykonawców tych zbrodni.

Śledztwa mające za przedmiot zbrodnie nazistowskie, komunistyczne oraz zbrodnie wojenne, wszczynane są przez prokuratorów IPN zarówno z urzędu, w oparciu o ustalenia własne prokuratorów korzystających z pomocy historyków – ekspertów, jak i doniesienia o popełnieniu przestępstwa, składanego przez pokrzywdzonych, świadków i inne podmioty. Zgodnie z zasadą legalizmu, prokurator wydaje postanowienie o wszczęciu śledztwa we wszystkich wypadkach, w których czynności sprawdzające uzasadniają kwalifikację prawną zbrodni, jako podlegającej ściganiu przez pion śledczy IPN.

Prokuratorzy prowadzą także żmudne czynności sprawdzające, które z różnych przyczyn nie kończą się wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa (np. w sprawie zaginięcia marynarzy dwóch szwedzkich statków, które 18.02.1948 r. wypłynęły z portu w Uście, a także w sprawie produkcji mydła z ludzkich szczątków w okresie II wojny światowej w Instytucie Anatomii Akademii Medycznej w Gdańsku).

Pionem śledczym IPN kieruje Dyrektor Głównej Komisji prokurator Witold Kulesza dr hab. prof. nadzw. Uniwersytetu Łódzkiego (w którym kieruje Zakładem Prawa Karnego Materialnego) – od 1998 r. prokurator Prokuratury Apelacyjnej w Łodzi, przed powołaniem do IPN prokurator Prokuratury Krajowej, ustawowy zastępca Prokuratora Generalnego.

Prokuratorzy Głównej Komisji sprawują nadzór nad śledztwami prowadzonymi przez prokuratorów oddziałowych komisji, według podziału kompetencji dokonanego przez Dyrektora Głównej Komisji.

Prokurator Tadeusz Krysicki, (przed powołaniem do IPN prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej, skierowany do wykonywania obowiązków Wojskowego Prokuratora Okręgowego) sprawuje nadzór nad śledztwami w sprawach zbrodni nazistowskich. Prokurator Lucjan Nowakowski (przed powołaniem do IPN Prokurator Okręgowy w Warszawie) sprawuje nadzór nad śledztwami w sprawach zbrodni komunistycznych. Prokurator Robert Janicki (przed powołaniem do IPN prokurator Prokuratury Rejonowej delegowany do Biura Ministra Sprawiedliwości) sprawuje nadzór nad śledztwami w sprawach zbrodni komunistycznych popełnionych przez sędziów i prokuratorów oraz funkcjonariuszy NKWD i żołnierzy sowieckich. Prokurator Stanisław Iwanicki (przed powołaniem do IPN prokurator Prokuratury Krajowej) sprawuje nadzór nad śledztwami w sprawach innych zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych.

Wśród 90 prokuratorów oddziałowych komisji, przed ich powołaniem do IPN, 57 zajmowało stanowiska w prokuraturach rejonowych, 36 w prokuraturach okręgowych i 2 w prokuraturach apelacyjnych.

Średnia wieku prokuratorów IPN wynosi 42 lata. Jeden z prokuratorów oddziałowych komisji posiada stopień doktora, kilku prokuratorów przygotowuje dysertacje doktorskie.

Prokuratorów IPN powołuje Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny na wniosek Prezesa IPN.

Wnioski o powołanie prokuratorów oparte są na wynikach postępowania kwalifikacyjnego, któremu poddało się do tej pory około 400 prokuratorów. Postępowanie kwalifikacyjne obejmuje również rozmowę prowadzoną przez Prezesa IPN z każdym z kandydatów z udziałem przedstawiciela Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego oraz dyrektora Głównej Komisji. Celem rozmowy jest nie tylko zaprezentowanie przez kandydata motywacji, którą się kieruje, ale również jego wiedzy z zakresu prawa karnego materialnego i procesowego, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów prawnych i historycznych śledztw prowadzonych w IPN.

Specyfika pracy prokuratorów Oddziałowych Komisji sprawia, że ich statystyczne obciążenie prowadzonymi śledztwami może być porównywane z liczbą śledztw prowadzonych przez prokuratorów z wydziałów śledczych i wydziałów do spraw przestępczości zorganizowanej Prokuratur Okręgowych. Wynika to ze złożoności odtwarzanych mechanizmów zbrodni, wielości osób pokrzywdzonych oraz sprawców, współdziałających w ich dokonywaniu, a także faktu że zbrodnie te – w ujęciu kryminologicznym – stanowią postać „przestępczości państwa”.

Dodać przy tym trzeba, że prokuratorzy IPN z reguły prowadzą samodzielnie całe postępowanie nie korzystając z pomocy policji w zakresie ustalania faktów będących przedmiotem śledztwa.

Niektóre z prowadzonych śledztw mają charakter prekursorski, co wymagało stworzenia podstaw z zakresu dogmatyki prawa karnego dla ich prowadzenia. Odnosi się to w szczególności do śledztw w sprawach zbrodni sądowych, które nigdy wcześniej nie były w Polsce prowadzone mimo wiedzy powszechnej o zbrodniach dokonanych przez stalinowskich sędziów i prokuratorów. Akty oskarżenia w tej kategorii spraw otwierają drogę dla kształtowania się orzecznictwa sądowego, co uznać należy za istotny wkład w rozwój kultury prawnej demokratycznego państwa prawnego.

Prokuratorzy IPN uczestniczą także w konferencjach naukowych, w tym międzynarodowych, prezentując referaty przedstawiające problematykę prawnokarną prowadzonych postępowań.

Dziesięć oddziałowych komisji zostało zgodnie z postanowieniem ustawy o IPN, utworzonych w miastach, w których mają swe siedziby sądy apelacyjne. Przedmiotowy podział zadań w zakresie śledztw prowadzonych przez prokuratorów poszczególnych oddziałowych komisji, określa zarządzenie Dyrektora Głównej Komisji uwzględniające m.in. miejsce zamieszkania świadków, którzy są przesłuchiwani w toku prowadzonych śledztw.

Jakkolwiek prokuratorzy prowadzący śledztwa legitymują się wiedzą prawniczą i historyczną niezbędną dla formułowania i uzasadniania postanowień kończących postępowania, to jednak korzystają często z pomocy udzielanej przez historyków Wydziału Ekspertyz i Opracowań. Ekspertyzy historyków umożliwiają zarówno uzasadnienie kwalifikacji prawnej przyjętej za podstawę prowadzonych postępowań, jak również pozwalają na planowanie toku śledztw.

W dalszych częściach sprawozdania zawarto informację statystyczną o prowadzonych śledztwach, a także przedstawiono postępy poczynione w okresie sprawozdawczym, w śledztwach wybranych z uwagi na ich ciężar gatunkowy oraz działalność historyków – ekspertów pionu śledczego IPN.

Oddziałowa Komisja	Liczba prowadzonych śledztw			Odmówiono wszczęcia śledztwa			UMORZONO ŚLEDZTW			Przesłuchani świadkowie
	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	
BIAŁYSTOK	86	12	4	2	1	1	9	6	–	680
GDĄŃSK	101	26	3	21	4	–	40	12	–	987
KATOWICE	111	24	2	7	1	–	24	9	1	949
KRAKÓW	65	22	1	8	7	2	16	7	1	659
LUBLIN	202	50	18	4	–	1	8	10	2	638
ŁÓDŹ	53	28	2	7	1	1	19	–	1	450
POZNAŃ	94	45	12	7	2	–	28	5	–	822
RZESZÓW	93	23	20	6	4	1	10	7	1	1525
WARSZAWA	93	14	–	7	–	–	12	1	–	523
WROCŁAW	39	1	27	8	–	–	33	4	–	709
RAZEM	937	245	89	77	20	6	199	61	6	7942
ŁĄCZNIE	1271			103			266			

Tabela nr 8.

Informacja statystyczna z działalności Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (stan na dzień 30 czerwca 2002 r.)

Objaśnienia:

Zk – zbrodnie komunistyczne

Zn – zbrodnie nazistowskie

Zi – zbrodnie inne

Oddziałowa Komisja	Wykaz spraw w których wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów	Liczba osób podejrzanych , w stosunku do których wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów	Wykaz spraw, które przekazano do sądu z aktem oskarżenia
BIAŁYSTOK	S 77/01/Zk S 17/02/Zk	3	S 30/00/Zk S 40/01/Zk
GDAŃSK	S 20/01/Zk S 22/01/Zk S 99/01/Zk S 113/01/Zk S 7/02/Zk	6	S 11/00/Zk S 85/01/Zk S 33/02/Zk
KATOWICE	S 2/00/Zk S 75/01/Zk	2	S 14/00/Zk
KRAKÓW			S 18/00/Zk S 48/01/Zk
LUBLIN	S 56/01/Zk	1	S 4/01/Zk S 12/00/Zk
ŁÓDŹ	S 17/00/Zk S 33/02/Zk S 26/01/Zk S 67/01/Zk	6	S 15/01/Zk S 16/00/Zk
POZNAŃ	S 23/01/Zk S 44/01/Zk S 92/01/Zk S 4/02/Zk	8	–
RZESZÓW	S 4/00/Zk S 8/00/Zk S 28/01/Zk S 43/01/Zk	11	S 77/01/Zk S 93/01/Zk S 37/02/Zk
WARSZAWA	S 6/01/Zk S 25/01/Zk	2	–
WROCLAW	S 6/00/Zk S 12/00/Zk S 40/01/Zk	4	S 12/00/Zk S 6/00/Zk S 4/00/Zk
R A Z E M	29	43	18

Tabela nr 9. Specyfikacja wykazu spraw prowadzonych przez Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

1. Prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny RP powołał – na wniosek Prezesa IPN prof. Leona Kieresa – w okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. – dwóch prokuratorów Głównej Komisji i 22 prokuratorów Oddziałowych Komisji:

z dniem 1 lipca 2001 r.	– 5 prokuratorów;
z dniem 1 września 2001 r.	– 5 prokuratorów;
z dniem 21 września 2001 r.	– 5 prokuratorów;
z dniem 15 października 2001 r.	– 1 prokuratora;
z dniem 1 listopada 2001 r.	– 1 prokuratora;
z dniem 5 listopada 2001 r.	– 1 prokuratora;
z dniem 1 lutego 2002 r.	– 3 prokuratorów;
z dniem 1 lipca 2002 r.	– 1 prokuratora.

Obecnie w Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – IPN pracuje 95 prokuratorów, w tym:

w Głównej Komisji	– 5 prokuratorów;
w Białymstoku	– 8 prokuratorów;
w Gdańsku	– 12 prokuratorów;
w Katowicach	– 7 prokuratorów;
w Krakowie	– 10 prokuratorów;
w Lublinie	– 10 prokuratorów;
w Łodzi	– 8 prokuratorów;
w Poznaniu	– 10 prokuratorów;
w Rzeszowie	– 8 prokuratorów;
w Warszawie	– 10 prokuratorów;
we Wrocławiu	– 7 prokuratorów.

2. Śledztwa o szczególnym ciężarze gatunkowym prowadzone przez poszczególne Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Uwaga: Informacje o śledztwach wymienionych w poprzednim sprawozdaniu za okres od 1 lipca 2000 r. do 30 czerwca 2001 r. podano petitem. Normalnym drukiem przedstawiono postępy we wcześniej wszczętych śledztwach, a także informacje o toku śledztw podjętych oraz wszczętych w okresie sprawozdawczym tj. od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r.

2.1. Oddziałowa Komisja w Białymstoku

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

W sprawie zamordowania w dniu 10 lipca 1941 roku w Jedwabnem, obywateli polskich narodowości żydowskiej.

W toku śledztwa poddano szczegółowej analizie akta procesów i dokumentację śledztw z lat 1949–1953 r. dotyczących udziału polskich mieszkańców Jedwabnego i okolic w dokonaniu tej zbrodni.

Przesłuchano łącznie 98 świadków; w tym 2 osoby na terenie Izraela, 1 w Niemczech, 2 w USA oraz 1 w Kanadzie. Niektórych świadków przesłuchiowano dwa, lub trzy razy. Bliższe 1/3 świadków deklarowała, iż w dniu zbrodni była w Jedwabnem i widziała przebieg wydarzeń lub moment dokonania zbrodni.

Analizując całokształt zebranego w sprawie materiału dowodowego ustalono prawdopodobny przebieg zdarzeń w dniu 10 lipca w Jedwabnem.

Tego dnia, w czwartek nad ranem, do miasta zaczęli przybywać mieszkańcy okolicznych wsi z zamiarem brania udziału w zaplanowanej wcześniej zbrodni zamordowania żydowskich mieszkańców tej miejscowości. W wieczór poprzedzający zdarzenia niektórzy żydowscy mieszkańcy uprzedzeni zostali przez znajomych Polaków, że przygotowywane są zbiorowe działania przeciwko Żydom.

Od godzin rannych 10 lipca 1941 r. rozpoczęto wypędzanie z domów ludności żydowskiej i gromadzenie jej na rynku miasteczka. Zgromadzonym kazano wrywać trawę pomiędzy kamieni brukowych, którymi wyłożony był rynek. Dopuszczano się przy tym aktów gwałtu i przemocy wobec zgromadzonych. Dokonywały tego osoby narodowości polskiej – mieszkańcy Jedwabnego i okolic.

Liczni przesłuchani świadkowie wskazują na przybyłych w tym dniu do Jedwabnego umundurowanych Niemców. Niemcy ci, prawdopodobnie w małej grupie, asystowali w akcji wprowadzania pokrzywdzonych na rynek i do tego ograniczyła się ich czynna rola. W świetle zgromadzonych dowodów nie jest jasne, czy uczestniczyli w konwojowaniu ofiar na miejsce kaźni i czy byli obecni przy stodole. Zeznania świadków w tym zakresie różnią się zasadniczo.

Grupa zgromadzonych na rynku żydowskich mężczyzn zmuszona została do rozbicia pomnika Lenina, który stał poza rynkiem na skwerku znajdującym się przy drodze wiodącej w kierunku Wizny. Następnie, około południa, grupie tej kazano dźwignąć fragment rozbitego popiersia na rynek, a stamtąd zanieść do stodoły na drewnianych noszach (tragach). Grupa ta mogła liczyć około 40–50 osób. Był w niej również miejscowy rabin oraz rzeźnik. Ofiary z tej grupy zgładzono w nieustalony sposób, a ciała wrzucono do grobu wykopanego wewnątrz stodoły. Na zwłoki w grobie wrzucono części rozbitego popiersia Lenina.

Druga, większa grupa ludności żydowskiej została wyprowadzona z rynku po upływie 1–1,5 godziny, jak określił to jeden ze świadków. Inni świadkowie wskazywali, że było to późne popołudnie. W grupie tej było kilkaset osób, prawdopodobnie około 300, na co wskazuje liczba ofiar w obu grobach, według szacunkowej oceny ekipy archeologiczno-antropologicznej biorącej udział w czynnościach ekshumacyjnych.

W drugiej grupie znajdowały się ofiary obu płci w różnym wieku, a także dzieci i niemowlęta. Ludzie ci zostali wprowadzeni do drewnianej, krytej strzechą stodoły należącej do Bronisława Śleszyńskiego. Po zamknięciu budynek obłano prawdopodobnie naftą pochodzącą z poradzieckiego magazynu.

Należy zwrócić uwagę, iż przed wyprowadzeniem ludzi z rynku popełniane były pojedyncze zabójstwa. Mówi o nich m.in. pokrzywdzony Awigdor Kochaw, który był w tym czasie na rynku.

Niepełny rozmiar prac ekshumacyjnych, a także niemożność zweryfikowania hipotezy o istnieniu grobu lub grobów zbiorowych na terenie żydowskiego cmentarza nie pozwala na określenie w sposób dowodny liczby wszystkich ofiar zamordowanych w dniu zdarzeń w Jedwabnem.

Potwierdzenie ustalonej w toku niniejszego śledztwa liczby ofiar może być dokonane dopiero po otrzymaniu oczekiwanych protokołów przesłuchania świadków i danych z zespołu archiwalnego znajdujących się na terenie Izraela.

Liczba 1600 ofiar, bądź zbliżona, wydaje się wysoce nieprawdopodobna i nie znalazła potwierdzenia w toku prowadzonego śledztwa. W dniu zbrodni w Jedwabnem przebywały na pewno osoby narodowości żydowskiej, które schroniły się tam m.in. z Wizny i Kolna. Pewna grupa żydowskiej ludności jednak ocalała. Przyjąć można, że było to co najmniej kilkadziesiąt osób, które mieszkały po dacie zbrodni w miasteczku i jego okolicach, do końca 1942 r. Wtedy Niemcy dokonali likwidacji małych gett, poprzez przeniesienie ich mieszkańców do większych skupisk.

W zeznaniach niektórych świadków powtarza się twierdzenie, iż Niemcy wykonywali zdjęcia fotograficzne z przebiegu zdarzeń w Jedwabnem. Pojawia się także marginalnie teza o dokumentowaniu zbrodni na taśmie filmowej. Jednak teza ta nie uzyskała dostatecznego potwierdzenia.

Co do udziału polskiej ludności w dokonaniu zbrodni, należy przyjąć, iż była to rola decydująca w zrealizowaniu zbrodniczego planu.

Przyjąć można, że zbrodnia w Jedwabnem została dokonana z niemieckiej inspiracji. Obecność choćby biernie zachowujących się niemieckich żandarmów z posterunku w Jedwabnem, a także innych umundurowanych Niemców (jeśli założyć, że byli oni obecni na miejscu zdarzeń) była równoznaczna z przyzwoleniem i tolerowaniem dokonania zbrodni na żydowskich mieszkańcach tej miejscowości. W tym stanie rzeczy stwierdzić należy, że zasadne jest przypisanie Niemcom, w ocenie prawnokarnej, sprawstwa sensu largo tej zbrodni.

Wykonawcami tych zbrodni, jako sprawcy sensu stricto, byli polscy mieszkańcy Jedwabnego i okolic – mężczyźni, w liczbie co najmniej 40. W oparciu o materiały archiwalne procesów karnych w 1949 i 1953 r. i inne zweryfikowane w toku obecnego śledztwa materiały dowodowe, należy przyjąć iż aktywnie uczestniczyli oni w dokonaniu zbrodni, uzbrojeni w kije, orczyki i inne narzędzia. Przypisane im w wyniku niniejszego śledztwa czyny wypełniają znamiona nie ulegającej przedawnieniu zbrodni, opisanej w treści art. 1 pkt 1 dekretu z 31 sierpnia 1944 r., stanowiącego, iż podlega karze dożywotniego pozbawienia wolności ten „kto idąc na rękę władzy państwa niemieckiego (...) brał udział w dokonywaniu zabójstw”.

Spośród czterdziestu osób, których nazwiska, jako sprawców, wymienione zostały w aktach spraw, część została prawomocnie osądzona. W toku prowadzonego obecnie śledztwa nie zgromadzono wystarczających dowodów, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie i postawienie zarzutów żyjącym sprawcom.

W oparciu o zgromadzony w toku śledztwa materiał dowodowy nie jest możliwe określenie przyczyn biernego zachowania się większości ludności miasteczka w obliczu zbrodni. W szczególności nie można przesądzić, czy bierność ta była wynikiem akceptacji zbrodni, czy też wynikała z zastraszenia brutalnością działania sprawców.

Po dokonaniu zbrodni miało miejsce rabowanie mienia pozostałego po ofiarach. Nie udało się jednoznacznie określić rozmiaru tego procederu, jak i liczby osób zaangażowanych w rabunki.

Całkowicie biernie zachowanie się części mieszkańców Jedwabnego wobec zbrodni dokonanej w dniu 10 lipca 1941 r. nie poddaje się kwalifikacji prawnokarnej, nie może być zatem przedmiotem ocen w kategorii przypisywania odpowiedzialności.

W chwili obecnej zakończono wszystkie czynności zaplanowane w prowadzonym postępowaniu. Formalnie zakończenie postępowania możliwe będzie niezwłocznie po otrzymaniu odpowiedzi na prośbę o pomoc prawną, skierowaną do państwa Izrael. Oczekiwane dane, aczkolwiek istotne dla ustalenia minimalnej ilości ofiar zbrodni w Jedwabnem i ich personaliów, zapewne nie wniosą żadnych zmian w zakresie ustaleń przedstawionych w niniejszej informacji.

Po otrzymaniu oczekiwanych materiałów, planowane jest wydanie postanowienia o umorzeniu śledztwa, wobec nie wykrycia sprawców zbrodni, innych niż wcześniej osądzeni.

Po zakończeniu postępowania wydana zostanie decyzja co do posiadanych dowodów rzeczowych. Zostaną one przekazane do zbiorów muzealnych.

– sygn. akt S 15/01/Zn

W sprawie zamordowania w dniu 7 lipca 1941r. w Radziłowie osób narodowości żydowskiej.

W ramach prowadzonego śledztwa zanalizowano akta postępowań karnych, a także odtajnione dokumenty UBP dotyczące sprawców oskarżonych o udział w dokonaniu tej zbrodni. Obecnie przesłuchiwani są kolejni naoczni świadkowie wydarzeń. Wystąpiono w tej sprawie o pomoc do Instytutu Yad Vashem. Poszukiwane są także akta postępowań cywilnych o uznanie za zmarłych niektórych ofiar tej zbrodni.

– sygn. akt S 38/01/Zn

W sprawie zbrodni popełnionych na więźniach więzienia Gestapo przy ul. Hołowieskiej w Bielsku Podlaskim w okresie od 1942 r. do lipca 1944 r.

Prowadzone w toku śledztwa czynności zaowocowały określeniem nowych wątków, z których każdy jest obecnie przedmiotem badania. Ustalono między innymi, że rozkazy rozstrzeliwania ofiar wydawał dowódca Służby Bezpieczeństwa i Policji na teren województwa białostockiego – Herbert Zimmermann. Zwrócono się do władz niemieckich o zbadanie powojennych losów tego sprawcy i innych funkcjonariuszy władz okupacyjnych. Przesłuchano dalszych świadków – w tym byłych więźniów Gestapo. Zbadano dokumenty archiwalne, które pozwolą na określenie liczny ofiar i ich zidentyfikowanie.

– sygn. akt S 52/01/Zn

W sprawie zbrodni popełnionych na Polakach w Grodnie i okolicach przez funkcjonariuszy Gestapo i żandarmerii niemieckiej w latach 1941–1944.

Ustalono w wyniku przeprowadzonych czynności, że w ostatnich dniach czerwca 1941 r., po wkroczeniu do Grodna, Niemcy rozpoczęły eksterminację polskiej ludności. Zbrodnicze akcje objęły w pierwszej kolejności przedstawicieli polskiej inteligencji. Ofiary chwymane były w ulicznych łapankach, umieszczane w miejscowym więzieniu skąd wywożono je do

obozów koncentracyjnych. Na grodzieńskiej starówce urządzono getto dla żydowskich mieszkańców. Próby zbrojnego oporu ze strony Polaków powodowały egzekucje przeprowadzane w fortach pod Naumowiczami. W wyniku podjętych czynności ustalono nazwiska rozstrzelanych zakładników, którymi byli oficerowie WP, inżynierowie, lekarze, księża, nauczyciele, wiceprezydent Grodna. Wytypowane ofiary mordowano wraz z całymi rodzinami. Obecnie prowadzone czynności zmierzają do ustalenia innych, nieznanych ofiar.

– **sygn. akt S 53/01/Zn**

W sprawie masowych zabójstw ludności polskiej w latach 1941–1943 popełnionych przez funkcjonariuszy niemieckich władz okupacyjnych Wołkowyska i okolic.

W wyniku szeroko zakrojonego śledztwa ustalono, że w latach 1941–1944 na terenie podległym władzom policyjnym w Wołkowysku dokonywano masowych zabójstw ludności polskiej. W poszczególnych wypadkach, jak we wsi Szulicze w lipcu 1943 r., zamordowano wszystkich mieszkańców (ponad 350), w tym kobiety i dzieci, po czym dokonywano rabunku mienia i spalania zabudowań wsi.

Zbadane zostały również wypadki zabójstw ofiar narodowości białoruskiej i żydowskiej, w tym zamordowania 80 osób we wsi Borysiki. W relacjach świadków wskazuje się, że w wielu wypadkach niemieccy sprawcy wybierali jako przeznaczone na rozstrzelanie ofiary narodowości polskiej zaliczane do przedstawicieli inteligencji. W szczególności relacje te dotyczą zbrodni w Wołkowysku i Świsłoczy. Na obecnym etapie śledztwa szczegółowe ustalenia poczyniono w 15 wypadkach masowych zbrodni.

– **sygn. akt S 55/01/Zn**

W sprawie zamordowania przez rozstrzelanie z 11 na 12 sierpnia 1942 r. w Niezbodziczach 40 mężczyzn narodowości polskiej i 6-osobowej rodziny żydowskiej w pobliżu wsi Niezbodzicze.

Ustalono, że w nocy z 11 na 12 sierpnia 1942 r. Niemcy otoczyli wieś, z której zabrano 40 mężczyzn i 6-osobową rodzinę żydowską, a następnie ofiary rozstrzelano przy biegnącej opodal linii kolejowej. Ustalono nazwiska 16 Polaków i żydowskiej rodziny. Przygotowywany jest wniosek o udzielenie pomocy prawnej przez Prokuraturę Białorusi.

– **sygn. akt S 62/01/Zn**

W sprawie zabójstwa przez niemieckich żołnierzy w dniu 23.04.1944 r. Stanisława Pankiewicza wraz z rodziną

Ustalono okoliczności rozstrzelania przez niemieckich żandarmów rodziny Pankiewiczów, skazanej przez niemiecki sąd specjalny za współpracę z organami polskiego państwa podziemnego. Czynione są dalsze ustalenia z Centralą w Ludwigsburgu.

– **sygn. akt S 75/01/Zn**

W sprawie zabójstw, w latach 1943–1944 w Grajewie księży katolickich – Aleksandra Pęzy i Stanisława Wyszyńskiego przez sprawców niemieckich.

W wyniku ustaleń poczynionych w toku śledztwa ujawniono okoliczności zabójstw 2 księży.

W lipcu 1943 r. został aresztowany ksiądz Aleksander Pęza, następnie rozstrzelany w lesie w pobliżu wsi Kozłówka. Drugiego z księży – proboszcza parafii – Stanisława Wyszyńskiego aresztowano jesienią 1944 r. i rozstrzelano na skraju wsi Prostki.

Przyczyną zamordowania była prawdopodobna pomoc udzielana przez księży polskich partyzantom. Ustalono i przesłuchano w charakterze świadków krewnych A. Pęzy. Poszukiwani są dalsi świadkowie. Czynione są dalsze ustalenia zmierzające do zidentyfikowania

sprawców – funkcjonariuszy Gestapo. W śledztwie przyjęto jako hipotezę, że zamordowanie polskich księży nastąpiło na mocy rozkazu dowódcy SD i Policji w Białymstoku – Herberta Zimmermanna, który w lipcu 1943 r. nakazał rozstrzelanie 1000 Polaków ze wskazaniem, że zamordowani mają zostać przedstawiciele polskiej inteligencji, w szczególności księży, nauczyciele, lekarze, aptekarze i byli urzędnicy państwa polskiego. (por. informacja o śledztwie S 38/01/Zn).

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 17/00/Zk

W sprawie zabójstwa około 300 wojskowych i cywilnych mieszkańców Grodna we wrześniu 1939 r. dokonanego przez funkcjonariuszy państwa sowieckiego. W sprawie przesłuchano dotychczas 83 świadków.

W toku śledztwa odtworzono przebieg wydarzeń, a także określono prawdopodobnych sprawców zbrodni. Ofiarami zbrodni byli zarówno polscy uczniowie (20), jak i żołnierze (około 300), a także bliżej nieustalona co do liczby ofiar ludność cywilna. Za udział w obronie miasta Polacy byli sądzeni przez sowiecki wymiar sprawiedliwości. Zarzucano im „udział w zbrojnym ruchu oporu przeciwko robotniczo-chłopskiej Armii Czerwonej” i ferowano wyroki śmierci, które były wykonywane. Z archiwum w Grodnie uzyskano kserokopie aktu oskarżenia przeciwko kilkunastu osobom oskarżonym o udział w obronie miasta przed Armia Czerwoną. W dalszym ciągu trwa ustalanie nazwisk ofiar.

– sygn. akt 18/00/Zk

W sprawie dokonanego w nocy z 22 na 23 sierpnia 1954 r., w miejscowości Przytuły, zabójstwa na zlecenie UB mjr Jana Tabortowskiego „Bruzdy”.

W trakcie postępowania wyjaśniono wszystkie aspekty zabójstwa Jana Tabortowskiego, które miało zostać dokonane z polecenie UBP. Wynagrodzeniem za dokonanie zbrodni miała być butelka wódki. Odnaleziono akta operacyjne UBP obrazujące rozpracowanie pokrzywdzonego. Analiza bardzo obszernych materiałów nie dostarczyła jednak podstaw dowodowych dla hipotezy, według której zabójstwo stanowi zbrodnię komunistyczną. W tym stanie rzeczy uznano, iż ściganie zabójstwa uległo przedawnieniu. Przygotowywane jest postanowienie o umorzeniu śledztwa.

– sygn. akt S 30/00/Zk

W sprawie zabójstwa w dniu 27 października 1950 r. Haliny Skinder w PUBP w Ełku.

Śledztwo zakończono skierowaniem w dniu 6 lipca 2001 r. aktu oskarżenia przeciwko Pawłowi T. do Sądu Rejonowego w Ełku. Oskarżonemu zarzucono, że jako szef PUBP w Ełku bezprawnie pozbawił wolności Halinę Skinder, co łączyło się ze szczególnym udęrczeniem. Przyjęto, że w następstwie Halina Skinder popełniła samobójstwo w pomieszczeniu biurowym Urzędu Bezpieczeństwa, w którym była przesłuchiwana. Oskarżony Paweł T. nakłaniał po tym fakcie podległych pracowników do poświadczania nieprawdy, poprzez potwierdzenie, że samobójstwo dokonane zostało w celu aresztu.

Sąd Rejonowy w Ełku, do którego skierowano akt oskarżenia, przekazał sprawę do rozpatrzenia Sądowi w Białymstoku. Dotychczas termin rozprawy nie został wyznaczony (vide także informacja o śledztwie sygn. akt S 40/01/Zk).

– sygn. akt S 31/00/Zk

W sprawie wysiedleń obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 17 czerwca do 22 czerwca 1941 r. z dawnych Kresów Wschodnich w głąb ZSRR.

Akta śledztwa zawierają 135 tomów. Dotychczas przesłuchano 3870 osób pokrzywdzonych. Z uwagi na wielkość zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego powstała konieczność dokonywania wyłączenia i przekazania do dalszego prowadzenia innym Oddziałowym Komisjom wyodrębnionych wątków śledztwa, co nastąpiło w wyniku realizacji postanowienia wydanego w dniu 31 grudnia 2001 r.

– sygn. akt S 32/00/Zk

W sprawie wysiedlenia ludności cywilnej okupowanego obszaru białostockiego w głąb ZSRR w okresie od 17 września 1939 r. do 22 czerwca 1941 r. Akta śledztwa zawierają 73 tomy. Przesłuchano około 2 600 świadków.

W dalszym ciągu przesłuchiwane są osoby pokrzywdzone i wywiezione w latach 1940–1941 do Kazachstanu i na Syberię. Ustalono, że sprawcy, którzy organizowali wywózki z terenu województwa białostockiego już nie żyją. Celem obecnie podejmowanych czynności jest także zgromadzenie wszystkich materiałów dotyczących wywozek z przedwojennych powiatów byłego województwa białostockiego.

– sygn. akt S 6/01/Zk

W sprawie znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Grajewie. W toku dotychczasowego śledztwa ujawniono 13 pokrzywdzonych.

Śledztwo jest zaawansowane, zgromadzono w nim zarówno relacje pokrzywdzonych jak i innych świadków (ponad 30 osób). Gromadzone są akta personalne byłych funkcjonariuszy UB w celu okazania ich fotografii pokrzywdzonym, co umożliwi identyfikację. Rozpoznanym sprawcom zostaną przedstawione zarzuty popełnienia zbrodni komunistycznych.

– sygn. akt S 12/01/Zk

W sprawie bezprawnego pozbawienia wolności Aleksandra R. i innych członków Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. W procesie prowadzonym w 1946 r. przez wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku skazano na karę śmierci sześć osób. W stosunku do pozostałych orzeczono kary długoterminowego pozbawienia wolności. Wykorzystując zebrane w sprawie materiały Wojskowego Sądu Rejonowego ustalono nazwiska około 20 funkcjonariuszy WUBP w Białymstoku i PUBP w Suwałkach, którzy brali udział w przygotowaniu sprawy. Ustalono także nazwiska sędziów i prokuratorów uczestniczących w tej sprawie.

Podjęte w toku śledztwa czynności doprowadziły do ustalenia, że większość funkcjonariuszy UB przygotowujących proces w 1946 r. już nie żyje. Wyodrębniono wątek, który pozwoli na przedstawienie zarzutów zidentyfikowanym funkcjonariuszom UB.

– sygn. akt S 40/01/Zk

W sprawie bezprawnego pozbawienia wolności i znęcania się nad Szczepanem J.Cz., w okresie od września 1949 r. do maja 1950 r. w PUBP w Bielsku Podlaskim.

Przeprowadzone śledztwo zakończyło się aktem oskarżenia przeciwko Pawłowi T., skierowanym w dniu 14.12.2001 r. do Sądu Rejonowego w Bielsku Podlaskim.

W akcie oskarżenia zarzucano Pawłowi T., iż jako funkcjonariusz PUBP w Bielsku Podlaskim wielokrotnie dopuszczał się bezprawnego pozbawienia wolności Szczepana J. Cz. oraz znęcał się nad nim fizycznie i psychicznie w ten sposób, że bił pokrzywdzonego po głowie i całym ciele używając także twardych narzędzi, zmuszał do siedzenia na nodze od-

wróconego taboretu i używał gróźb bezprawnych w celu zmuszania do zaprzestania działalności w organizacji harcerskiej, nie podporządkowanej władzom komunistycznego państwa.

Sąd Rejonowy, do którego skierowano akt oskarżenia przekazał do rozpatrzenia sprawę Sądowi Rejonowemu w Białymstoku. Nie został wyznaczony termin rozprawy sądowej.

– sygn. akt S 77/01/Zk

W sprawie przestępczych metod stosowanych przez funkcjonariuszy PUBP w Suwałkach Aleksandra O. i Mieczysława S. w stosunku do aresztowanych członków Zrzeszenia „WiN”.

Przeprowadzone śledztwo dostarczyło dowodów uzasadniających przedstawienie byłemu funkcjonariuszowi UB, Aleksandrowi O., zarzutów popełnienia 16 przestępstw w latach 1946–1947, polegających na znęcaniu się i wymuszaniu w ten sposób przyznania się do winy aresztowanych członków „WiN”.

Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu przestępstw powołując się na to, że zadania służbowe wykonywał w PUBP w Suwałkach na rozkaz płk Świtalskiego, ówczesnego dowódcy Zrzeszenia „WiN”, a przy tym starał się ratować członków tej organizacji w, jak to określił, „złych czasach”.

Postawienia zarzutów Aleksandrowi O. wymagało ze strony prokuratora prowadzącego śledztwo szczególnie rzetelnego przygotowania historycznego, z tego względu, że podejrzany jest autorem licznych publikacji, książek i artykułów ukazujących zdarzenia z okresu II wojny światowej oraz obrazujących „likwidację reakcyjnego podziemia przez władzę ludową”. Podejrzany zaprzeczając stawianym mu zarzutom popełniania przestępstw wskazał na „konieczność historyczną”, która miała wyznaczać losy ustalonych w śledztwie pokrzywdzonych. Z zebranego w sprawie materiału dowodowego wynika, iż Aleksander O. znany był jako szczególnie gorliwy funkcjonariusz PUBP w Suwałkach.

Zarzuty przedstawiono również drugiemu funkcjonariuszowi z tego urzędu Mieczysławowi S, który także nie przyznał się do znęcania się nad 6 pokrzywdzonymi. Zaawansowanie śledztwa pozwala na przygotowanie aktu oskarżenia.

– sygn. akt S 69/01/Zk

W sprawie zbrodni popełnionych przez żołnierzy Armii Czerwonej i funkcjonariuszy NKWD, przy współdziałaniu polskiego UB, podczas tzw. „obławy augustowskiej” w lipcu 1945 r.

Zgromadzony materiał dowodowy w sprawie wskazuje, że od 27 czerwca do 15 lipca 1945 r. na terenie Suwalszczyzny została przeprowadzona, głównie siłami stacjonujących na tym terenie wojsk radzieckich, zakrojona na wielką skalę obława w celu likwidacji zbrojnego niepodległościowego podziemia oraz nieprzychylnie nastawionej miejscowej ludności. Akcja ta przeprowadzona została pod rosyjskim kryptonimem „Swoboda”. Z grupy około 7000, często przypadkowo zatrzymanych, zaginęło około 600 osób. Los zaginionych nie został dotychczas ustalony, choć należy przyjąć z bardzo dużym prawdopodobieństwem, że zostały zamordowane w masowych egzekucjach. W akcji uczestniczyły jednostki specjalne NKWD i oddziały „Smiersz” przy współpracy miejscowych funkcjonariuszy UB z terenu Augustowa i Suwałk.

W toku śledztwa stwierdzono, że koniecznym jest przesłuchanie około 530 ustalonych świadków – w tym pokrzywdzonych członków rodzin zaginionych.

Celem śledztwa jest również odnalezienie miejsc pochówku zwłok ofiar. Prowadzone są poszukiwania dokumentów w archiwach rosyjskich i białoruskich oraz litewskich.

– **sygn. akt S 81/01/Zk**

W sprawie bezprawnych pozbawień wolności połączonych ze stosowaniem przestępczych metod śledczych i innych zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy WUBP w Olsztynie.

Realizowana jest koncepcja wielowątkowego prowadzenia tego śledztwa. Ustalono i przesłuchano dotychczas 70 osób pokrzywdzonych. Uzyskano także ważny dla śledztwa materiał archiwalny.

– **sygn. akt S 93/01/Zk**

W sprawie zabójstwa Stanisława Maksimowskiego przez funkcjonariuszy UB w dniu 21.10.1945 r. w Komaszówce.

Jak ustalono, w październiku 1945 r., we wsi Komaszówka koło Augustowa, w zabudowaniach Stanisława Maksimowskiego pojawiło się kilkunastu funkcjonariuszy UB z Augustowa, co należy łączyć z faktem, iż bracia S. Maksimowskiego należeli do konspiracji. Funkcjonariusze ci wyprowadzili S. Maksimowskiego na pobliskie pole i tam zastrzelili. Zabudowania gospodarcze zostały przez nich podpalone. W tym samym dniu sprawcy zastrzelili Józefa Maksimowskiego. Ustalono personalia funkcjonariuszy, którzy brali udział w operacji przeciwko braciom Maksimowskim. Prowadzone czynności zmierzają do postawienia zarzutów żyjącym sprawcom zabójstw.

– **sygn. akt S 2/02/Zk**

W sprawie zabójstwa Wincentego Siedleckiego w styczniu 1946 r. w Augustowie przez funkcjonariuszy z PUBP w Augustowie.

Jak ustalono, Wincenty Siedlecki został na początku stycznia 1946 r. aresztowany wraz z innymi osobami przez funkcjonariuszy PUBP w Augustowie. Wszyscy zatrzymani zostali osadzeni w Augustowie, gdzie w trakcie śledztwa byli bici i poddawani torturom. Podczas tak prowadzonego przesłuchania Wincenty Siedlecki zmarł. W celu zatuszowania okoliczności śmierci zwłoki zostały potajemnie podrzucone w pobliże jego mieszkania przez pracowników UB. Prowadzone czynności mają na celu zidentyfikowanie sprawców.

– **sygn. akt S 6/02/Zk**

W sprawie dokonanego przez żołnierzy sowieckich we wrześniu 1939 r. we wsi Teolin zabójstwa generała brygady WP Józefa Olszyny-Wilczyńskiego i jego adiutanta kapitana Mieczysława Strzemskiego.

Ustalono, że generał Józef Olszyna-Wilczyński – dowódca Okręgu Korpusu III w Grodnie nie brał udziału w walkach z wojskami sowieckimi. W dniu 21 września 1939 r. przebywał on wraz z żoną Alfredą, kapitanem Strzemskim, szoferem i pomocnikiem w Sopoćkiniach. Rankiem 22 września wyruszyli samochodem w kierunku Litwy. Koło wsi Teolin zostali zatrzymani przez dwa sowieckie czołgi. Żołnierze sowieccy oddzielili generała i kapitana od pozostałych i zastrzelili ich. W chwili zabójstwa ofiary nosiły polskie mundury wojskowe.

Ustalono, że dziennik działań bojowych 2 Frontu Białoruskiego zawiera zapis dotyczący okoliczności śmierci obu polskich oficerów. Wystąpiono o uzyskanie uwierzytelnionej kopii tego dziennika.

– **sygn. akt S 14/02/Zk**

W sprawie znęcania się fizycznego i psychicznego przez funkcjonariuszy UBP w Białymstoku nad członkami młodzieżowej organizacji.

Ustalono, że funkcjonariusze UB aresztowali i stosowali przestępcze metody śledcze w stosunku do nieletnich członków, działającej w latach 1950–1952 organizacji „Białe Orły”.

Przesłuchano osoby pokrzywdzone, co pozwoliło na odtworzenie przebiegu i okoliczności zdarzeń. Na obecnym etapie śledztwa opracowywane są zarzuty w stosunku do byłego prokuratora, przygotowującego proces członków organizacji młodzieżowych w Białymstoku.

– **sygn. akt S 17/02/Zk**

W sprawie przeciwko Romanowi P. podejrzanemu o to, że jako funkcjonariusz PUBP w Łomży stosował przestępcze metody śledcze w stosunku do Mariana R.

W toku śledztwa ustalono, że podejrzany znęcając się fizycznie i psychicznie nad aresztowanym i powodując uszkodzenie ciała, doprowadził podczas przesłuchania do wytworzenia fałszywych dowodów uzasadniających fałszywe oskarżenie pokrzywdzonego. W wyniku obecnie prowadzonych czynności przygotowawczych rozszerzono treść stawianych Romanowi P. zarzutów, którymi objęto także popełnienie przestępstw w stosunku do innych aresztowanych.

– **sygn. akt S 43/02/Zk**

W sprawie zabójstw kilkuset Polaków w czerwcu 1941 r. w Białymstoku i okolicy, dokonywanych przez żołnierzy wojsk sowieckich.

Ustalono, że od dnia 22 czerwca 1941 r. wycofujące się pod naporem wojsk niemieckich oddziały sowieckie dopuszczały się szeregu zbrodni na mieszkańcach Białegostoku i okolic. Rozstrzeliwano przypadkowe osoby, które znalazły się w pobliżu przemieszczających się oddziałów sowieckich. Ustalono przypadki zabierania z domów wszystkich ich mieszkańców, którzy następnie byli rozstrzeliwani bez żadnego powodu w Białymstoku i okolicznych miejscowościach. Śledztwo znajduje się w fazie początkowej. Prowadzone czynności mają na celu ustalenie wszystkich nazwisk zabitych i ich krewnych.

c) inne zbrodnie

– **sygn. akt S 28/02/Zi**

W sprawie zabójstw kilkudziesięciu mieszkańców narodowości białoruskiej powiatu Bielsk Podlaski w styczniu–lutym 1946 r.

Śledztwo obejmuje zarówno sprawę zabójstwa 30 mężczyzn narodowości białoruskiej (tzw. Furmanów-wozaków) przez polski oddział partyzancki Pogotowia Akcji Specjalnej Narodowego Zjednoczenia Wojskowego, w lesie w pobliżu wsi Puchały Stare, jak również zabójstwa mieszkańców we wsiach Zaleszany, Wólka Wygonowska, Zanie, Szpaki oraz spalenia części domów mieszkalnych i budynków w tych miejscowościach.

W punkcie wyjścia prowadzonego obecnie śledztwa dokonano analizy sprawy Romualda Rajsa „Burego”, który został skazany przez wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku za wydanie rozkazu zabójstwa 28 osób w Puchałach Starych oraz zabójstwa mieszkańców i spalenia zabudowań wsi Zaleszany, Wólka Wygonowska, Zanie, Szpaki, Końcowizna.

Przeprowadzone badanie materiału dowodowego sprawy pozwoliło na ustalenie, że nie wszyscy żyjący obecnie świadkowie zostali przesłuchani. Ustalono nazwiska 44 osób, które winny zostać przesłuchane w celu ustalenia wszystkich okoliczności zdarzenia.

2.2. Oddziałowa Komisja w Gdańsku

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 62/01/Zn

W sprawie zastrzelenia w lipcu 1942 roku w miejscowości Borowy Młyn, gmina Lipnica 3 nieznanymi żołnierzami przez niemieckich żandarmerów, w tym Johanna Schultke z posterunku żandarmerii niemieckiej w Brzeźnie Szlacheckim

W toku prowadzonego śledztwa przesłuchano kilkudziesięciu świadków, których relacje pozwoliły na odtworzenie okoliczności zbrodni. Dwukrotnie podjęto próby ekshumacji zwłok, które jednak nie przyniosły oczekiwanego rezultatu. Ustalono, iż prawdopodobnie zamordowanymi byli polscy żołnierze-uciekierzy z obozu jenieckiego.

Przed zakończeniem działań wojennych miejscowa ludność, która pomogła ująć uciekinierów, przeniosła ich zwłoki w inne miejsce. Stwierdzono, iż żadna z osób współdziałających w popełnieniu zbrodni nie żyje. Ustalono, iż w archiwach niemieckich brak jest dokumentów z posterunku żandarmerii w Brzeźnie Szlacheckim.

Przygotowywane jest postanowienie o umorzeniu śledztwa.

– sygn. akt S 1/00/Zn

W sprawie masowych zbrodni popełnionych na obywatelach polskich (w tym żołnierzach WP, ZWZ, AK) w latach 1941–1945, w Ponarach koło Wilna, przez funkcjonariuszy policji hitlerowskiej i kolaboracyjnej policji litewskiej.

Przeprowadzono szeroko zakrojoną kwerendę w archiwach litewskich, w wyniku której odnaleziono obszerną dokumentację ważną także dla innych śledztw. Uzyskane dokumenty pozwolą na odtworzenie listy nazwisk zamordowanych w Ponarach. Materiały archiwalne sporządzone w języku niemieckim zawierają zakodowane informacje o typowaniu ofiar przeznaczonych do stracenia. Odczytanie symboliki kodu możliwe było dzięki współpracy z Centralą w Ludwigsburgu. Celem śledztwa jest odtworzenie nieznanymi wcześniej faktów i okoliczności zbrodni popełnionych na Polakach. Zgromadzony materiał dowodowy obejmuje obecnie 30 tomów akt.

– sygn. akt S 96/01/Zn

W sprawie dokonanego przez funkcjonariuszy policji niemieckiej i litewskiej zabójstwa około 400 osób w 1942 r. w Święcianach.

Jak ustalono, zamordowanie polskich mieszkańców Święcian dokonane zostało pod pretekstem akcji odwetowej za zastrzelenie przez radzieckich partyzantów niemieckiego urzędnika. W dokonaniu zbrodni główną rolę odegrało kilkudziesięciu policjantów litewskich. Przesłuchano dotychczas kilkudziesięciu świadków. Zbadano również źródła archiwalne. Na obecnym etapie udało się ustalić nazwiska kilku członków litewskiej policji biorących udział w dokonaniu tej zbrodni.

– sygn. akt S 119/01/Zn

W sprawie przymusowej germanizacji polskich dzieci w latach 1939–1945 w Połczynie Zdroju w zakładach Lebensbornu.

Na podstawie zeznań świadków ujawniono, iż w zakładzie przebywało kilkaset dzieci polskich i ukraińskich. Wystąpiono do archiwów niemieckich o udostępnienie dokumentów dotyczących jego funkcjonowania, a w szczególności wykazu (kart osobowych) dzieci polskich. Trudności w dotarciu do pokrzywdzonych powoduje fakt, iż „zmieniono im tożsa-

mość” i nie wszyscy z nich znają swoje pochodzenie. Dalszy bieg śledztwa uzależniony jest od wyników kwerend w archiwach niemieckich.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 43/01/Zk

W sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Sławnie, w tym przez Eugeniusza Sz., polegających na psychicznym i fizycznym znęcaniu się nad pozbawionym wolności mieszkańcami Sławna i okolicznych miejscowości. W sprawie tej przewidziane jest przedstawienie zarzutu Eugeniuszowi Sz.

Przeprowadzone śledztwo dowiodło w sposób nie budzący wątpliwości, zasadność siedmiu zarzutów sformułowanych w postanowieniu. Potwierdziły je przesłuchania kilkudziesięciu świadków. Podejrzany, powołujący się na zły stan zdrowia, został poddany badaniu przez biegłego lekarza. Orzeczenie lekarskie stanowi podstawę dla zawieszenia postępowania przeciwko Eugeniuszowi Sz.

– sygn. akt S 10/00/Zk

W sprawie zbrodniczej działalności Wilhelma A. funkcjonariusza WUBP w Szczecinie w 1949 r., na terenie Szczecina i Sławna.

Wilhelmowi A. zarzucono, iż jako funkcjonariusz WUBP w Sławnie i Szczecinie stosował przestępcze metody śledcze wobec członków organizacji niepodległościowej „Polska Organizacja Niepodległościowa”. W celu wymuszenia przyznania się do winy bił on pokrzywdzonych po całym ciele rękami, używając także kluczy i zmuszał do siadania na nodze odwróconego taboretu i wykonywania przysiadów oraz groził pozbawieniem życia.

Dnia 20 marca 2001 r. został skierowany przeciwko niemu akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Sławnie. Ustalono, że w najbliższym czasie sprawa trafi na wokandę.

– sygn. akt S 4/00/Zk

W sprawie zabójstwa w dniu 4 marca 1944 r., w Gołubiu Kaszubskim, dowódcy Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski”, porucznika Józefa Dambka oraz stosowania w latach 1945–1946 represji wobec członków tej organizacji przez funkcjonariuszy jednostek organizacyjnych UBP.

Przeprowadzone śledztwo pozwoliło na odtworzenie wszystkich okoliczności zabójstwa J. Dambka. Sprawa ta była już przedmiotem postępowania sądowego w 1954 r. (sprawca – funkcjonariusz gestapo – został skazany).

W sprawie przesłuchano kilkudziesięciu świadków oraz zbadano wcześniej nie znane materiały archiwalne dotyczące między innymi operacyjnego rozpracowania organizacji „Gryf Pomorski” przez funkcjonariuszy UBP. Odtworzono fakty prześladowań i represji wobec członków organizacji w okresie powojennym przez władze komunistyczne. Ustalane są nazwiska pokrzywdzonych.

– sygn. akt S 7/00/Zk

W sprawie stosowania tortur przez funkcjonariuszy Okręgowego Zarządu Informacji Wojskowej Marynarki Wojennej Nr 8 w Gdyni w latach 1945–1956.

W toku śledztwa ustalono jako pokrzywdzonych 42 osoby. Przyjęto hipotezę, iż dwa zgony aresztowanych były następstwem stosowania wobec nich przestępczych metod śledczych. Ustalono nazwiska funkcjonariuszy Informacji Wojskowej w oparciu o kwerendę w Centralnym Archiwum Wojskowym obejmującą również treść rozkazów personalnych. Obecnie

przygotowywane są tablice z fotografiami funkcjonariuszy, celem okazania ich pokrzywdzonym i zidentyfikowania sprawców.

– **sygn. akt S 7/01/Zk**

W sprawie zamordowania w lutym–marcu 1945 r. Niemców zamieszkałych w Aleksandrowie Kujawskim i byłym powiecie nieszawskim przez funkcjonariuszy MO i Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego.

W oparciu o zeznania 108 świadków, wizje lokalne i analizę obszernych materiałów archiwalnych ustalono, że około 100 osób narodowości niemieckiej zostało zastrzelonych, a około 20 osób utopionych w Wiśle. Sprawcami byli członkowie samorzutnie utworzonej milicji rekrutującej się z miejscowej ludności polskiej. Poczynione ustalenia wymagają potwierdzenia poprzez ekshumację szczątków ofiar.

– **sygn. akt S 27/01/Zk**

W sprawie rozstrzelania w maju 1946 r. w więzieniu w Inowrocławiu kilku żołnierzy Armii Krajowej i ustalenia miejsca ich pochowania.

Ustalono większość istotnych okoliczności zdarzenia. Egzekucja stanowiła wykonanie wyroku, w którym przypisano skazanym popełnienie przestępstwa pospolitego. Obecnie toczy się postępowanie sądowe celem potwierdzenia, że skazanie to nastąpiło w związku z działalnością skazanych na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego.

Poszukiwani są świadkowie, w tym członkowie składu orzekającego, którzy wydali wyrok skazujący.

– **sygn. akt S 71/01/Zk**

W sprawie zbrodni popełnionych w latach 1945–1946 na więźniach narodowości niemieckiej w obozie pracy w Kruszwicy.

W toku śledztwa przesłuchano kilkudziesięciu świadków, w tym kilku w ramach pomocy prawnej na terenie Niemiec. Odnaleziono dokumentację tego obozu, w którym osadzono miejscową ludność niemiecką, głównie osoby starsze, kobiety i dzieci. Wśród więźniów panowała wysoka śmiertelność spowodowana złymi warunkami bytowymi. Liczba osadzonych w poszczególnych okresach wynosiła od 1000 do 2000 osób. Ustalono nazwiska funkcjonariuszy z załogi tego obozu i podjęto działania celem stwierdzenia, czy nadal żyją. Stwierdzono pojedyncze przypadki zabójstw więźniów przez funkcjonariuszy.

– **sygn. akt S 20/00/Zk**

W sprawie popełniania przez funkcjonariuszy PUBP w Łęborku w latach 1945–1956 zbrodni polegającej na prześladowaniu osób z powodu ich odmiennych poglądów politycznych.

Z szeroko zakrojonego śledztwa wyodrębniono część materiałów, w oparciu o które przygotowano i skierowano dnia 29 maja 2002 r. do Sądu Rejonowego w Łęborku akt oskarżenia przeciwko b. funkcjonariuszowi UB Januszowi B.

W oparciu o nie budzące wątpliwości dowody zarzucono oskarżonemu, że w okresie od 14 września do 19 grudnia 1949 r. w Łęborku jako oficer śledczy miejscowego PUBP znęcał się fizycznie i psychicznie nad członkami (w tym małoletnimi) młodzieżowej organizacji niepodległościowej „Polski Skauting Podziemny” w celu wymuszenia przyznania się do winy.

Do dnia dzisiejszego nie wyznaczono terminu rozprawy.

– sygn. akt S 15/00/Zk

W sprawie deportacji w 1945 roku przez NKWD w głąb terytorium ZSRR mieszkańców Pomorza Gdańskiego.

W ramach śledztwa, w oparciu o zeznania świadków i dokumenty archiwalne, odtwarzane są losy polskich mieszkańców Pomorza Gdańskiego deportowanych do obozów pracy w azjatyckiej części byłego ZSRR oraz w Szawlach na terenie Litwy. Odnaleziono dotąd około połowę list osób wywiezionych, które zostały sporządzone przez polskie starostwa w czerwcu i lipcu 1945 roku. Wykazy te obejmowały nazwiska Polaków aresztowanych przez NKWD. Z archiwów rosyjskich pochodzą listy osób deportowanych z obozów przejściowych w poszczególnych transportach. Ocenia się, że deportowano wówczas kilkanaście tysięcy Polaków. Spośród świadków – pokrzywdzonych, którzy powrócili do Polski przesłuchano około 100 osób.

– sygn. akt S 67/01/Zk

W sprawie zbrodni polegającej na fizycznym i moralnym znęcaniu się przez funkcjonariuszy obozu pracy w Złotowie w latach 1945–1947 nad więźniami obozu narodowości niemieckiej oraz polskiej – rekrutującymi się z ludności autochtonicznej.

Ustalono, że w obozie więziono głównie ludność kaszubską traktowaną przez władze komunistyczne jako wroga. Osadzono tam osoby w różnym wieku, w tym również dzieci. Warunki w obozie i sposób traktowania więźniów wskazują na to iż obóz ten miał charakter karny. Osadzonych w obozie pozbawiano mienia, w tym także posiadanych nieruchomości. Zwykle w obozie przebywało kilkuset więźniów.

Przesłuchano kilkudziesięciu świadków, w tym byłych więźniów obozu. Odtworzono skład osobowy załogi, która liczyła około 100 funkcjonariuszy – Polaków.

Na początku swojego istnienia obóz ten przez 2–3 miesiące administrowany był przez władze radzieckie.

– sygn. akt S 22/01/Zk

W sprawie zbrodniczego skazania w dniu 3 sierpnia 1946 r. Hansa Baumana na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku. Wyrok został wykonany 9 sierpnia 1946 r.

W oparciu o nie budzący wątpliwości materiał dowodowy, zawierający między innymi opinię biegłego z zakresu pisma, przedstawiono podejrzanemu byłemu prokuratorowi wojskowemu zarzut udziału w dokonaniu oczywistego zabójstwa sądowego polegającego na skazaniu na karę śmierci, z rażącym naruszeniem elementarnych reguł postępowania karnego. Podejrzany nie przyznał się do popełnionego czynu, kwestionując między innymi autentyczność swoich podpisów w aktach sprawy przeciwko H. Baumanowi. Przesłuchiwani są obecnie istotni dla sprawy świadkowie. Śledztwo zmierza do sformułowania aktu oskarżenia.

Do akt sprawy dołączono akta postępowania w sprawie zabójstwa sądowego dokonanego na Danucie Siedzik (ps. „Inka”) popełnionego z udziałem tego samego podejrzanego.

– sygn. akt S 11/00/Zk

W sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariusza WUBP w Koszalinie Józefa R., który, działając wspólnie z innymi funkcjonariuszami, znęcał się fizycznie nad zatrzymanymi członkami konspiracyjnego Wojska Polskiego.

Przeprowadzone śledztwo zakończyło się skierowaniem, w dniu 4 października 2001 r., aktu oskarżenia przeciwko Józefowi R. do Sądu Rejonowego w Koszalinie.

Oskarżonemu zarzucono, iż w latach 1951–1954 w Koszalinie jako oficer śledczy WUBP znęcał się fizycznie i psychicznie – w celu wymuszenia wyjaśnień – nad członkami młodzie-

zowych organizacji niepodległościowych „Konspiracyjne Wojsko Polskie” i „Narodowe Siły Zbrojne Młodej Polski”. Józef R. prowadząc śledztwo, w trakcie wielogodzinnych nocnych przesłuchań bił pokrzywdzonych po całym ciele rękoma, kijem, kablem, drewnianą oprawką do kałamarza, a także porażał prądem elektrycznym. Jego ofiary po zakończeniu przesłuchań przetrzymywane były w karcerze, zmuszane do wielogodzinnego stania bez ruchu twarzą do ściany, pozbawiane możliwości snu i odpoczynku. W wyniku pobicia pokrzywdzeni odnieśli obrażenia ciała, między innymi: pęknięcia czaszki z wgnieceniem, uszkodzenia oka i pęknięcia kości pięty. Jeden z przesłuchiwanym na skutek szczególnie okrutnego traktowania doprowadzony do krańcowego fizycznego i psychicznego wyczerpania targnął się na własne życie podcinając sobie żyły.

Postanowieniem z dnia 20 czerwca 2002 r. Sąd Rejonowy II Wydział Karny w Koszalinie sprawę przeciwko Józefowi R. przekazał do Sądu Najwyższego w Warszawie celem przekazania do Sądu Rejonowego w Łodzi – ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości (zły stan zdrowia oskarżonego wyklucza przyjazd do Sądu Rejonowego w Koszalinie).

– sygn. akt S 85/01/Zk

W sprawie przeciwko byłemu funkcjonariuszowi UB Janowi B. oskarżonemu o fizyczne i psychiczne znęcanie się w toku prowadzonego śledztwa prowadzonego w latach 1948–1949 nad trzema osobami osadzonymi w Areszcie Śledczym w Rypinie.

W toku śledztwa ustalono, że pokrzywdzonych aresztowano w związku z ucieczką z więzienia członków ich rodzin zatrzymanych z powodu przynależności do AK w czasie okupacji. Celem znęcania się nad pokrzywdzonymi było zmuszenie ich do ujawnienia miejsca ukrywania się zbiegłych.

Zebrany w sprawie materiał dowodowy w pełni uzasadnił zarzuty zawarte w akcie oskarżenia przeciwko Janowi B., skierowanym do Sądu Rejonowego w Rypinie w dniu 30 kwietnia 2002 r.

Oskarżonemu zarzucono, że w latach 1948 –1949 w Rypinie jako funkcjonariusz miejscowego PUBP stosował przestępcze metody śledcze polegające na: biciu pięściami po twarzy, uderzaniu głową o ścianę, przetrzymywaniu godzinami pod natryskiem zimnej wody, uderzanie bykowcem po piętach i innych częściach ciała wobec 4 osób pokrzywdzonych.

Do chwili obecnej Sąd Rejonowy w Rypinie nie wyznaczył terminu rozprawy.

– sygn. akt S 94/01/Zk

W sprawie represji stosowanych w 1944 r. w Wilnie wobec żołnierzy AK w związku z operacją „Ostra Brama”

Celem śledztwa jest ustalenie zakresu i form represji, którymi objęto żołnierzy AK w następstwie podjętej operacji „Ostra Brama”. Jak stwierdzono partyzanci byli aresztowani przez NKWD, a następnie część z nich została zamordowana. Zabójstw dokonywano także w trakcie przeprowadzania samych zatrzymań żołnierzy AK. Część aresztowanych deportowano w głąb terytorium ZSRR.

W śledztwie wykorzystano ustalenia władz litewskich związanych z odkryciem masowej mogiły ofiar NKWD (w tym 52 Polaków) w Tuskulanum koło Wilna w 1992 r. Osoby te zostały zastrzelone prawdopodobnie w ramach tej samej akcji prowadzonej przeciwko żołnierzom AK. Celem śledztwa jest ujawnienie nazwisk wszystkich osób zamordowanych, okoliczności ich śmierci oraz ustalenie sprawców. Do przesłuchania pozostało jeszcze około 100 świadków.

– sygn. akt S 99/01/Zk

W sprawie przeciwko Mieczysławowi U. podejrzanemu o fizyczne i psychiczne znęcanie się w 1952 r. w Koszalinie nad członkami organizacji niepodległościowej „Tajna Młodzieżowa Partyzantka Krajowa”.

Zebrany materiał dowodowy uzasadnił przedstawienie Mieczysławowi U. zarzutu, iż w okresie od 11 kwietnia do 2 lipca 1952 r. w Koszalinie jako funkcjonariusz WUBP stosował przestępcze metody śledcze celem wymuszenia przyznania się do winy przez członka organizacji niepodległościowej „Tajna Młodzieżowa Partyzantka Krajowa”. W trakcie wielogodzinnych nocnych przesłuchań bił on pokrzywdzonego rękami po głowie i groził mu pozbawieniem życia. Podejrzanym nie przyznał się do popełnienia wyżej wymienionych czynów.

Śledztwo znajduje się w końcowym stadium.

– sygn. akt S 106/01/Zk

W sprawie zabójstwa przez funkcjonariuszy NKWD w 1941 r. w Oszmianie kilkudziesięciu obywateli polskich – więźniów miejscowego więzienia.

Jak ustalono, przed wkroczeniem oddziałów niemieckich do Oszmiany w dniu 24 czerwca 1941 r. funkcjonariusze NKWD rozpoczęli mordowanie Polaków osadzonych w miejscowym więzieniu jako „element wrogi władzy radzieckiej”. Po zamordowaniu kilkudziesięciu więźniów załoga opuściła więzienie z powodu informacji przekazanej przez ludność miasta o wkraczaniu Niemców. Mieszkańcy Oszmiany uwolnili samorzutnie pozostałych przy życiu więźniów. Gdy po kilku godzinach funkcjonariusze NKWD powrócili do miasta, więzienie było już puste.

Poczynione w śledztwie ustalenia pozwalają na stwierdzenie, że w tym samym czasie i w taki sam sposób NKWD mordowało polskich więźniów we wszystkich więzieniach na terenie polskich kresów wschodnich. Przebieg zdarzeń odtworzono głównie w oparciu o relacje świadków. Nie uzyskano jak dotąd dokumentów archiwalnych NKWD dotyczących sprawy.

– sygn. akt S 113/01/Zk

W sprawie przeciwko Józefowi P., byłemu wojskowemu prokuratorowi rejonowemu w Koszalinie, o przestępcze pozbawienie wolności 2 aresztowanych osób.

Jak ustalono w toku śledztwa podejrzanym otrzymał od szefa WUBP w Koszalinie wniosek o aresztowanie pokrzywdzonych z wyraźnym stwierdzeniem, iż brak jest jakichkolwiek dowodów popełnienia przez nich przestępstw. Zebrany w sprawie materiał dowodowy uzasadnił przedstawienie Józefowi P. zarzutu bezprawnego pozbawienia wolności 2 osób. Podejrzanym nie przyznał się do zarzucanych mu czynów. Prowadzone są dalsze czynności w sprawie.

– sygn. akt S 134/01/Zk

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się nad członkami PSL przez funkcjonariuszy PUBP w Złotowie w latach 1946–1948.

W ramach śledztwa przesłuchano szereg świadków i dokonano analizy akt spraw karnych z lat 1946–1948 przeciwko członkom PSL. Zachodzi konieczność przeprowadzenia dalszych czynności dla osiągnięcia wszystkich celów postępowania.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 28/02/Zi

W sprawie zabójstwa w 1945 r. w Starym Bornym (Hohenborn) gm. Bobolice przez żołnierzy radzieckich jeńca wojennego narodowości belgijskiej Augusta Wajngenechta.

Ustalono, że bezpośrednio po wejściu żołnierzy Armii Czerwonej do Starego Bornego rozstrzelany został przez nich jeńiec wojenny narodowości belgijskiej August Wajngenechten, który wcześniej zdołał uniknąć ewakuacji z niemieckiego obozu jenieckiego. Przyczyny przeprowadzenia egzekucji nie są znane. Najprawdopodobniej został on zastrzelony wraz z dwoma Niemcami. Weryfikacja ustaleń śledztwa wymaga przeprowadzenia ekshumacji, jeżeli możliwym będzie ustalenie miejsca pochowania zwłok.

– sygn. akt S 41/02/Zi

W sprawie zastrzelenia Fridricha Onascha – biskupa ewangelickiego przez żołnierzy Armii Czerwonej w miejscowości Barlinek w lutym 1945 r.

Według poczynionych ustaleń pokrzywdzony został zastrzelony przez żołnierzy Armii Czerwonej po tym jak podjął próbę ochrony niemieckich kobiet przed gwałtami dokonywanymi przez sowieckich żołnierzy. Na takie okoliczności zbrodni wskazują relacje świadków. Wystąpiono o przesłuchanie w drodze pomocy prawnej świadka przebywającego na terenie Niemiec.

2.3. Oddziałowa Komisja w Katowicach

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 5/00/Zn

W sprawie hitlerowskich deportacji w 1940 r. do Generalnej Guberni, w ramach tzw. Saybusch Aktion zmierzającej do germanizacji terenów wcielonych do III Rzeszy, ok. 20.000 mieszkańców Ziemi Żywieckiej.

Trwa kompletowanie dokumentów oraz ustalanie listy pokrzywdzonych. Dotychczas przesłuchano 260 świadków, a treść częstokroć bardzo obszernych zeznań zawiera nieznaną dotąd informację, co pozwala na odtworzenie dramatycznych losów wysiedlonych. Przesłuchania są kontynuowane zgodnie z listą zgłoszonych pokrzywdzonych, zawierającą jeszcze ponad 400 nazwisk. W wyniku systematycznie prowadzonej kwerendy archiwalnej uzyskano wiele dokumentów dotyczących śledztwa, jak i zdjęć przedstawiających sceny z Saybusch Aktion.

– sygn. akt S 17/00/Zn

W sprawie zbrodni popełnionych przez hitlerowców w latach 1939–1940 w więzieniu katowickim na osadzonych tam więźniach.

Dalsze czynności w tej sprawie pozwoliły na ustalenie przypadków bicia i torturowania więźniów podczas przesłuchań prowadzonych przez funkcjonariuszy Gestapo, co otwiera drogę do prowadzenia odrębnych postępowań. Przykładem może być sprawa opisywana przez świadka Wandę W., aresztowaną przez Gestapo wraz z innymi członkami swej rodziny w dniu 17 czerwca 1944 r. w związku z aresztowaniem jej brata Tadeusza M., pracującego w wywiadzie Armii Krajowej. W czasie przesłuchania sześciu gestapowców biło ją pejczem w celu wymuszenia przyznania się do współpracy z AK. Podała także, że podczas konfrontacji z bratem Tadeuszem M. widziała, iż był on zmalretowany, miał rozbitą głowę i wodę

w płucach, gdyż nie mógł oddychać. W oparciu o dotychczas zgromadzony materiał dowodowy stwierdzono jednoznacznie, iż owo więzienie było w czasie wojny wykorzystywane przez Gestapo jako zwykłe więzienie karne, do którego trafiali zarówno pospolici przestępcy, jak i więźniowie aresztowani za czyny związane z działalnością niepodległościową.

– **sygn. akt S 12/01/Zn**

W sprawie zabójstwa przez powieszenie, popełnionego przez funkcjonariuszy gestapo w dniu 27 lipca 1942 roku w Gotartowicach, na członkach Polskiej Tajnej Organizacji Powstańczej – Franciszku Buchaliku i Pawle Buchaliku.

W oparciu o prowadzone czynności udokumentowano przestępstwa popełnione wobec pozostałych 75 aresztowanych członków organizacji, spośród których co najmniej 19 kolejnych zostało zamordowanych na mocy zbrodniczych wyroków sądu doraźnego Gestapo w Katowicach. Zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu o ustalenie losów szefa katowickiego Gestapo Rudolfa Mildnera, bowiem w toku śledztwa uzyskano informację o rzekomym uznaniu go na terenie Niemiec za zmarłego. Podejmowane są czynności zmierzające do ustalenia pełnej listy ofiar tej zbrodni.

– **sygn. akt S 51/01/Zn**

W sprawie przeciwko Helenie M. podejrzanej o to, że w latach 1940–1945 w Katowicach brała udział w zabójstwach członków polskiego ruchu oporu poprzez wskazywanie ich i wydawanie w ręce tajnej policji państwowej Gestapo, w wyniku czego osoby te zginęły.

Trwają uzupełniające przesłuchania świadków. Zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu o odnalezienie materiałów dotyczących pracowników katowickiej Placówki Gestapo oraz ustalenie czy żyją. Nadto zwrócono się do Biura ataszatów Wojskowych MON w Warszawie z prośbą o ustalenie czy żyje i gdzie obecnie mieszka Helena M., ostatnio zamieszkała w Londynie. W zależności od treści pozyskanych materiałów rozważana będzie kwestia wystąpienia z wnioskiem o ekstradycję podejrzanej.

– **sygn. akt S 4/02/Zn**

W sprawie zbrodni wojennej stanowiącej naruszenie prawa międzynarodowego przez okupanta hitlerowskiego, polegające na pozbawieniu wolności w sierpniu 1943 r. cywilnych mieszkańców Sopotni Wielkiej.

W oparciu o kwerendę archiwalną ustalono, iż w dniu 9 sierpnia 1943 r. w Sopotni Wielkiej żandarmeria powiatu żywieckiego przeprowadziła akcję aresztowania osób „należących do band lub im sprzyjających”. W wyniku akcji aresztowano 39 mężczyzn i 6 kobiet. Z zeznań żyjących świadków wynika, iż żadna z aresztowanych osób nie prowadziła działalności konspiracyjnej. Aresztowanych początkowo przewieziono do więzienia w Mysłowicach, a następnie do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Większość z aresztowanych zginęła przed zakończeniem wojny.

– **sygn. akt S 9/02/Zn**

W sprawie zamordowania w dniu 9 września 1939 r. około 30 osób narodowości polskiej i żydowskiej w Będzinie przez nieustalonych niemieckich sprawców.

W dniu 8 września 1939 roku, w piątek, w godzinach wieczornych, niemieckie wojsko i policja otoczyły kordonem rejon ulic Plebańskiej, Browarnej, Podzamcze i Kołłątaja w Będzinie, gdzie znajdowała się synagoga oraz dzielnica zamieszkała w zdecydowanej większości przez ludność narodowości żydowskiej. Niemcy podpalili synagogę i szereg okolicznych domów, a następnie zaczęli strzelać do wszystkich osób usiłujących uciekać z palących się budynków. Jeszcze tej samej nocy Niemcy aresztowali i osadzili w pomieszczeniach staro-

stwa grupę około 30 osób narodowości polskiej i żydowskiej. Wszystkie te osoby zostały następnie rozstrzelane na dziedzińcu starostwa. Do starostwa wezwany został później ksiądz Mieczysław Z., któremu Niemcy oświadczyli, że osoby te zostały rozstrzelane za spalenie synagogi i domów żydowskich. Niemcy polecieli też, by osoby te zostały pochowane na katolickim cmentarzu. Podjęto działania zmierzające do ustalenia jakie formacje wojskowe dokonały tej zbrodni (Werhmacht, SS czy też inne).

Czynności śledztwa zmierzają do ustalenia pokrzywdzonych. Brak jest aktualnie możliwości ustalenia sprawców, a tym samym postawienia zarzutów.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 14/00/Zk

W sprawie przeciwko Barbarze W. podejrzanej o popełnienie 16 czynów zakwalifikowanych jako zbrodnie komunistyczne polegające na przekroczeniu w okresie od grudnia 1981 r. do czerwca 1984 r. w Częstochowie przysługujących jej jako funkcjonariuszowi SB uprawnień w związku z czynnościami wykonywanymi z udziałem internowanych kobiet, a także innych kobiet, z którymi podejrzana miała kontakt w związku z prowadzonymi przez SB w Częstochowie postępowaniami karnymi dotyczącymi druku i kolportażu wydawnictw „bezdebitowych”.

Postępowanie zakończyło się wniesieniem, w dniu 1 października 2001 r., aktu oskarżenia przeciwko wyżej wymienionej do Sądu Rejonowego w Częstochowie.

Zarzucone oskarżonej przestępstwa stanowiące zbrodnie komunistyczne związane z przekroczeniem przysługujących jej uprawnień funkcjonariusza publicznego zostały popełnione w okresie od grudnia 1981 roku do połowy 1984 roku i polegały na :

- zmuszaniu środkami o charakterze psychicznym tymczasowo aresztowanych kobiet podejrzanych o udział w działalności uznawanej przez ówczesne władze za nielegalną, a polegającej na drukowaniu i kolportażu prasy podziemnej, do składania wyjaśnień albo do przyznania się do zarzucanych przestępstw,
- dokonywaniu bezzasadnych rewizji osobistych połączonych z całkowitym obnażaniem się kobiet podejrzewanych o udział w działalności uznawanej przez ówczesne władze za nielegalną, a polegającej na drukowaniu i kolportażu prasy podziemnej,
- zmuszaniu za pomocą środków psychicznych (m.in. groźby umieszczenia dziecka jednej z pokrzywdzonych w domu dziecka) kobiet pozbawionych wolności – na skutek internowania albo wyroku skazującego za przestępstwo polityczne – do podjęcia współpracy ze Służbą Bezpieczeństwa albo do wyjazdu za granicę,
- naruszeniu nietykalności cielesnej jednej z pokrzywdzonych, w trakcie dokonywania w jej mieszkaniu przeszukania.

Aktualnie trwa postępowanie sądowe sygn. akt IV K 1395/01. Postępowanie sądowe rozpoczęto się w dniu 12 kwietnia 2002 r. Dotychczas odbyły się cztery rozprawy.

– sygn. S 4/00/Zk

W sprawie przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy służby więziennej w tzw. Więzieniu Progresywnym w Jaworznie w latach 1950–1956.

W toku śledztwa przesłuchano 250 świadków, którzy przedstawili warunki pobytu w więzieniu i okoliczności, w jakich zostali w tym więzieniu osadzeni. Dotychczas wykonane czynności pozwoliły na ustalenie kolejnych 250 świadków – pokrzywdzonych lub członków ich rodzin. W oparciu o tak gromadzony materiał dowodowy, czynione są ustalenia dotyczące przestępstw, których dopuścili się funkcjonariusze tego więzienia wobec osadzonych.

– **sygn. S 8/00/Zk**

W sprawie deportacji do ZSRR w 1945 r. mieszkańców Górnego i Opolskiego Śląska. Do Związku Radzieckiego wywieziono ok. 30 000 osób, gdzie wykonywały niewolniczą pracę w kopalniach, hutach, fabrykach, kamieniołomach i rolnictwie.

W toku dotychczasowego postępowania przesłuchano 183 świadków, przeprowadzono kwerendy w archiwach. Uzyskano materiały archiwalne z Muzeum Miejskiego w Zabrze, Muzeum Państwowego w Oświęcimiu, Stowarzyszenia Pamięci Tragedii Śląskiej 1945 r. i Związku Sybiraków. Wskazane wyżej czynności doprowadziły do zgromadzenia w niniejszej sprawie bogatego materiału dowodowego pozwalającego na poczynienie ustaleń dotyczących osób pokrzywdzonych, warunków w jakich byli oni przetrzymywani, będąc pozbawionymi wolności i działań podejmowanych wobec nich przez funkcjonariuszy NKWD. Śledztwo ma charakter rozwojowy. Przeprowadzone do chwili obecnej czynności procesowe doprowadziły bowiem do uzyskania danych odnośnie dalszych osób pokrzywdzonych.

– **sygn. akt S 10/00/Zk**

W sprawie w sprawie stosowania przez b. funkcjonariuszy WUBP w Katowicach, w okresie od 1952 r. do 1953 r. w Katowicach, tortur i fizycznego znęcania się nad uczestnikami prowadzonych postępowań.

W oparciu o prowadzone przesłuchania świadków oraz kwerendę archiwalną materiałów przejętych z UOP tj. 25 tomów akt sprawy operacyjnej WUBP w Katowicach dotyczących śledztwa przeciwko członkom organizacji Tajne Harcerstwo Krajowe poczyniono nowe ustalenia. Pokrzywdzonymi w tej sprawie są byli uczniowie szkół średnich w Mysłowicach i Łędzinach, należący do tej organizacji. Była to organizacja kilkudziesięciosobowa, zajmująca się rozpowszechnianiem ulotek o „treści antypaństwowej” oraz gromadzeniem broni. Ustalono, że spośród trzynastu funkcjonariuszy, których dotyczy postępowanie, przy życiu pozostają Marian P., Jerzy B., Wacław S., Arkadiusz Z., Eugeniusz M. W najbliższym czasie podjęte zostaną czynności polegające na przesłuchaniu innych członków Tajnego Harcerstwa Krajowego celem ustalenia, czy także wobec nich podejmowano podobne represje. Śledztwo zmierza do udowodnienia poszczególnym funkcjonariuszom WUBP popełnionych przez nich przestępstw stanowiących zbrodnie komunistyczne i przedstawienia stosownych zarzutów popełnienia tych czynów.

– **sygn. akt S 8/01/Zk**

W sprawie pozbawienia wolności Leona Czausowa w lutym 1952 r. w Sosnowcu i przekazanie go władzom ZSRR.

Ustalono, że obywatel polski Leon Czausow w dniu 29 kwietnia 1952 r. został, w bliżej nie ustalonych dotąd okolicznościach, bezprawnie przekazany władzom ówczesnego ZSRR, a następnie skazany przez Trybunał Wojskowy Moskiewskiego Okręgu Wojskowego na karę śmierci i rozstrzelany w dniu 4 lipca 1952 r.

Obecnie oczekuje się na realizację przez stronę rosyjską odezwy o pomoc prawną.

– **sygn. akt S 9/01/Zk**

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się funkcjonariuszy Centralnego Obozu Pracy w Jaworznie w latach 1945–1949 nad osadzonymi tam więźniami i jeńcami wojennymi.

W toku śledztwa ustalono, że dużą śmiertelność więźniów obozu powodowały wycieńczające, anty-sanitarne warunki, choroby epidemiczne oraz znęcanie się funkcjonariuszy obozowych nad osadzonymi.

Przeprowadzone czynności pozwoliły na ustalenie, iż w tamtym okresie w COP zatrudnionych było około 160 funkcjonariuszy. Dotychczas zapoznano się z sześcioma teczkami

personalnymi funkcjonariuszy. Trwają poszukiwania pozostałych. Planowane jest sporządzenie tablic poglądowych z wizerunkami funkcjonariuszy, celem okazania ich żyjącym pokrzywdzonym i podjęcie próby ustalenia w ten sposób sprawców zbrodni. Nadal prowadzone są przesłuchania pokrzywdzonych, które uzupełniają informacje na temat funkcjonowania wszystkich podobozów.

– **sygn. akt S 2/00/Zk**

W sprawie zbrodniczego skazania na karę śmierci w dniu 31 grudnia 1946 r. Anny Krużolek przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach.

Dokonane w toku śledztwa czynności w pełni uzasadniają stwierdzenie, że skazanie stanowiło czyn przestępczy. Na tej podstawie w dniu 3 lipca 2001 r. przedstawiono członkowi składu sądzącego Edmundowi R. zarzut popełnienia przestępstwa zabójstwa sądowego, polegającego na bezprawnym – pozbawionym podstaw dowodowych oraz niezgodnym z obowiązującą procedurą – wydaniu wyroku skazującego pokrzywdzoną na karę śmierci.

Dodatkowo ustalono, że podejrzany brał udział w wydaniu wyroku skazującego, będąc członkiem nieprawidłowo obsadzonego składu WSR w Katowicach, gdyż nie będąc ani sędzią ani ławnikiem uczestniczył w skazaniu jako asesor.

Stwierdzono zaistnienie podstaw dla poddania podejrzanego badaniom sądowo-psychiatrycznym, w celu ustalenia jego zdolności do udziału w dalszym postępowaniu. Podejrzany nie stawiał się jednak na kolejne terminy badań, co uzasadnia zarządzenie o doprowadzeniu go w celu ich przeprowadzenia.

– **sygn. akt S 55/01/Zk**

W sprawie przekroczenia uprawnień służbowych przez funkcjonariuszy ZOMO i MO w Częstochowie wobec młodzieży w dniu 1 września 1982 r.

Z dotychczas poczynionych ustaleń wynika, że w dniu 1 września 1982 r. wracająca z nabożeństwa na Jasnej Górze młodzież została zaatakowana przez oddziały ZOMO. Akcją służb porządkowych spowodowały wznoszone przez młodzież okrzyki „Solidarność!”. Przeciwko młodzieży użyto gazu łzawiącego i pałek służbowych. Zachowanie zaatakowanych niczym nie uzasadniało ataku ze strony oddziałów ZOMO. Pokrzywdzeni doznali obrażeń ciała po pobiciu pałkami. Zabrane materiały dowodowe wskazują, iż użycie środków bezpośredniego przymusu przez funkcjonariuszy było całkowicie nieuzasadnione, co daje podstawę dla prowadzenia śledztwa m.in. w celu ustalenia funkcjonariuszy odpowiedzialnych za rażące nadużycie przysługujących im uprawnień.

– **sygn. akt S 61/01/Zk**

W sprawie zbrodni popełnionych w obozie pracy w Świętochłowicach – Zgodzie, przez Komendanta tego obozu Salomona Morela.

Prowadzone wcześniej przez Główną Komisję Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w tej sprawie śledztwo zostało zawieszono wydaniem w dniu 30 września 1996 r. przez Prokuraturę Wojewódzką w Katowicach postanowienia o zawieszeniu prowadzonego przeciwko Salomonowi Morelowi śledztwa wobec stwierdzenia, że zachodzi długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca dalsze kontynuowanie postępowania, polegająca na ustaleniu, iż podejrzany przebywał wówczas w Izraelu i nie był znany termin jego powrotu do Polski. W sprawie tej wystąpiono w dn. 24 lutego 1998 r. z wnioskiem o ekstradycję. Wniosek uzasadniony był przypisanymi S. Morelowi aktami znęcania się nad osadzonymi w obozie pokrzywdzonymi uznawanymi wówczas za Niemców. Odmowa uwzględnienia przez władze

państwa Izrael wniosku o ekstradycję sprawcy uzasadniona została przedawnieniem ścigania zarzucanych mu czynów według obowiązującego tam prawa.

Na obecnym etapie postępowania gromadzona jest dokumentacja w celu ustalenia, czy możliwe jest postawienie Salomonowi Morelowi zarzutów dokonywania zabójstw ofiar ówczesnych represji, co uzasadniałoby ponowny wniosek o jego ekstradycję. W tym celu ustaleni są dalsi pokrzywdzeni, którzy nie byli dotąd przesłuchani w charakterze świadków. Niektórzy byli więźniowie obozu zgłaszają się sami po uzyskaniu informacji o prowadzonym śledztwie, publikowanych w środkach masowego przekazu.

W toku tego postępowania nawiązano także współpracę z Prokuraturą w Dortmundzie prowadzącą śledztwo w tej samej sprawie i obecnie oczekuje się na szczegółowe informacje o świadkach przesłuchanych przez stronę niemiecką, gdyż część pokrzywdzonych mieszka w Niemczech. Możliwe jest w ten sposób uzyskanie informacji o kolejnych źródłach dowodowych w sprawie.

– sygn. akt S 74/01/Zk

W sprawie zbrodni zabójstwa około 200 żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych ze zgrupowania „Bartek” z rejonu Podbeskidzia dokonanej jesienią 1946 r. w okolicach Łambinowic przez funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego.

Jak ustalono w toku prowadzonego śledztwa, w latach 1945–1947 na Podbeskidziu działało duże, liczące ok. 300 osób, ugrupowanie NSZ pod dowództwem Henryka Flamego ps. „Bartek”. W 1946 r. MBP podjęło działania mające na celu wprowadzenie do tego zgrupowania swoich agentów oraz doprowadzenie do jego likwidacji. W ramach przyjętego „Planu Likwidacji B” podstępem, pod pretekstem zorganizowania wyjazdu na Ziemię Zachodnie w trzech transportach wywieziono i zamordowano ok. 200 członków NSZ. W toku śledztwa ustalono, że żołnierzy NSZ zakwaterowano na nocleg w baraku w okolicach Łambinowic, dodano do posiłku silny środek nasenny, a następnie do pomieszczenia, w którym przebywali wrzucono granaty ogłuszające. Ogłuszonych rozbierano, prowadzono nad wcześniej wykopany dół i tam strzałem w tył głowy pozbawiano życia. Nie udało się ustalić w sposób pewny miejsca zakopania zwłok ofiar, podejmowane są jednak czynności, które umożliwiłyby przeprowadzenie stosownych sondażowych prac archeologicznych.

– sygn. akt S 75/01/Zk

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariusza PUBP w Częstochowie nad Aleksandrem Głuszakiem w okresie od 19 grudnia 1948 r. do maja 1949 r.

Przeprowadzone śledztwo pozwoliło na zgromadzenie nie budzącego wątpliwości materiału dowodowego, na którym oparte zostały zarzuty postawione w dniu 18 czerwca 2002 r. Marianowi W. – byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Częstochowie.

Podejrzanemu zarzucono znęcanie się w latach 1949–1950 nad siedmioma aresztowanymi, przeciwko którym prowadzono wówczas postępowanie karne w związku z działalnością w organizacjach niepodległościowych. Popelnione przez oskarżonego czyny polegały na groźeniu przesłuchiwanym, przy użyciu pistoletu oraz stosowaniu różnych form znęcania się, między innymi przywiązywaniu do krzesła, zadawaniu uderzeń rękami i nogami oraz pałką gumową w różne miejsca ciała, spody stóp, pośladki, twarz, a także w dwóch przypadkach na porażaniu prądem elektrycznym za pomocą induktora prądu stałego.

Podejrzany w trakcie przesłuchania nie przyznał się do popełnienia zarzuczonych mu przestępstw i skorzystał z prawa do odmowy składania wyjaśnień. Prowadzone w tej sprawie czynności mają na celu uzyskanie kompleksowej opinii sądowo lekarskiej dotyczącej m.in. obrażeń doznanych przez pokrzywdzonych. Podejznanego wezwano na kolejny termin prze-

sluchania wobec złożonego przezeń z własnej inicjatywy oświadczenia o zamiarze złożenia w niniejszej sprawie wyjaśnień.

– sygn. akt S 87/01/Zk

W sprawie przekroczenia, w okresie od 30 grudnia 1983 r. do maja 1984 r. w Częstochowie, przez funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa Marka Ł. przysługujących mu uprawnień poprzez zmuszanie Iwony P. do składania żądanych wyjaśnień groźbą rozpowszechnienia dotyczących jej nieprawdziwych i poniżających informacji.

Zaplanowane i przeprowadzane czynności zmierzały do jednoznacznego ustalenia podstaw ewentualnej odpowiedzialności karnej za przestępstwo będące przedmiotem niniejszego postępowania funkcjonariusza SB – Marka Ł. Ostatnią zaplanowaną czynnością będzie przygotowanie tablicy pogładowej zawierającej wizerunek tego funkcjonariusza i okazanie go pokrzywdzonej. W związku z tym, że także w kilku innych sprawach prowadzonych przez Oddziałową Komisję w Katowicach wstępnie typowano Marka Ł. jako sprawcę – w zależności od ustaleń – sprawy te, przy uwzględnieniu przyjętej taktyki śledczej, mogą zostać połączzone.

– sygn. akt S 110/01/Zk

W sprawie zbrodni popełnionych na osobach narodowości polskiej osadzonych przez władze radzieckie w więzieniu w Stanisławowie w latach 1939–1941.

Z poczynionych ustaleń wynika, że w latach 1939–1941 NKWD dokonywało na terenie byłego województwa stanisławowskiego aresztowań polskich urzędników, osadników wojskowych, cywilnych kolonistów oraz pracowników służby leśnej, a w późniejszym czasie rodziny tych aresztowanych deportowano w głąb Związku Radzieckiego. W toku śledztwa do akt sprawy włączono materiały z różnych śledztw na temat kilkunastu dalszych mężczyzn, co do których zazwyczaj ostatnie posiadane przez rodzinę informacje dotyczą osadzenia tych osób w więzieniu w Stanisławowie. Co do znacznej liczby więźniów obozu w Stanisławowie zachodzi uzasadnione podejrzenie, że zostali zamordowani na terenie więzienia bądź wywiezieni.

Obecnie oczekuje się odpowiedzi od kilku ukraińskich i rosyjskich archiwów w sprawie poszukiwania radzieckich dokumentów na ten temat, co może pozwolić na ustalenie losów konkretnych osób. W szczególności poszukuje się wykazów więźniów przewidzianych do ewakuacji na wypadek wojny niemiecko-radzieckiej oraz zamordowanych na podstawie rozkazu Ł. Berii z dnia 24 czerwca 1941 r. o likwidacji niektórych kategorii więźniów na terenach objętych ewakuacją.

– sygn. akt S 122/01/Zk

W sprawie udzielania przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego pomocy w uniknięciu odpowiedzialności karnej sprawcom przestępstw popełnionych w dniu 15 grudnia 1981 r. w Jastrzębiu Zdroju podczas pacyfikacji kopalni KWK „Manifest Lipcowy” (obecnie „Zofiówka”) i w dniu 16 grudnia 1981 r. w Katowicach podczas pacyfikacji kopalni KWK „Wujek”, polegającej na utrudnianiu i udaremnianiu śledztw prowadzonych w tych sprawach przez Wojskową Prokuraturę Garnizonową w Gliwicach.

Niniejsze postępowanie dotyczy śledztw o sygnaturze Pg ŚI-II-2/81 „w sprawie zaistniałych w dniu 15.12.1981 r. na terenie KWK „Manifest Lipcowy” w Jastrzębiu Zdroju zająć (...)” oraz o sygnaturze Pg ŚI-II-7/81 „w sprawie zająć w dniu 16.12.1981 r. w KWK „Wujek” w Katowicach (...)”. Po dokonaniu oględzin akt rozpoznawanej obecnie sprawy przeciwko członkom plutonu ZOMO pacyfikującego obie kopalnie, na skutek wniesionych apelacji przez Sąd Apelacyjny w Katowicach oraz akt archiwalnych, wytypowano osoby przewidziane do przesłuchania w charakterze świadków. Przeprowadzone czynności już na obecnym etapie

śledztwa w pełni uzasadniają podejrzenie, iż funkcjonariusze prowadzący w 1982 r. postępowanie mające wyjaśnić okoliczności czynów popełnionych przez członków plutonu ZOMO, podjęli działania w celu zafałszowania prawdziwego przebiegu zdarzeń i uniemożliwienia ustalenia sprawców przestępstw.

2.4. Oddziałowa Komisja w Krakowie

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 2/00/Zn

W sprawie zbrodni zabójstw, znęcania się i innych przestępstw popełnionych na więźniach obozów pracy przymusowej w latach 1939–1945 na terenie okupowanej Polski.

Śledztwo to stanowi kontynuację ustaleń czynionych od roku 1997. Przesłuchani w ostatnim okresie świadkowie (w sumie przesłuchano kilkaset osób pokrzywdzonych) przedstawili relacje, które są podstawą do objęcia śledztwem zbrodni popełnionych w kilkunastu obozach „służby budowlanej” (Baudienst) i w innych obozach pracy.

Zbrodnie popełniane w obozach pracy przymusowej w niewielkiej tylko części były przedmiotem prowadzonych dotychczas śledztw.

– sygn. akt S 3/00/Zn

W sprawie zastrzelenia Piotra Sieprawskiego, żołnierza Armii Krajowej, przez funkcjonariusza żandarmerii niemieckiej w dniu 23 kwietnia 1943 r. w miejscowości Brzoskwinia koło Krakowa.

Przeprowadzone śledztwo pozwoliło na ustalenie wszystkich okoliczności sprawy i zidentyfikowanie sprawcy. Ustalono jednocześnie, że sprawca tej zbrodni – funkcjonariusz żandarmerii niemieckiej starszy sierżant Otto Zeiss nie żyje, co stanowiło podstawę do umorzenia postępowania.

– sygn. akt S 21/01/Zn

W sprawie zamordowania przez funkcjonariuszy SS w dniu 28 grudnia 1939 r. w Mniszowie Władysława Hajdasa.

W toku przeprowadzonego śledztwa zostały wszechstronnie wyjaśnione okoliczności zbrodni popełnionej na Władysławie Hajdasie, który w dniu 28 grudnia 1939 r. został zatrzymany przez funkcjonariuszy SS w domu rodzinnym w Gruszowie. W pobliżu miejscowości Mniszów funkcjonariusze ci zamordowali Władysława Hajdasa – strzelając z broni palnej w czoło ofiary. Śledztwo nie zostało zakończone zidentyfikowaniem sprawców przestępstwa.

– sygn. akt S 24/01/Zn

W sprawie udziału obywateli polskich, idących na rękę władzom państwa niemieckiego, którzy w dniu 28 listopada 1943 r. w miejscowości Podczerwone wzięli udział w pozbawieniu życia Wiktorii Żegleń i Tomasza Harbuta ps. „Płot”.

W sprawie zebrano kompletny materiał dowodowy, w oparciu o który stwierdzono, że nieżyjący ówczesny sołtys miejscowości Podczerwone Józef Karcz wspólnie z Karoliną M. brali udział w zamordowaniu Wiktorii Żegleń i ukrywającego się w jej domu partyzanta Tomasza Harbuta. Kontynuowane jest postępowanie w stosunku do Karoliny M., w ramach którego zostanie przesłuchany świadek przebywający obecnie w USA.

– sygn. akt S 9/01/Zn

W sprawie działalności konfidenta Gestapo o ps. „Hanys”, który w okresie od kwietnia do lipca 1944 r. w Makowie Podhalańskim, idąc na rękę władzom państwa niemieckiego, wydał w ręce Gestapo około 80 osób należących bądź współpracujących z Oddziałem AK Podgórze – Huta Wenancjusza Zycha, z których wielu poniosło śmierć.

Aktualnie zidentyfikowano osobę określaną jako „Hanys”. Prowadzone są czynności zmierzające do zebrania kompleksowego materiału dowodowego określającego faktyczną rolę „Hanysa”, która determinowała będzie charakter, w jakim nastąpi jego przesłuchanie w śledztwie.

– sygn. akt S 31/01/Zn

Śledztwo w sprawie zamordowania w latach 1943–1944 w miejscowości Dobranówka powiat Borszczów stu kilkudziesięciu nieustalonych z imienia i nazwiska obywateli polskich narodowości żydowskiej.

Prowadzone są czynności zmierzające do sprecyzowania liczby ofiar, jak i określenia ich danych personalnych, oraz ustalenia sprawców tego mordu. Podjęto również działania zmierzające do zebrania materiału historycznego. W tym celu zwrócono się również do archiwum w Arolsen.

– sygn. akt S 40/01/Zn

W sprawie zabójstwa Elżbiety Żurad dokonanego w nieustalonym dniu pomiędzy 1 września 1939 r. a 23 czerwca 1942 r. w Krakowie, w Zakładzie dla Umysłowo i Nerwowo Chorych w Kobierzynie.

Zbrodnie dokonane na chorych w tym Zakładzie były przedmiotem wcześniej prowadzonego śledztwa. Obecnie prowadzone śledztwo ma na celu ustalenie nieznanych wcześniej faktów zbrodni. Zwrócono się do władz niemieckich o wyczerpującą informację co do sposobu zakończenia postępowania przeciwko Alexandrowi Krollowi, dyrektorowi administracyjnemu Zakładu w Kobierzynie, odpowiedzialnemu za ograniczenie racji żywnościowych dla pacjentów i przyczynienie się w ten sposób do znacznego wzrostu liczby ich zgonów, a następnie za likwidację Zakładu dla Umysłowo i Nerwowo Chorych w Kobierzynie, dokonaną w dniu 23 czerwca 1942 roku.

– sygn. akt S 99/01/Zn

W sprawie zamordowania przez żandarmerię niemiecką kilku osób narodowości żydowskiej w okolicy wsi Byczów latem 1943 roku.

W toku śledztwa zdołano ustalić personalia dowódcy oddziału żandarmerii, który dokonał tej zbrodni. Wystąpiono do władz niemieckich z wnioskiem o międzynarodową pomoc prawną w celu ustalenia miejsca zamieszkania lub uzyskania aktu zgonu tej osoby.

– sygn. akt S 111/01/Zn

W sprawie przeciwko Marianowi O., podejrzanemu o to, że w dniu 8 lipca 1943 roku w Czechowie, gmina Kije, powiat Pińczów, idąc na rękę władzy państwa niemieckiego, jako funkcjonariusz policji granatowej, wraz z żandarmerią niemiecką wziął udział w okrażeniu zabudowań należących do Józefa Domagały i zastrzeleniu jego córki Anny Malesa, oraz o to, że jesienią 1943 r. we wsi Górki powiat Pińczów idąc na rękę władzy państwa niemieckiego, jako funkcjonariusz policji granatowej zastrzelił obywatela polskiego narodowości żydowskiej o nazwisku Brandys.

Po ustaleniu, że Marian O. żyje i mieszka w Kanadzie, na wniosek prokuratora IPN Sąd Rejonowy w Krakowie-Śródmieściu wydał w dniu 6 lutego 2002 r. postanowienie o tymcza-

sowym aresztowaniu Mariana O. Sąd uznał zgromadzony w sprawie materiał dowodowy za w pełni uzasadniający wydanie takiego postanowienia. Obecnie Marian O. jest poszukiwany listem gończym w ramach współpracy międzynarodowej. Ustalono ostatni adres zamieszkania poszukiwanego. Po uzyskaniu informacji o zatrzymaniu podejrzanego przedstawiony zostanie wniosek o jego ekstradycję.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 1/00/Zk

W sprawie zamordowania w nocy z 11 na 12 maja 1946 r. w Płokach, pow. chrzanowski, księdza Michała Rapacza przez byłych funkcjonariuszy UB oraz przez osoby działające z inspiracji tegoż Urzędu.

Pomimo zbadania wszystkich źródeł dowodowych, w tym także przesłuchania wszystkich ustalonych świadków, choć potwierdzono hipotezę, według której zabójstwo to miało charakter zbrodni komunistycznej, to jednakże nie zdołano zidentyfikować jej sprawców. Wobec wyczerpania możliwości dowodowych wydano postanowienie o umorzeniu śledztwa z powodu niewykrycia sprawców.

– sygn. akt S 2/00/Zk

W sprawie zbrodniczej działalności w latach 1945–1956 funkcjonariuszy WUBP i PUBP w Krakowie.

W toku śledztwa zgromadzono bardzo obszerny materiał dowodowy, na który składają się zarówno dokumenty archiwalne, jak też zeznania około 200 świadków – w większości pokrzywdzonych. Przygotowywane jest wyłączenie poszczególnych wątków ze sprawy w celu przedstawienia zarzutów żyjącym sprawcom zbrodni.

– sygn. akt S 18/00/Zk

W sprawie zastrzelenia Józefa Dębickiego, porucznika Armii Krajowej w nocy z 29 na 30 stycznia 1945 r. w Bodzechowie koło Ostrowca Świętokrzyskiego przez funkcjonariuszy MO, w tym Jana R..

W toku przeprowadzonego śledztwa uwzględniono wszystkie istniejące dowody, w oparciu o które zarzucono Janowi R. zastrzelenie w zasadzce Józefa Dębickiego, w okresie okupacji dowódcy Podobwodu „500” AK, po tym jak ofiara próbowała ratować się ucieczką z własnego domu otoczonego przez funkcjonariuszy UB i MO.

Akt oskarżenia skierowano w dniu 28 września 2001 r. do Sądu Okręgowego w Kielcach, który w dniu 20 maja 2002 r. wydał wyrok uniewinniający oskarżonego od zarzutu współsprawstwa. Wyrok jest nieprawomocny, po sporządzeniu przez Sąd pisemnego uzasadnienia rozważone zostanie zaskarżenie tego wyroku.

– sygn. akt S 8/01/Zk

W sprawie nakłaniania w lipcu 1984 r. w Nowym Sączu Wojciecha Jaskulskiego, przez funkcjonariusza WUSW w Nowym Sączu, do zabójstwa działacza zdelegalizowanego NSZZ „Solidarność” przy Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym w Nowym Sączu o imieniu Zbigniew i nieustalonym nazwisku.

W trakcie śledztwa przeprowadzono szczegółową weryfikację faktów podanych przez składającego zawiadomienie o przestępstwie. Wskazany przez niego były funkcjonariusz MO został przesłuchany w charakterze świadka, jednakże, jak ustalono, nie pracował on w 1984 r. w Nowym Sączu. Badane są wszystkie okoliczności wskazane w zawiadomieniu o przestępstwie.

– sygn. akt S 16/01/Zk

W sprawie zabójstw sądowych popełnianych w latach 1945–1956 przez sędziów Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie i prokuratorów Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Krakowie, wskutek niedopełnienia obowiązków służbowych lub przekroczenia uprawnień, a w szczególności sprzeniewierzenia się zasadzie niezawisłości sędziowskiej oraz innego umyślnego naruszenia przepisów prawa.

W toku postępowania dokonano analizy akt spraw byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie w celu ustalenia, które z wyroków wydawanych przez ten Sąd mają charakter przestępczy. Przesłuchano jako świadków zarówno osoby skazane wyrokami tego Sądu, jak również inne osoby posiadające informację o jego działalności.

Na obecnym etapie śledztwa czynione są ustalenia, którzy z sędziów i prokuratorów uczestniczących w wydawaniu wyroków żyją i jakie są ich adresy zamieszkania.

– sygn. akt S 22/01/Zk

W sprawie spowodowania trwałego kalectwa oraz choroby zagrażającej życiu wielu osób uczestniczących w manifestacji przeciwko próbie usunięcia krzyża w dniu 27 kwietnia 1960 roku w Krakowie–Nowej Hucie przez funkcjonariuszy SB i MO biorących udział w zabezpieczeniu porządku publicznego.

Na obecnym etapie postępowania ustalono nazwiska około 600 osób, zatrzymanych przez funkcjonariuszy MO i SB, z których część przesłuchano w charakterze świadków. Uzyskaną dokumentację medyczną, określającą obrażenia ciała niektórych pokrzywdzonych, poddano ocenie biegłych z zakresu medycyny sądowej. Odnaleziono materiały archiwalne SB dotyczące tej sprawy, które są obecnie przedmiotem analizy.

– sygn. akt S 23/00/Zk, S 24/00/Zk, S 25/00/Zk, S 26/00/Zk

W sprawie zbrodni sowieckich popełnionych przez NKWD – deportacji w głąb terytorium ZSRR Polaków zamieszkałych w województwie tarnopolskim w miesiącu czerwcu 1941 r., w maju i czerwcu 1940 r., w dniu 13 kwietnia 1940 r. oraz w dniu 10 lutego 1940 r.

Szeroko zakrojone śledztwo prowadzone jest od 1991 roku. W toku postępowania przesłuchano ponad 3000 świadków, w większości osób pokrzywdzonych. Ze względu na fakt, iż akta śledztwa liczą łącznie 100 tomów, podjęto decyzję o podzieleniu sprawy na cztery odrębne śledztwa według okresów deportacji. Obecnie do zakończenia śledztwa i wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy oraz losów deportowanych konieczne jest zbadanie dokumentów archiwalnych z lat 1940–1941, które znajdują się w archiwach ukraińskich. W tym celu zwrócono się o udzielenie stosownej pomocy prawnej.

– sygn. akt S 28/01/Zk

W sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy byłego PUBP w Nowym Targu i MUBP w Zakopanem w latach 1945–1956, polegającej m.in. na dokonywaniu zabójstw osób uznawanych za przeciwników politycznych, bezprawnym pozbawianiu wolności połączonym ze szczególnym udrczeniem, stosowaniu przestępczych metod śledczych (tortur fizycznych doprowadzających do uszkodzeń ciała).

W toku śledztwa zbadano ponad 20 przypadków bezprawnego pozbawiania wolności, w czasie którego dopuszczano się fizycznego i psychicznego znęcania nad aresztowanymi. Jeden z wątków śledztwa obejmuje bezprawne uwięzienie jako „zakładników” około czterdziestu osób, w tym dziesięciorga dzieci, z rodzin, których członkowie należeli do ugrupowania Józefa Kurasia pseudonim „Ogień”. Śledztwem objęto też dwa stwierdzone przypadki zabójstw. Jednym z celów postępowania jest ustalenie miejsca pochówku zwłok Józefa Kurasia. W toku śledztwa przesłuchiwanie są liczni świadkowie, gromadzone są również i badane dokumenty archiwalne PUBP Nowy Targ i MUBP Zakopane oraz WUBP Kraków. Zbadano także akta postępowań karnych prowadzonych przed byłym Wojskowym Sądem Rejonowym w Krakowie, w których skazywano członków oddziału „Ognia”.

– sygn. akt S 30/01/Zk

W sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy byłego PUBP w Miechowie w latach 1945–1956, polegającej na dokonywaniu zabójstw, bezprawnych aresztowaniach, pozbawianiu wolności osób podejrzewanych o działalność opozycyjną oraz stosowaniu wobec nich przestępczych metod śledczych, w tym bicia i znęcania się psychicznego.

Śledztwo wszczęto w 1991 r.. Pozostają do wyjaśnienia okoliczności trzydziestu przypadków zabójstw i usiłowania zabójstw działaczy ruchu ludowego, byłych żołnierzy AK i działaczy opozycyjnych, co do których istnieją uzasadnione podejrzenia, że zbrodnie te zostały dokonane przez funkcjonariuszy PUBP w Miechowie. W toku śledztwa ustalono nazwiska trzydziestu pokrzywdzonych, których bezprawnie pozbawiono wolności i wobec których stosowano przestępcze metody śledcze, polegające na znęcaniu się, jak i na tworzeniu fałszywych dowodów dla uzasadnienia bezpodstawnych oskarżeń. Dotychczas przesłuchano 110 świadków-pokrzywdzonych oraz osoby posiadające informacje o działalności funkcjonariuszy PUBP w Miechowie. Celem postępowania jest ustalenie żyjących sprawców zbrodni. Jeden z przesłuchiwanym w ostatnim czasie funkcjonariuszy UB wskazał nazwiska sprawców trzech zabójstw. Relacja ta jest obecnie weryfikowana.

– sygn. akt S 33/01/Zk

W sprawie przestępczych metod zwalczania członków i sympatyków Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” w latach 1948–1952.

W toku śledztwa ustalono, że organa bezpieczeństwa opracowały i wykonały operację o kryptonimie „Cezary”, która polegała na stworzeniu fikcyjnej struktury tzw. V Komendy lub V Zarządu „WiN-u”, składającej się z funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Celem operacji miało być działanie o charakterze prowokacji, to jest nakłanianie do popełniania przestępstw i tworzenie fałszywych dowodów, w celu skierowania postępowania karnego przeciwko osobom deklarującym gotowość działalności w niepodległościowej organizacji. Rezultatem prowokacji było przeprowadzenie procesów karnych w stosunku do domniemyanych członków „WiN-u”, w których zapadały także wyroki śmierci. Odnaleziono archiwalne materiały operacyjnego rozpracowania pod kryptonimem „Cezary” (216 tomów). Obecnie dokonywana jest analiza tych dokumentów oraz przesłuchiwanie świadków.

– sygn. akt S 48/01/Zk

W sprawie przeciwko Marianowi N., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Starachowicach o przestępstwa popełnione w 1948 r. na szkodę kilkunastu członków organizacji „WiN”.

Rezultatem śledztwa było wniesienie w dniu 19 grudnia 2001 r. do Sądu Rejonowego w Starachowicach aktu oskarżenia przeciwko Marianowi N., któremu zarzucono, iż jako oficer śledczy PUBP w Starachowicach, w celu wymuszenia wyjaśnień znęcał się nad tymczasowo aresztowanymi, między innymi w ten sposób, że bił pięściami i gumowymi przedmiotami po głowie i całym ciele, podpalał włosy, wbijał szpilki pod paznokcie, zgniatał w drzwiach palce, zmuszał do siadania na nodze odwróconego stołka, bił linijką z metalowym okuciem po jądrach oraz groził zabójstwem wkładając lufę pistoletu do ust przesłuchiwanym. W toku postępowania ustalono trzynastu pokrzywdzonych, nad którymi Marian N. znęcał się w opisany powyżej sposób. Do chwili obecnej odbyły się w sądzie trzy rozprawy.

– sygn. akt S 58/01/Zk

W sprawie wydarzeń w Kielcach w dniu 4 lipca 1946 r. określanych jako „Pogrom kielecki”, w następstwie których śmierć poniosły 42 osoby narodowości żydowskiej.

Na obecnym etapie śledztwa przesłuchano kilkudziesięciu nowych świadków, w tym byłych pracowników Huty Ludwików, której załoga wzięła czynny udział w wydarzeniach.

Zgromadzono także dodatkową dokumentację archiwalną, pochodzącą zarówno ze szpitala w Kielcach, jak i z archiwów wojskowych. Przygotowywane jest postanowienie o zakończeniu śledztwa.

– sygn. akt S 102/01/Zk

W sprawie zabójstw oraz masowych aresztowań i deportacji do więzień i obozów położonych na terenie ZSRR, w okresie od września 1939 r. do czerwca 1941 r., osób narodowości polskiej – mieszkańców powiatu Czortków byłego województwa tarnopolskiego.

W toku śledztwa ustalono okoliczności akcji obronnej polskiej ludności, podjętej w Czortkowie w styczniu 1940 r. Próba stawienia oporu władzom sowieckim określona została jako Powstanie Czortkowskie. Władze sowieckie przy użyciu wojska przełamały opór Polaków. W ramach międzynarodowej pomocy prawnej uzyskano z Ukrainy dokumenty dotyczące postępowań karnych prowadzonych przeciwko uczestnikom Powstania Czortkowskiego. Odnaleziono również, przekazane wcześniej przez stronę ukraińską polskiemu Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, dokumenty dotyczące tych zdarzeń. W toku dotychczasowego śledztwa zaprotokołowano relacje 176 świadków.

– sygn. akt S 106/01/Zk

W sprawie zbrodni zabójstwa obywateli polskich – Adolfa Cecura i Michała Cabaka, członków oddziału „Żandarmeria” Polskiej Podziemnej Armii Niepodległościowej, dokonanej w dniu 14 sierpnia 1949 r., przez funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa Czechosłowacji.

W toku śledztwa ustalono, że zbrodni dokonano w pobliżu miejscowości Milawa – Wyżne Rużbacy – w zasadzce zorganizowanej przy współdziałaniu polskich funkcjonariuszy bezpieczeństwa. Stwierdzono, że dwóch polskich partyzantów zastrzelili funkcjonariusze organów bezpieczeństwa Czechosłowacji – kapitan Jan Borgula i sprawca o nazwisku Kuchar. Odnaleziono 6 tomów akt WUBP w Krakowie, dotyczących likwidacji oddziału „Żandarmeria” PPAN, z których wynika, że zabójstwo Adolfa Cecura i Michała Cabaka było wynikiem realizacji planu przygotowanego we współdziałaniu z czechosłowackimi władzami bezpieczeństwa.

2.5. Oddziałowa Komisja w Lublinie

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 7/00/Zn

W sprawie popełnienia w okresie od kwietnia do 8 listopada 1942 r., w czasie likwidacji tzw. II getta lubelskiego w dzielnicy Majdan Tatarski w Lublinie, masowych zabójstw obywateli polskich narodowości żydowskiej w celu wyniszczenia w całości tej grupy narodowej, w tym o popełnienie zabójstw co najmniej 3000 osób narodowości żydowskiej 8 listopada 1942 r.

W toku śledztwa zbadano wszystkie dokumenty i dowody zgromadzone w trakcie wcześniej prowadzonych postępowań. Dotychczas przeprowadzone czynności nie doprowadziły do zidentyfikowania jednostki wachmanów (ani jej składu osobowego), która dokonała zamordowania Żydów pozostających w getcie po wydaniu rozkazu jego opuszczenia. Jak ustalono, spośród domniemyanych kilkudziesięciu sprawców tylko trzech zostało skazanych na kary więzienia przez Sąd Krajowy w Wiesbaden za udział w dokonaniu tej zbrodni, mianowicie:

G. H. Sturm, G. Schubert i W. Hess. Materiały w tym zakresie uzyskano z Centrali w Ludwigsburgu. Trwają czynności zmierzające do ustalenia wszystkich pokrzywdzonych oraz osób reprezentujących ich prawa. Skierowano wnioski o udzielenie pomocy prawnej do stron rosyjskiej i ukraińskiej o przesłuchanie świadków i udostępnienie dokumentów.

– **sygn. akt S 174/01/Zn**

W sprawie pozbawienia życia od 54 do 68 osób – Polaków oraz około 18 obywateli polskich narodowości żydowskiej, w dniach między 12 a 15 września 1939 r., poprzez spalenie żywcem, po wcześniejszym ich zgromadzeniu w stodole i podpaleniu jej, przez żołnierzy niemieckich z nieustalonej formacji wojskowej, we wsi Cecylówka Głowaczowska, gm. Głowaczów, pow. Kozienice, woj. mazowieckiego.

W sprawie tej prowadzone są czynności procesowe zmierzające do ustalenia wszystkich żyjących jeszcze świadków tej zbrodni oraz do uzyskania istniejących materiałów archiwalnych. Ustalani świadkowie są sukcesywnie przesłuchiwani. Podjęto działania zmierzające do zidentyfikowania niemieckiej formacji, której żołnierze dopuścili się tej zbrodni.

b) zbrodnie komunistyczne

– **sygn. akt S 12/00/Zk**

W sprawie przeciwko Waławowi L. byłemu prokuratorowi wojskowemu, pozostającemu pod dziewięcioma zarzutami podżegania członków składów orzekających sądów wojskowych do wymierzania kar śmierci w stosunku do członków organizacji walczących na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, w następstwie czego skazano na karę śmierci i wykonano ją w stosunku do 12 osób w latach 1944–1953 na terenie woj. podlaskiego i lubelskiego.

Z akt śledztwa wyłączono do odrębnego postępowania materiały dotyczące byłego sędziego Wojskowego Sądu Rejonowego w Lublinie, Bolesława K. Nastąpiło to w związku z koniecznością kontynuowania wobec niego czynności procesowych, w sytuacji, kiedy zebrany materiał dowodowy dostarczył podstaw do skierowania aktu oskarżenia w stosunku do byłego prokuratora Waławowa L. Wydano postanowienie o zamknięciu śledztwa w części przeciwko podejrzanemu Waławowi L.

Postępowanie przygotowawcze dotyczące zbrodni sądowych zarzucanych byłemu sędziemu wojskowemu Bolesławowi K. jest w dalszym ciągu prowadzone pod sygnaturą S. 65/02/ Zk.

W dniu 24 stycznia 2002 r. skierowano do Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie akt oskarżenia przeciwko byłemu prokuratorowi wojskowemu Waławowi L., któremu postawiono zarzuty popełnienia 15 zbrodni sądowych. Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie zwrócił prokuratorowi OKŚZpNP w Lublinie akt oskarżenia w tej sprawie, celem usunięcia w siedmiodniowym terminie braku formalnego – pouczenia oskarżonego w myśl art. 669 § 2 kpk oraz osób pokrzywdzonych nie będących żołnierzami, po myśli art. 12 pkt. 8 przepisów wprowadzających kpk.

Po wykonaniu tych czynności, w dniu 20 lutego 2002 r. ponownie skierowano akt oskarżenia. Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie po raz drugi zwrócił sprawę prokuratorowi, tym razem w celu uzupełnienia śledztwa poprzez uzyskanie usunięcia ujemnej przesłanki procesowej, którą jest – zdaniem Sądu – prawomocność siedmiu wyroków wojskowych sądów rejonowych, a których ferowanie prokurator IPN zakwalifikował w akcie oskarżenia jako popełnienie przestępstw w postaci zbrodni sądowych.

Sąd Najwyższy – Izba Wojskowa pozostawił bez rozpoznania zażalenie wniesione przez prokuratora na wyżej wymienioną decyzję Wojskowego Sądu Okręgowego o zwrocie sprawy w celu uzupełnienia śledztwa.

Ostatecznie akta przedmiotowej sprawy przekazano w dniu 21 czerwca 2002 r. z instancji sądowych do lubelskiej Oddziałowej Komisji. Prokurator IPN wystąpił z wnioskami o uznanie za nieważne wymienionych wyroków. Oczekiwane są orzeczenia właściwych sądów w tym zakresie. Po uzyskaniu decyzji o uznaniu za nieważne wskazanych wyroków wojskowych sądów rejonowych, akt oskarżenia przeciwko Wacławowi L. zostanie po raz trzeci skierowany do Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie.

– sygn. akt S 20/00/Zk

W sprawie przeciwko Czesławowi K., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Kraśniku, podejrzanemu o bezprawne pozbawienie wolności oraz stosowanie niedozwolonych metod śledczych w stosunku do członków Armii Krajowej: Franciszka S., Władysława K., Franciszka B., Tadeusza K. i innych, w lutym 1945 r., w Zadworzu, Wilkołazie i w Kraśniku, woj. lubelskiego.

W toku śledztwa Czesławowi K. postawiono 3 zarzuty o to, że w okresie od 26 lutego 1945 r. do 1 marca 1945 r., jako funkcjonariusz PUBP w Kraśniku, woj. lubelskie, przekraczając swoje uprawnienia dokonał w Zadworzu wspólnie i w porozumieniu z innymi, nieustalonymi osobami, bezprawnego zatrzymania Franciszka S., Franciszka B. i Władysława K., których następnie pozbawił wolności na terenie komisariatu MO w Wilkołazie, co było połączone ze szczególnym udrczeniem pokrzywdzonych, polegającym na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad nimi w trakcie powtarzających się przesłuchań, kierowaniu gróźb karalnych, biciu ich rękami po całym ciele, drewnianym taboretom po głowie oraz biciu kijami tarninowymi po całym ciele, a także kopaniu obutymi nogami. Czesławowi K. przedstawiono również 2 kolejne zarzuty o to, że w grudniu 1946 r., w Kraśniku, jako funkcjonariusz PUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z dwoma innymi nieustalonymi funkcjonariuszami PUBP, znęcał się fizycznie i psychicznie nad osadzonym w areszcie PUBP Czesławem J. poprzez bicie go w trakcie długotrwałego przesłuchania kijem po całym ciele, stawanie obutą nogą na głowie leżącego pokrzywdzonego oraz wyzywanie go wulgarnymi słowami, a ponadto o to, że w okresie od 16 listopada 1946 r. do 1 lutego 1947 r., w tych samych warunkach i okolicznościach, znęcał się fizycznie w trakcie przesłuchań nad osadzonym w areszcie PUBP w Kraśniku, Janem Z. poprzez bicie go drewnianą pałką po całym ciele, zadawanie uderzeń wyciorem w stopy pokrzywdzonego oraz kantem swej dłoni w jego kark.

Kontynuowane są czynności procesowe mające na celu sprawdzenie obrony podejrzanego, w szczególności zaś zmierzające do uzyskania akt sprawy karnej dotyczącej Stefana M., który według wersji podejrzanego, był razem z nim aresztowany w listopadzie 1944 r. za ułatwianie ucieczki więźniom z PUBP w Kraśniku. Fakt aresztowania Czesława K. potwierdził w swoich zeznaniach świadek Ferdynand Ź.

Po wyczerpaniu czynności dowodowych skierowany zostanie akt oskarżenia przeciwko Czesławowi K., jednak na obecnym etapie nie można przesądzić, czy zostaną nim objęte wszystkie zarzuty pierwotnie stawiane podejrzanemu.

– sygn. akt S 4/01/Zk

W sprawie przeciwko Mieczysławowi W., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Zamościu, podejrzanemu o bezprawne pozbawienie wolności i torturowanie 10 żołnierzy Armii Krajowej, od sierpnia do listopada 1946 r., w Zamościu.

Postępowanie zakończono kierując w dniu 27 listopada 2001 r. akt oskarżenia przeciwko Mieczysławowi W. do Sądu Rejonowego w Zamościu.

Oskarżonemu zarzucono popełnienie 27 przestępstw polegających na tym, że w okresie od 1 sierpnia 1946 r. do 3 listopada 1946 r., w Zamościu, jako funkcjonariusz PUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi osobami, bezprawnie pozbawił wolności na terenie tamtejszego aresztu 23 osoby – członków Armii Krajowej i osoby, które udzielały pomocy tej

organizacji, przy czym bezprawne pozbawienie wolności tych osób połączone było z ich szczególnym udrczeniem, polegającym na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad nimi.

Sąd Rejonowy w Zamościu, w dniu 20 lutego 2002 r. odroczył rozpoznanie sprawy do dnia 26 marca 2002 r. z powodu niestawiennictwa oskarżonego. Rozprawa w dniu 26 marca 2002 r. została odwołana (choroba obrońcy oskarżonego). Na kolejny termin rozprawy w dniu 8 maja 2002 r., oskarżony Mieczysław W. nie stawił się. Jego obrońca załączył do akt postępowania zaświadczenie lekarskie, z którego wynikało, iż w tym dniu u oskarżonego interweniowało Pogotowie Ratunkowe i ze względu na stan zdrowia nie mógł on stawić się do sądu. Sąd postanowił poddać oskarżonego badaniom lekarskim przez lekarzy wpisanych na listę biegłych sądowych, celem ustalenia, czy oskarżony może brać udział w toczącym się przeciwko niemu postępowaniu karnym. Rozpoznanie sprawy odroczone bezterminowo. Powołani przez sąd lekarze-specjaliści chorób wewnętrznych, stwierdzili w wydanym zaświadczeniu, iż Mieczysław W. ze względu na częste niedokrwienia mózgu – nie rokujące wyleczenia – na stałe nie może brać udziału w rozprawach przed sądem. W oparciu o to zaświadczenie Sąd Rejonowy w Zamościu zawiesił w dniu 27 czerwca 2002 r. postępowanie karne w tej sprawie. Prokurator oponował, sprzeciwiając się decyzji o zawieszeniu. Sąd nie uwzględnił wniosku prokuratora o wywołanie opinii biegłych Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Lublinie, w przedmiocie stanu zdrowia oskarżonego. Prokurator OKŚZpNP w Lublinie wniósł do Sądu Okręgowego w Zamościu zażalenie na wskazane postanowienie Sądu Rejonowego w Zamościu o zawieszeniu postępowania karnego. W treści zażalenia ponowiono wnioski o zbadanie stanu zdrowia Mieczysława W. przez biegłych z zakresu medycyny sądowej. Aktualnie oczekiwane jest orzeczenie sądu II instancji w tej sprawie.

– sygn. akt S 21/00/Zk

W sprawie zabójstw popełnionych w więzieniu na Zamku w Lublinie oraz w aresztach PUBP przez funkcjonariuszy PUBP w okresie od lipca 1944 r. do jesieni 1956 r. na żołnierzach Armii Krajowej i członkach innych organizacji walczących na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

W toku prowadzonego postępowania kontynuowane są czynności procesowe zmierzające do uzyskania wszelkich materiałów dokumentujących fakty zbrodni, zarówno od osób prywatnych jak i z wykorzystaniem źródeł archiwalnych. Uporządkowano, przeanalizowano i poddano merytorycznej ocenie dowody w sprawie zgromadzone przez byłą Okręgową Komisję Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Lublinie. Dokonano protokolarnego zatrzymania „Księgi zwłok Zakładu Anatomii Prawidłowej Człowieka” Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, w której zawarte są zapisy dotyczące zwłok ludzkich dostarczonych do tamtejszego Zakładu w okresie od 25 lutego 1945 r. do 13 października 1987 r. Księgę tę poddano protokolarnym oględzinom dla potrzeb śledztwa. W ich trakcie sporządzono kserokopie kart, na których figurowały zapisy dotyczące zwłok ludzkich dostarczonych do Zakładu, z więzienia na Zamku w Lublinie. W dalszym ciągu, wobec wcześniejszych, wieloletnich zaniedbań w tym zakresie, poszukiwani są świadkowie zdarzeń objętych przedmiotem śledztwa. Prowadzone są w tym celu czynności zmierzające do ustalenia danych umożliwiających pełną identyfikację szeregu świadków, w odniesieniu do których znajdują się jedynie szcątkowe informacje w zgromadzonych materiałach. Przesłuchiwani są liczni, ustaleni sukcesywnie i zgłaszający się świadkowie, co uzasadnia planowane wyłączenie części materiałów śledztwa w celu prowadzenia odrębnych postępowań mających za przedmiot poszczególne zdarzenia.

– sygn. akt S 21/01/Zk

W sprawie zbrodni sądowych popełnionych przez sędziego Sądu Wojskowego Lubelskiego Garnizonu, Edwarda R., który wspólnie i w porozumieniu z sędziami Konstantym K. i Czesławem K., w celu pozbawienia

życia Franciszka G. i Tadeusza B., żołnierzy Armii Krajowej, uczestniczył w skazywaniu za czyny nie stanowiące przestępstw, bez przeprowadzenia postępowania dowodowego, uniemożliwiając oskarżonym skorzystanie z pomocy obrońcy oraz w wymierzeniu w stosunku do wyżej wymienionych kary śmierci, która została wykonana przez rozstrzelanie w dniu 15 listopada 1944 r., w Lublinie; a ponadto w sprawie dopuszczenia się zbrodni sądowych w stosunku do innych osób, członków organizacji walczących o niepodległy byt Państwa Polskiego, przez sędziego wojskowego Edwarda R.

W toku przeprowadzonego śledztwa zgromadzono dokumenty i inne dowody, które w pełni potwierdziły ocenę działalności Edwarda R. w kategorii dokonania co najmniej kilkunastu zbrodni sądowych. Wśród nich wskazać należy wyrok Sądu Wojskowego Lubelskiego Garnizonu z dnia 5 listopada 1944 r., na mocy którego sędzia, por. Edward R., działając wspólnie z innymi członkami składu orzekającego tegoż Sądu, skazał Franciszka G. i Tadeusza B. na karę śmierci za to, iż w okresie dwóch dni, tj. od 11 do 13 września 1944 r. posiadali aparat radiowy, na którym odbierali komunikaty z Londynu, zaś Władysławę M. na karę 10 lat więzienia za to, że „mając wiarygodne wiadomości, że oskarżeni Franciszek G. i Tadeusz B. posiadają radioaparat na którym odbierają komunikaty, nie tylko zaniechała donieść o tym w porę władzy, lecz sama słuchała komunikatów i zezwoliła im na zainstalowanie radia u siebie w domu”. Z powodu śmierci sprawcy, Edwarda R. (zmarł w 1999 r.) oraz innych osób uczestniczących w wydaniu wyroków objętych śledztwem, postępowanie przygotowawcze w tej sprawie umorzono postanowieniem z dnia 20 czerwca 2002 r.

– sygn. akt S 14/00/Zk

W sprawie popełnienia zabójstw co najmniej 200 żołnierzy Armii Krajowej w następstwie orzeczenia w stosunku do nich kar śmierci przez Sąd Wojskowy II Armii Wojska Polskiego, w latach 1944–1945, w Kąkolewnicy, woj. lubelskiego.

W toku śledztwa dokonano oceny wcześniej zgromadzonego materiału dowodowego. Obejmuje on zeznania 110 świadków, oględziny i odpisy materiałów wybranych z postępowań karnych przeprowadzonych przez Sąd Wojskowy II Armii Wojska Polskiego protokół ekshumacji jednego z miejsc rozstrzelania osób osądzonych (cztery mogiły – łącznie ujawniono szczątki dwunastu osób), opinię archeologiczną oraz opinię biegłego z zakresu badań broni i amunicji, dotyczącą badań specjalistycznych przedmiotów ujawnionych w trakcie wskazanej ekshumacji. W ostatnim okresie ustalono 16 postępowań karnych, w wyniku których Sąd Wojskowy 5 Dywizji Piechoty II Armii Wojska Polskiego, wydał wyroki śmierci. Wyroki te są obecnie badane w kategorii zbrodni sądowych w celu zidentyfikowania sprawców tych przestępstw.

– sygn. akt S 9/00/Zk

W sprawie bezprawnego pozbawienia wolności gen. Kazimierza Tumidajskiego, dowódcy Okręgu Lubelskiego Armii Krajowej w dniu 1 sierpnia 1944 r. w Lublinie oraz w sprawie pozbawienia go życia w trakcie zabiegu tzw. sztucznego dokarmiania przez funkcjonariuszy NKWD w dniu 4 lipca 1947 r. w Skopinie (były ZSRR).

W toku kontynuowanego śledztwa przesłuchano dalszych świadków. Powołany biegły z zakresu medycyny sądowej, w oparciu o dokumentację lekarską i inne materiały włączone do akt sprawy, stwierdził w wydanej opinii sądowo-lekarskiej, iż najbardziej prawdopodobną przyczyną zgonu gen. K. Tumidajskiego było uduszenie jako następstwo wprowadzenia pokarmu do płuc zamiast do żołądka, w trakcie przymusowego dokarmiania. Nadto biegły zwrócił uwagę, iż włączona do akt śledztwa rosyjska dokumentacja lekarska nie jest wiarygodna. Wskazuje na to m.in. użycie w niej sformułowań nie używanych w prawidłowej terminologii medycznej – również w byłym ZSRR, w ówczesnych realiach. Analiza dokumentacji lekarskiej, przekazanej przez stronę rosyjską wskazuje również na to, iż sekcji zwłok gen. K. Tumidajskiego miano rzekomo dokonać następnego dnia po ich pochówku. W tym

stanie rzeczy zaplanowano ponowne wystąpienie do strony rosyjskiej z wnioskiem o udzielenie pomocy prawnej w niniejszej sprawie.

– sygn. akt S 70/01/Zk

W sprawie kierowania wykonaniem zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki oraz podżegania do popełnienia tej zbrodni przez osoby, które zajmowały w strukturze partyjno-państwowej PRL w 1984 r. stanowiska wyższe niż generałowie MSW – Władysław C. i Zenon P.

W trakcie czynności sprawdzających dokonano analiz akt postępowań karnych przeprowadzonych w okresie lat dziewięćdziesiątych przez były Departament Prokuratury Ministerstwa Sprawiedliwości i Prokuraturę Wojewódzką w Warszawie, w sprawie kierowania wykonaniem zabójstwa ks. J. Popiełuszki oraz w szeregu innych sprawach, dotyczących przestępstw dokonanych przez funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych w stosunku do członków ówczesnej opozycji politycznej oraz duchownych katolickich. Wskazane sprawy zostały wcześniej zbadane w toku prac Nadzwyczajnej Komisji ds. Zbadania Działalności MSW, utworzonej w Sejmie RP I Kadencji. W dniu 5 lutego 2002 r., na podstawie wyników czynności sprawdzających, wszczęto śledztwo w sprawie funkcjonowania w strukturach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w okresie od 28 listopada 1956 r. do 31 grudnia 1989 r., związku złożonego z funkcjonariuszy tego resortu, mającego na celu dokonywanie przestępstw, w tym zabójstw działaczy opozycji politycznej i duchowieństwa, m.in. ks. Romana Kotlarza, Piotra Bartoszcze, ks. Jerzego Popiełuszki, Jana Strzeleckiego, ks. Stanisława Suchowolca, ks. Stefana Niedzielaka, ks. Sylwestra Zycha, ks. Leona Błaszczaka i innych osób.

– sygn. akt S 83/01/Zk

W sprawie bezprawnego stosowania dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz. U. Nr 29, poz. 154) do czynów popełnionych przed wejściem w życie tego dekretu, które wcześniej nie były czynami zabronionymi.

Śledztwo wszczęto na podstawie zawiadomienia o przestępstwie złożonego przez Stanisława P. Podał on, iż został bezprawnie pozbawiony wolności na mocy wyroku Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego – Ośrodka Zamiejscowego w Lublinie, wydanego w dniu 13 lutego 1982 r., za to, że w okresie od 13 do 15 grudnia 1981 r., będąc członkiem NSZZ „Solidarność”, nie odstąpił od statutowej działalności tego związku oraz za to, że wspólnie z innymi osobami zorganizował strajk w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego w Świdniku i kierował tą akcją protestacyjną przeciwko wprowadzeniu stanu wojennego. Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego – Ośrodka Zamiejscowego w Lublinie uznał za przestępstwa takie same zachowania Józefa K. i Leszka G., którzy współdziałali ze Stanisławem P. w zorganizowaniu strajku i kierowaniu nim oraz skazał za to każdego z nich na karę 3 lat pozbawienia wolności. W toku postępowania przygotowawczego ustalono, iż Sąd Najwyższy, w wyniku rewizji nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego, wyrokiem z dnia 4 lutego 1992 r. uniewinnił Stanisława P., Józefa K. i Leszka G. od przypisanego im przez wskazany sąd wojskowy przestępstwa z art. 46 ust. 1 i 2 dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym. Podkreślić należy, iż w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, dekret z 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym nie był prawem obowiązującym do dnia jego opublikowania w Dzienniku Ustaw. Bezprawnym było przeto stawianie zarzutów z przepisu tego dekretu, penalizujących zachowania podjęte w dniu 13 grudnia 1981 r., które wcześniej nie były przestępstwami (na co powołał się Sąd Wojewódzki w Olsztynie, wydając wyrok uniewinniający oskarżonych o popełnienie czynów zabronionych, opisanych w dekreście o stanie wojennym). W trakcie przewodu sądowego przed Sądem Warszawskiego Okręgu Wojskowego – Ośrodka Zamiejscowego w Lublinie, oskarżeni – wyżej wymienieni członkowie NSZZ „Solidarność” – i ich obrońcy, powoływali się na nieobowiązywanie dekretu z 12 grudnia 1981 r. o stanie wojen-

nym, przed jego promulgacją. Nadto ustalono, iż w toku postępowania karnego, sędziowie i prokuratorzy dopuścili się rażącej obrazę przepisów prawa karnego procesowego, stanowiącej samoistne znamiona bezprawnego pozbawienia wolności w stosunku do Stanisława P. i Józefa K. W szczególności przywołać należy fakt zastosowania a następnie utrzymywania w mocy tymczasowego aresztowania wobec Stanisława P. i Józefa K. po znacznym przekroczeniu względem nich 48-godzinnych okresów zatrzymania.

– sygn. akt S. 56/01/Zk

W sprawie zbrodni sądowych polegających na orzeczeniu kar śmierci wobec członków organizacji walczących na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego przez Sąd Okręgowy w Siedlcach – Wydział Doraźny, na sesjach wyjazdowych w Sokołowie Podlaskim w dniach 12 marca 1946 r. i 26 lutego 1947 r.

W oparciu o zebrany materiał dowodowy, w dniu 7 marca 2002 r., Kazimierzowi G., byłemu wiceprokuratorowi Sądu Okręgowego w Siedlcach, przedstawiono zarzuty popełnienia dziesięciu zbrodni sądowych polegających na tym, że w dniu 26 lutego 1947 r. w Sokołowie Podlaskim, woj. mazowieckiego, jako funkcjonariusz państwa komunistycznego, pełniąc funkcję wiceprokuratora Sądu Okręgowego w Siedlcach, działając w zamiarze pozbawienia życia żołnierzy Armii Krajowej po uprzednim skierowaniu aktu oskarżenia przeciwko Zdzisławowi S., Klemensowi K., Tadeuszowi Z., Romanowi B., Edwardowi C., Mieczysławowi D., Jerzemu K., Józefowi R. i Marianowi L., podżegał członków składu orzekającego Sądu Okręgowego w Siedlcach – Wydziału Doraźnego, na sesji wyjazdowej w Sokołowie Podlaskim, w sprawie sygn. akt KD 20 / 46, do orzeczenia w stosunku do wyżej wymienionych oskarżonych kary śmierci niewspółmiernej do zarzuconych im czynów, która orzeczona została z pogwałceniem elementarnego poczucia sprawiedliwości, a następnie, przekraczając swoje uprawnienia, uniemożliwił tym skazanym złożenie przysługującej im z mocy prawa prośby o ulaskawienie, przy czym karę tę wykonano następnego dnia, tj. 27 lutego 1947 r., przez rozstrzelanie.

Akt oskarżenia, skierowany przez wiceprokuratora Kazimierza G., zarzucał wyżej wymienionym skazanym, dokonanie napadu oraz kradzież cukru, spirytusu, pieniędzy, 12 krów, 3 koni i 2 świń na szkodę spółdzielni rolniczo-handlowych w Węgrowie i Prezdziadce, a także udzielenie pomocy do popełnienia tych czynów.

Kazimierzowi G. zarzucono ponadto, iż w dniu 12 marca 1946 r., w miejscu i warunkach powyżej określonych, podżegał członków składu orzekającego Sądu Okręgowego w Siedlcach – Wydziału Doraźnego do orzeczenia w tych samych okolicznościach kary śmierci w stosunku do Feliksa K., która została wykonana przez rozstrzelanie następnego dnia po jej orzeczeniu, tj. 13 marca 1946 r. W skierowanym przez Kazimierza G. akcie oskarżenia, Feliksowi K. zarzucono udział w walce, w trakcie której ostrzeliwał się on przed atakującą grupą operacyjną Wojska Polskiego.

Kazimierz G., dwukrotnie przesłuchany w charakterze podejrzanego, nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu czynów i odmówił złożenia wyjaśnień. Akt oskarżenia przeciwko Kazimierzowi G. zostanie skierowany do sądu niezwłocznie po uzyskaniu orzeczeń unieważniających wyroki, których ferowanie zakwalifikowano w niniejszym postępowaniu jako popełnienie zbrodni sądowych.

– sygn. akt S 8/02/ Zk

W sprawie długotrwałego, połączonego ze szczególnym udęczeniem, bezprawnego pozbawienia wolności kilkunastu kobiet obywatelstwa polskiego narodowości ukraińskiej przez funkcjonariuszy UB, w okresie od 1948 do 1952 r., na terenie bliżej nie ustalonych miejscowości województw lubelskiego i podkarpackiego.

Podstawę wszczętego w dniu 28 lutego 2002 r. postępowania przygotowawczego stanowiły informacje zawarte w publikacji książkowej w języku ukraińskim pt. „Wiara, nadzieja,

miłość”, pod redakcją Marii Pańkiw. Z przetłumaczonych na język polski wypowiedzi dziesięciu Ukrainek, zawartych w treści tej publikacji, wynika, iż były one sanitariuszkami Ukraińskiego Czerwonego Krzyża, łączniczkami oddziałów UPA. We wskazanym okresie zostały pozbawione wolności i osadzone w aresztach UB, gdzie były poddawane torturom podczas długotrwałych przesłuchań. Publikacja zawiera dane personalne jedynie kilku z tych kobiet. Część z nich zamieszkuje poza granicami Polski. Prowadzone są czynności procesowe zmierzające do uzyskania bliższych danych dotyczących tych osób oraz przesłuchania ich w charakterze świadków.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 1/00/Zi

W sprawie popełnienia zbrodni ludobójstwa przez nacjonalistów ukraińskich na osobach narodowości polskiej, a w szczególności dokonania zabójstw około 60 000 mężczyzn, kobiet i dzieci oraz znęcania się fizycznego i psychicznego nad członkami tej grupy narodowej, a nadto w sprawie kradzieży i zniszczenia mienia tych osób oraz stosowania względem nich innych represji w celu stworzenia warunków życia grożących im biologicznym wyniszczeniem bądź zmuszających do opuszczenia siedzib i ucieczki z miejsc zamieszkania w latach 1939–1945, na terenie dawnego województwa wołyńskiego.

W okresie od czerwca 2001 r. przesłuchano w toku śledztwa ponad 100 nowych świadków zbrodni. Udokumentowano procesowo szereg kolejnych mordów dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach zamieszkujących województwo wołyńskie. Prowadzone są intensywne czynności zmierzające do uzyskania dokumentów, które pozwoliłyby na dokonanie ustaleń dotyczących planów OUN – UPA w zakresie działań mających na celu eksterminację ludności polskiej. Na bieżąco przesłuchiwanie są świadkowie – zarówno ustaleniu w toku czynności procesowych, względnie zgłaszający się z własnej inicjatywy. Gromadzona jest – i procesowo wykorzystywana – korespondencja od szeregu osób na temat zdarzeń objętych postępowaniem zamieszkałych obecnie w wielu krajach świata. Stwierdzić należy, iż jakkolwiek liczba osób narodowości ukraińskiej biorących udział w dokonywaniu zabójstw ludności polskiej na terenie dawnego województwa wołyńskiego wynosi kilkanaście tysięcy, to w pojedynczych tylko przypadkach ustaleni są sprawcy poszczególnych zbrodni.

– sygn. akt S 80/01/Zi

W sprawie zabójstw co najmniej kilkudziesięciu żołnierzy polskich z formacji „Straż Graniczna”, we wrześniu 1939 r., w miejscowości Kosyń województwa lubelskiego, przez bliżej nieustalonych mieszkańców narodowości ukraińskiej tej i okolicznych miejscowości.

Na obecnym etapie wszczętego w dniu 6 listopada 2001 r., śledztwa wciąż gromadzone są wpływające informacje dotyczące faktów poszczególnych zabójstw żołnierzy polskich na terenie powiatu chełmskiego. Wykonywane są czynności procesowe zmierzające do uzyskania materiałów archiwalnych dokumentujących wskazane zdarzenia. Przesłuchiwanie są sukcesywnie ustaleni świadkowie. Czynności procesowe zmierzają ponadto do ustalenia wszystkich osób pokrzywdzonych, a także do zbadania zasięgu i skali zasadniczo nieznanego dotąd masowego zbrodni.

2.6. Oddziałowa Komisja w Łodzi

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

W sprawie zbrodni popełnionych w latach 1942–1944 przez funkcjonariuszy policji niemieckiej i białoruskiej – członków załogi obozu w Kołdyczewie koło Baranowicz na więźniach tego obozu.

Obóz w Kołdyczewie funkcjonował w latach 1942–1944. Dokumentacja obozowa uległa całkowitemu zniszczeniu. Celem śledztwa jest zgromadzenie, ze wszystkich możliwych źródeł, wiedzy o funkcjonowaniu obozu i popełnionych w nim zbrodniach. W wyniku dotychczas poczynionych w toku śledztwa ustaleń stwierdzono, że obóz podlegał placówce SD w Baranowiczach, natomiast załogę obozu stanowili funkcjonariusze 13-tego Batalionu Białoruskiego. Obóz w Kołdyczewie od początku stał się ośrodkiem zagłady. Do obozu transportowano więźniów głównie z powiatów baranowickiego i stołpeckiego. Co pewien czas samochodami ciężarowymi wywożono grupy więźniów do pobliskiego lasu, gdzie ofiary rozstrzeliwano, zagazowywano, bądź zabijano pałkami. Z poczynionych ustaleń wynika, że do zabijania ofiar używano m.in. samochodów – komór gazowych podobnych do tych, które wykorzystywano później w ośrodku natychmiastowej zagłady w Chełmnie nad Nerem. W dniach 27–28 czerwca 1944 r. obóz zlikwidowano. Przebywających tam więźniów (ok. 1000 osób) wywieziono do lasu i rozstrzelano, zabudowania obozu spalono, bądź zburzono. Łącznie w obozie zabito około 22 000 więźniów. Przesłuchiwani są świadkowie, którzy byli osadzeni w Kołdyczewie lub których bliscy zostali straceni w obozie. Do chwili obecnej przesłuchano kilkadziesiąt osób, których relacje pozwoliły na odtworzenie wielu wcześniej nieznanymi okoliczności popełnionych w tym obozie zbrodni.

– sygn. akt S 3/00/Zn

W sprawie masowych egzekucji Polaków przeprowadzonych w 1944 r. w Piotrkowie Trybunalskim i okolicznych miejscowościach, przez funkcjonariuszy Gestapo i innych formacji policyjnych z Piotrkowa Trybunalskiego.

W toku śledztwa zgromadzona została dokumentacja archiwalna związana ze zbrodniami dokonanymi w miejscowościach Budki, Bujny, Kleszcz, Pieńki Karlińskie i Piotrków Trybunalski. Przesłuchani zostali świadkowie tych zbrodni, w tym osoby najbliższe dla ofiar. Na obecnym etapie śledztwa przyjąć można, że w masowych egzekucjach zginęło około 150, w większości zidentyfikowanych, osób. Dokumentacja śledztwa obejmuje 6 tomów.

– sygn. akt S 52/01/Zn

W sprawie masowych zabójstw obywateli polskich narodowości żydowskiej dokonanych w okresie od czerwca 1941 r. do lipca 1944 r. przez jednostki policji hitlerowskiej i współpracujące z Niemcami formacje policji białoruskiej, litewskiej i łotewskiej w miastach i wsiach na Nowogródzczyźnie (m.in. w Lidzie, Nowogródku, Wołożynie, Dereczynie, Nieświeżu, Słonimiu, Szczuczynie, Stołpcach, Baranowiczach, Ejszyszkach, Żołudku, Werenowie, Lipniskach, Mirze, Dworcu, Wiszniewie).

Przedmiotem śledztwa są masowe zabójstwa ludności żydowskiej w czasie akcji likwidacji gett oraz indywidualne egzekucje na Żydach dokonywane przed i po tej akcji. Szczególna trudność w prowadzeniu tego postępowania wynika z wielości miejsc, w których dokonywane były zbrodnie stanowiące przedmiot śledztwa. Głównym źródłem gromadzonej w toku śledztwa wiedzy są relacje świadków. Porównanie zeznań świadków daje asumpt do stwierdzenia, że zbrodnie popełnione w wymienionych miejscowościach były dokonywane w ten sam sposób, według z góry przyjętego planu. Ogromna liczba ofiar, z uwagi na masowość egzekucji, nie daje się oszacować.

– sygn. akt S 76/01/Zn

W sprawie masowych zabójstw obywateli polskich dokonanych przez funkcjonariuszy gestapo, żandarmerii niemieckiej i funkcjonariuszy innych niemieckich formacji oraz funkcjonariuszy policji kolaborujących z Niemcami latem 1943 r. podczas pacyfikacji szeregu miejscowości w rejonie Puszczy Nalibockiej w byłym województwie nowogródzkim w ramach antypartyzanckiej akcji „Herman”.

Dotychczasowe ustalenia pozwalają stwierdzić, że akcja pacyfikacyjna została podjęta przez Niemców w celu odcięcia od źródeł zaopatrzenia i zlikwidowania oddziałów partyzanckich stacjonujących w Puszczy Nalibockiej. Objęto nią ludność cywilną podejrzaną o współpracę i udzielanie pomocy partyzantom. W ramach działań pacyfikacyjnych dokonano szeregu pojedynczych zabójstw, jak i masowych zbrodni ludobójstwa (m.in. spalenie żywcem w stodole w Łapicach ponad 100 osób). Spalono ok. 60 wiosek, kolonii i osad, kilka tysięcy osób wywieziono na roboty przymusowe do Rzeszy. W toku śledztwa przesłuchano świadków, w tym naocznych świadków zbrodni. Przygotowane zostanie wystąpienie do organów ścigania Białorusi o przesłuchanie świadków, których nazwiska i adresy ustalono w toku śledztwa.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 16/00/Zk

W sprawie przeciwko Tadeuszowi R., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Wieluniu, podejrzanemu o znęcanie się w latach 1947–1949 nad sześcioma osobami przesłuchiwanymi w tym urzędzie.

Śledztwo zakończono skierowaniem w dniu 4 grudnia 2001 r. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Wieluniu. Tadeusza R. oskarżono o popełnienie sześciu przestępstw fizycznego i moralnego znęcania się nad osobami osadzonymi, w okresie od stycznia 1947 r. do grudnia 1949 r., w areszcie PUBP w Wieluniu. Aresztowani byli żołnierzami Konspiracyjnego Wojska Polskiego oraz osobami udzielającymi pomocy oddziałom KWP. Tadeusz R. jako oficer śledczy PUBP w Wieluniu, w czasie wielokrotnych przesłuchań bił aresztowanych pięściami, pałką, metalowym prętem i innymi narzędziami po całym ciele. Niektórych z aresztowanych umieszczał w piwnicy, w pomieszczeniu zalanym wodą, innych wiązał i wlewał im do nosa i ust wodę, powodując utratę przytomności. Jeden z żołnierzy KWP, w następstwie pobicia przez Tadeusza R. i dwóch innych nieustalonych funkcjonariuszy, doznał obrażeń, które przyczyniły się do upośledzenia jego słuchu, a także uszkodzenia ścięgna Achillesa i związanego z tym zaniku mięśni oraz upośledzenia chodu. W dniu 24 lipca 2002 r. zapadł wyrok skazujący oskarżonego Tadeusza R. na karę dwóch lat pozbawienia wolności. W ustnym uzasadnieniu wyroku sąd podkreślił, że nie znajduje podstaw dla warunkowego zawieszenia wykonania kary.

– sygn. akt S 15/01/Zk

W sprawie przeciwko Adamowi G., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Jarocinie, oskarżonemu o fizyczne i moralne znęcanie się nad osadzonymi w areszcie byłego PUBP w Jarocinie pięcioma członkami młodzieżowej organizacji niepodległościowej, w okresie od 19 października 1949 r. do 13 kwietnia 1950 r.

Śledztwo zakończono skierowaniem w dniu 2 października 2001 r. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Jarocinie. Adama G. oskarżono o popełnienie pięciu przestępstw polegających na fizycznym i moralnym znęcaniu się nad osobami osadzonymi, w okresie od października 1949 r. do kwietnia 1950 r., w areszcie PUBP w Jarocinie. Pokrzywdzeni należeli do tajnej organizacji młodzieżowej działającej od początku 1949 r. na terenie Żerkowa i okolic. Rozpowszechniali ulotki o treściach patriotycznych i zrywali oficjalne plakaty. Zostali aresztowani pod zarzutem prowadzenia działalności zmierzającej do obalenia ówczesnego ustroju

Polski. Adam G. współdziałając z dotychczas nieustalonymi funkcjonariuszami PUBP w Jarocinie, w czasie wielokrotnych, wielogodzinnych, nocnych przesłuchań bił aresztowanych pięściami i różnymi przedmiotami (np. prętem, kijem, bykowcem) po całym ciele – w tym po głowie, łydkach, piętach – kopał ich, groził zabójstwem, znieważał słowami wulgarnymi, świecił ostrym światłem żarówki w oczy. Jednego z aresztowanych zmuszał do siedzenia na nodze od stołka, robienia jednorazowo kilkudziesięciu przysiadów i tzw. „żabek”. Sąd Rejonowy wyznaczył terminy rozpraw na dzień 20 grudnia 2001 r., 10 stycznia 2002 r., 14 stycznia 2002 r. Żadna z tych rozpraw nie odbyła się z uwagi na fakt, że oskarżony od 13 grudnia 2001 r. przebywa w szpitalu.

– **sygn. akt S 26/01/Zk**

W sprawie przeciwko Teofilowi P., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Radomsku, podejrzanemu o fizyczne i moralne znęcanie się nad członkiem organizacji „Wolności i Niezawisłość”, od 12 listopada do 12 grudnia 1949 r. osadzonym w areszcie tegoż Urzędu.

Prowadzone śledztwo pozwoliło na pełne udokumentowanie przestępczych metod stosowanych przez Teofila P. polegających na wielokrotnym wzywaniu na wielogodzinne, nocne przesłuchania, umieszczaniu w karcerze oraz biciu podczas przesłuchań metalową laską po całym ciele i podłączaniu do induktora prądu, czym doprowadzał do utraty przytomności. W oparciu o zgromadzony materiał dowodowy przedstawiono Teofilowi P. w dniu 19 kwietnia 2001 r. zarzut popełnienia zbrodni komunistycznej. Przygotowany w tej sprawie akt oskarżenia nie został skierowany do Sądu, gdyż w lipcu 2001 r. sprawca zmarł.

– **sygn. akt S 1/00/Zk**

W sprawie łamania prawa i stosowania niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariuszy PUBP w Jarocinie wobec osób zatrzymanych z powodu ich przekonań politycznych i prowadzonej działalności antykomunistycznej w powiecie jarocińskim w latach 1945–1956.

Z uwagi na szeroki zakres śledztwa, w trakcie jego trwania wyłączono do odrębnych postępowań materiał dowodowy w zakresie siedmioosobowej organizacji młodzieżowej kolportującej w 1949 r. na terenie Żerkowa ulotki o treściach antykomunistycznych. Wyodrębniono sprawę fizycznego znęcania się nad Franciszkiem B. i Mieczysławem D. w 1950 r. oraz sprawę zabójstwa Józefa R. i Stanisława P. Jakkolwiek, w oparciu o zgromadzony materiał dowodowy udało się ustalić niektórych sprawców, to jednak w okresie prowadzenia postępowania sprawcy ci już nie żyli.

Obecnie śledztwo prowadzone jest tylko w zakresie aresztowania członków tajnej młodzieżowej organizacji „Skrusz Kajdany”, działającej w Jarocinie w 1948 r. Członkami organizacji byli uczniowie miejscowego gimnazjum. Dotychczas ustalono tożsamość czterech nieżyjących już sprawców – funkcjonariuszy PUBP w Jarocinie. Trwają czynności zmierzające do uzyskania teczek osobowych siedmiu innych funkcjonariuszy. Po skompletowaniu zdjęć sporządzona zostanie tablica poglądowa ze zdjęciami tych funkcjonariuszy, która zostanie okazana pokrzywdzonym celem rozpoznania kolejnych sprawców.

– **sygn. akt S 5/00/Zk**

W sprawie zbrodni popełnionych w latach 1945–1953 przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu.

Celem postępowania jest ustalenie sprawców, byłych funkcjonariuszy tego Urzędu, którzy znęcając się fizycznie i moralnie nad żołnierzami oddziałów konspiracyjnych wymuszali na nich składanie żądanych zeznań. W toku postępowania przesłuchano 116 świadków, których zeznania pozwoliły na udokumentowanie zbrodni popełnionych na ponad 50-ciu pokrzyw-

dzonych – członkach Konspiracyjnego Wojska Polskiego i osobach współdziałających z oddziałami konspiracyjnymi.

– **sygn. akt S 12/00/Zk**

W sprawie bezprawnych metod śledczych stosowanych przez funkcjonariuszy byłego PUBP w Kępnie w latach 1945–1956 wobec osób zatrzymanych i osadzonych w areszcie tego Urzędu, w następstwie czego śmierć ponieśli między innymi Stefan D., Jerzy R., Ignacy D., Władysław S., Bolesław P.

W toku śledztwa badano kompleksowo wiele wątków wynikających z zebranego w sprawie materiału dowodowego. Przesłuchani świadkowie wskazali jako sprawców zbrodni 11 funkcjonariuszy PUBP w Kępnie. Dotychczas udało się ustalić, że żyje jeden ze zidentyfikowanych sprawców (co do czterech uzyskano akty zgonów). Trwają czynności zmierzające do ustalenia, czy żyją pozostali sprawcy. Uzyskano akta osobowe dziesięciu funkcjonariuszy. Przeprowadzane są czynności okazania pokrzywdzonym tablicy pogładowej ze zdjęciami tych funkcjonariuszy – celem rozpoznania.

– **sygn. akt S 18/00/Zk**

W sprawie zbrodni popełnionych w latach 1945–1953 przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi, polegających na bezprawnym pozbawianiu wolności, stosowaniu tortur fizycznych i psychicznych, spowodowaniu obrażeń ciała, wymuszaniu składania zeznań oraz pozbawianiu życia osób przesłuchiwanym w związku z zarzutem ich przynależności do organizacji antykomunistycznych.

W toku śledztwa, na obecnym jego etapie ustalono 89 pokrzywdzonych. Prowadzone czynności ukierunkowane są na wyjaśnianie kolejnych wątków wymagających poszukiwania miejsca ukrycia zwłok ofiar, ustalenia sprawców zabójstw i pobić osadzonych w areszcie osób, ujawnienia kolejnych pokrzywdzonych przestępstwami stanowiącymi przedmiot śledztwa. Z uwagi na zgromadzony w sprawie obszerny materiał dowodowy śledztwo rokuje na przedstawienie zarzutów żyjącym sprawcom zbrodni.

– **sygn. akt S 4/01/Zk**

W sprawie usiłowania zabójstwa sądowego Zdzisława Sz. członka organizacji Wolność i Niezawisłość, polegającego na wymierzeniu mu przez skład orzekający Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi kary śmierci, która była niewspółmiernie surowa w stosunku do czynu zarzucanego oskarżonemu.

W toku dotychczasowego śledztwa ustalono ponad wszelką wątpliwość, że skazanie miało charakter zbrodni komunistycznej. Przesłuchano w charakterze świadków członków najbliższej rodziny skazanego Zdzisława Sz. Mimo długotrwałych poszukiwań nie odnaleziono innych żyjących świadków w niniejszej sprawie. Przeprowadzono oględziny akt osobowych funkcjonariuszy państwa komunistycznego biorących udział w prowadzeniu śledztwa i postępowania sądowego. Ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika, że spośród tych funkcjonariuszy żyje jedna osoba, dwie wyjechały na stałe do Izraela kilkadziesiąt lat temu, pozostali zmarli przed wszczęciem śledztwa w przedmiotowej sprawie. Obecnie trwa poszukiwanie materiałów archiwalnych resortu Bezpieczeństwa Publicznego związanych z przedmiotowym postępowaniem.

– **sygn. akt S 13/01/Zk**

W sprawie pacyfikacji przez partyzantów sowieckich w styczniu 1944 r. wsi Koniuchy, gm. Lida, woj. nowogródzkie i zabójstwa kilkudziesięciu mieszkańców tej wsi.

Jak ustalono wieś Koniuchy położona była na skraju Puszczy Rudnickiej, w której swoje bazy posiadały liczne oddziały partyzantów sowieckich. Dotychczas zgromadzony w toku śledztwa materiał dowodowy wskazuje, iż członkowie tych oddziałów dokonywali częstych

napadów na okoliczne wsie i kolonie, w tym i na Koniuchy. Celem napadów był zabór mienia miejscowej ludności, głównie ubrań, butów, bydła, zapasów mąki. W czasie napadów stosowano przemoc wobec właścicieli rabowanego mienia. Mieszkańcy Koniuch zorganizowali samoobronę. Miejscowi chłopcy pilnowali wsi, uniemożliwiając tym samym dalsze grabieże. Z tego powodu w nocy z 28 na 29 stycznia 1944 r. grupa partyzantów sowieckich z Puszczy Rudnickiej nocą okrążyła wieś. Nad ranem przy użyciu pocisków zapalających podpalano zabudowania wiejskie i rozstrzelano wybiegających z niej mieszkańców – mężczyzn, kobiety i dzieci. Łącznie spłonęła większość domów (co najmniej 60). Zabito około 45 osób, część mieszkańców została ranna. Ci, którzy ocalili uciekli do pobliskich wsi.

W toku śledztwa przesłuchano w charakterze świadków byłych mieszkańców Koniuch żyjących na terenie kraju oraz byłych żołnierzy Armii Krajowej z oddziałów stacjonujących w pobliżu Koniuch. Ustalono nazwy oddziałów sowieckich z Puszczy Rudnickiej, nazwiska ich dowódców. Ustalono nazwiska i adresy świadków zbrodni mieszkających aktualnie poza granicami kraju i wystosowano odezwy o ich przesłuchanie do prokuratur w Kanadzie, Republice Litwy i Republice Białorusi. Aktualnie poszukiwane są dokumenty archiwalne także na Litwie i Białorusi.

– sygn. akt S 17/01/Zk

W sprawie zbrodni popełnionych przez partyzantów sowieckich na żołnierzach Armii Krajowej i ludności cywilnej na terenie powiatu Stołpce i Wołożyn, woj. nowogródzkie.

W toku kompleksowego śledztwa gromadzony jest materiał dowodowy dotyczący szeregu zbrodni, m.in. zabójstwa w nocy z 8 na 9 maja 1943 r. ok. 120 mieszkańców miasteczka Naliboki, rozstrzelania w maju 1943 r. w Kamieniu 19 żołnierzy Armii Krajowej, rozstrzelania w grudniu 1943 r. 10 osób ze wsi Derewno. Równolegle wyjaśniane są poszczególne wątki śledztwa. Najbardziej obszerny materiał dowodowy zebrano dotychczas w sprawie zbrodni w Nalibokach. W toku śledztwa ustalono, że Naliboki do września 1939 r. zamieszkiwane były głównie przez ludność polską i żydowską. Począwszy od 1942 r. na miasteczko zaczęły napadać bandy, ukrywające się w okolicznych lasach. Działalność tych band miała charakter wyłącznie rabunkowy. W celu obrony miejscowej ludności w Nalibokach powstał, składający się z Polaków, oddział „samoobrony”. Wiosną 1943 r. partyzanci radzieccy zapragnęli podporządkować sobie „samoobronę” z Naliboków. Polacy nie wyrazili na to zgody. Doszło jednak do spotkania i zawarcia porozumienia, na mocy którego partyzanci sowieccy i członkowie polskiej „samoobrony” mieli zaniechać wzajemnych napadów. Miasteczko Naliboki i pobliskie osady miały stanowić domenę Polaków z „samoobrony”. Pomimo tego w nocy z 8 na 9 maja 1943 r. partyzanci radzieccy z kilku Oddziałów Brygady Stalina zaatakowali Naliboki. Zatrzymywali głównie mężczyzn i po wyprowadzeniu ich z domów rozstrzelali. Łącznie zginęło 120–129 osób. Płądrowano wszystkie domy zabierając z nich żywność i wartościowe przedmioty. Spalono część domów oraz między innymi miejscowy kościół i tartak. Do chwili obecnej przesłuchano 40, w większości naocznych, świadków zbrodni. Aktualnie ustalane są nazwiska i adresy kolejnych osób posiadających wiedzę na temat tej zbrodni.

– sygn. akt S 17/00/Zk

W sprawie fizycznego i moralnego znęcania się nad osobami osadzonymi w areszcie PUBP w Rawie Mazowieckiej w latach 1945–1956 przez funkcjonariuszy tegoż Urzędu.

Śledztwo obejmuje poszczególne przypadki fizycznego i moralnego znęcania się nad kilkunastoma pokrzywdzonymi – głównie żołnierzami AK – pochodzącymi z Rawy Mazowieckiej i okolic, represjonowanymi za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Śledztwo obejmowało również wątki dotyczące zabójstw poszczególnych pokrzywdzonych. Ustalone w toku śledztwa fakty zabójstw zostały objęte odrębnymi postępowaniami.

Zebrany w sprawie materiał dowodowy pozwolił na wydanie w dniu 28 czerwca 2002 r. postanowienia o przedstawieniu Jerzemu B., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Rawie Mazowieckiej, zarzutu popełnienia zbrodni komunistycznych polegających na wzięciu udziału w pobiciu jednej osoby oraz fizycznym znęcaniu się nad kolejnymi dwiema osobami, osadzonymi w areszcie PUBP w Rawie Mazowieckiej, od czerwca do września 1945 r. Pokrzywdzeni w chwili aresztowania mieli od 18 do 24 lat, byli żołnierzami działających na terenie gminy Biała Rawska oddziałów Armii Krajowej, którzy pomimo formalnego rozwiązania AK nie złożyli broni. Zarzucono im m.in. niezawiadomienie organów państwowych o istnieniu nielegalnej organizacji oraz posiadanie bez zezwolenia władzy broni palnej. Jerzy B. w czasie przesłuchiwania pokrzywdzonych, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi funkcjonariuszami, bił ich po całym ciele rękoma, kablem elektrycznym, nogą od krzesła oraz kopał. W następstwie pobicia jeden z pokrzywdzonych doznał obrażeń ciała zakwalifikowanych na gruncie obowiązującego wtedy kodeksu karnego z 1932 roku jako tzw. „ciężkie uszkodzenie ciała”, które naruszyły czynność narządu ciała na okres co najmniej 20 dni oraz spowodowały trwałe jego zeszpecenie. Podejrzany, któremu przedstawiono zarzuty nie przyznał się do zarzucanych mu czynów. Obecnie przygotowany jest akt oskarżenia w tej sprawie.

– **sygn. akt S 8/01/Zk**

W sprawie znęcania się nad przesłuchiwanymi członkami młodzieżowej organizacji antykomunistycznej pod nazwą „Kółko do Walki z Komunizmem – Tygrys – Oddział Organizacji Katyń”, w toku śledztwa prowadzonego przeciwko członkom tej organizacji przez PUBP w Sieradzu w latach 1950–1951.

W oparciu o dotychczas zgromadzony materiał dowodowy ustalono nazwiska 41 członków organizacji i przesłuchano pokrzywdzonych. Uzyskano kolejne materiały archiwalne, które pozwolą na ustalenie pełnych danych personalnych dalszych członków organizacji, co z kolei umożliwi przesłuchanie ich. W wyniku oględzin materiałów archiwalnych ustalono nazwiska funkcjonariuszy PUBP w Sieradzu, którzy znęcali się nad pokrzywdzonymi. Obecnie czynione są ustalenia czy sprawcy zbrodni żyją.

– **śledztwo sygn. akt S 51/01/Zk**

W sprawie zbrodniczego łamania prawa przez funkcjonariuszy więzienia w Łęczycy w latach 1945–1956, polegającego na znęcaniu się nad więźniami oraz zabijaniu więźniów.

Postępowanie zmierza do ustalenia przyczyn śmierci osób osadzonych na terenie więzienia w Łęczycy, w okresie od 1945 r. do 1956 r., co do których w księgach więziennych figurują zapisy o zgonie, a także wyjaśnienie losów tych więźniów, dla których więzienie było ostatnim miejscem, z którego rodziny miały informacje o skazanym lub aresztowanym.

– **sygn. akt S 73/01/Zk**

W sprawie zbrodni dokonanych przez funkcjonariuszy NKWD na Polakach – mieszkańcach województwa nowogrodzkiego: żołnierzach Armii Krajowej i osobach cywilnych – polegających na dokonywaniu zabójstw, znęcaniu się fizycznym i moralnym, bezpodstawnym pozbawianiu wolności połączonym ze szczególnym udęrczaniem.

Szeroko zakrojone śledztwo obejmuje ogół zbrodni dokonanych przez funkcjonariuszy stalinowskiego aparatu terroru wobec obywateli polskich, żołnierzy Armii Krajowej, bądź osób podejrzewanych o współpracę z AK, przedstawicieli inteligencji, żołnierzy Wojska Polskiego. Wobec stopnia nasilenia represji sowieckich władz bezpieczeństwa liczbę pokrzywdzonych trudno ustalić, gdyż aresztowania, zabójstwa, deportacje miały charakter masowy. Do Oddziałowej Komisji zgłaszają się z własnej inicjatywy liczni świadkowie tych zbrodni.

– sygn. akt S 2/02/Zk

W sprawie przesiedleń obywateli polskich z dawnego województwa nowogródzkiego w okresie od 17 września 1939 r. do 21 czerwca 1941 r. na teren byłego Związku Radzieckiego.

Kontynuowane są czynności w toku śledztwa rozpoczętego w latach 90-tych. W toku śledztwa wykorzystano ustalenia historyków wskazujące, że decyzję w sprawie pierwszej wywózki, której podlegać mieli pracownicy leśni i osadnicy, podjęto w grudniu 1939 r. Pierwsza deportacja miała miejsce 10 lutego 1940 roku. Następna deportacja miała miejsce 13 kwietnia 1940 roku, kiedy to do Kazachstanu przesiedlono rodziny osób represjonowanych. Kolejną grupę mieszkańców woj. nowogródzkiego (głównie uchodźców wojennych z okupacyjnej strefy niemieckiej) deportowano w czerwcu 1940 r. Dotychczas w śledztwie przesłuchano ponad 1200 pokrzywdzonych i nadal zgłaszają się kolejni świadkowie.

– śledztwo sygn. akt S 8/02/Zk

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy byłego WUBP w Łodzi, w okresie od lutego 1952 r. do maja 1952 r., nad Bernardem N. i innymi członkami „Organizacji Polski Podziemnej – Towarzystwa Antykomunistycznego – T.A.K”, osadzonymi w areszcie Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Łodzi poprzez bicie ich, znieważanie i groźenie pozbawieniem życia.

Prowadzone śledztwo ma na celu ustalenie sprawców zbrodni i przedstawienie im zarzutów. Pokrzywdzonymi byli członkowie młodzieżowej organizacji o charakterze antykomunistycznym, której działalność polegała przede wszystkim na rozrzucaniu ulotek. Wobec zatrzymanych stosowano przestępcze metody śledcze. Przesłuchiwanym przez wiele godzin sadzano na tzw. „męczennikach” tj. przytwierdzonych do ziemi taboretach o niewielkiej średnicy siedzenia. Ponadto uderzano ich rękoma po głowie i kopano w piszczele.

– sygn. akt S 15/02/Zk

W sprawie bezprawnego pozbawienia wolności, na okres powyżej 14 dni, Janiny K., Iwo P., Barbary F. i Danuty W., w następstwie bezpodstawnego skazania na kary więzienia, przez sędziów Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi, orzekających w sprawie sygn. Sr 131/52, w dniu 13 czerwca 1952 r. w Łodzi.

Z dotychczasowych ustaleń postępowania wynika, że skazani wyrokiem WSR w Łodzi uczniowie Liceum Ogólnokształcącego w Tomaszowie Mazowieckim byli członkami młodzieżowej organizacji antykomunistycznej „Orlęta”. Członkowie organizacji nie podejmowali ani nie planowali podejmowania działań o charakterze zbrojnym, mimo to zostali skazani za przestępstwo polegające na braniu udziału w związku mającym na celu obalenie przemocą ustroju państwa.

– śledztwo sygn. akt S 20/02/Zk

W sprawie stosowania niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariuszy byłego WUBP w Łodzi wobec członków organizacji Zbrojny Ruch Oporu – Zgromadzenie „Młoda Polska” w okresie od maja 1950 r. do października 1950 r., polegających na stosowaniu tortur fizycznych i psychicznych, powodowaniu obrażeń ciała i wymuszaniu składania nieprawdziwych wyjaśnień.

Prowadzone śledztwo zawiera materiały dotyczące 17 pokrzywdzonych, działających w antykomunistycznej organizacji „Młoda Polska”. Aktualnie wykonywane są czynności ukierunkowane na ustalenie sprawców czynów objętych śledztwem.

– sygn. akt S 33/02/Zk

W sprawie przeciwko Tadeuszowi K. i innym podejrzanym o przestępstwa polegające na fizycznym i moralnym znęcaniu się nad osobami osadzonymi w areszcie PUBP w Piotrkowie Trybunalskim.

Postępowanie dotyczy zbrodni popełnionych na szkodę członków organizacji młodzieżowych działających na terenie Piotrkowa Trybunalskiego.

Szczegółowo zgromadzony materiał dowodowy uznany został za w pełni uzasadniający wydanie w czerwcu 2002 r. postanowień o przedstawieniu zarzutów trzem byłym funkcjonariuszom PUBP w Piotrkowie Trybunalskim.

Eugeniuszowi G. i Tadeuszowi M. zarzuca się popełnienie zbrodni komunistycznej polegającej na znęcaniu się w czasie przesłuchań nad jedną osobą. Tadeuszowi K. zarzuca się, że znęcał się nad czterema osobami, osadzonymi w areszcie tego urzędu, w okresie od 4 listopada 1950 r. do 10 lutego 1951 r. Podejrzany był, w latach 1950–1951, początkowo referentem, a później kierownikiem sekcji V PUBP w Piotrkowie Trybunalskim i zajmował się między innymi ruchem młodzieżowym. Pokrzywdzeni, w chwili aresztowania, byli uczniami szkół w Piotrkowie Trybunalskim i Wolborzu. Należeli do tajnych organizacji młodzieżowych. Działalność tych organizacji miała charakter wyłącznie propagandowy i ograniczała się do rozpowszechniania ulotek o treściach patriotycznych. Podejrzani w czasie wielogodzinnych, często nocnych przesłuchań, bili pokrzywdzonych pięściami, kawałkiem kabla, gumową pałką. Przywiązywali pokrzywdzonych do drążka głową w dół, po czym kopali ich po głowie i żebrach. Tadeusz K., któremu przedstawiono zarzuty w dniu 5 lipca 2002 r. nie przyznał się do zarzucanych mu czynów. Przygotowywane są dalsze czynności mające na celu przedstawienie zarzutów pozostałym podejrzanym.

c) inne zbrodnie

– śledztwo sygn. akt S 68/01/Zi

W sprawie zabójstwa na początku 1945 r. około 30–50 osób narodowości niemieckiej we wsi Michałopol, obecnie gmina Gidle, powiat Radomsko, przez niezidentyfikowaną grupę cywilnych sprawców.

Śledztwo wszczęto postanowieniem z dnia 19 października 2001 r. Postępowanie prowadzone w kierunku ustalenia listy ofiar oraz osób mogących reprezentować uprawnienia pokrzywdzonych i ujawnienia sprawców zbrodni. Sporządzono i przesłano władzom niemieckim dwa wnioski o przesłuchanie w ramach pomocy prawnej zidentyfikowanych pokrzywdzonych.

2.7. Oddziałowa Komisja w Poznaniu

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

W sprawie udziału ośmiu Polaków w zbrodniach ludobójstwa popełnionych przez hitlerowskich zbrodniarzy wojennych w latach 1941–1944 w obozie zagłady w Chełmnie nad Nerem. W toku śledztwa zgromadzono dowody w pełni uzasadniające sformułowanie aktu oskarżenia przeciwko Henrykowi Mani, który w dniu 16 marca 2001 r. został wniesiony do Sądu Okręgowego w Koninie.

Wyrokiem z dnia 6 lipca 2001 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu Ośrodek Zamiejscowy w Koninie uznał Henryka Manię za winnego tego, że w okresie od 8 grudnia 1941 r. do kwietnia 1943 r. w Chełmnie nad Nerem, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi osobami, idąc na rękę okupantom hitlerowskim brał udział w zbrodniach ludobójstwa dokonywanych w miejscowym obozie zagłady na ludności żydowskiej oraz grupach ludności innych narodowości w ten sposób, że bił uwięzionych, odbierał im kosztowności, odzież i przedmio-

ty osobiste, wprowadzał skazanych na śmierć do samochodów – komór gazowych, to jest popełnienia zbrodni określonej w art. 1 ust. 1 dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego. W dniu 5 lutego 2002 r. Sąd Apelacyjny w Poznaniu, po rozpoznaniu apelacji obrońcy Henryka Mani, utrzymał w mocy zaskarżony wyrok skazujący oskarżonego na karę ośmiu lat pozbawienia wolności.

– **sygn. akt S 3/00/Zn**

W sprawie zagłady w latach 1939–1943 przez hitlerowski aparat terroru pacjentów szpitali psychiatrycznych na terenie tzw. Kraju Warty.

W wyniku przeprowadzonych w tej sprawie czynności, sporządzono wykazy zamordowanych przez hitlerowców pacjentów szpitali psychiatrycznych na terenie tzw. Kraju Warty, zabezpieczono dokumenty obrazujące akcję zagłady osób chorych psychicznie oraz akta osobowe personelu niemieckiego zatrudnionego w latach 1939–1945 w Szpitalu Psychiatrycznym w Gnieźnie, który współdziałał w popełnianiu zbrodni. Przesłuchano kilkunastu świadków, którzy uzupełnili zeznania przesłuchanych wcześniej ponad 40 świadków. Dokonane w toku śledztwa ustalenia wyczerpały możliwość jego kontynuowania bez stosownej pomocy prawnej, o której udzielenie zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu. Dalsze czynności w tej sprawie uzależnione będą od wyników ustaleń przeprowadzonych w Niemczech.

– **sygn. akt S 4/00/Zn**

W sprawie zbrodni popełnionych wobec polskich robotników przymusowych na terenie III Rzeszy.

W ramach szeroko zakrojonych czynności śledztwa, uzyskano zeznania kilkudziesięciu świadków – byłych robotników przymusowych, które uzupełniły relacje przesłuchanych wcześniej ponad 100 świadków. Równoległe prowadzona jest szczegółowa analiza uzyskanych dokumentów, która pozwoliłaby na ustalenie w szczególności danych personalnych zamordowanych ofiar – polskich robotników przymusowych.

– **sygn. akt S 5/00/Zn**

W sprawie eksterminacyjnej działalności hitlerowskiego personelu zakładu dla dzieci polskich robotników przymusowych w Wąsoszu.

Postęp w śledztwie możliwy był dzięki ustaleniu i przesłuchaniu wszystkich dotychczas żyjących 28 naocznych świadków, którzy jako dzieci byli więźniami w tym obozie. Zlokalizowano także prawdopodobne miejsce pochowku zwłok ofiar-dzieci, które zostały zamordowane lub zmarły w tym obozie. Zaplanowano i zlecono przeprowadzenie odpowiednich sondażowych badań archeologicznych, których wyniki będą podstawą dalszych czynności w śledztwie.

– **sygn. akt S 6/00/Zn**

W sprawie wydania zbrodniczego wyroku śmierci przez Sąd Specjalny III Rzeszy z siedzibą w Poznaniu w dniu 17 marca 1941 r. w stosunku do Ignacego Sęka i innych.

Śledztwo dotyczy bezprawnego wydania i wykonania wyroków śmierci i długoletnich kar więzienia na oficerach i żołnierzach I Poznańskiego Batalionu Obrony Narodowej przez Sąd Specjalny III Rzeszy w Poznaniu w składzie: W. Borck, F. Huttemann i L. Radke oraz prokurator Kayser. Postępowanie prowadzone jest dzięki pomocy udzielonej przez Centralę w Ludwigsburgu, skąd otrzymano materiały pozwalające na identyfikację sprawców zbrodni.

– sygn. akt S 1/01/Zn

W sprawie zamordowania w okresie od końca 1941 r. do końca 1942 r. w Poznaniu piętnastu Polaków, których spreparowane czaszki wystawiono w latach hitlerowskiej okupacji w Muzeum Historii Naturalnej w Wiedniu.

Aktualnie w sprawie tej oczekuje się na wyniki badań genetycznych prowadzonych w Instytucie Ekspertyz Sądowych w Krakowie. Wyniki tych badań pozwolą ustalić dane osobowe straconych i określić bliskich, tj. członków rodzin ofiar tych zbrodni, którym przysługują prawa pokrzywdzonych.

– sygn. akt S 5/01/Zn

W sprawie zamordowania przez gestapo Stanisława Pallutha w 1939 r. w Poznaniu.

Śledztwo dotyczy wyjaśnienia okoliczności śmierci Stanisława Pallutha, który wezwany 1 listopada 1939r. do pracy na Poczcie w Poznaniu, został aresztowany, po czym ślad po nim zaginął. W sprawie tej istnieje podejrzenie, iż Stanisław Palluth został w nieustalonych okolicznościach zamordowany przez gestapo lub niemiecką policję. Aktualnie trwają czynności procesowe polegające na ustalaniu i przesłuchiwanie świadków, zbierana jest także dokumentacja. W tym celu zwrócono się z wnioskiem o pomoc prawną do Centrali w Ludwigsburgu.

– sygn. akt S 6/01/Zn

W sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy SS i gestapo w okresie od 1939 r. do 1944 r. w Forcie VII w Poznaniu.

W toku dotychczas przeprowadzonych w tej sprawie czynności śledczych przesłuchano w charakterze świadków ponad 90 osób – byłych więźniów Fortu VII. Na podstawie ich relacji oraz zabezpieczonych dokumentów sporządzono listę dotychczas ustalonych ofiar zamordowanych w tym więzieniu. W sprawie tej podejmowane są dalsze czynności mające na celu ustalenie pełnej listy osób więzionych i zamordowanych. W tym celu prowadzona jest szczegółowa analiza kartotek zawierających dane około 5000 osób, które były więzione w Forcie VII. Równolegle nawiązano współpracę z organizacjami kombatanckimi, które przekazują tutejszej Komisji informacje o żyjących byłych więźniach. W sprawie tej zaplanowano przesłuchanie świadków – pokrzywdzonych, którzy w okresie II wojny światowej byli osadzeni w tym więzieniu lub członków ich rodzin.

– sygn. akt S 7/01/Zn

W sprawie uwięzienia mieszkańców Poznania i Wielkopolski w obozie wysiedleńczym w dzielnicy Główna w Poznaniu w okresie od listopada 1939 r. do maja 1940 r.

Śledztwo dotyczy wyjaśnienia okoliczności osadzania i warunków przebywania osób narodowości polskiej – mieszkańców Poznania i Wielkopolski, w obozie wysiedleńczym przy ul. Głównej w Poznaniu. Z zebranych dowodów wynika, iż stworzono w tym obozie warunki mające na celu wyniszczenie biologiczne osób w nim więzionych. Aktualnie trwają czynności mające na celu ustalenie żyjących osób, które były tam osadzone i ich przesłuchanie. Zaplanowano przesłuchanie kilkuset świadków – pokrzywdzonych, którzy przeżyli obóz oraz członków ich rodzin.

– sygn. akt S 28/01/Zn

W sprawie zamordowania przez funkcjonariuszy hitlerowskich – w dniach 17–18 września 1941 r. w Poznaniu – Karola Stachowiaka i innych osób, w wyniku wydania w dniu 4 września 1941 r. zbrodniczego wyroku przez niemiecki Sąd Specjalny.

Postępowanie w tej sprawie otworzyło drogę do objęcia nim okoliczności zamordowania wszystkich osób w wyniku wykonania zbrodniczego wyroku. Obecnie poszukuje się świadków, a także członków rodzin ofiar, którym przysługuje status pokrzywdzonych.

– sygn. akt S 31/01/Zn

W sprawie internowania w Szczecinie w dniu 22 czerwca 1941 r. 127 marynarzy radzieckich przez władze niemieckie, a następnie prawdopodobnego zamordowania wyżej wymienionych marynarzy przez funkcjonariuszy gestapo.

Śledztwo w przedmiotowej sprawie ma na celu wyjaśnienie losów 127 marynarzy floty handlowej, pływającej pod banderą armatora radzieckiego. W toku śledztwa ustalono, że w dniu 22 czerwca 1941 r. władze niemieckie internowały załogi następujących – stojących w porcie w Szczecinie – statków: m/s Husan, m/s Elton, m/s Dniestr i m/s Wolges. Część z internowanych załóg została w dniu 16 lipca 1941 r. przekazana do więzienia policyjnego w Berlinie, reszta załogi pozostała w Szczecinie, jej dalsze losy nie są znane. Istnieje uzasadnione podejrzenie, że wszyscy internowani marynarze zostali zamordowani przez funkcjonariuszy gestapo. Dlatego też zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu o udzielenie pomocy prawnej i podjęcie ustaleń dotyczących losów marynarzy na terenie Niemiec.

– sygn. akt S 73/01/Zn

W sprawie obozu pracy przymusowej dla nieletnich dziewcząt, istniejącego w okresie od stycznia 1941 r. do stycznia 1945 r. w miejscowości Siedlec k/Kostrzynia Wlkp. (Heimdorf), w którym zmuszano więźniarki do niewolniczej pracy, co prowadziło do ich biologicznego wyniszczenia.

W tej sprawie przesłuchano wszystkie żyjące były więźniarki, których relacje pozwoliły na jednoznaczne określenie charakteru tego obozu. Obecnie poszukiwana jest istniejąca prawdopodobnie w archiwach niemieckich dokumentacja obozowa. Dlatego też zwrócono się o udzielenie stosownej pomocy prawnej do władz niemieckich.

– sygn. akt S 74/01/Zn

W sprawie zamordowania przez żołnierzy niemieckich około 30 Polaków w dniu 22 stycznia 1943 r. w Janowie Poleskim (Iwanów) koło Pińska.

W śledztwie prowadzone są czynności zmierzające do ustalenia krewnych zamordowanych osób. W wyniku przeprowadzonych w tej sprawie czynności odtworzono okoliczności dokonania tej zbrodni. Poczynione w toku śledztwa ustalenia wyczerpały możliwość jego kontynuowania bez stosownej pomocy prawnej, o której udzielenie zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu.

– sygn. akt S 93/01/Zn

W sprawie bezprawnego pozbawienia wolności, łączącego się ze szczególnym udęczeniem księży katolickich: Włodzimierza i Janusza Rabczewskich, Kazimierza Całki oraz Romana Siwy, w okresie od września 1939 r. do 1945 r., w związku ze sprawowaniem przez nich posługi duszpasterskiej.

W toku śledztwa przesłuchano jedyne żyjącego pokrzywdzonego kapłana – Włodzimierza Rabczewskiego oraz 4 ustalonych świadków. Odnaleziono fragmenty pamiętników Janusza Rabczewskiego. Podjęto poszukiwania w archiwach niemieckich dokumentów więzienia gestapo w Świnoujściu, w którym ofiary były osadzone.

– sygn. akt S 18/02/Zn

W sprawie zamordowania 289 polskich mieszkańców wsi Zabłocie i Wiselka (dawne województwo polskie) w okresie od 22–27 września 1942 r. przez oddziały policji niemieckiej.

Z zebranego w tej sprawie materiału dowodowego wynika, że w dniu 23 września 1942 r. wieś Zabłocie została okrażona przez Niemców. Policjanci niemieccy wyprowadzili z domów zaskoczonych mieszkańców i zapędzili ich do miejscowej szkoły. Jednocześnie inny oddział policji niemieckiej udał się do oddalonej o 7 kilometrów wsi Wiselka. Po przybyciu na miejsce oszczędzono zamieszkałą tam ludność ukraińską, natomiast pozostałych mieszkańców – Polaków – rozstrzelano, a zabudowania spalono. W tym samym czasie policjanci niemieccy rozstrzelali mieszkańców Zabłocia i spalili wszystkie zabudowania. Jakkolwiek w wyniku prowadzonego śledztwa ustalono przebieg zbrodni, to jednakże nie są znane przyczyny, dla których zbrodniczą akcja niemieckiej policji została przeprowadzona. Zaplanowane i prowadzone aktualnie w tej sprawie czynności mają na celu ustalenie przyczyn dokonania tej zbrodni oraz jej sprawców.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 8/00/Zk

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w 1953 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Lesznie nad aresztowanymi członkami działającej wówczas nielegalnie Harcerskiej Organizacji Podziemnej.

W toku śledztwa ustalono i przesłuchano wszystkich siedmiu żyjących pokrzywdzonych. Na podstawie akt byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu ustalono także dane personalne sprawców znęcania się – funkcjonariuszy PUBP w Lesznie. Są to Maksymilian S., Kazimierz N. oraz Walenty M. W wyniku przeprowadzonych czynności ustalono, że spośród nich żyje tylko Walenty M. Zebrany w tej sprawie materiał dowodowy w pełni uzasadnia przedstawienie mu zarzutów. Zrealizowanie tej czynności uzależnione jest od stanu zdrowia podejrzanego.

– sygn. akt S 12/00/Zk

W sprawie zabójstw oraz fizycznego i psychicznego znęcania się w latach 1945–1956 nad więźniami Centralnego Więzienia w Rawiczu, w którym w nieustalonych okolicznościach poniosło śmierć co najmniej 217 więźniów odbywających kary więzienia za czyny o charakterze politycznym.

W toku prowadzonego śledztwa ustalono i przesłuchano kolejnych kilkudziesięciu świadków – byłych więźniów Centralnego Więzienia w Rawiczu. Ich zeznania w pełni potwierdzają fakt fizycznego i psychicznego znęcania się funkcjonariuszy Służby Więziennej nad osadzonymi. Prowadzone w tej sprawie postępowanie ma na celu między innymi wszechstronne wyjaśnienie okoliczności śmierci Kazimierza Pużaka. Z dotychczas zebranego w sprawie materiału dowodowego wynika, że Kazimierz Pużak został wyprowadzony z celi na korytarz, a następnie był zmuszony do robienia tzw. „żabek”. Kiedy K. Pużak odmówił podporządkowania się poleceniom funkcjonariuszy Służby Więziennej został przez nich pobity i skopany. Zdarzenie to miało miejsce przy schodach, na I piętrze „Czerwonego Pawilonu”. W wyniku pobicia Kazimierz Pużak stracił równowagę i spadł ze schodów. Z powodu odniesionych wówczas obrażeń zmarł po kilku dniach w swojej celi. Jeden ze świadków zeznał ponadto, że Kazimierzowi Pużakowi odmówiono jakiegokolwiek pomocy lekarskiej.

– **sygn. akt S 21/00/Zk (poprzednio pod sygn. 14/00/Zk)**

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w latach 1945–1956 nad więźniami Centralnego Więzienia we Wronkach przez współwięźniów działających na zlecenie funkcjonariuszy więziennego Działu Specjalnego.

W toku prowadzonego w tej sprawie śledztwa ustalono, że w latach 1945–1956 w strukturze więziennictwa zorganizowane były Działy Specjalne. Były to agentury śledcze wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego. Do ich zadań należało kontynuowanie rozpracowania śledczego wśród więźniów, stosowanie w postępowaniu technik dręczenia więźniów, wykonywanie wyroków śmierci. Do działalności agenturalnej werbowano informatörów spośród personelu służby więziennej oraz w dużej części wśród więźniów. Przedmiotową sprawą objęte były przestępstwa znęcania się popełnione na szkodę 4 ustalonych osób pokrzywdzonych. Na podstawie zebranego w sprawie materiału dowodowego zidentyfikowano i ustalono więźniów, którzy współpracowali z funkcjonariuszami Działu Specjalnego i dopuszczali się przestępstw znęcania się na szkodę współwięźniów. Aktualnie prowadzona jest analiza zebranych materiałów dowodowych w celu podjęcia końcowej decyzji merytorycznej.

– **sygn. akt S 23/00/Zk**

W sprawie zbrodni komunistycznych popełnionych na uczestnikach społecznego protestu mającego miejsce w dniach 28–29 czerwca 1956 r. w Poznaniu.

W toku czynności śledczych prowadzonych w tej sprawie przesłuchano łącznie kilkuset świadków, przede wszystkim rannych i zatrzymanych uczestników zdarzeń. Od świadków tych uzyskano odpisy ważnych dla sprawy dokumentów (między innymi decyzji procesowych podejmowanych w ich sprawach, opinie biegłych medyków sądowych określające charakter odniesionych obrażeń i ich skutki). Zgromadzono obszerną dokumentację archiwalną obrazującą przebieg wydarzeń (między innymi rozkazy, zarządzenia MON, opisy prowadzonych operacji, zarządzenia dyslokacyjne, meldunki bojowe), którą po przeprowadzeniu szczegółowej analizy włączono do akt śledztwa.

Szczegółowo przeprowadzona analiza zakresu odpowiedzialności wysokich funkcjonariuszy państwowych i partyjnych pozwoliła na ustalenie, że osoby którym mogłyby być przedstawione zarzuty nie żyją. Na obecnym etapie śledztwa badane są poszczególne kompleksy zdarzeń, które prowadziły do śmierci lub uszkodzeń ciała uczestników społecznego protestu, w celu ustalenia, czy możliwym będzie przedstawienie zarzutów sprawcom poszczególnych przestępstw popełnionych w ramach działań podjętych przeciwko pokrzywdzonym. W najbliższym czasie w sprawie tej planowane są przesłuchania osób, które mogą posiadać istotną wiedzę na temat trybu decyzyjnego związanego z poleceniem użycia broni palnej i innymi działaniami represyjnymi podejmowanymi wobec demonstrantów.

– **sygn. akt S 24/00/Zk**

W sprawie zbrodni popełnionych na więźniach Zakładu Karnego we Wronkach w latach 1945–1956 przez funkcjonariuszy Służby Więziennej.

W trakcie prowadzonego w tej sprawie postępowania przesłuchano ponad 800 świadków, co jednak nie wyczerpało listy ustalonych pokrzywdzonych więźniów tego więzienia. Aktualnie trwa przesłuchiwanie dalszych świadków. Na podstawie zebranego w sprawie materiału dowodowego zidentyfikowano i ustalono funkcjonariuszy Służby Więziennej i współwięźniów, którzy dopuścili się przestępstw na szkodę osadzonych w więzieniu we Wronkach więźniów. Pozwoliło to na wyłączenie do odrębnego postępowania materiałów procesowych w stosunku do tych osób (śledztwa o sygn. S. 17/00/Zk, S. 24/00/Zk, S. 27/00/Zk, S. 16/01/Zk, S.17/01/Zk, S. 37/01/Zk, S. 38/01/Zk, S. 32/02/Zk, S. 33/02/Zk, S. 34/02/Zk).

Z zeznań licznych przesłuchanych w sprawie świadków wynikało, że już w czasie prowadzonych przeciwko nim śledztw w Urzędach Bezpieczeństwa i Informacji Wojskowej stosowano wobec nich przestępcze metody w postaci fizycznego i psychicznego znęcania się. Protokoły zawierające tej treści zeznania wyłączono ze śledztwa, celem wszczęcia w tych sprawach odrębnych postępowań i postawienia zarzutów żyjącym sprawcom przestępstw popełnionych na więźniach politycznych. Dlatego też na obecnym etapie śledztwa kontynuowane są przesłuchania dalszych świadków i pokrzywdzonych.

– **sygn. akt S 26/00/Zk**

W sprawie zabójstw i innych zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy Zarządu Informacji Wojskowej w Poznaniu w latach 1945–1956.

Prowadzone śledztwo ma na celu wyjaśnienie przypadków prawdopodobnych zabójstw osób aresztowanych dokonanych przez funkcjonariuszy Zarządu Informacji Okręgu Wojskowego w Poznaniu oraz stosowania przez nich niedozwolonych metod śledczych w postaci fizycznego i moralnego znęcania się nad osobami aresztowanymi i dopuszczenia się względem nich szeregu innych przestępstw. Wyjaśniany jest między innymi fakt rozstrzelania nieokreślonej ilości osób w zrujnowanym kościele na terenie wojskowego poligonu w Biedrusku. Z relacji przesłuchanych w tej sprawie świadków wynika, że fakty te miały mieć miejsce w latach 1948–1949. Aktualnie podejmowane czynności mają na celu ustalenie i przesłuchanie osób aresztowanych przez funkcjonariuszy Informacji Wojskowej w Poznaniu, jak również ustalenie danych personalnych funkcjonariuszy Informacji Wojskowej, sprawców przestępstw.

– **sygn. akt S 20/01/Zk**

W sprawie stosowania tortur przez funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie, w stosunku do członków organizacji niepodległościowej pod nazwą Harcerska Organizacja Podziemna.

W toku śledztwa przesłuchano czterech pokrzywdzonych. Na podstawie złożonych przez nich zeznań odtworzono przebieg przesłuchań, którym byli poddawani i ustalono, że sprawcą znęcania się ze szczególnym okrucieństwem był funkcjonariusz WUBP w Szczecinie Stanisław D. W wyniku przeprowadzonych czynności ustalono, że Stanisław D. zmarł, co było podstawą umorzenia postępowania.

– **sygn. akt S 23/01/Zk**

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie od 13 grudnia 1981 r. do 1985 r. w Koninie przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa nad miejscowymi działaczami NSZZ Solidarność.

Dotychczas ustalono i przesłuchano w charakterze świadków kilkudziesięciu pokrzywdzonych. W dniach 17 i 19 grudnia 2001 r. przedstawiono zarzuty pięciu byłym funkcjonariuszom SB w Koninie: Henrykowi N., Leonowi W., Mirosławowi T. Janowi T. i Juliuszowi K. Wszystkim podejrzanym zarzucono popełnienie przestępstw psychicznego i fizycznego znęcania się w latach 1981–1985 w Koninie nad zatrzymanymi członkami ówczesnej opozycji, przy czym w stosunku do niektórych osób połączonego ze szczególnym udręczeniem polegającym na biciu pięściami po twarzy, głowie i brzuchu, pałką milicyjną po piętach oraz przykuwaniu kajdankami za ręce i nogi do kaloryfera. Podejrzeni w swoich wyjaśnieniach nie przyznali się do popełnienia zarzucanych im czynów. W najbliższym czasie podobne zarzuty zostaną przedstawione kolejnemu byłemu funkcjonariuszowi SB w Koninie.

– **sygn. S 64/01/Zk**

W sprawie stosowania przestępczych metod śledczych przez funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie, w okresie od października 1948 r. do listopada 1949 r., wobec członków organizacji niepodległościowej pod nazwą „Europejska Armia Podziemna”.

W toku śledztwa ustalono i przesłuchano kilkunastu pokrzywdzonych. Obecnie prowadzone są czynności zmierzające do ustalenia pozostałych pokrzywdzonych. Gromadzone są również dane o sprawcach zbrodni, w celu sporządzenia tablic poglądowych pozwalających pokrzywdzonym na zidentyfikowanie swych prześladowców.

– **sygn. akt S 71/01/ZK**

W sprawie zabójstwa księdza Stanisława Kowalczyka (dominikanina o. Honoriusza), którego śmierć nastąpiła w dniu 8 maja 1983 r. w Poznaniu, na skutek ciężkich obrażeń ciała odniesionych w wypadku drogowym, któremu uległ w dniu 17 kwietnia 1983 r. w Wydartowie gm. Trzemeszno.

W dniu 16 sierpnia 2001 r. Prokurator Okręgowy w Bydgoszczy podjął umorzone śledztwo, przekazując tę sprawę do dalszego prowadzenia OKŚZpNP w Poznaniu. W toku prowadzonego w tej sprawie postępowania wykonano szereg czynności procesowych – przesłuchano licznych świadków, dokonano wizji lokalnej – mających na celu weryfikację wersji śledczych i wyjaśnienie całokształtu okoliczności zdarzenia. Załączono również do akt, po dokonaniu szczegółowej analizy, szereg dokumentów związanych z przedmiotem niniejszego śledztwa. Zgromadzony w wyniku przeprowadzonego w tej sprawie postępowania materiał dowodowy nie dostarczył wystarczających podstaw uzasadniających podejrzenie, że zdarzenie, w którym poniósł śmierć Stanisław Kowalczyk, zostało spowodowane przez funkcjonariuszy SB. Dlatego też w sprawie niniejszej rozważane jest wydanie postanowienia o umorzeniu śledztwa.

– **sygn. akt S 76/01/Zk**

Śledztwo prowadzone w tej sprawie obejmuje szereg zabójstw dokonanych przez funkcjonariuszy radzieckich na obywatelach polskich we wrześniu 1939 r., a w szczególności:

- zabójstwa Mariana Kobyłeckiego w nocy z 25 na 26 września 1939 r. w Działkowicach koło Kobrynia, (dawne województwo poleskie) przez żołnierzy Armii Czerwonej;
- zabójstw wójta gminy Antopol Józefa Kucharskiego i gen. bryg. Stanisława Sołłohuba – Dowoyno w dniu 26 września 1939 r. w Ziłowie koło Kobrynia;
- zabójstwa kilkunastu oficerów i podoficerów Wojska Polskiego we wrześniu 1939 r. w pobliżu wsi Buchowicze koło Kobrynia, przez żołnierzy Armii Czerwonej;
- zabójstwa dwóch policjantów – prawdopodobnie o nazwisku Nitycz i Jan Lipski we wrześniu 1939 r. we wsi Działkowicze, (dawne województwo poleskie) przez żołnierzy Armii Czerwonej;
- dokonanego we wrześniu 1939 r. we wsi Działkowicze, zabójstwa miejscowego leśniczego przez przedstawicieli władzy radzieckiej.

– **sygn. S 78/01/Zk**

W sprawie domniemanego zabójstwa Adama i Doroty Jurczyków w dniu 5 sierpnia 1982 r. w Szczecinie przez funkcjonariuszy SB.

Na obecnym etapie śledztwa przesłuchiwanie są świadkowie, którzy zgłosili się, chcąc przedstawić swoje relacje, spostrzeżenia o zdarzeniach będących przedmiotem niniejszego postępowania, a którzy wcześniej nie zostali przesłuchani. Podjęto również poszukiwanie dokumentów byłej SB, które pozwoliłyby na weryfikację hipotez śledczych.

– sygn. akt S 92/01/Zk

W sprawie bezprawnego skazania Mariana Darasza przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Szczecinie.

W oparciu o zebrany materiał dowodowy w dniu 29 października 2001 r. Tadeuszowi N. przedstawiono zarzut, że w dniu 11 grudnia 1950 r. w Szczecinie, biorąc udział jako sędzia zawodowy – kapitan i przewodniczący składu orzekającego Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie, w sprawie oznaczonej sygnaturą Sr. 487/50 przeciwko Marianowi D. przekroczył swoje uprawnienia związane z orzekaniem w ten sposób, że wbrew zebranym w sprawie dowodom, dopuszczając się całkowitej i oczywistej dowolności w ocenie prawnej postępowania Mariana D. w zakresie wyczerpania przez niego znamion zarzuconych mu przestępstw, uznał wyżej wymienionego winnym popełnienia przypisanych mu czynów i skazał go na karę łączną 6 lat więzienia. Tym samym bezprawnie pozbawił Mariana D. wolności – w okresie od daty wydania wyroku do 30 lipca 1953 r., kiedy to został on warunkowo przedterminowo zwolniony z więzienia – który to czyn miał charakter represji politycznej w stosunku do osoby o innych poglądach politycznych. Tadeusz N. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu i odmówił składania wyjaśnień. W sprawie tej po przeprowadzeniu czynności kończących postępowanie planuje się skierowanie przeciwko Tadeuszowi N. aktu oskarżenia.

– sygn. akt S 94/01/Zk

W sprawie represji stosowanych przez funkcjonariuszy byłego PUBP w Kozuchowie wobec osób osadzonych w tamtejszym areszcie w latach 1945–1956.

W toku śledztwa ustalono i przesłuchano kilkudziesięciu pokrzywdzonych. Obecnie prowadzone są w tej sprawie czynności zmierzające do ustalenia pozostałych pokrzywdzonych. W sprawie tej gromadzone są również dane o sprawcach zbrodni, w celu sporządzenia tablic poglądowych pozwalających pokrzywdzonym na zidentyfikowanie swych prześladowców.

– sygn. akt S 2/02/Zk

W sprawie popełnienia zbrodni sądowej przez sędziów Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie w maju 1952 r. w stosunku do Eugenii Pasierb, która za napisanie listu do „Polskiego Radia”, w którym zadała dwa pytania redaktorowi prowadzącemu jedną z audycji radiowych, tj.: „Dlaczego Niemiecka Republika Demokratyczna nazywa się naszymi braćmi skoro to Niemcy napadli na Polskę w 1939 r.” oraz „Dlaczego Polską rządzą Rosjanie” została oskarżona o popełnienie czynu przestępczej propagandy i skazana na karę czterech lat i sześciu miesięcy pozbawienia wolności.

Aktualnie poszukiwane są dokumenty dotyczące postępowania prowadzonego przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Szczecinie.

– sygn. akt S 6/02/Zk

W sprawie przesiedleń obywateli polskich z byłego województwa poleskiego na teren ZSRR w latach 1939–1941.

W toku prowadzonego w tej sprawie postępowania przesłuchano kilkuset świadków. Śledztwo ma na celu wyjaśnienie okoliczności, w jakich przebiegały przesiedlenia obywateli polskich w latach 1939–1941 z terenu byłego województwa poleskiego. Przesłuchiwani w tej sprawie świadkowie opisują w swoich relacjach trudne warunki, w jakich transportowano ich w głąb Związku Radzieckiego, prowadzące w wielu przypadkach do biologicznego wyniszczenia, jak i fakty popełnienia innych przestępstw takich jak: zabójstwa obywateli polskich przez funkcjonariuszy NKWD, a także przez miejscową nastawioną wrogo do Polaków ludność. Aktualnie trwają czynności mające na celu ustalenie żyjących osób, które były przesiedlone z byłego województwa poleskiego w głąb Związku Sowieckiego. Osoby te zostaną przesłuchane.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 72/01/Zi

Śledztwo dotyczące zabójstw około 200 osób narodowości polskiej w dniu 9 listopada 1943 r. w Rejmontówce i Lubieszowie (dawny powiat Kamień Koszyrski) przez nieustalony do chwili obecnej oddział, najprawdopodobniej OUN – UPA.

W toku prowadzonego w tej sprawie śledztwa przesłuchano w charakterze świadków 84 osoby. Z relacji tych świadków wynika, że w dniu 9 listopada 1943 r. w godzinach rannych do Rejmontówki wkroczył zbrojony oddział nacjonalistów ukraińskich. Zgromadzony do-tychczas w tej sprawie materiał dowodowy nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie czy była to zorganizowana grupa OUN – UPA, czy też jakaś inna formacja nacjonalistów ukraińskich. Z relacji przesłuchanych świadków wynika, że członkowie tego oddziału wchodzili do poszczególnych domów zamieszkiwanych przez osoby narodowości polskiej i nożami, bądź siekierami zadawali śmiertelne ciosy domownikom. Tego dnia dokonano także zabójstwa grupy Polaków w oddalonym o 7 km miasteczku Lubieszów. W tym przypadku sprawcy zbrodni, pod pretekstem zorganizowania zebrania zgromadzili w jednym budynku wszystkich znajdujących się w miasteczku Polaków, po czym budynek ten obłożyli słomą i podpalili. W płomieniach śmierć poniosły wszystkie znajdujące się w nim osoby, z wyjątkiem dwóch, którym udało się zbiec z płonącego budynku. Zaplanowane i prowadzone aktualnie w tej sprawie czynności mają na celu wszechstronne wyjaśnienie okoliczności popełnienia tych zbrodni, ustalenie ich sprawców oraz wszystkich osób pokrzywdzonych.

2.8. Oddziałowa Komisja w Rzeszowie

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 2/00/Zn

W sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy SS w obozie pracy przymusowej dla Polaków w Pustkowie od roku 1942 do lipca 1944 r.

Śledztwo wszczęto w 1997 r. Prowadzone obecnie czynności mają na celu wszechstronne wyjaśnienie okoliczności rozmiarów i tła zbrodni w oparciu o zeznania świadków – pokrzywdzonych. Ustalono i przesłuchano 132 osoby, których relacje w sposób istotny rozszerzyły wcześniejszą wiedzę na temat zbrodni popełnionych w tym obozie. Stale ustalani są nowi świadkowie, którzy będą sukcesywnie przesłuchiwani.

– sygn. S 3/00/Zn

W sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy niemieckich i żołnierzy 19. Dywizji SS „Galizien” na ludności żydowskiej zamieszkałej w dawnym powiecie lwowskim w latach 1941–1943.

Przedmiotem śledztwa jest dokonanie, w 12 odrębnych egzekucjach, zamordowania bliżej nieokreślonej liczby osób narodowości żydowskiej w latach 1941–1943 w dawnym powiecie lwowskim przez niemieckich sprawców. Odtwarzanie okoliczności zbrodni napotyka istotne trudności dowodowe. W ostatnim czasie przesłuchano 26 świadków oraz wystąpiono o przesłuchanie w ramach międzynarodowej pomocy prawnej świadków zamieszkałych w Danii i we Włoszech.

– **sygn. S 44/01/Zn**

W sprawie zabójstwa 44 polskich mieszkańców Lackiej Woli i Trzcienca powiat Mościska w dniu 25 czerwca 1941 r. przez żołnierzy niemieckich.

Dotychczas przeprowadzone czynności doprowadziły do ustalenia nazwisk wszystkich zamordowanych osób. Przesłuchano także 32 świadków. Poszukiwani są inni świadkowie jak również oczekiwana jest odpowiedź Centrali w Ludwigsburgu w celu bliższego określenia sprawców zbrodni.

b) zbrodnie komunistyczne

– **sygn. akt S 7/00/Zk**

W sprawie zamordowania przez żołnierzy WOP z placówki w Wołkowyi w nocy z 8 na 9 lipca 1946 r. we wsi Terka (woj. Podkarpackie) 33 osób narodowości ukraińskiej.

Na obecnym etapie śledztwa zdołano ustalić, że zbrodni tej dokonali żołnierze z 36 Komendantury WOP. Według relacji świadków (do chwili obecnej przesłuchano 66 osób) zbrodnia ta była wynikiem akcji odwetowej za zamordowanie przez UPA 3 polskich mieszkańców wsi Terka. Poszukiwane są w archiwach meldunki sytuacyjne i rozkazy dotyczące tej akcji.

– **sygn. akt S 8/00/Zk**

W sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie wobec osób pozbawionych wolności w latach 1944–1956.

W oparciu o zgromadzony materiał dowodowy ustalono, że podejrzani w sprawie funkcjonariusze UB znęcali się fizycznie i psychicznie nad aresztowanymi członkami organizacji niepodległościowych, prowadząc wielogodzinne, także nocne, przesłuchania w czasie których bili pokrzywdzonych używając niebezpiecznych narzędzi m.in. pałek, zmuszali ich do siadania na nodze odwróconego taboretu, a także zmuszali ich do skakania w pozycji kucznej – wykonywania tzw. „żabek”. Przesłuchiwanym umieszczano nago w karcerze, w temperaturze poniżej 0°C., pozbawiając ich jakiegokolwiek pożywienia, a nawet wody.

Na obecnym etapie śledztwa, w dniu 13 lipca 2001 r. przedstawiono zarzuty byłemu funkcjonariuszowi WUBP w Rzeszowie Józefowi S., które uzupełniono postanowieniem z dnia 5 listopada 2001 r. i przedstawiono podejrzanemu 7 listopada 2001 r. Obecnie przygotowany jest akt oskarżenia przeciwko Józefowi S.

W stosunku do innego sprawcy Waclawa Ś. w dniu 4 lipca 2001 r. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów popełnienia 12 przestępstw stanowiących zbrodnie komunistyczne. Podejrzany nie stawia się na wezwania prokuratora.

Kolejnemu podejrzanemu, Ignacemu P., przedstawiono w dniu 4 stycznia 2002 r. br. zarzuty popełnienia 15 przestępstw stanowiących zbrodnie komunistyczne. Wobec stwierdzenia podstaw do poddania podejrzanego badaniom psychiatrycznym, uzyskano opinię o jego poczytalności i zdolności do udziału w dalszym postępowaniu. Przygotowywany jest przeciwko niemu akt oskarżenia.

Wyłączono do odrębnego prowadzenia sprawę przeciwko dwóm byłym funkcjonariuszom WUBP w Rzeszowie. Florianowi M. przedstawiono zarzuty w dniu 9 listopada 2001 r., Romualdowi R. w dniu 1 lutego 2002 r.

Żaden z podejrzanych nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów. Równoległe z przygotowawanymi aktami oskarżenia analizowany jest zebrany w sprawie bardzo ob-

szerny materiał dowodowy w celu wydania dalszych postanowień o przedstawieniu zarzutów byłym funkcjonariuszom WUBP w Rzeszowie.

– sygn. akt S 11/00/Zk

W sprawie pozbawienia życia przez rozstrzelanie – bez wyroku – w nocy z 3 na 4 listopada 1945 r. w Rzeszowie ośmiu obywateli polskich narodowości ukraińskiej przez funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie.

W toku prowadzonego śledztwa w dniu 11 czerwca 2001 r. przedstawiono zarzuty Kazimierzowi W., a w dniu 21 stycznia 2002 r. Adamowi M. – byłym funkcjonariuszom WUBP w Rzeszowie. Wskazane przez podejrzanych, zaprzeczających udziału w zbrodni, dodatkowe okoliczności nie mogły zostać zakwestionowane w oparciu o dostępny materiał dowodowy, dlatego też zarówno z braku dostatecznych dowodów winy jak też wobec niewykrycia sprawców, postępowanie zostało umorzone.

– sygn. akt S 15/00/Zk

W sprawie zabójstwa kapelana Armii Krajowej księdza Michała Pilipca i innych żołnierzy AK, popełnionego 8 grudnia 1944 r. w lesie k. Głogowa Małopolskiego przez funkcjonariuszy MO i UB. Dwóm żyjącym funkcjonariuszom KW MO w Rzeszowie podejrzanym o udział w tej zbrodni Mieczysławowi W. i Kazimierzowi K. przedstawiono zarzut w tej sprawie.

Uzasadnienie zarzutów opierało się na relacjach 13 świadków oraz dokumentach archiwalnych. Obecnie szczegółowo weryfikowane są fakty przedstawione przez podejrzanych w ich wyjaśnieniach. Poszukiwani są także pozostali uczestnicy egzekucji dokonanej na osobie księdza M. Pilipca i innych żołnierzach AK.

– sygn. akt S 28/01/Zk

W sprawie stosowania niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariuszy PUBP w Krośnie.

Śledztwo zakończono aktami oskarżenia przeciwko dwóm funkcjonariuszom PUBP w Krośnie.

Akt oskarżenia przeciwko Władysławowi G. wniesiono w dniu 28 grudnia 2001 r. Wyrokiem z dnia 29 maja 2002 r. Sąd Rejonowy w Krośnie skazał oskarżonego na karę łączną 2 lat pozbawienia wolności w zawieszeniu na okres próby 2 lat za to, że będąc funkcjonariuszem PUBP w Krośnie w 1950 r. bezprawnie pozbawił wolności a następnie w trakcie prowadzonego śledztwa znęcał się ze szczególnym udręczeniem nad żołnierzem Armii Krajowej Antonim S. Wyrok ten jest prawomocny.

W sprawie przeciwko drugiemu z funkcjonariuszy Bronisławowi P. w dniu 26 października 2001 r. został skierowany akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Krośnie zarzucający oskarżonemu to, że w 1946 r. i 1947 r. jako funkcjonariusz PUBP w Krośnie znęcał się fizycznie i psychicznie poprzez dokonywanie ciągłych wielogodzinnych przesłuchań w czasie których wielokrotnie bił również przy użyciu niebezpiecznych przedmiotów oraz znieważał dwóch żołnierzy AK Jana M. i Jana G. Sąd rozpoznawał sprawę dotąd na pięciu rozprawach. Wkrótce spodziewany jest wyrok w tej sprawie.

Sprawę trzeciego funkcjonariusza UB Józefa W. wyłączono do odrębnego postępowania ze względu na stan zdrowia podejrzanego, który uniemożliwia mu uczestniczenie w postępowaniu karnym.

Zebrany w toku śledztwa obszerny materiał dowodowy daje podstawę do sformułowania zarzutów kolejnym sprawcom. Obecnie przygotowywane są kolejne decyzje merytoryczne w tej sprawie.

– **sygn. akt S 1/00/Zk**

W sprawie skazania 25 czerwca 1946 r. przez Sąd Okręgowy w Rzeszowie – Wydział do spraw Doraźnych – na karę śmierci Józefa Grębosza, Józefa Kozłowskiego, Franciszka Nostera, Jana Gomółkę i Zygmunta Ząbka. Wyrok wykonano 10 lipca 1946 r. publicznie na rynku w Dębicy.

Wszechstronne i szczegółowe ustalenie okoliczności skazania, przebiegu procesu a także faktów, na których opierał się wyrok skazujący w tej sprawie nie dało podstawy do prawnokarnej oceny tego skazania w kategoriach zbrodni sądowej, za którą uczestniczący w procesie sędziowie i prokuratorzy mogliby ponieść odpowiedzialność karną – dlatego sprawę umorzono.

– **sygn. akt S 4/00/Zk**

W sprawie zabójstw sądowych popełnionych w okresie od 17 października 1944 r. do 27 października 1944 r. w Rzeszowie poprzez wydanie przez Najwyższy Sąd Wojskowy i Trybunał Wojskowy I Frontu Ukraińskiego wyroków śmierci wobec żołnierzy Armii Krajowej.

W toku śledztwa ustalono w sposób nie budzący wątpliwości, że skazanie przez Najwyższy Sąd Wojskowy i Trybunał Wojskowy I Frontu Ukraińskiego 19 osób na karę śmierci stanowiło akt oczywistego morderstwa sądowego. W stosunku do 17 osób wyroki zostały wykonane – jedna osoba zbiegła z miejsca egzekucji, w stosunku do jednego skazanego wyrok zamieniono na karę 10 lat sowieckiego obozu pracy.

W toku śledztwa przesłuchano 41 świadków oraz zwrócono się do władz Federacji Rosyjskiej o udzielenie pomocy prawnej poprzez udostępnienie poszukiwanych dokumentów, w oparciu o które można będzie stwierdzić czy żyją sędziowie Trybunału Wojskowego I Frontu Ukraińskiego, którzy brali udział w wydaniu zbrodniczych wyroków.

W stosunku do Lesława G. skierowano w dniu 18 czerwca 2002 r. do Sądu Rejonowego w Rzeszowie akt oskarżenia zarzucając mu bezprawne aresztowanie żołnierza AK Edmunda Kucharskiego oraz sporządzenie przeciwko niemu bez podstawy prawnej aktu oskarżenia o udział „w nielegalnej organizacji AK”, za co zapadł i został wykonany wyrok śmierci. Sąd nie wyznaczył jeszcze terminu rozprawy.

Innemu byłemu funkcjonariuszowi WUBP w Rzeszowie Mieczysławowi R. przedstawiono zarzut przestępczego współdziałania przy zatrzymaniu żołnierza AK Leona Mroczkowskiego.

Czynione są ustalenia dotyczące innych funkcjonariuszy UB, którzy brali udział w śledztwach przeciwko żołnierzom AK zakończonych skazaniami na karę śmierci.

– **sygn. akt S 6/00/Zk**

W sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy Informacji Wojska Polskiego w Rzeszowie w latach 1944–1956.

W toku śledztwa ustalono, że w latach 1944–1956 funkcjonariusze Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego pełniący służbę w jednostkach organizacyjnych tego Zarządu na terenie województwa rzeszowskiego, w wielu przypadkach znęcali się fizycznie i psychicznie nad osobami uwięzionymi. W ramach prowadzonego śledztwa wyjaśniane są okoliczności aresztowania w dniu 1 listopada 1947 r. jednego z obrońców Westerplatte mjr. Mieczysława Słabego i osadzenia go w areszcie Wydziału Informacji 8 Oddziału WOP w Przemyślu oraz jego zgonu, który nastąpił 15 marca 1948 r. w 5 Wojskowym Szpitalu Okręgowym w Krakowie. Do chwili obecnej przesłuchano 28 świadków. Dokonano też analizy 14 spraw karnych byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie. Zapoznano się też z materiałami archiwalnymi dotyczącymi funkcjonariuszy WOP, BP i Wojskowego Wymiaru Sprawiedliwości. Sprawa ma charakter wielowątkowy. Wymaga ustalenia i przesłuchania wielu nowych świadków.

– **sygn. akt S 23/01/Zk**

W sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Jarosławiu w latach 1945–1956 polegającej na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad osobami uwięzionymi w areszcie tego urzędu.

Relacje przesłuchanych dotąd 63 świadków w powiązaniu z innymi dowodami dają podstawę do sformułowania zarzutów dwóm byłym funkcjonariuszom tego urzędu. Kolejne czynności zmierzają do ustalenia dalszych pokrzywdzonych oraz członków ich rodzin.

– **sygn. akt S 43/01/Zk**

W sprawie znęcania się funkcjonariuszy PUBP i więzienia w Przemyślu w latach 1944–1950 nad osobami pozbawionymi wolności w tym urzędzie i więzieniu.

W toku śledztwa przesłuchano 28 świadków, których relacje wskazują na to, że funkcjonariusze UB dopuścili się licznych przestępstw wobec członków polskich organizacji niepodległościowych. Badane jest także czy pokrzywdzonymi byli członkowie UPA lub osoby podejrzane o współpracę z tą organizacją i aresztowane przez UB. Na obecnym etapie śledztwa przygotowany jest akt oskarżenia przeciwko byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Przemyślu Janowi S. któremu w dniu 22 listopada 2001 r. przedstawiono zarzut fizycznego i psychicznego znęcania się nad Leszkiem W. członkiem niepodległościowej organizacji „Generalna Konfederacja Niepodległej Polski” (zarzuty rozszerzono wydając w dniu 5 lipca br. postanowienie o uzupełnieniu zarzutów), czym, jak ustalono, spowodowano ciężki uszczerbek na zdrowiu pokrzywdzonego. Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów. Prowadzone są także ustalenia dotyczące innych pokrzywdzonych oraz członków ich rodzin.

– **sygn. akt S 50/01/Zk**

W sprawie przestępczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Tarnobrzegu w latach 1945–1956 polegającej na bezprawnym pozbawianiu wolności oraz fizycznym i psychicznym znęcaniem się nad aresztowanymi.

Ustalono i przesłuchano 30 świadków, których relacje oraz inne dowody zgromadzone w sprawie dają podstawę do wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów fizycznego i psychicznego znęcania się nad aresztowanymi, jednemu z byłych funkcjonariuszy PUBP. Czynność ta zostanie wykonana w najbliższym czasie. Merytoryczna wartość zgromadzonych obecnie dowodów pozwala na ukończenie śledztwa aktem oskarżenia.

– **sygn. S 5/02/Zk**

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się funkcjonariuszy PUBP w Nisku w latach 1944–1956 nad zatrzymanymi w areszcie tego urzędu członkami organizacji niepodległościowej.

W oparciu o relacje 23 przesłuchanych dotąd świadków oraz materiały archiwalne zgromadzono dowody dające podstawę do przedstawienia zarzutu znęcania się fizycznego i psychicznego nad aresztowanymi jednemu z byłych funkcjonariuszy tego urzędu. Kolejne przesłuchania pokrzywdzonych zmierzać będą do ustalenia dalszych faktów zbrodni komunikacyjnych.

c) inne zbrodnie

– **sygn. akt S 2/00/Zi**

W sprawie zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej na terenie byłego powiatu przemyskiego w latach 1944–1947 w tym zamordowania około 70 mieszkańców wsi Borownica w dniu 20 kwietnia 1945 r.

Śledztwo ma charakter wielowątkowy. Do chwili obecnej przesłuchano 119 świadków w większości pokrzywdzonych. Jednocześnie prowadzona jest bieżąca kwerenda materiałów archiwalnych, w celu odnalezienia raportów i meldunków zarówno Starostwa Powiatowego w Przemyślu, jednostek MO, UB, jak i oddziałów UPA co do wydarzeń będących przedmiotem śledztwa.

– **sygn. akt S 52/01/Zi**

W sprawie zamordowania około 350 mieszkańców Pawłokomy narodowości ukraińskiej w dniach 1–3 marca 1945 r.

Do chwili obecnej przesłuchano 20 świadków. Ponadto na podstawie kwerend zasobów archiwalnych gromadzone są materiały archiwalne dotyczące tej zbrodni wytworzone przez Wojskową Prokuraturę Rejonową w Rzeszowie, WUBP w Rzeszowie oraz w późniejszym okresie SB. W wyniku tych czynności ujawniono protokół częściowej ekshumacji zwłok wraz z dokumentacją fotograficzną przeprowadzonych czynności. Obecne ustalenia śledztwa wskazują na to, iż pacyfikacji Pawłokomy dokonał oddział AK dowodzony przez „Wacława” przy udziale miejscowej partyzantki oraz ludności cywilnej, w odwecie za wcześniejsze uprowadzenie i prawdopodobnie zamordowanie przez UPA 9 Polaków, mieszkańców Pawłokomy.

2.9. Oddziałowa Komisja w Warszawie

a) zbrodnie nazistowskie

– **sygn. akt S 33/01/Zn**

W sprawie zabójstwa 1200 mieszkańców Huty Pieniackiej popełnionego 28 lutego 1944 r. przez żołnierzy 14 Dywizji SS „Galizien”.

Celem pełnego wyjaśnienia tej zbrodni zwrócono się do archiwów Białorusi i Ukrainy o przekazanie ważnych dla śledztwa dokumentów, mogących posłużyć do identyfikacji sprawców zbrodni. Uzyskano odpowiedzi, częściowo tylko pozwalające zbliżyć się do tego celu.

Archiwum Republiki Federalnej Niemiec zakwestionowało tytuł prawny Komisji, w oparciu o który zwrócono się o udostępnienie listy 8000 nazwisk, członków ukraińskiej formacji SS, którzy w 1947 r. zostali przyjęci na terytorium Wielkiej Brytanii. Po uzyskaniu pomocy ze strony Ambasady Niemieckiej w Warszawie wystąpiono ponownie o tę listę nazwisk.

Na liście tej zostaną odszukane nazwiska sprawców, biorących udział w zbrodni dokonanej w Hucie Pieniackiej, po czym zostaną one przekazane władzom Wielkiej Brytanii, celem ustalenia czy sprawcy ci żyją i objęcia ich dalszym postępowaniem.

W tym celu w dniach 29–31 sierpnia 2001 r. w Warszawie przeprowadzono rozmowy z przedstawicielami policji brytyjskiej, których zapoznano ze zgromadzoną dokumentacją śledztwa.

W toku śledztwa przesłuchano 14 nowych świadków oraz zapoznano się z bogatym materiałem archiwalnym z Polski, Anglii i Kanady, który będzie pomocny w odtworzeniu okoliczności popełnionych zbrodni i ustaleniu kręgu osób pokrzywdzonych. W niewielkim jednak stopniu dotychczas zebrany materiał dowodowy pozwala na identyfikację poszczególnych sprawców.

– **sygn. akt S 19/01/Zn**

W sprawie zabójstwa 350 mieszkańców Warszawy, popełnionego przez żołnierzy niemieckich 8 sierpnia 1944 r. w ruinach Teatru Wielkiego.

W toku śledztwa uzyskano materiał archiwalny, także z archiwów sądowych, który pozwolił na odtworzenie przebiegu tej zbrodni i ustalenie wielu pokrzywdzonych. Materiał ten nie dostarczył zaś informacji na temat sprawców zabójstwa stanowiącego przedmiot śledztwa. Ustalono jednak, że zbrodni tej dokonał jeden z dwóch batalionów pułku SS „Dirlewanger”, dowodzonego przez, nieżyjącego już, SS – oberführera dr. Oskara Dirlewangera, co stanowi podstawę dalszych działań śledczych w tej sprawie.

– **sygn. akt S 22/01/Zn**

W sprawie pacyfikacji wsi Stefanów dokonanej 26 września 1944 r. przez oddziały wojsk niemieckich, dowodzone przez płk. Dursteina.

Śledztwo w niniejszej sprawie umorzono dnia 7 stycznia 2002 r. przyjmując za podstawę umorzenia niewykrycie sprawców przestępstwa.

– **sygn. akt S 2/02/Zn**

W sprawie dokonanych w okresie II wojny światowej zabójstw, na obszarze gminy Zabrodzie, obecnie województwo mazowieckie, osób należących do polskiej ludności cywilnej: Piotra Urbanowskiego, dwóch braci Pękułów, rodziny Duszyńskich, usiłowania zabójstwa Mikołaja Różyckiego, oraz dokonania zabójstw innych, nie ustalonych osób, przez nieustalonych żandarmów niemieckich.

Postępowanie znajduje się w stadium początkowym, zachodzi potrzeba przesłuchania dalszych świadków, ustalenia kręgu osób pokrzywdzonych, zbadania obszernego materiału archiwalnego, pogłębienia opinii historycznej celem ustalenia sprawców zabójstw.

– **sygn. akt S 5/02/Zn**

W sprawie dokonanych, masowych zabójstw osób narodowości romskiej na terenie getta w Warszawie przez hitlerowskie oddziały wojskowe i policyjne w latach 1942–1943.

W toku śledztwa przesłuchano 33 świadków, których relacje pozwalają odtworzyć przebieg zdarzeń a także określić imiennie ofiary.

– **sygn. akt S 12/02/Zn**

W sprawie masowych mordów dokonanych w latach 1943–1944 w KL Warschau. Dokumentację zgromadzoną w toku wcześniej prowadzonego śledztwa poddano szczegółowemu badaniu w związku z konsultowaną z IPN treścią uchwały Sejmu RP poprzedniej kadencji mającą upamiętnić ofiary zamordowane w tym obozie.

Postanowieniem z dnia 15 stycznia 2002 r. Prokuratura Okręgowa w Warszawie podjęła na nowo umorzono postępowanie, prowadzone wcześniej przez byłą Główną Komisję Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i przekazała śledztwo do Oddziałowej Komisji w Warszawie. Na obecnym etapie postępowania analizowany jest ponownie cały zgromadzony w sprawie materiał dowodowy, w tym weryfikowane są relacje świadków poprzez ich przesłuchanie.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 25/01/Zk

W sprawie przeciwko Helenie Wolińskiej podejrzanej o to, że w okresie od 8 czerwca 1950 r. do 3 października 1953 r. jako prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej bezprawnie pozbawiła wolności 16 osób, głównie oficerów WP, a także osoby cywilne związane z organizacjami walczącymi o niepodległy byt Państwa Polskiego.

Sprawa przeciwko Helenie Wolińskiej liczy 34 tomy akt głównych i 68 tomów akt archiwalnych. Jej kontynuowanie zależne jest od decyzji władz brytyjskich w przedmiocie ekstradycji podejrzanej.

Ponowny wniosek o ekstradycję Heleny Wolińskiej skierowano w dniu 29 czerwca 2001 r. Wniosek ten został poprzedzony bezpośrednimi rozmowami z władzami brytyjskimi, które miały na celu przedstawienie obowiązującego w Polsce stanu prawnego, zmienionego po wprowadzeniu w życie ustawy o IPN-KŚZpNP.

Oczekiwana jest odpowiedź na powtórny wniosek o ekstradycję.

– sygn. akt S 28/01/Zk

W sprawie Antoniego L., o to, że jako oficer Głównego Zarządu Informacji WP w latach 1949–1951, prowadząc postępowania karne skierowane przeciwko oficerom Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, stosował wobec nich represje i przestępcze metody śledcze.

Śledztwo w niniejszej sprawie zostało zawieszono z uwagi na istniejącą długotrwałą przeszkodę uniemożliwiającą kontynuowanie postępowania, spowodowaną chorobą podejrzanego. Na wcześniejszym etapie postępowania zarzuty przedstawiła podejrzanemu Okręgowa Prokuratura Wojskowa w Warszawie.

Według opinii biegłych stan zdrowia podejrzanego nie pozwala na jego udział w dalszych czynnościach procesowych.

– sygn. akt S 29/01/Zk

W sprawie Kazimierza T., Czesława Ś., Zbigniewa K., Mariusza P., i Józefa K., którzy, jako oficerowie Informacji Wojskowej, w ramach prowadzonej w latach 1949–1951 postępowań karnych, stosowali represje i wykorzystywali przestępcze metody śledcze wobec oficerów Wojska Polskiego i Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

Materiały śledztwa w części dotyczącej wymienionych podejrzanych, wyłączono z niniejszej sprawy i zarejestrowano na nowy numer S 39/01/Zk.

W ramach prowadzonego śledztwa S 29/01/Zk ustalono 10 pokrzywdzonych, wysokich rangą oficerów WP bezprawnie skazanych na kary długoletniego więzienia oraz 20 funkcjonariuszy GZI WP stosujących wobec nich przestępcze metody śledcze.

Zarówno żyjący pokrzywdzeni jak i osoby najbliższe dla zmarłych, które zdołano ustalić, zostały przesłuchane.

Przesłuchani w sprawie świadkowie nie dostarczyli nowych informacji wskazujących na konkretnych oficerów śledczych, którzy dopuścili się przestępstw wobec bezprawnie aresztowanych i skazanych oficerów WP.

W związku z powyższym działania śledcze w niniejszej sprawie koncentrowały się na analizie materiału archiwalnego. W jej wyniku ustalono, że 16 oficerów śledczych nie żyje bądź wyjechało z Polski w latach 60-tych.

Z akt tych wyłączane są kolejne wątki, które stanowią przedmiot odrębnych ustaleń.

– **sygn. akt S 1/00/Zk**

W sprawie bezprawnego pozbawienia wolności księdza Prymasa Stefana Wyszyńskiego przez osadzenie w latach 1953–1956 w Rywałdzie, Stoczku Warmińskim, Prudniku Śląskim i Komańczy.

W niniejszej sprawie, liczącej 20 tomów akt zawierających także nieznane wcześniej dokumenty, przesłuchano 15 świadków, których relacje pozwoliły odtworzyć metody, jakich używały władze komunistyczne w stosunku do aresztowanego Ks. Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W świetle zarzutów, które miały uzasadniać uwięzienie Księdza Prymasa, poddanie stałej kontroli jego zachowania stanowiło element przygotowań do procesu karnego.

Zeznania świadków oraz zebrany, bardzo bogaty materiał archiwalny, doprowadziły do ustalenia nieznanymi wcześniej okoliczności przestępczego pozbawienia wolności księdza Prymasa.

Wybrane materiały archiwalne przedstawiono Prezesowi IPN w celu przekazania ich przedstawicielom Kościoła Katolickiego. Akt przekazania miał miejsce w dniu 11 maja 2002 r. we Włocławku podczas zorganizowanej tam sesji naukowej.

– **sygn. akt S 5/00/Zk**

W sprawie pozbawienia wolności oraz zabójstw obywateli polskich i osób innych narodowości w obozie NKWD w Rembertowie w okresie od września 1944 r. do lipca 1945 r.

W toku prowadzonego śledztwa ustalono nazwiska około 1000 więźniów tego obozu. Ustalono i przesłuchano w charakterze świadków 66 żyjących, byłych więźniów obozu w Rembertowie. W oparciu o ich relacje określono charakter tego obozu jako przejściowy w deportacjach w głąb ZSRR. Z akt sprawy wynika także, że w obozie miały miejsce wypadki zabójstw więźniów.

Przygotowano ponowny wniosek do Prokuratury Federacji Rosyjskiej z prośbą o podjęcie działań zmierzających do ujawnienia dokumentacji archiwalnej dotyczącej tego obozu oraz jej udostępnienie.

– **sygn. akt S 6/01/Zk**

W sprawie bezprawnego orzeczenia 15 marca 1948 r. w Warszawie przez Wojskowy Sąd Rejonowy kary śmierci wobec oficera II Korpusu WP rotmistrza Witolda Pileckiego, a następnie jej wykonania 25 maja 1948 r.

W toku przeprowadzonego śledztwa zgromadzono obszerny materiał dowodowy zawarty w 17 tomach akt głównych.

Ustalono, w sposób nie pozostawiający żadnych wątpliwości, że skazanie Rotmistrza Witolda Pileckiego było aktem oczywistego zabójstwa sądowego.

Stwierdzono, że spośród osób uczestniczących w dokonaniu tego przestępstwa, żyje były prokurator wojskowy Czesław Ł., który popierał akt oskarżenia przeciwko W. Pileckiemu i wnioskował o skazanie go na karę śmierci.

Czyn ten zakwalifikowano jako nakłanianie sądu orzekającego do zabójstwa człowieka.

W dniu 15 stycznia 2002 r. przedstawiono zarzut Czesławowi Ł. Nie przyznając się do zarzucanego mu czynu, podejrzany wyjaśnił, że nie poczuwa się do zaniedbania obowiązków prokuratora w zakresie kontroli prawidłowości obsady składu sądowego. Uznał przedstawiony mu zarzut za chybiony i stwierdził że „wydarzenia mające miejsce w latach 40-tych w określonych realiach politycznych, zostały poddane teraz współczesnej ocenie politycznej”.

W dalszym toku postępowania przeciwko Czesławowi Ł. przygotowany zostanie akt oskarżenia.

– **sygn. akt S 34/01/Zk**

W sprawie zabójstwa Jerzego Brońskiego, Feliksa Strońskiego, Stefana Długołęckiego i Jana Czeredysa, będącego następstwem bezprawnego wyroku Najwyższego Sądu Wojskowego w Warszawie z dnia 3 listopada 1948 r. skazującego wymienionych na karę śmierci, które wykonano.

W toku śledztwa, którego akta liczą 29 tomów ustalono, że skazanie oficerów Wojska Polskiego było aktem zbrodni sądowej.

Podjęto czynności zmierzające do pełnego wyjaśnienia okoliczności aresztowania i skazania wymienionych oficerów oraz ustalenia, którzy ze sprawców współdziałających w dokonaniu tej zbrodni żyją.

W niniejszej sprawie przesłuchano 12 świadków oraz zapoznano się z bogatym materiałem archiwalnym. Na obecnym etapie trwają dalsze czynności związane z zapoznawaniem się z materiałem archiwalnym, w tym z aktami śledztw i postępowań sądowych dotyczących pokrzywdzonych, celem pełnego ustalenia kręgu sprawców oraz określenia ich roli w przestępczym stosowaniu prawa.

– **sygn. akt S 2/00/Zk**

W sprawie bezprawnego pozbawienia wolności ks. Zygmunta Kaczyńskiego w latach 1949–1951.

Zgromadzony w śledztwie materiał dowodowy wskazuje, że bezprawne pozbawienie wolności ks. Z. Kaczyńskiego było aktem represji za prowadzoną przez niego działalność społeczną i polityczną w Stronnictwie Pracy.

W toku śledztwa zgromadzono i poddano analizie bogaty materiał dowodowy, w tym akta śledztwa i postępowania sądowego, które to materiały wskazują, że wobec ks. Z. Kaczyńskiego dopuszczono się bezprawnego pozbawienia wolności, a także wielokrotnie przekraczano, nawet ówczesnie dopuszczalne prawem terminy tymczasowego aresztowania.

Jak wyjaśniono to we wcześniejszym postępowaniu, zgon ks. Z. Kaczyńskiego, który miał miejsce w więzieniu, nastąpił z przyczyn naturalnych, jakkolwiek mogły go przyspieszyć warunki uwięzienia.

Na obecnym etapie postępowania ustaleni są sprawcy odpowiedzialni za bezprawne pozbawienie wolności ks. Z. Kaczyńskiego.

– **sygn. akt S 8/00/Zk**

W sprawie represji i naruszania praw człowieka w latach 1944–1956 na obszarze Polski przez byłych funkcjonariuszy państwowych i partyjnych w stosunku do członków Polskiego Stronictwa Ludowego.

Śledztwo, w którym zgromadzono obszerny materiał zawarty w 24 tomach, zostało szeroko zakrojone i ma na celu dowodowe ustalenie zakresu i sposobów prześladowań członków PSL przez władze państwa komunistycznego

Założeniem śledztwa jest także ustalenie w jakiej mierze represje na członkach i działaczach PSL były dokonywane z inspiracji czy na polecenie centralnych władz państwowych, w jakim zakresie zaś, represje te stanowiły wykonanie poleceń wydawanych na niższych strukturach organizacyjnych, państwowych i partyjnych.

– **sygn. akt S 1/01/Zk**

W sprawie stosowania przestępczych metod śledczych wobec żołnierzy Wojska Polskiego przez Henryka O. – funkcjonariusza Okręgowego Zarządu Informacji WP w Poznaniu i Głównego Zarządu Informacji WP.

W toku śledztwa zgromadzono materiał dowodowy uprawdopodobniający zarzut stosowania przestępczych metod śledczych przez Henryka O. wobec aresztowanego pułkownika Franciszka Skibińskiego.

Decyzja co do ewentualnego przedstawienia zarzutu Henrykowi O. zostanie podjęta po dokonaniu pełnej i wnikliwej analizy ostatniej partii materiału archiwalnego w ilości 80 tomów.

– **sygn. akt S 5/01/Zk**

W sprawie bezprawnego skazania na wieloletnie kary pozbawienia wolności Andrzeja Söldrowskiego, Wiesława Gorączko, Tomasza Rostworowskiego, Adama Stanowskiego i Stanisława Nawrockiego za przynależność do organizacji religijnej „Sodaliczja Mariańska”.

W toku śledztwa przesłuchano 5 świadków oraz zgromadzono obszerny materiał o charakterze archiwalnym.

Ustalono, że skazanie członków „Sodaliczji Mariańskiej” stanowiło akt oczywistego bezprawia, także w świetle wówczas obowiązującego prawa.

W tym stanie rzeczy czynione są ustalenia osób uczestniczących w wydaniu bezprawnego wyroku a także prokuratorów prowadzących postępowanie przeciwko pokrzywdzonym.

– **sygn. akt S 7/01/Zk**

W sprawie zbrodni sądowej polegającej na bezprawnym wymierzeniu, w dniu 8 października 1948 r. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie, łącznej kary śmierci wobec Zbigniewa Bernatowicza członka konspiracyjnej organizacji niepodległościowej „Wolność i Niezawisłość” i wykonaniu jej w dniu 27 stycznia 1949 r.

Zebrany w tej sprawie materiał dowodowy w postaci przede wszystkim materiałów archiwalnych, w tym akt śledztwa i postępowania sądowego, daje podstawę do uznania, że skazanie Zbigniewa Bernatowicza na karę śmierci i jej wykonanie było skutkiem bezprawnych działań organów prowadzących postępowanie karne wobec niego.

Trwają działania zmierzające do ustalenia czy biorący udział w wyrokowaniu sędziowie żyją, w celu przedstawienia im zarzutów popełnienia przestępstwa zabójstwa.

– **sygn. akt S 39/01/Zk**

W sprawie stosowania przestępczych metod śledczych w stosunku do gen. bryg. Stanisława Tatara, płk Mariana Utnika, płk Stanisława Nowickiego, gen. bryg. Józefa Kuropieski i gen. dyw. Stefana Mossora.

Materiały śledztwa w części dotyczącej wymienionych pokrzywdzonych wyłączono ze sprawy S 29/01/Zk.

Zgromadzony w tej sprawie materiał dowodowy, oparty o zeznania świadków i materiał archiwalny uzasadnił przedstawienie, na wcześniejszym etapie postępowania prowadzonego przez Wojskową Prokuraturę Okręgową w Warszawie, zarzutów stosowania przestępczych metod śledczych czterem funkcjonariuszom GZI WP: Józefowi K., Zbigniewowi K., Marianowi P. i Kazimierzowi T. oraz byłemu funkcjonariuszowi MBP Czesławowi Ś.

Spośród przesłuchanych w charakterze podejrzanych, tylko jeden z nich, Kazimierz T. w pełni przyznał się do zarzucanych mu czynów, potwierdzając fakt długotrwałego i wielokrotnego przesłuchiwanie pokrzywdzonego St. Mossora w systemie tzw. „konwejeru”.

Na obecnym etapie postępowania przeprowadzone zostaną badania kryminalistyczne pisma ręcznego, w celu zgromadzenia dodatkowego materiału dowodowego, po czym przeprowadzone zostaną czynności procesowe kończące śledztwo. Planowane jest sporządzenie aktu oskarżenia.

– **sygn. akt S 45/01/Zk**

W sprawie zbrodni sądowej polegającej na skazaniu przez Wojskowe Kolegium Sądu Najwyższego ZSRR w styczniu 1941 r. w Mińsku na karę śmierci Ludwika Koziela i Kazimierza Burnusa oraz na skazaniu na karę śmierci przez Trybunał Wojenny Zachodniego Okręgu Wojskowego o Specjalnym Przeznaczeniu w marcu 1941 r. w Mińsku Pawła Meysztowicza.

Na obecnym etapie postępowania, w oparciu o zeznania osób z kręgu najbliższych pokrzywdzonym odtwarzane są okoliczności ich aresztowania, przebiegu prowadzonego przeciwko nim śledztwa oraz wydania wyroków śmierci.

Po wyczerpaniu źródeł dowodowych w Polsce skierowany zostanie wniosek o zagraniczną pomoc prawną w celu odnalezienia i zapoznania się z materiałem archiwalnym, w tym aktami śledztwa i postępowania sądowego.

– **sygn. akt S 46/01/Zk**

W sprawie przestępczych metod postępowania w latach 1951–1989 przez funkcjonariuszy MBP i MSW w celu poniżenia w opinii publicznej Jana Nowaka-Jeziorańskiego.

Celem postępowania jest ustalenie m. in. czy funkcjonariusze MBP i MSW dokonywali fałszerstw polegających na podrabianiu dokumentów, których publikacja miała zdyskredytować pokrzywdzonego i osoby dla niego najbliższe poprzez przypisanie hańbiącego postępowania w okresie okupacji hitlerowskiej oraz w okresie zajmowania stanowiska dyrektora RWE.

W ramach śledztwa przesłuchano m.in. Jana Nowaka-Jeziorańskiego. Zapoznano się też z materiałem archiwalnym.

– **sygn. akt S 49/01/Zk**

W sprawie stosowania przestępczych metod śledczych w latach 1950–1952 przez funkcjonariuszy Głównego Zarządu Informacji WP wobec oficerów WP, kmdr Stanisława Mieszkowskiego, kmdr por. Roberta Kasperskiego, kmdr. por. Zbigniewa Przybyszewskiego, kmdr. Jerzego Staniewicza, kmdr. Mariana Wojcieszka, kmdr por. Kazimierza Kraszewskiego i kmdr por. Wacława Krzywca tworzących tzw. „grupę kierownictwa konspiracji Marynarki Wojennej”

Ze zgromadzonych w toku niniejszego śledztwa obszernych materiałów wynika, że wobec aresztowanych oficerów stosowano przestępcze metody śledcze polegające na wielogodzinnym i wielokrotnym przesłuchiwanym, grożeniu pozbawieniem życia i aresztowaniem najbliższej rodziny, a także znieważaniu w celu wymuszenia przyznania się do udziału w tzw. „Spisku w Wojsku Polskim” oraz do obciążania zeznaniami innych oficerów WP.

W trakcie niniejszego postępowania ustalono, iż w śledztwie przeciwko pokrzywdzonym oficerom uczestniczyło 40 funkcjonariuszy Informacji Wojskowej.

Spośród zidentyfikowanych funkcjonariuszy uzyskano informację o aktualnym miejscu zamieszkania 11 z nich. Ustalono, że 14 funkcjonariuszy nie żyje.

Obecnie poszukiwani są pozostali funkcjonariusze uczestniczący w prowadzonym przestępczymi metodami śledztwie.

– **sygn. akt S 50/01/Zk**

W sprawie stosowania przez funkcjonariuszy Głównego Zarządu Informacji WP przestępczych metod śledczych w latach 1950–1952 wobec aresztowanych oficerów Sztabu Generalnego Wojska Polskiego: ppłk Ludwika Głowackiego, ppłk Aleksandra Kity, mjr Władysława Skoczenia, mjr. Mariana Orlika, mjr. Tadeusza Twarogowskiego, ppłk Sergiusza Pisarczuka, ppłk Zdzisława Barbasiewicza, ppłk. Tadeusza Ziemińskiego, ppłk Feliksa Adamkiewicza i ppłk. Alberta Szaada.

W toku śledztwa przesłuchano 13 świadków oraz zanalizowano dokumenty archiwalne, m.in. akta śledztwa prowadzonego w 1957 r. przeciwko kierownictwu GZI WP a także ponad 100 tomów akt sporządzonych przez GZI WP.

Ustalono, że przestępcze metody śledcze polegające m.in. na przesłuchiwanym tzw. „konwejerem”, grożeniu zabójstwem, lżeniu, pozbawieniem wolności osób bliskich, stosowano w celu wymuszenia przyznania się do winy oraz do obciążenia innych oficerów WP, podejrzanych o udział w spisku.

W wyniku podjętych w ostatnim czasie czynności ustalono, że w śledztwie prowadzonym przestępczymi metodami uczestniczyło 39 funkcjonariuszy Informacji Wojskowej. Uzyskano informację o aktualnym miejscu zamieszkania 12 z nich. Stwierdzono, że 12 innych funkcjonariuszy nie żyje, co do pozostałych czynione są ustalenia.

– **sygn. akt S 70/01/Zk**

W sprawie zabójstwa Wacława Grabowskiego pseudonim „Puszczyk” oraz 6 członków jego oddziału, przez funkcjonariuszy UB, MO i KBW w dniu 5 lipca 1953 r. w miejscowości Niedziałki k. Mławy.

Celem śledztwa było odtworzenie wszystkich okoliczności przedmiotowego zdarzenia. W jego toku ustalono, że dla rozpracowania działalności oddziału W. Grabowskiego organy bezpieczeństwa umieściły w jego otoczeniu swoich agentów.

Zeznania przesłuchanych w sprawie świadków i zebrany materiał archiwalny dały jednak podstawę do uznania, że członkowie oddziału zginęli z bronią w ręku, w trakcie walki przy próbie wycofania się z przygotowanej przez UB zasadzki.

Przyjąć należy, że spowodowanie śmierci w walce z użyciem broni nie kwalifikuje się samo przez się w kategoriach zbrodni komunistycznej.

W sprawie będącej w końcowej fazie przygotowywane jest merytoryczne zakończenie.

– **sygn. akt S 37/02/Zk**

W sprawie zabójstwa Józefa Agacińskiego dokonanego przez funkcjonariuszy urzędu bezpieczeństwa publicznego w październiku 1945 r. na terenie powiatu sierpeckiego oraz spowodowania śmierci Mariana Czaplickiego w następstwie pobicia go przez funkcjonariuszy urzędu bezpieczeństwa publicznego, w grudniu 1946 r. w miejscowości Grudusk.

W toku śledztwa ustalono, że pokrzywdzeni byli aktywnymi członkami Polskiego Stronnictwa Ludowego. Celem prowadzonego śledztwa jest m. in. wyjaśnienie okoliczności zatrzymania J. Agacińskiego i M. Czaplickiego, a także okoliczności ich śmierci oraz ustalenia czy ich zgon miał związek z prowadzoną przez nich działalnością polityczną.

W tym celu przesłuchano najbliższych członków rodzin pokrzywdzonych, których zeznania nie wzbogaciły jednak w zasadniczy sposób dotychczas zebranego materiału dowodowego.

W sprawie podjęte zostaną dalsze działania śledcze.

2.10. Oddziałowa Komisja we Wrocławiu

a) zbrodnie nazistowskie

– **sygn. akt S 79/01/Zn**

W sprawie zamordowania przez rozstrzelanie w okresie od 1941 r. do 1943 r. we Wrocławiu i okolicach nieustalonej bliżej liczby osób spośród ludności cywilnej narodowości polskiej.

Celem przeprowadzonego śledztwa było zweryfikowanie relacji świadka Klausa S., zawartej w złożonym przez niego zawiadomieniu o przestępstwie popełnionym przez jego przyrodniego brata Erwina S., który jako kierowca miał przewozić samochodem ciężarowym Polaków przeznaczonych na stracenie. Świadek Klaus S. wnioskował, że jego brat Erwin brał także udział w rozstrzeliwaniu Polaków. Wnikliwie przeprowadzone śledztwo nie dostarczyło dowodów na to, że Erwin S. brał udział w dokonywaniu zabójstw ludności polskiej, ani też, że udzielał pomocy do dokonywanych zbrodni. Dlatego też postępowanie zostało umorzone.

– **sygn. akt S 17/02/Zn**

W sprawie zabójstw za pomocą zastrzyków z substancją toksyczną w styczniu 1945 r. w Świebodzicach około 40 niezdolnych do ewakuacji chorych tamtejszego szpitala.

W toku śledztwa ustalono, że wobec zbliżania się linii frontu do Świebodzic, zamordowano, za pomocą iniekcji toksyny około 40 osób, chorych ze szpitala w tym mieście. Według relacji świadka, jedną z zamordowanych ofiar była jego matka-robotnica przymusowa, która w styczniu 1945 r. w wyniku wypadku przy pracy straciła rękę, a następnie została przewieziona do szpitala w Świebodzicach, gdzie wkrótce uśmiercono ją zastrzykiem. W dokumentacji zgonu jako przyczynę śmierci wpisano zapalenie płuc. W śledztwie tym ustalono i przesłuchano osoby mieszkające w Świebodzicach na początku 1945 r. Na podstawie zachowanej dokumentacji ustalono tożsamość Polaków zatrudnionych w fabryce, gdzie doszło do wypadku przy pracy, uzyskano księgi zgonów w Świebodzicach w 1945 r. Obecnie wykonywane czynności zmierzają do ustalenia i przesłuchania kolejnych świadków.

b) zbrodnie komunistyczne

– **sygn. akt S 4/00/Zk**

W sprawie przeciwko Janowi Ł., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Kłodzku o fizyczne i psychiczne znęcanie się w okresie od 10 grudnia 1951 r. do 18 marca 1952 r. w Kłodzku nad tymczasowo aresztowanym Kazimierzem K. – członkiem działającej na terenie Kłodzka organizacji niepodległościowej „LECH”.

Zgromadzone w toku śledztwa dowody uzasadniały przygotowanie aktu oskarżenia przeciwko Janowi Ł., który w dniu 18 marca 2002 r. został skierowany do sądu Rejonowego w Kłodzku.

W akcie oskarżenia zarzucono oskarżonemu, że w trakcie przesłuchań pokrzywdzonego znęcał się nad nim psychicznie i fizycznie, bijąc go otwartą dłonią w twarz, poddając całodobowym przesłuchaniom i oślepiając przy tym ostrym światłem lampy, zmuszając do podpisywania protokołów przesłuchań bez ich odczytywania, grożąc pozbawieniem życia, czym wzbudzał w pokrzywdzonym uzasadnioną obawę spełnienia tych gróźb oraz znieważając słowami powszechnie uznanymi za obelżywe.

W dniu 22 maja 2002 r. Sąd Rejonowy w Kłodzku odroczył rozprawę z powodu leczenia szpitalnego oskarżonego.

– **sygn. akt S 5/00/Zk**

W sprawie przeciwko Janowi P., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Zgorzelcu. W toku śledztwa wydano postanowienie o przedstawieniu Janowi P. zarzutu psychicznego i fizycznego znęcania się w okresie od 14 października 1951 r. do 11 stycznia 1952 r. w Zgorzelcu nad 17-letnią Aleksandrą W., która została aresztowana i osadzona w PUBP w Zgorzelcu pod zarzutem przynależności do kobiecej organizacji niepodległościowej „Jest nas 34”, działającej w Pieńsku i w okolicach.

Szczegółowo zbadane dowody, zgromadzone w toku postępowania zostały uznane za niewystarczające dla przygotowania aktu oskarżenia przeciwko Janowi P, dlatego też śledztwo zostało umorzone.

– **sygn. akt S 6/00/Zk**

W sprawie zbrodnicy łamania prawa przez byłego sędziego Wojskowego Sądu Rejonowego Jerzego K. i byłego prokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej we Wrocławiu Stanisława M., polegającego m.in. na bezprawnym skazaniu na karę śmierci w dniu 30 sierpnia 1949 r. Czesława P.

Śledztwo przeciwko byłemu sędziemu Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu Jerzemu K. oraz przeciwko b. prokuratorowi Wojskowej Prokuratury Rejonowej we Wrocławiu Stanisławowi M. zostało zakończone w dniu 18 grudnia 2001 r. skierowaniem do Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu aktu oskarżenia.

Oskarżonym zarzucono, że w sposób rażący i oczywisty przekroczyli swe uprawnienia i jednocześnie nie dopełnili obowiązków, co spowodowało zbrodnicze skazanie Czesława P. na karę śmierci.

Postanowieniem z dnia 7 lutego 2002 r. Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu zwrócił sprawę prokuratorowi IPN uznając, że zachodzi istotny brak postępowania przygotowawczego, wynikający z tego, że wyrok skazujący na karę śmierci (Sr 684/49) pozostaje prawomocny.

Zażalenie prokuratora IPN rozpatrzył Sąd Najwyższy, uchylając postanowienie o zwrocie sprawy ze wskazaniem, że postanowienie to zostało wydane z naruszeniem przepisów kpk.

Sprawa ponownie trafiła do WSO w Poznaniu. W dniu 19 czerwca 2002 r. prokurator IPN złożył na rozprawie wniosek o wyłączenie członków składu orzekającego WSO w Poznaniu od dalszego prowadzenia sprawy z uwagi na uzasadnione wątpliwości co do ich bezstronności. Uzasadnieniem dla tego wniosku były sformułowania użyte przez Wojskowy Sąd Okręgowy w jednym z postanowień wydanych w niniejszej sprawie. W szczególności Sąd ten określił zarzuty stawiane sędziemu i prokuratorowi jako „*nietypowe*”. Sąd Okręgowy wyraził przekonanie, że „*nietypowość, która jest nienormalnością, trzeba przetranslować w zdrowym wymiarze sprawiedliwości na normalność, albowiem musi zostać zachowana moralność w stosowaniu prawa*”. W dalszym wywodzie Sąd odniósł się do dokonanej przez prokuratora IPN prawnokarnej oceny skazania na karę śmierci Czesława P. w kategoriach zbrodni sądowej. Odnosząc się do tej oceny, Wojskowy Sąd Okręgowy stwierdził, że „*przyjęcie zaprezentowanego w akcie oskarżenia i zażaleniu punktu widzenia podważa szacunek dla wymiaru sprawiedliwości oraz jego prawomocnych wyroków i w zależności od zapotrzebowania skutkowałoby dopuszczeniem podważenia, przez wnoszenie oskarżenia, każdego wyroku tylko na podstawie prokuratorskiej oceny, że wybrany wyrok z określonych powodów należy uznać za nieważny*”. Postanowieniem Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 1 lipca 2002 r. wniosek o wyłączenie członków składu orzekającego nie został uwzględniony. Postępowanie sądowe znajduje się w toku.

– sygn. akt S 8/00/Zk

W sprawie narażenia w dniu 8 lipca 1948 r. we Wrocławiu postrzelonego w zasadzce Antoniego W. vel C. na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia poprzez zaniechanie troszczenia się o stan jego zdrowia podczas przesłuchania go przez funkcjonariuszy WUBP we Wrocławiu, co doprowadziło do jego śmierci.

Pomimo przesłuchania wszystkich świadków, którzy mogliby dostarczyć istotnych dla sprawy informacji, nie zdołano zgromadzić dowodów dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa, dlatego też śledztwo zostało umorzone postanowieniem z dnia 14 czerwca 2002 r.

– sygn. akt S 13/01/Zk

W sprawie znęcania się poprzez bicie rękami i kolbą karabinu nad Władysławem Z. w okresie od kwietnia do sierpnia 1951 r. przez funkcjonariuszy WUBP w Opolu i PUBP w Nysie.

W toku śledztwa przesłuchany został pokrzywdzony, wskazani przez niego świadkowie i inne osoby, które mogłyby posiadać wiedzę istotną dla potrzeb śledztwa. Przeprowadzone zostały konfrontacje pokrzywdzonego i świadków z osobą podejrzewaną o dokonanie tegoż przestępstwa, a nadto uzyskane zostały dokumenty dotyczące zatrzymywania Władysława Z. przez UB. Zebrany materiał dowodowy nie dostarczył podstaw do przedstawienia osobie

ustalanej jako podejrzana zarzutu popełnienia przestępstwa, w związku z czym śledztwo w przedmiotowej sprawie zostało umorzone.

– sygn. akt S 12/00/Zk

W sprawie przeciwko byłemu sędziemu Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu, Jerzemu M., o udział w wydawaniu zbrodniczych wyroków sądowych w okresie od 23 stycznia 1952 r. do 29 listopada 1952 r.

Śledztwo zakończono skierowaniem w dniu 30 listopada 2001 r. aktu oskarżenia, w którym sformułowane zostały zarzuty popełnienia w 1952 r. sześciu przestępstw polegających na tym, że Jerzy M. jako sędzia zawodowy – asesor Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu i przewodniczący składów orzekających, nie dopełniał swych obowiązków sędziowskich i wbrew zebranym w sprawach dowodom i ujawnionym okolicznościom uznawał za winnych popełnienia przestępstw osoby, które takich przestępstw nie popełniały, po czym działając w zamiarze długotrwałego pozbawienia ich wolności, wymierzał długoletnie kary więzienia.

Przed Wojskowym Sądem Garnizonowym odbyło się w tej sprawie sześć rozpraw. Postępowanie sądowe dobiega końca.

– sygn. akt S 40/01/Zk

W sprawie przeciwko byłemu funkcjonariuszowi Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej Wydziału V Służby Bezpieczeństwa w Wałbrzychu – Jerzemu H. i innym, podejrzanym o przekroczeniu uprawnień poprzez fizyczne i psychiczne znęcanie się w okresie od 1981 r. do 1986 r. nad zatrzymanymi członkami NSZZ „Solidarność”.

W toku śledztwa zebrano nie budzący wątpliwości materiał dowodowy oparty między innymi na relacjach dziesięciu pokrzywdzonych, przesłuchanych w charakterze świadków. W oparciu o zgromadzone dowody wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów byłym funkcjonariuszom SB Jerzemu H. i Jerzemu K., że w okresie od grudnia 1981 r. do końca 1986 r. w Wałbrzychu, jako funkcjonariusze Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej Wydziału V Służby Bezpieczeństwa, wspólnie z innym funkcjonariuszem tego Wydziału znęcali się fizycznie i psychicznie nad zatrzymanymi, bili i kopali ich po całym ciele, wykręcali ręce do tyłu, dusili zakładając górniczą maskę gazową z zablokowanym dopływem powietrza, uderzali pięścią w głowę, porażali prądem elektrycznym wytwarzanym za pomocą induktora, bili pałką milicyjną po rękach, stopach, grozili pozbawieniem życia, wzbudzając w zagrożonych uzasadnioną obawę spełnienia tych gróźb, znieważali słowami powszechnie uznanymi za obelżywe, a nadto używali przemocy w celu zmuszenia ich do złożenia wyjaśnień.

Jerzy H. złożył wyjaśnienia, nie przyznając się do popełnienia zarzucanych mu przestępstw. W stosunku do podejrzanego zastosowano środki zapobiegawcze w postaci oddania pod dozór policji i zakazu opuszczania kraju. Obecnie prowadzone są czynności zmierzające do przygotowania aktu oskarżenia w tej sprawie.

– sygn. akt S 56/01/Zk

W sprawie stosowania w okresie od września 1952 r. do stycznia 1953 r. w Miliczu i we Wrocławiu przez funkcjonariuszy UB przestępczych metod śledczych wobec Waclawa P. i innych.

Pokrzywdzeni skazani zostali wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu z dnia 28 stycznia 1953 r. w sprawie Sr 10/53 na kary od 6 do 12 lat więzienia za to, że przemocą usiłowali zmienić ustrój Państwa Polskiego. Trzej pokrzywdzeni zostali przesłuchani w charakterze świadków. Pozostali trzej nie żyją.

Zebrany materiał dowodowy potwierdził przestępcze zachowanie w toku postępowania przygotowawczego oficerów UB w Miliczu i we Wrocławiu, o których w swych zeznaniach mówią pokrzywdzeni. Po zapoznaniu się z aktami byłego Wojskowego Sądu Rejonowego

ustalono dane tych oficerów UB. Jeden z nich został przesłuchany w charakterze świadka. Planowane jest przedstawienie mu zarzutu popełnienia przestępstwa. Prowadzone są też poszukiwania pozostałych funkcjonariuszy zidentyfikowanych jako sprawcy znęcania się.

– **sygn. akt S 69/01/Zk**

W sprawie stosowania przestępczych metod śledczych polegających na wielogodzinnych przesłuchaniach w pozycji stojącej „na baczność” i sadzaniu pokrzywdzonych na nodze odwróconego taboretu, grożeniu zabójstwem, biciu pięścią po głowie i uderzaniu głową o ścianę pokrzywdzonego Mariana Ś. podczas prowadzonego w 1952 r. przez Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu śledztwa.

Zebrany materiał dowodowy wskazuje, iż opisanych czynów dopuszczał się funkcjonariusz WUBP we Wrocławiu Józef M. Ustalono miejsce zamieszkania sprawcy, któremu w oparciu o zgromadzony w sprawie materiał dowodowy przedstawione zostaną zarzuty.

– **sygn. akt S 71/01/Zk**

W sprawie znęcania się fizycznego i psychicznego nad Tadeuszem D. pozbawionym wolności w okresie od czerwca 1948 r. do lipca 1950 r. we Wrocławiu i w Rawiczu.

Przesłuchany w charakterze świadka Tadeusz D. zeznał, że został aresztowany w 1948 r. pod zarzutem współpracy z organizacją „Wolność i Niezawisłość”. W trakcie śledztwa dwaj funkcjonariusze UBP znęcali się nad nim, bijąc go po całym ciele oraz zrzucali go ze schodów. W czasie odbywania kary więzienia w Rawiczu pokrzywdzony był bity za to, że odmawiał podpisywania zobowiązania do współpracy z UB. Świadek zeznał także, że w więzieniu we Wrocławiu w 1950 r. porażony był prądem elektrycznym. Ustalono nazwiska wszystkich funkcjonariuszy WUBP we Wrocławiu, którzy mieli kontakt z pokrzywdzonym podczas prowadzonego przeciwko niemu śledztwa. Sporządzono tablice poglądowe zawierające fotografie tych funkcjonariuszy w celu ich identyfikacji przez pokrzywdzonego. Ustalono miejsce zamieszkania jednego ze sprawców, podejmowane są dalsze czynności w celu zidentyfikowania pozostałych.

– **sygn. akt S 72/01/Zk**

W sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się, w okresie od sierpnia 1952 r. do stycznia 1953 r. we Wrocławiu, przez funkcjonariuszy tamtejszego WUBP nad pozbawionym wolności Tadeuszem M., polegającego na biciu go w głowę rękami i nogą od taboretu, kopaniu w plecy, grożeniu pozbawieniem życia i pozbawieniem wolności najbliższych, w celu uzyskania wyjaśnień i informacji o działalności organizacji niepodległościowych.

W toku śledztwa pokrzywdzony przedłożył dokumentację lekarską dotyczącą obrażeń ciała odniesionych w wyniku stosowania wobec niego przestępczych metod śledczych, skutkujących trwałym inwalidztwem. Na podstawie akt prowadzonego przeciwko Tadeuszowi M. postępowania ustalono tożsamość wszystkich wykonujących z jego udziałem czynności funkcjonariuszy, z których jeden nie żyje. Uzyskano też opinię biegłego z zakresu medycyny.

Pokrzywdzonemu okazane zostaną tablice poglądowe zawierające wizerunki byłych funkcjonariuszy WUBP celem sformułowania zarzutów wobec sprawców tych przestępstw.

c) inne zbrodnie

– **sygn. akt S 14/00/Zi**

W sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych na obywatelach polskich – mieszkańcach pow. Podhajce województwo tarnopolskie, w latach 1939–1945 przez nacjonalistów ukraińskich, gdzie zamordowano kilkuset

obywateli polskich, m.in. we wsi Sławentyn 17 września 1944 r. ok. 50 osób, we wsi Gniłowody 6 stycznia 1945 r. – 65 osób, we wsi Zawadówka w latach 1943–1944 ponad 70 osób.

Prowadzone śledztwo ma na celu ustalenie wszystkich okoliczności zbrodni, w tym zidentyfikowanie ofiar i sprawców. Przesłuchani w toku śledztwa świadkowie, w większości byli mieszkańcy miejscowości, w których dokonywano zbrodni jako sprawców zbrodni wskazują „banderowców”, „Ukraińców – mieszkańców sąsiednich wsi”, „Rusinów” (terminem tym świadkowie określają prawosławnych mieszkańców województwa tarnopolskiego). W oparciu o relacje świadków możliwe było ustalenie nazwisk większości ofiar. Przesłuchano dotychczas 118 świadków. Ustalani są kolejni świadkowie, byli mieszkańcy powiatu Podhajce.

– sygn. akt S 15/00/Zi

W sprawie zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1939–1945 na terenie powiatu Borszczów woj. tarnopolskie, m.in. zamordowania we wsi Głębocek 22 listopada 1944 r. i 9 stycznia 1945 r. ponad 50 osób oraz zamordowania we wsi Łanowce 12 lutego 1944 r. co najmniej 55 Polaków.

W oparciu o relacje świadków odtworzony został przebieg zbrodni zamordowania Polaków, a także dwóch Niemców – uczestników wesela we wsi Germakówka, gdzie w dniu 13 lutego 1944 r. zginęło 28 osób. Ustalono także, że zbrodnia ta nie miała charakteru rabunkowego. Zidentyfikowano większość jej ofiar. Nie było natomiast możliwe bliższe określenie sprawców poza tym, że byli narodowości ukraińskiej. W pojedynczych wypadkach świadkowie wymieniają jako sprawców nazwiska swoich ukraińskich sąsiadów. Przesłuchano dotychczas 42 świadków (w tym 31 po podjęciu śledztwa).

– sygn. akt S 1/01/Zi

W sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1941–1944 na ludności polskiej w powiecie Stanisławów, gdzie zamordowano m.in. we wsi Wołczków 30 marca 1941 r. ok. 20 osób i w marcu 1944 r. około 160 osób.

Przesłuchano wszystkich ustalonych dotychczas 85 świadków i wystąpiono do Prokuratury Obwodu Iwano-Frankowskiego o udzielenie pomocy prawnej.

– sygn. akt S 2/01/Zi

W sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1941–1944 na obywatelach polskich, mieszkańcach powiatu Kalusz, woj. stanisławowskie.

Przesłuchano wszystkich żyjących byłych mieszkańców miejscowości Bereźnica Szlachecka, którzy opisać przebieg zbrodni dokonanej w Wielkanoc 1944 r. polegającej na zamordowaniu 60 polskich mieszkańców tej miejscowości. Nie ustalono bliżej sprawców tej zbrodni określanych przez świadków jako „nacjonałiści ukraińscy”. W sprawie przesłuchano dotychczas 106 świadków (w tym 29 po podjęciu śledztwa).

– sygn. akt S 8/01/Zi

W sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1943–1945 w powiecie Brody woj. tarnopolskie na ofiarach Polakach, m. in. w Palikrowach w dniu 12 kwietnia 1944 r., gdzie zamordowano 363 osoby, w Hucisku Brodzkim w dniu 13 lutego 1944 r., gdzie zamordowano 37 osób, w Podkamieniu w dniu 12 marca 1944 r., gdzie zamordowano 106 osób oraz w Suchowoli w dniu 17 stycznia 1944 r., gdzie zamordowano 28 osób.

Przesłuchani w tej sprawie świadkowie podali kilkanaście nazwisk ukraińskich sprawców zbrodni, oraz nazwiska sąsiadów, o których wiedzieli, że są członkami bandy UPA. W sprawie przesłuchano dotychczas 109 świadków.

– **sygn. akt S 16/01/Zi**

W sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1941–1945 w powiecie Przemysłany woj. tarnopolskie na ofiarach narodowości polskiej, m. in. w Hanaczowie i w Hanaczówce w dniu 3 lutego 1944 r., gdzie zamordowano 70 osób i w dniu 9 kwietnia 1944 r., w którym zginęło 50 osób, w Kopaniu w dniu 2 lutego 1944 r., gdzie zamordowano 75 osób, w Białem w dniu 24 marca 1944 r., gdzie zamordowano około 60 osób.

W sprawie przesłuchano dotychczas 92 świadków, z których większość podała nazwiska innych, nieznanymi wcześniej świadków. Obecnie ustalane są adresy nowych świadków.

– **sygn. akt S 17/01/Zi**

W sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1941–1944 w powiecie Zbaraż woj. tarnopolskie na ofiarach narodowości polskiej, m. in. w Berezowicy Małej w lutym 1944 r., gdzie zamordowano 130 osób, w Zarudeczku w dniu 7 sierpnia 1943 r., gdzie zamordowano 7 osób i w Klimkowcach w listopadzie 1943 r., gdzie zamordowano 10 osób.

Przesłuchani świadkowie podają, że polscy mieszkańcy tych terenów wzajemnie przekazywali sobie, w formie ostrzeżenia, informacje o zbrodniach dokonywanych przez ukraińskich sprawców w sąsiednich miejscowościach. W oparciu o wiedzę świadków możliwe było także odtworzenie okoliczności zbrodni popełnionych przez ukraińskich sprawców w powiecie Zborów woj. tarnopolskie.

– **sygn. akt S 48/01/Zi**

W sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1939–1945 w powiecie Brzeżany (woj. tarnopolskie) na obywatelach narodowości polskiej, m. in. zabójstwa w dniu 28 marca 1944 r. w Płauczy Wielkiej 70 osób, zabójstwa w dniu 22 stycznia 1944 r. w Buszczach 44 osób, zabójstwa w dniu 23 marca 1944 r. w Hucie Szkła 17 osób, zabójstwa w marcu 1944 r. w Kuropatnikach około 40 osób.

Według relacji świadków Polacy, którzy uszli z życiem z akcji organizowanych przez ukraińskich sprawców, schronili się w Brzeżanach, skąd w większości wywiezieni zostali przez niemieckie władze na roboty przymusowe. W sprawie przesłuchano dotychczas 129 świadków.

– **sygn. akt S 60/01/Zi**

W sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych w okresie od 1943 r. do 1945 r. przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach polskich – mieszkańcach byłego powiatu Jaworów, woj. lwowskie.

W oparciu o zebrany materiał dowodowy odtworzono m. in. przebieg zdarzeń w miejscowości Pyszówka w kwietniu 1944 r., gdzie zastrzelono 53 Polaków, część zaś uciekających ukryła się w piwnicach podpalanych budynków, gdzie poniosła śmierć przez zaczadzenie. W miejscowości Lubienie, w kwietniu 1943 r. dokonano zabójstwa około 200–300 osób poprzez podpalenie kościoła w trakcie trwającej Mszy Wielkanocnej, po czym osoby uciekające z płonącego budynku zostały zastrzelone przez otaczających go nacjonalistów ukraińskich.

– **sygn. akt S 25/02/Zi**

W sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1939–1945 na obywatelach polskich w powiecie Czortków woj. tarnopolskie.

Jak ustalono, we wsi Połowce zamordowano 29 osób, w tym dzieci i kobiety w ciąży. Przed śmiercią rozebrane ofiary stłoczono w stodole i zawieszono im na szyi powrozy. Relację o zbrodni przekazał uciekinier z tej miejscowości, prawdopodobnie jedyny ocalały jej mieszkaniec. W sprawie przesłuchano dotychczas 18 świadków.

– sygn. akt S 26/02/Zi

W sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych w latach 1939–1945 przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach polskich – mieszkańcach powiatu Kopyczyńce woj. tarnopolskie.

W toku śledztwa ustalono, że ukraińscy sprawcy dokonywali zabójstw Polaków także przy użyciu bagnetów oraz granatów. Jedną z tak dokonanych zbrodni popełniona została w styczniu 1945 r. na 30 osobach, w tym na księdzu o nazwisku Rogowski, zgromadzonych w kościele w miejscowości Majdan.

3. Ekspertyzy i opracowania

Na potrzeby śledztw prowadzonych przez prokuratorów Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu sporządzane są liczne opracowania i ekspertyzy. Przygotowują je trzej historycy – eksperci zatrudnieni w Wydziale Ekspertyz i Opracowań Głównej Komisji oraz dziewięciu historyków zatrudnionych na samodzielnych stanowiskach do spraw ekspertyz i opracowań w Oddziałowych Komisjach.

Poza przygotowaniem ekspertyz opartych na analizie dokumentacji historycznej do zakresu czynności historyków zatrudnionych w pionie śledczym należy także:

- prowadzenie kwerend w zespołach archiwalnych na potrzeby śledztw;
- informowanie o faktach zbrodni ludobójstwa, na podstawie materiałów archiwalnych;
- przygotowanie opracowań z zakresu problematyki zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu na potrzeby bieżącej działalności IPN;
- przygotowanie opinii na temat zbrodni ludobójstwa dla sądów, Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, Fundacji „Polsko-Niemieckie Pojednanie” oraz organizacji i osób zainteresowanych.

3.1. Prace Wydziału Ekspertyz i Opracowań

W okresie sprawozdawczym w Wydziale przygotowano 60 ekspertyz, m.in. w następujących sprawach:

- straceń dokonywanych po 1945 r. na terenie Torów Wyścigów Konnych na Służewcu;
- zbrodni popełnionej przez sowiecko-żydowski oddział partyzantów na ludności polskiej we wsi Koniuchy, pow. Lida, woj. nowogródzkie;
- zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy NKWD oraz dywersantów sowieckich na cywilnych i wojskowych obrońcach Grodna we wrześniu 1939 r.;
- obozu szkoleniowego dowódcy SS i policji na dystrykt lubelski w Trawnikach i wykorzystania wyszkolonych strażników przez władze okupacyjne;
- akcji zbrojnych oddziałów AL przeciwko osobom należącym do NSZ w 1944 r. na Lubelszczyźnie;
- Centralnego Obozu Pracy dla Volksdeuschów i jeńców niemieckich w Potulicach;
- likwidacji AK przez sowieckie organy bezpieczeństwa od stycznia 1945 r. na terenie Warszawy i okolic /Pragi, Włoch, Milanówka, Wołomina, Otwocka, Karczewa, Śródborowa,

- Celestynowa, Anina, Michalina, Marek, Legionowa, Nieporętu, Skolimowa, Halinowa, Piaseczna, Radzymina, Mińska Mazowieckiego, Ceglowa, Pruszkowa i Tłuszcza/;
- zamordowania 25 profesorów lwowskich w nocy z 3 na 4 lipca 1941 r. we Lwowie;
  - akcji AB /ausserordentliche Befriedungsaktion/ przeprowadzonej w 1940 r. w GG i po-
pełnionych w związku z tą akcją zbrodni w Lublinie i Lubartowie;
  - ruchomych oddziałów pracy podległych dowódcy SS i szefowi policji bezpieczeństwa
Rzeszy, odgruzowujących Berlin po nalotach alianckich, do których skierowani byli pol-
scy więźniowie z KL Auschwitz i KL Mauthausen;
  - operacji „Waldkater” przeciwko oddziałom AK zgrupowanym w Stefanowie, woj. radom-
skie, we wrześniu 1944 r.;
  - francuskich więźniów politycznych /akcja Noc i Mgła/ rozstrzelanych w 1945 r. w Miko-
łowie woj. katowickie;
  - zbrodni dokonanej na Żydach w Dobranówce, woj. tarnopolskie;
  - zbrodni w Kuropatach koło Mińska;
  - ludności cygańskiej przesiedlonej do getta w Warszawie;
  - obywatelstwa Polaków, którzy pozostali na terenie woj. stanisławowskiego po przesunię-
ciu wschodniej granicy na zachód;
  - jednostek niemieckich stacjonujących w okresie 1941–1942 w województwie tarnobrze-
skim;
  - zawartości materiałów przekazanych przez Władysława Żeleńskiego do Archiwum
Akt Nowych na temat zbrodni na profesorach lwowskich;
  - sowieckich oddziałów partyzanckich operujących w Puszczy Rudnickiej;
  - hitlerowskiego obozu w Praweniszkach koło Kowna;
  - zabójstwa polskich jeńców w Greczanach koło Płoskirowa na Ukrainie;
  - akcji przesiedleńczej w Generalnym Komisariacie Litwa obejmującej Polaków.

Wydział Ekspertyz i Opracowań przygotował w okresie sprawozdawczym 136 opinii na temat zbrodni ludobójstwa dla sądów, urzędów, organizacji, osób zainteresowanych oraz na zlecenie innych jednostek organizacyjnych IPN.

Do mających szczególne znaczenie merytoryczne zaliczyć należy opinie w sprawach:

- obozu dla wysiedlonych w ramach wielkiej akcji wysiedleńczo-pacyfikacyjnej
/Sturmwind I i II/ w 1944 r.;
- losów ludności romskiej, mieszkającej na terytorium Polski podczas okupacji niemieckiej;
- roli, jaką w procesie germanizacji dzieci odegrały „siostry NSV”;
- charakteru obozu dla kobiet-jeńców, żołnierzy Powstania Warszawskiego, w Oberlan-
gen/Emsland/;
- tzw. „Białoruskiej Listy Katyńskiej”;
- akcji Tannenberg i zbrodni popełnionych w jej ramach w powiecie lipnowskim; na temat
zbrodni popełnionych przez oddział artylerii SS ze składu dywizji pancerniej gen. Kempfa
w Ostrowii Mazowieckiej;
- germanizacji dzieci robotnic przymusowych;
- Ludowego Komisariatu Sprawiedliwości ZSRR;
- zagadnienia osadzenia żołnierzy Armii Krajowej w Miednikach, a następnie wywiezienia
ich do Kaługi i wcielenia do batalionów zapasowych Armii Czerwonej w latach 1944–
–1945;
- „Zwangsarbeitslager Lemberg”;

- zatrudniania na Górnym Śląsku robotników przymusowych przez tzw. „organizację Schmelta”;
- aresztowań we wsi Romany Sebory w ramach akcji „oczyszczania tyłów” Armii Czerwonej z „wrogięgo elementu”;
- obozów pracy w Białymstoku;
- ogólnego sprawozdania „Einsatzgruppe A”;
- rozstrzelania 326 osób w zwirowni Kalkówka pod Mławą w styczniu 1945 r.;
- charakteru obozu „Polen-Jugendverwahrlager”;
- likwidacji getta żydowskiego w Łukowie.

Wydział Ekspertyz i Opracowań przygotował także w okresie sprawozdawczym następujące opracowania, recenzje i informacje:

- recenzję, przygotowanego do druku przez Ośrodek Karta, kolejnego tomu „Indeksu Represjonowanych” pt. „Jeńcy w Starobielsku”;
- recenzję pracy na temat zbrodniczych decyzji wydanych przez funkcjonariusza policji bezpieczeństwa w Tarnowie, Karla Oppermanna;
- opracowanie na temat historii procesów dotyczących zbrodni na profesorach lwowskich;
- opracowanie dotyczące martyrologii Romów; na spotkanie z przedstawicielami Centralnej Rady Romów w Polsce;
- opracowanie na temat stosunków polsko-ukraińskich w świetle działalności Instytutu Pamięci Narodowej;
- informację na temat obozu KL Warschau;
- informację o Genrikasie Zimanasie – „Jurgisie”.

Historycy z Wydziału Ekspertyz i Opracowań uczestniczyli ponadto w sesjach krajowych i międzynarodowych seminariach, brali udział w dyskusjach oraz udzielali pomocy przedstawicielom mediów poszukującym informacji i materiałów do publikacji mających za przedmiot zbrodnie przeciwko Narodowi Polskiemu.

Wydział Ekspertyz i Opracowań przygotowuje także materiały szkoleniowe na narady z historykami oraz sprawuje nadzór nad historykami zatrudnionymi w Oddziałowych Komisjach.

3.2. Prace ekspertów Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

W okresie sprawozdawczym historycy z Oddziałowych Komisji przygotowali 123 ekspertyzy wykorzystane w prowadzonych śledztwach.

Przygotowano m.in. ekspertyzy mające za przedmiot:

- udział Austriaków – funkcjonariuszy hitlerowskiego aparatu terroru we władzach okupacyjnych na terenie Polski;
- działalność 9 i 11 pułku KBW na terenie woj. białostockiego;
- zbrodnie popełnione w Lesie Szpęgawskim przez niemiecką policję bezpieczeństwa;
- obóz Centrali Przesiedleńczej w Konstantynowie Łódzkim;
- hitlerowskie obozy pracy przy budowie węzła kolejowego Łódź-Olechów;
- dokumentację dotyczącą rewindykacji dzieci polskich z Niemiec;

- szpital jeniecki w Żarach i obóz pracy w Kunicach Żarskich;
- obóz pracy w Pustkowie;
- masowe aresztowania i wywózki do obozów w ZSRR byłych żołnierzy AK z obwodu rzeszowskiego;
- zbrodnie hitlerowskie popełnione na ludności żydowskiej w powiecie lwowskim;
- repatriację polskich żołnierzy z zachodu w latach 1946–1947;
- proces 32 żołnierzy AK Inspektoratu Łuck w październiku 1944 r.;
- rolę AK w organizacji ośrodków i baz samoobrony na Wołyniu przed napadami UPA;
- tablice poglądowe mundurów niemieckich i formacji cudzoziemskich w służbie niemieckiej w latach 1939–1945;
- zmuszanie ludności polskiej do wykonywania robót fortyfikacyjnych w rejonie Wisły i jej dopływów na terenie Lubelszczyzny;
- akcję oddziałów NSZ i AK – WiN w latach 1945–1946;
- zbrodnie popełnione w więzieniu na zamku w Rzeszowie w latach 1939–1944;
- zamordowanie przez oddziały 14. Dywizji SS „Galizien” około 200 dzieci w lesie koło wsi Waczyce;
- zbrodniczą działalność funkcjonariuszy Informacji Wojskowej;
- deportacje przeprowadzone przez ZSRR w latach 1939–1941 z województwa białostockiego;
- zawartość materiałów wojsk Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego na terenie woj. białostockiego;
- funkcjonowanie zakładów chemicznych w Blachowni Śląskiej podczas okupacji niemieckiej;
- ofiary śmiertelne w obozie Kraków-Płaszów w latach 1942–45;
- zagładę Żydów w Limanowej w latach 1941–1943;
- zarządzenia regulujące działalność sądów doraźnych szefa Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Generalnym Gubernatorstwie;
- obóz zagłady w Chełmnie nad Nerem i liczbę zamordowanych tam Żydów;
- liczbę więźniów zamordowanych w obozie w Kołdyczewie w latach 1942–1944;
- charakter obozu Saurewerk;
- zbrodnię popełnioną w lasach rożnowskich na 100 jeńcach angielskich;
- deportację ludności romskiej do getta w Tarnobrzegu;
- deportację ludności polskiej z powiatu Bóbrka przeprowadzoną przez ZSRR w latach 1939–1941;
- zbrodnie nacjonalistów ukraińskich w powiecie lubaczowskim;
- zamordowanie we wrześniu 1939 r. 50 oficerów Wojska Polskiego w miejscowości Gaje pow. Lwów przez patrol kawalerii radzieckiej;
- pacyfikację wsi Zawadka Morochowska w 1946 r.;
- plany III Rzeszy dotyczących eksterminacji osób psychicznie chorych.

Historycy z Oddziałowych Komisji przeprowadzili na potrzeby śledztw 235 kwerend w materiałach archiwalnych. Poszukiwania przeprowadzono w następujących zespołach:

- Centralnym Archiwum Państwowym w Rembertowie, w zespołach: Kolekcja Rosyjska i Kolekcja Wojskowej Komisji Archiwalnej; Sąd Wojskowy I Armii Wojska Polskiego; Sąd Wojskowy II Armii Wojska Polskiego; Sąd Wojskowy 5 Dywizji Piechoty; Informacja Wojskowa Okręgu Wojskowego VII – Lublin; Obóz Specjalny Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego w Skrobowie; Pierwszy Praski Pułk Piechoty; 34 Budziszynski Pułk Piechoty;

- Archiwum Państwowym w Białymstoku, w zespołach: Urząd Wojewódzki; Prokurator Sądu Okręgowego; Okręgowy Urząd Likwidacyjny w Białymstoku; Komitet Wojewódzki PZPR; Inspektorat Szkolny w Sokółce; Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku; Zarząd Miejski w Białymstoku; Sądy niemieckie w Ełku; Wydział Powiatowy i Starostwo Powiatowe w Ełku; Urząd Likwidacyjny w Ełku; Sąd Okręgowy w Ełku; w aktach postępowań karnych prowadzonych przez WSR w Białymstoku;
- Archiwum Wschodnim Fundacji Karta, w zespole Relacje i Wspomnienia;
- Archiwum Państwowym w Gdańsku i w Oddziale Zamiejscowym w Gdyni, w zespole: Karny i Cywilny Sąd Powiatowy; Komitet Wojewódzki w Gdańsku; Prezydium Miejskiej Rady Narodowej i Zarząd Miejski; Medizinische Akademie in Danzig 1935–1944; Urząd Wojewódzki w Gdańsku; Komitet PZPR w Gdańsku; aktach Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni;
- Archiwum Państwowym w Toruniu, w zespole: Starostwo Powiatowe w Wąbrzeźnie;
- Archiwum Akt Nowych, w zespołach: Delegatury Rządu RP na Kraj oraz PZPR;
- Archiwum Historii Ruchu Ludowego;
- Państwowym Centralnym Archiwum Republiki Litewskiej;
- Archiwum PSL w Krakowie;
- Archiwum Państwowym w Krakowie, w zespole: Prokuratora Sądu Specjalnego Karnego w Jaworznie; Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego Brzesko;
- Archiwum Państwowym w Lublinie, w zespole: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie; Komitetów Miejskich, Powiatowych i Wojewódzkich w Kraśniku i Lublinie; Posterunki Policji Polskiej w dystrykcie lubelskim 1940–1944; Gubernatora Dystryktu Lubelskiego; Sądu SS i Policji Nr VI w Krakowie Wydział w Lublinie 1944; Sądu Niemieckiego w Lublinie 1940–1944;
- Archiwum Państwowym w Otwocku, w zespole: Powiatu Mińsk Mazowiecki; Miasta Kałuszyn; Starostwa Powiatowego w Mińsku Mazowieckim; Miasta Mińsk Mazowiecki;
- Archiwum Państwowym w Łodzi, w zespole: Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Łodzi;
- Archiwum Państwowym w Poznaniu, w zespole: Landratsamt Birnbaum 1939–1944; Amtsgericht Birnbaum 1939–1941; Polizeigefangnis Posen 1940–1945;
- Archiwum Metropolitalnym w Poznaniu, w zespole: Arcybiskup A. Baraniak;
- Archiwum Państwowym w Lesznie;
- Archiwum Państwowym w Rzeszowie, w zespole: Komitetu Powiatowego PPR w Jarosławiu; aktach Gminy Odrzykoń i Bartkówka; aktach Starostwa Powiatowego w Krośnie; Aktach Sądu Okręgowego w Jaśle; Komitetu Wojewódzkiego PPR; Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie; Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Rzeszowie; Prokuratury Wojewódzkiej w Rzeszowie; Prokuratury Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie; Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie; Prokuratury Sądu Okręgowego w Jaśle; Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy w Łańcucie; Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Rzeszowie; Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy w Jarosławiu;
- Powiatowym Archiwum Państwowym w Przeworsku, w zespole: Teka bibliograficzna Mieczysława Kaczora;
- Archiwum Państwowym w Kielcach, w zespole: Gminy Nisko i Miasta Nisko; Starostwa Powiatowego w Nisku;
- Archiwum Państwowym w Przemyślu, w zespole: Teki Stanisława Kojdra; Starostwo Powiatowe w Przeworsku; akta Gminy Horyniec; Akta Gminy Oleszyce – miasto;
- Żydowskim Instytucie Historycznym w Warszawie, w zespole: Relacje;

- Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich, w materiałach Arcybiskupiego Komitetu Charytatywnego;
- Archiwum Wojsk Lądowych, Filia Nr 1 w Toruniu; Filia Nr 2 we Wrocławiu, w zespole: Akta Sądów Rejonowych i Garnizonowych.

Ponadto przeprowadzono 143 kwerendy w aktach byłych Okręgowych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

4. Inne formy realizowania ustawowych zadań Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

- W dniu 26 czerwca 2001 r. Dyrektor Głównej Komisji podczas spotkania Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej z Ambasadorem Republiki Ukrainskiej ponownie (poprzednio 15 grudnia 1999 r.) poruszył sprawę postanowienia wydanego przez Prokuratora Rejonu Złoczewskiego Obwodu Lwowskiego o odmowie wszczęcia śledztwa w sprawie zamordowania przez funkcjonariuszy NKWD w czerwcu 1941 r. kilkuset obywateli polskich – więźniów więzienia w Złoczowie. Jakkolwiek w następstwie wcześniejszego wystąpienia Głównej Komisji postanowienie to zostało uchylone, to jednak brak jest informacji o postępie śledztwa. Ambasador zobowiązał się do kolejnej interwencji w tej sprawie u Prokuratora Generalnego Republiki Ukrainy.
- W dniach 29–31 sierpnia 2001 r. w Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie przebywali funkcjonariusze Metropolitan Police z Wielkiej Brytanii. Celem ich wizyty było zapoznanie się z dokumentacją zgromadzoną przez Komisję w sprawie działalności 14 dywizji SS Galizien. Na prośbę gości przekazano – do wykorzystania w prowadzonym przez władze Wielkiej Brytanii postępowaniu – kserokopie obszernego materiału dowodowego, w tym listy Ukraińców pełniących służbę w 14 dywizji SS Galizien oraz w Ukraińskim Legionie Samoobrony.
- W dniu 13 września 2001 r. Dyrektor Głównej Komisji podczas spotkania Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej z Ambasadorem Federacji Rosyjskiej, zapoznał Ambasadora z prowadzonym przez Oddziałową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu śledztwem dotyczącym internowania 22 września 1941 r. w Szczecinie 120 marynarzy radzieckiej floty handlowej, których najprawdopodobniej w późniejszym czasie zamordowano oraz przekazał wykaz oficerów i marynarzy internowanych przez hitlerowców. Nadto zasygnalizował dalsze sprawy prowadzone przez Oddziałowe Komisje, których wynik jest uzależniony od pomocy ze strony Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej i Rosyjskiej Państwowej Służby Archiwalnej. Do najważniejszych sygnalizowanych Ambadorowi Federacji Rosyjskiej spraw należy zaliczyć współpracę w zakresie Zbrodni Katyńskiej oraz uzyskanie od Państwowego Archiwum w Moskwie mikrofilmów Tajnej Policji Państwowej – Oddział w Koszalinie oraz SD w Szczecinie. Na prośbę Pana Ambadora, Prezes Instytutu Pamięci Narodowej w dniu 28 września 2001 r. przekazał mu pisemną informację o 12 postępowaniach, w których zwracano się do Federacji Rosyjskiej o pomoc.
- W dniu 23 października 2001 r. w Wieluniu odbyła się współorganizowana przez Instytut Pamięci Narodowej oraz Wieluńskie Towarzystwo Naukowe i Starostwo Powiatowe

w Wieluniu sesja *Martyrologia duchowieństwa katolickiego na okupowanych ziemiach polskich 1939/1945*, w trakcie której prelekcje wygłosili pracownicy Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

- W listopadzie 2001 r. oraz w styczniu 2002 r. wymieniono (bezpośrednio i korespondencyjnie) informacje z Ambasadorem Republiki Węgierskiej dotyczące prowadzonego przez Oddziałową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi śledztwa w sprawie zamordowania przez żołnierzy sowieckich w styczniu 1945 r. w Biadkach koło Krotoszyna kilkunastu jeńców – żołnierzy węgierskich.
- W dniu 4 grudnia 2001 r. podczas spotkania Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej z Ambasadorem Izraela w Polsce i Zastępcą Dyrektora Generalnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Izraela, Dyrektorem Głównej Komisji i Naczelnikiem Oddziałowej Komisji w Białymstoku zapoznali gości ze stanem śledztwa w sprawie zbrodni w Jedwabnem.
- W dniu 7 grudnia 2001 r. odbyło się w Głównej Komisji, z udziałem Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, spotkanie kierownictwa Głównej Komisji i prokuratorów Instytutu Pamięci Narodowej z Ambasadorem Izraela w RP, Dyrektorem Żydowskiego Instytutu Historycznego i towarzyszącymi im osobami, w sprawie udzielenia pomocy Instytutowi Pamięci (Yad Vashem) w Jerozolimie w zakresie przygotowania wniosków o odznaczenie medalem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. W następstwie podjętych na spotkaniu ustaleń Główna Komisja przekazała do Departamentu „Sprawiedliwych wśród Narodów Świata” Yad Vashem informacje o kilkunastu Polakach – mieszkańcach powiatów Płock, Płońsk i Pułtusk – represjonowanych przez funkcjonariuszy z placówki gestapo w Ciechanowie za pomoc udzielaną obywatelom polskim narodowości żydowskiej.
- W styczniu 2002 r. Dyrektor Głównej Komisji przygotował dla potrzeb Prezydenta RP (w związku z przewidywanym spotkaniem z Prezydentem Federacji Rosyjskiej) informację o czynnościach podjętych przez Komisję w sprawie Zbrodni Katyńskiej.
- W dniu 22 stycznia 2002 r. złożył wizytę w Głównej Komisji Michael MacQueen przedstawiciel Biura Śledztw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych. Celem wizyty było omówienie możliwości ekstradycji do Polski SS-manów Bronisława Hajdy i Jacoba R. – funkcjonariuszy obozów w Trawnikach, Bełżcu i Treblince, współodpowiedzialnych również za zbrodnie popełnione podczas likwidacji getta w Częstochowie – a następnie postawienia ich przed polskim sądem. W trakcie spotkania ustalono, iż strona amerykańska dostarczy Instytutowi Pamięci Narodowej dokumenty będące w jej posiadaniu, a dotyczące w/w osób, zaś prokuratorzy Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie podejmą czynności zmierzające do uzyskania dokumentów dotyczących likwidacji getta w Częstochowie.
- W dniu 7 lutego 2002 r. odbyło się spotkanie kierownictwa i prokuratorów Głównej Komisji – z udziałem Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – z II Sekretarzem Ambasady Austrii w Warszawie. Tematem spotkania była dotychczasowa i przyszła współpraca między Główną Komisją a Austriackim Ministerstwem Sprawiedliwości w zakresie badania i ścigania zbrodni nazistowskich.
- W maju 2002 r. przygotowano, w związku z planowanym wystąpieniem Ministra Spraw Zagranicznych RP w Sejmie nt. strategicznego partnerstwa polsko-ukraińskiego, na prośbę Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, informację o prowadzonych przez Komisję śledz-

twach dotyczących zbrodni popełnionych przez Ukraińców na obywatelach polskich i przez Polaków na Ukraińcach.

- W czerwcu 2002 r., w związku z planowanym wystąpieniem Ministra Spraw Zagranicznych RP w Sejmie nt. stosunków polsko-białoruskich, na prośbę Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, opracowano podobną informację dotyczącą zbrodni popełnionych w latach 1939–1956 na terenie byłych województw białostockiego, nowogródzkiego i poleskiego na obywatelach polskich narodowości polskiej, żydowskiej, białoruskiej i innych.
- W dniu 11 czerwca 2002 r. Dyrektor Głównej Komisji przesłał Ambasadorowi RP w Estonii, na jego prośbę, informację dotyczącą zbrodniczej działalności funkcjonariuszy SS narodowości estońskiej na terenach Polski.
- W dniu 13 czerwca 2002 r. Prokuratorzy Oddziałowej Komisji w Warszawie uczestniczyli w spotkaniu Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej z Efraimem Zuroffem Dyrektorem Centrum im. Szymona Wiessenthala, podczas którego uzgodniono czynności, które mają wyjaśnić podstawy ewentualnego śledztwa w sprawie zbrodniczej działalności SS-mana Iwana Demianiuka (sądanego już w minionych latach w Izraelu) i Bogdana Kozieja funkcjonariusza policji ukraińskiej w Stanisławowskim.
- W okresie sprawozdawczym ukazała się książka pracownika Wydziału Ekspertyz i Opracowań Głównej Komisji, dr. Sławomira Kalbarczyka pt. *„Polscy pracownicy nauki ofiary zbrodni sowieckich w latach II wojny światowej”*.

**Załącznik nr 1. Wnioski o pomoc prawną nadesłane w okresie sprawozdawczym
do Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
przez zagraniczne organy wymiaru sprawiedliwości oraz inne instytucje zajmujące się
problematyką ścigania zbrodni nazistowskich**

Republika Federalna Niemiec

Oz 14/01 Prokuratura w Dortmund – wniosek z 02 lipca 2001 r.

Prośba o przesłuchanie świadków w sprawie zabójstw popełnionych w 1944 r. na terenie okupowanej Francji przez żołnierzy 100 Rezerwowego Batalionu Strzelców Górskich.

Oz 21/01 Prokuratura w Dortmund – wniosek z 28 sierpnia 2001 r.

Prośba o udzielenie informacji o Josefie K. – ewentualnym świadku w sprawie przeciwko Franzowi Schmidtowi i innym, podejrzanym o dokonanie morderstw.

Oz 31/01 Prokuratura w Heidelbergu – wniosek z 18 października 2001 r.

Wniosek o wszczęcie śledztwa przez władze polskie przeciwko Dmytro S. funkcjonariuszowi straży obozów hitlerowskich w Bełzcu i Poniatowej oraz wystąpienie o jego ekstradycję.

Oz 38/01 Centrala Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu – wniosek z 07 grudnia 2001 r.

Prośba o materiały dotyczące zbrodniczej działalności w Polsce sędziów i prokuratorów hitlerowskich.

Oz 6/02 Prokuratura w Dortmund – wniosek z 23 listopada 2001 r.

Prośba o przesłuchanie 139 świadków do sprawy przeciwko Hansowi Krügerowi oraz innym funkcjonariuszom policji bezpieczeństwa i żandarmerii ze Stanisławowa, podejrzanym o dokonanie masowych zbrodni na ludności polskiej i żydowskiej.

Oz 24/02 Prokuratura w Dortmund – wniosek z 18 marca 2002 r.

Prośba o ustalenie miejsca zamieszkałych w Polsce 4 byłych pracowników gestapo w Opolu i przesłuchanie ich na okoliczność zamordowania w dniu 2.03.1945 r. w Nysie – Wasyla Wiłęńskiego.

Oz 36/02 Prokuratura w Dortmund – wniosek z 31 maja 2002 r.

Prośba o nadesłanie dokumentacji dotyczącej dr Erwina Westera sędziego hitlerowskiego Sądu Specjalnego w Stanisławowie.

Oz 33/02 Prokuratura w Dortmund – wniosek z 12 czerwca 2002 r.

Prośba o bliższe dane dotyczące Vogla i innych członków Gestapo w Chełmie podejrzanych o zbrodnie popełnione w lesie „Borek” – Chełmno.

Stany Zjednoczone Ameryki

Oz 23/01 Departament Sprawiedliwości USA – Urząd do Śledztw Specjalnych – wniosek z 16 września 2001 r.

Prośba o wykonanie barwnej kopii szkicu hitlerowskiego obozu pracy w Poniatowej.

Oz 36/01 Ambasada USA w Warszawie w imieniu Urzędu do Śledztw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości USA – wniosek z 16 października 2001 r.

Prośba o nadesłanie kserokopii dokumentów z procesu Waltera Hellera strażnika w podoboziu Dyhernfurth II obozu koncentracyjnego Gross Rosen.

Oz 26/02 Wydział Konsularny Ambasady USA w imieniu Urzędu do Śledztw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości USA – wniosek z 16 kwietnia 2002 r.

Prośba o przesłanie dokumentów dot. Wasyla P. – funkcjonariusza oddziałów strażniczych SS w okręgu lubelskim.

Wielka Brytania

Oz 20/01 Prokuratura Królewska za pośrednictwem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Wielkiej Brytanii – wniosek z 10 sierpnia 2001 r.

Prośba o udzielenie pomocy w prowadzonym dochodzeniu dotyczącym działalności funkcjonariuszy 14 dywizji SS Galizien.

Kanada

Oz 18/01 Departament Sprawiedliwości Kanady – Sekcja Badania Zbrodni Przeciwko Ludzkości i Zbrodni Wojennych – wniosek z 17 sierpnia 2001 r.

Prośba o pomoc w poszukiwaniu świadków akcji likwidacji getta w Białymstoku, w której brali udział członkowie SS z obozu szkoleniowego w Trawnikach.

Oz 30/01 Departament Sprawiedliwości Kanady – Wydział do Spraw Przestępstw Przeciwko Ludzkości i Zbrodni Wojennych – wniosek z 08 listopada 2001 r.

Prośba o przesłuchanie świadka Aleksiego K. na okoliczność zbrodni popełnionych przez SS – manów z Trawnik, podczas likwidacji getta w Białymstoku.

Republika Litewska

Oz 32/01 Prokuratura Generalna Republiki Litewskiej – wniosek z 13 września 2001 r.

Prośba o ustalenie miejsca pobytu Tevela B. więźnia getta w Święcianach i przesłuchania go na okoliczność zbrodni popełnionych w tym getcie przez Vincasa Valkavickasa funkcjonariusza litewskiej policji pomocniczej.

Austria

Oz 24/01 Ambasada Republiki Austrii – wniosek z 28 września 2001 r.

Prośba o wykaz obywateli austriackich, którzy występują w postępowaniach prowadzonych przez prokuratorów IPN, jako funkcjonariusze hitlerowskiego aparatu terroru.

Izrael

Oz 27/01 Centrum Simona Wiesenthala w Jerozolimie – wniosek z 20 maja 2001 r.

Prośba o informacje gdzie znajduje się dokumentacja dotycząca zbrodni popełnionych przez hitlerowców i litewskie formacje policyjne w Ponarach k. Wilna.

Oz 16/01 Yad Vashem – Departament „Sprawiedliwych wśród Narodów Świata”

Prośba o dostarczenie dokumentacji potwierdzającej fakty aresztowania, skazania i stracenia, w dniach 23 grudnia 1943 r., Marii i Wacława Stradowskich, zamieszkałych w okolicach Pińczowa, za pomoc udzieloną Żydom.

Załącznik nr 2. Wystąpienia Głównej i Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu do organów wymiaru sprawiedliwości innych państw oraz polskich placówek dyplomatycznych

1. Wnioski o pomoc prawną z Głównej i Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu do organów wymiaru sprawiedliwości innych państw

Republika Federalna Niemiec (29 wniosków)

Oz 15/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Poznaniu z 12 lipca 2001 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie odnalezienia członków składu orzekającego Sądu (Sondergerichtu II), którzy dopuścili się bezprawnego skazania na śmierć i długoletnie więzienie oficerów i żołnierzy I Poznańskiego Batalionu Obrony Narodowej w dniu 17 marca 1941 r. w Poznaniu.

Oz 33/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Łodzi z 5 grudnia 2001 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie ustalenia danych osobowych i aktualnego adresu Gustawa Pesta – żołnierza Wehrmachtu, zabójcy Ireny Stolarek, w pobliżu stacji kolejowej w Koluszkach w dniu 28 lutego 1942 r.

Oz 34/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Poznaniu z 7 grudnia 2001 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie odszukania w archiwach w Koblencji dokumentów dotyczących Stanisława Pallutha, aresztowanego 1 listopada 1939 r. przez policję lub Gestapo w Poznaniu i zamordowanego.

Oz 35/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Poznaniu z 6 grudnia 2001 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o odszukanie dokumentów dotyczących losu internowanych przez hitlerowców w 1941 r. w Szczecinie 127 marynarzy sowieckich ze statków „Husan”, „Elton”, „Dniestr” i „Wolges”.

Oz 37/01 wniosek Głównej Komisji z 13 grudnia 2001 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu wniosek o wszczęcie postępowania na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych w sprawie współudziału Leona Ebhardta w zamordowaniu w obozie przejściowym w Rudzie Pabianickiej k. Łodzi w dn. 09.09.1939 Stanisława Śniecia.

Oz 2/02 wniosek Głównej Komisji z 4 stycznia 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie uzyskania informacji o wyniku przeprowadzonego na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych postępowania, dot. zamordowania kilkunastu Polaków przez żołnierzy Wehrmachtu w dniach 12–14 września 1939 r. w miejscowości Gzinka, pow. Łowicz.

Oz 3/02 wniosek Głównej Komisji z 4 stycznia 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie udzielenia informacji o sposobie wykorzystania materiału dowodowego, zebranego przez Komisję w Łodzi, w śledztwie dot. aresztowania i zabójstwa w l. 1942–43 kilkunastu obywateli polskich przez funkcjonariuszy hitlerowskiej policji i policji białoruskiej z Baranowicz, woj. Nowogródzkie.

Oz 5/02 wniosek Głównej Komisji z 11 stycznia 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o informacje o sposobie zakończenia postępowania prowadzonego na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych, dot. zamordowania przez żołnierzy niemieckich 76 Polaków w dniu 6 września 1939 w Kajetanowiczach, pow. Radomsko.

Oz 7/02 i Oz 12/02 wnioski Oddziałowej Komisji w Gdańsku z 17 stycznia 2002 r. i 1 lutego 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu o odszukanie i nadesłanie kserokopii dokumentów dot. działalności prof. R. M. Spannera dyrektora Instytutu Anatomii AM w Gdańsku (produkującego mydło z tłuszczu ludzkiego).

Oz 8/02 wniosek Głównej Komisji z 18 stycznia 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o nadesłanie odpisu postanowienia Prokuratury w Stuttgarcie o umorzeniu postępowania p-ko Hansowi Leberecht von Bredow, komendantowi policji porządkowej i żandarmerii w Białymstoku.

Oz 9/02 wniosek Głównej Komisji z 18 stycznia 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie uzyskania informacji o sposobie zakończenia postępowania prowadzonego w Prokuraturze w Hannoverze, dot. zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy policji hitlerowskiej na terenie Suwalszczyzny.

Oz 10/02 wniosek Głównej Komisji z 23 stycznia 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o nadesłanie informacji o sposobie zakończenia śledztwa prowadzonego przez Prokuraturę w München I na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych, w sprawie zbrodni popełnionych przez żołnierzy 19 dywizji Wehrmachtu na mieszkańcach wsi Zubki Małe pow. Rawa Mazowiecka.

Oz 13/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Krakowie z 31 stycznia 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie ustalenia miejsca pobytu Adalberta Mayera, dowódcy plutonu operacyjnego 11 kompanii, III Batalionu SS dla potrzeb śledztwa w sprawie zamordowania przez żandarmerię niemiecką 9 obywateli polskich narodowości żydowskiej w lesie pomiędzy wioskami Byczów i Zagorzyce, pow. Pińczów

Oz 14/02 wniosek Głównej Komisji z 5 lutego 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie uzyskania postanowienia o umorzeniu postępowania prowadzonego przez Prokuraturę w Osnabrück na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych, w sprawie zbrodni dokonanej przez żołnierzy niemieckich we wrześniu 1939 we wsi Rowy, pow. Sieradz

Oz 15/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Krakowie z 5 lutego 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o nadesłanie dokumentacji dot. lokalizacji obozów i podobozów pracy, oraz nazwisk, imion i adresów zamieszkania ówczesnych komendantów tych obozów do śledztwa w sprawie zabójstw, znęcania się i innych przestępstw popełnionych na szkodę więźniów obozów pracy przymusowej na terenie woj. małopolskiego i świętokrzyskiego.

Oz 17/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Poznaniu z 6 marca 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie uzyskania dokumentacji dot. obozu pracy przymusowej w Sosnowicach, pow. Kamień Pomorski, do śledztwa dot. zabójstw więźniów tegoż obozu w latach 1942–1945.

Oz 19/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Poznaniu z 5 kwietnia 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o ustalenie aktualnych danych osobowych i przesłuchanie w charakterze świadków 11 osób do śledztwa w sprawie zbrodni ludobójstwa, popełnionych w latach 1939–1945 przez hitlerowców na pacjentach Szpitali: Psychiatrycznego w Dziekance i dla Nerwowo Chorych w Poznaniu.

Oz 20/02 wniosek Głównej Komisji z 8 marca 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o nadesłanie postanowienia o umorzeniu postępowania prowadzonego przez Prokuraturę w Osnabrück na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych w sprawie zamordowania przez żołnierzy Wehrmachtu w dniach 4–5 września 1939 kilkudziesięciu osób narodowości polskiej we wsiach: Blizin, Laski, Krężna, Wola Krysztoporska, pow. Piotrków Trybunalski.

Oz 21/02 wniosek Głównej Komisji z 14 marca 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu w sprawie nadesłania postanowienia o zakończeniu prowadzonego przez Prokuraturę w Stuttgarcie postępowania na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych, dot. zbrodni popełnionych z początkiem września 1939 r., na terenie pow. piotrkowskiego, przez żołnierzy niemieckich z 1 Dywizji Pancерnej dowodzonej przez gen. por. Rudolfa Schmidta.

Oz 27/02 wniosek Głównej Komisji z 8 maja 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o udzielenie informacji o poczynionych ustaleniach dot. zbrodni popełnionych na osobach Jana Czesława Maliszewskiego i Edwarda vel Ewarysta Leszczyńskiego przez funkcjonariuszy żandarmerii hitlerowskiej w Radomsku w latach 1940–1944 (śledztwo Oddziałowej Komisji w Łodzi).

Oz 29/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Poznaniu z 5 czerwca 2002 r., (powtórny 5 sierpnia 2002 r.) do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o nadesłanie kserokopii dokumentów dot. obozu pracy przymusowej w miejscowości Nowiny Wielkie k. Gorzowa Wlkp. do śledztwa w sprawie zabójstw więźniów tegoż obozu w latach 1944–1945.

Oz 30/02 wniosek Głównej Komisji z 5 czerwca 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o nadesłanie postanowienia o umorzeniu postępowania prowadzonego przez Prokuraturę w Kaiserslautern na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych, w sprawie zamordowania kilkunastu osób przez żołnierzy niemieckich w okresie 1–3 września 1939 w miejscowości Podzamcze, pow. Wieruszów.

Oz 37/02 wniosek Głównej Komisji z 10 lipca 2002 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o nadesłanie postanowienia Prokuratury w Dortmund o umorzeniu postępowania, na podstawie zgromadzonych przez Komisję w Łodzi materiałów dowodowych, w sprawie zbrodni popełnionych na Żydach w Zelowie, pow. Łask.

Sn 1/00/Zn/Bi (S 1/00/Zn) wniosek Oddziałowej Komisji w Białymstoku z 15 października 2001 r. do Niemieckiej Prokuratury w Hamburgu prośba o przesłuchanie jako świadka byłego funkcjonariusza hitlerowskiego aparatu terroru Hermana Schapera do śledztwa w sprawie zbrodni popełnionej w Jedwabnem 10 lipca 1941 r.

Sn 403/01/Zk/Łd (S 31/01/Zk) wniosek Oddziałowej Komisji w Łodzi z 22 marca 2002 r. do Prokuratury w Bremen prośba o przesłuchanie w charakterze świadka pokrzywdzonej Elsy Petzold do śledztwa w sprawie zabójstwa w styczniu 1945 r. w Lubowidzy, pow. Brzeziny kilkunastu osób narodowości niemieckiej, przesiedlonych w okresie wojny z Wołynia do Lubowidzy.

Sn 80/01/Zk/Wr (S10/00/Zk) wniosek Oddziałowej Komisji we Wrocławiu z 22 marca 2002 r. do Senatsverwaltung für Justiz w Berlinie prośba o ustalenie, czy żyją i gdzie mieszkają świadkowie w sprawie zabójstwa w dniu 1 kwietnia 1946 r. w Zdrojowcu (obecnie Jedlina Zdrój), prezesa Zarządu Powiatowego PSL w Wałbrzychu i burmistrza Zdrojowca Jana Biłka.

Sn 30/02/Zi/Łd (S 68/01/Zi) wniosek Oddziałowej Komisji w Łodzi z 21 maja 2002 r. do Prokuratury w Dortmundzie i Düsseldorfie prośba o przesłuchanie w charakterze świadków wskazanych imiennie osób do śledztwa w sprawie zabójstwa na początku 1945 r. około 30–50 osób narodowości niemieckiej we wsi Michałopol, pow. Radomsko.

Ko 27/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Warszawie z 31 grudnia 2001 r. do Centrali Ścigania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu prośba o udzielenie informacji, czy w zasobach Centrali są dokumenty dotyczące SS-manów z obozu w Trawnikach Bronisława Hajdy i Jacoba Rajmera.

Kanada (1 wniosek)

Oz 31/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Łodzi z 7 czerwca 2002 r. do Ministerstwa Sprawiedliwości Kanady prośba o przesłuchanie Edwarda Tubina i Leona Tubina w charakterze świadków do śledztwa dot. zamordowania w dniu 29 stycznia 1944 we wsi Koniuchy, powiat Lida, województwa nowogródzkie kilkudziesięciu mieszkańców przez partyzantów radzieckich.

Izrael (1 wniosek)

Sn 1/00/Zn/Bi (S 1/00/Zn) wniosek Oddziałowej Komisji w Białymstoku z 23 stycznia 2002 r. do Ministerstwa Sprawiedliwości w Jerozolimie w sprawie przesłuchania w charakterze świadków 13 członków rodzin Żydów zamordowanych w lipcu 1941 r. w Jedwabnem

Federacja Rosyjska (5 wniosków)

Oz 19/01 wniosek Głównej Komisji z 21 września 2001 r. do Prokuratora Generalnego Federacji Rosyjskiej w sprawie uzyskania bieżących informacji nt. stanu śledztwa dot. zbrodni katyńskiej, zbadania archiwów znajdujących się na terenie b. ZSRR w celu odszukania dalszych dokumentów, dot. tej zbrodni, w szczególności akt osobowych sporządzonych przez NKWD w obozach w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie.

Oz 26/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Rzeszowie z 24 października 2001 r. do Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej prośba o nadesłanie kserokopii z akt spraw dotyczących zabójstw sądowych, dokonanych w okresie od 17 października 1944 do 27 października 1944

w Rzeszowie poprzez wydanie przez Najwyższy Sąd Wojskowy i Trybunał Wojskowy I Frontu Ukraińskiego wyroków śmierci wobec żołnierzy AK.

Oz 29/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Warszawie z 21 listopada 2001 r. do Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej prośba o nadesłanie dokumentów, takich jak: akty oskarżenia, wyroki, uzasadnienia orzeczeń, zeznania świadków, listy członków SS Galizien, do śledztwa w sprawie zbrodni dokonanej 28 lutego 1944 w Hucie Pieniackiej, woj. tarnopolskie przez funkcjonariuszy SS Galizien i nacjonalistów ukraińskich.

Oz 28/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Lublinie z 28 maja 2002 r., (powtórnie wysłany 6 sierpnia 2002 r.) do Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej prośba o nadesłanie uwierzytelnionych kopii dokumentów dotyczących likwidacji „Małego Getta” w Lublinie w 1942 r.

Oz 36a/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Krakowie z 24 czerwca 2002 r. do Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej prośba o odszukanie w archiwach dokumentów dot. założenia i funkcjonowania obozu dla jeńców niemieckich w Pustkowie do śledztwa w sprawie zabójstw popełnionych w latach 1944–1945 w tymże obozie przez funkcjonariuszy NKWD.

Republika Białoruś (6 wniosków)

Oz 28/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Warszawie z 21 listopada 2001 r. do Prokuratury Republiki Białorusi prośba o nadesłanie kserokopii list członków SS Galizien oraz materiałów procesów sądowych prowadzonych po II Wojnie Światowej przez władze radzieckie przeciwko nacjonalistom ukraińskim do śledztwa w sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanej 28.02.1944 r. w Hucie Pieniackiej, woj. tarnopolskie przez funkcjonariuszy SS Galizien i nacjonalistów ukraińskich

Oz 4/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Gdańsku z 24 stycznia 2002 r. do Prokuratury Republiki Białorusi prośba o ustalenie obecnego miejsca zamieszkania Aleksandra Pietraszkiewicza, b. funkcjonariusza WUBP w Bydgoszczy, do śledztwa w sprawie stosowania niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariuszy WUBP w Bydgoszczy.

Oz 31/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Łodzi z 7 czerwca 2002 r. do Prokuratury Republiki Białorusi w sprawie przesłuchania w charakterze świadków na okoliczność zabójstwa przez partyzantów radzieckich 29 stycznia 1944 r. kilkudziesięciu mieszkańców wsi Koniuchy, woj. nowogródzkie i odszukania w archiwach dokumentów dot. tej sprawy.

Sn 49/01/Zk/Bi (S 33/00/Zk) wniosek Oddziałowej Komisji w Białymstoku z 3 kwietnia 2002 r. do Prokuratury Republiki Białorusi prośba o przesłuchanie w charakterze świadka Nikołaja Patalota do śledztwa w sprawie zabójstw 22 osób narodowości polskiej, dokonanych 22–23 września 1939 r. w Lerypolu i Budowli, pow. Grodno.

Sn 428/01/Zk/Bi (S 19/01/Zk) wniosek Oddziałowej Komisji w Białymstoku z 25 kwietnia 2002 r. do Prokuratury Republiki Białorusi prośba o ustalenie miejsca zamieszkania kilku osób i przesłuchanie ich w charakterze świadków, do śledztwa w sprawie zabójstw Władysława Ignatowskiego i czterech innych mężczyzn we wrześniu 1939 r. w Zelwie, pow. Wołkowysk.

Republika Ukrainy (1 wniosek)

Oz 28/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Lublinie z 5 czerwca 2002 r. do Prokuratury Generalnej Republiki Ukrainy prośba o nadesłanie uwierzytelnionych kopii protokołów przesłuchań świadków, dokumentów procesowych przeciwko osobom uczestniczącym w likwidacji „Małego Getta” oraz członkom tzw. oddziału „Vernichtungskommando” do śledztwa w sprawie likwidacji tzw. „Małego Getta” w Lublinie w 1942 r.

Republika Litewska (3 wnioski)

Oz 17/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Gdańsku z 7 sierpnia 2001 r. do Prokuratury Okręgowej w Wilnie prośba o umożliwienie dokonania kwerend i odpisów z wybranych dokumentów oraz o umożliwienie dokonania oględzin akt spraw karnych przeciwko A. Lileikisowi i K. Gimžauskasowi w sprawie zbrodni popełnionych na obywatelach polskich w latach 1941–1944 w Ponarach k. Wilna, przez funkcjonariuszy policji hitlerowskiej i litewskiej

Oz 22/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Gdańsku z 22 marca 2002 r. do Prokuratury Okręgowej w Wilnie w sprawie umożliwienia zapoznania się przez pracowników OK w Gdańsku z zasobami archiwalnymi Archiwów Republiki Litewskiej i wykonania kwerend do wymienionych we wniosku kilku śledztw.

Oz 34/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Łodzi z 24 czerwca 2002 r. (powtórnie wysłany 6 sierpnia 2002 r.) do Prokuratury Generalnej Republiki Litewskiej w sprawie przesłuchania w charakterze świadków trzech osób i odszukania w archiwach dokumentów do śledztwa dot. zabójstwa przez partyzantów radzieckich 29 stycznia 1944 r., kilkudziesięciu mieszkańców wsi Koniuchy, pow. Lida, woj. Nowogródzkie.

2. Wnioski skierowane, w trybie art. 586 § 1 kpk do polskich przedstawicieli dyplomatycznych i urzędów konsularnych

Oz 25/01 wniosek Oddziałowej Komisji w Katowicach do Biura Ataszatów Wojskowych MON z dnia 3 października 2001 r. prośba o udzielenie pomocy w celu ustalenia, czy przebywa na terenie Izraela podejrzany Salomon Morel, były komendant Obozu Pracy Świętochłowice – Zgoda i jakie posiada obywatelstwo.

Oz 1/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Rzeszowie do Wydziału Konsularnego Ambasady RP w Danii z dnia 4 stycznia 2002 r. prośba o przesłuchanie w charakterze świadka K. Lubowieckiego na okoliczność zamordowania przez funkcjonariuszy gestapo w 1943 r. w Dobromilu Heleny Kempler-Lubowieckiej.

Oz 23/02 wniosek Oddziałowej Komisji w Rzeszowie do Konsulatu Generalnego RP w Paryżu z dnia 22 marca 2002 r. prośba o ustalenie miejsca zamieszkania Władysława Żeleńskiego i ewentualne przesłuchanie go jako świadka na okoliczność zbrodni popełnionych w lipcu 1941 r. na profesorach wyższych uczelni we Lwowie oraz na ludności żydowskiej w dawnym pow. lwowskim

Sn 143/01/Zk/Łd (S 13.01/Zk) wniosek Oddziałowej Komisji w Łodzi do Konsulatu Generalnego RP w Montrealu z dnia 22 maja 2002 r. prośba o informację, dotyczącą obywatelstwa

dwóch Polaków zamieszkałych w Kanadzie, którzy mają być przesłuchani w charakterze świadków, do śledztwa w sprawie zabójstwa kilkudziesięciu mieszkańców wsi Koniuchy, pow. Lida, woj. nowogródzkie, 29 stycznia 1944 r.

III. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Zgodnie z ustawą z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Instytut ewidencjonuje, gromadzi i udostępnia dokumenty organów bezpieczeństwa państwa wytworzone oraz zgromadzone od dnia 22 lipca 1944 r. do dnia 31 grudnia 1989 r., a także dokumenty organów bezpieczeństwa III Rzeszy Niemieckiej i ZSRR dotyczące zbrodni nazistowskich, komunistycznych i innych, stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne oraz dotyczące innych represji z motywów politycznych popełnionych na osobach narodowości polskiej i obywatelach polskich w okresie od dnia 1 września 1939 r. do dnia 31 grudnia 1989 r.

Zadania te Instytut realizuje poprzez pion archiwalny, który tworzą: Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (BUiAD), Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (OBUiAD) oraz Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w delegaturach (WUiAD).

W pierwszym roku funkcjonowania Instytutu działalność pionu archiwalnego koncentrowała się na kilku płaszczyznach:

- zatrudnieniu archiwistów, w stosunku do których UOP przeprowadzał postępowania o ustalenie rękopisami zachowania tajemnicy (certyfikaty bezpieczeństwa),
  - tworzeniu struktury terytorialnej BUiAD,
  - tworzeniu niezbędnej i odpowiedniej bazy magazynowej dla przechowywania akt zawierających informacje niejawne
- oraz
- rozpoczęciu procesu przejmowania materiałów archiwalnych i udostępniania dokumentów.

Dzięki efektywności działań przeprowadzonych w pierwszym roku działalności BUiAD, stało się możliwym, że w okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. priorytetem pionu archiwalnego było przejmowanie dokumentów i ich udostępnianie osobom pokrzywdzonym, a także innym osobom oraz podmiotom uprawnionym zgodnie z ustawą o IPN.

Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (centrala) prowadzi swoją działalność poprzez cztery wydziały:

- Ewidencji i Informacji,
- Gromadzenia i Opracowywania,
- Udostępniania,
- Konserwacji, Reprografii i Obsługi Magazynów.

W dziesięciu Oddziałach IPN funkcjonują Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, przy czym każde z nich posiada trzy referaty, odpowiednio: Referat Ewidencji i Informacji, Referat Gromadzenia, Opracowywania i Obsługi Magazynów oraz Referat Udostępniania.

Ponadto aktualnie działają delegatury IPN (Bydgoszcz i Olsztyn) oraz delegatury w trakcie tworzenia (Koszalin, Kielce, Radom), w których znajdują się Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów.

Na dzień 30 czerwca 2002 r. w pionie archiwalnym zatrudnionych było łącznie 439 archiwistów (436 etatów), w tym w BUiAD 150 archiwistów (149 etatów).

W BUiAD oraz w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji dokumentów IPN, pracuje 14 archiwistów ze stopniem naukowym doktora oraz jeden doktor habilitowany.

Angażowanie archiwistów do BUiAD oraz biur oddziałowych następowało poprzez kilkustopniowy wnikliwy system kwalifikacyjny. Należy podkreślić, że kryteria kwalifikacji były uzależnione od przyszłego charakteru pracy – np. gromadzenie, udostępnianie, opracowywa-

nie archiwaliów, informacja, obsługa magazynów. Z tych też względów w pierwszej kolejności zatrudniano wykwalifikowanych archiwistów, spośród których ponad 75% posiada wyższe wykształcenie. Należy dodać, że wielu archiwistów zatrudnionych w pionie archiwalnym zdobyło wcześniej doświadczenie w archiwach państwowych i resortowych. Szereg pracowników podnosi swoje kwalifikacje studiując zaocznie. Dodatkowo są prowadzone specjalistyczne szkolenia wewnętrzne. Każdy z nowoprzyjętych archiwistów poddany był procedurze sprawdzającej przez Urząd Ochrony Państwa. Procedura związana z wydawaniem przez UOP poświadczeń bezpieczeństwa była długotrwała. Dopiero po jej zakończeniu archiwista był dopuszczany do pracy w zbiorach niejawnych.

1. Gromadzenie i opracowywanie

Zadania w zakresie gromadzenia i opracowywania zasobu archiwalnego w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wykonuje Wydział Gromadzenia i Opracowywania, a w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów – Referaty Gromadzenia, Opracowywania i Obsługi Magazynów.

W okresie sprawozdawczym działalność pionu archiwalnego Instytut Pamięci Narodowej koncentrowała się przede wszystkim na przejmowaniu materiałów archiwalnych zgodnie z przepisami ustawy o IPN. Na ogół, mimo ustawowego obowiązku, dotychczasowi dysponenti akt organów bezpieczeństwa Państwa Polskiego nie byli przygotowani do ich przekazania, to znaczy nie wyodrębniono z ich zasobu akt dla IPN, nie sporządzono spisów zdawczo-odbiorczych. Prace archiwalne w magazynach tych instytucji mogły przedłużyć okres gromadzenia zasobu Instytutu. Ta sytuacja skutkowałaby ograniczeniem realizacji ustawowych zadań Instytutu. Dlatego Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów nie chcąc dopuścić do takiej sytuacji włączyło się w prace porządkowe: archiwiści IPN wspólnie z archiwistami tych instytucji typowali i przygotowywali, zgodnie z obowiązującymi przepisami archiwalnymi, dokumenty do przekazania do IPN. W konsekwencji takich działań już w drugiej połowie 2001 r. rozpoczął się proces systematycznego przejmowania archiwaliów przez Instytut. W okresie sprawozdawczym przejmowano dokumenty z archiwów UOP, WSI, jednostek podległych MSWiA (w tym Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych), a także z archiwów sądowych i prokuratur. W sierpniu 2001 r. rozpoczęto systematyczne przejmowanie akt z Głównego Archiwum Policji i Centralnego Zarządu Służby Więziennej. W kolejnych miesiącach wzrosła ilość akt przejmowanych z innych jednostek organizacyjnych: we wrześniu 2001 r. ze Straży Granicznej i Komendy Stołecznej Policji, w listopadzie 2001 r. z Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie, a w grudniu 2001 r. przejęto akta Wyższej Szkoły Oficerskiej SB z Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, a ponadto archiwalia Komendy Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu.

W okresie sprawozdawczym skoncentrowano się na procesie gromadzenia materiałów archiwalnych i skierowano do tych prac znaczną liczbę archiwistów. Sytuacja ta spowodowała ograniczenie prac związanych z porządkowaniem zasobu: zakończono inwentaryzację tych zespołów, nad którymi rozpoczęto prace porządkowe jeszcze w pierwszej połowie 2001 r. oraz podjęto, choć w ograniczonym zakresie, inwentaryzację nowych zespołów aktowych tematycznie związanych z najnowszym okresem historii Polski, np. z wprowadzeniem stanu wojennego. Na takie ukierunkowanie prac porządkowych wpływ miały przede wszystkim wpływające wnioski badaczy, m.in. inspirowane 20. rocznicą tego wydarzenia. Do opracowanych materiałów sporządzano inwentarze kartkowe, a także pomoce ewidencyjne w postaci komputerowych baz danych (zob. rozdział 1.3).

Sytuacja w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w zakresie gromadzenia wyglądała podobnie jak w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów.

Jedyną istotną różnicą był moment rozpoczęcia gromadzenia archiwaliów uzależniony od zakończenia remontów poszczególnych obiektów magazynowych Instytutu. Z tego też powodu regularne przejmowanie akt przez dziewięć Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (Oddział IPN w Warszawie nie posiada magazynów archiwalnych) rozpoczęło się w pełni dopiero w końcu III kwartału 2001 r. wraz z oddaniem do użytku pierwszych pomieszczeń magazynowych spełniających wymogi przechowywania dokumentacji niejawniej (w Warszawie już w lipcu 2001 r. znaczna część pomieszczeń magazynowych była gotowa do przejęcia akt).

Pierwszymi materiałami przyjętymi do zasobu Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów były akta byłych Okręgowych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. W następnej kolejności OBUiAD przejmowały akta z sądów i prokuratur, z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz z delegatur UOP i komend Policji.

Moment rozpoczęcia procesu gromadzenia archiwaliów w oddziałach IPN przedstawiał się następująco:

Oddziały i delegatury IPN	Termin rozpoczęcia przejmowania akt (miesiąc i rok)
Oddział w Białymstoku	wrzesień 2001
Oddział w Gdańsku	Październik 2001
Oddział w Katowicach	wrzesień 2001
Oddział w Krakowie	lipiec 2001
Oddział w Lublinie	wrzesień 2001
Oddział w Łodzi	sierpień 2001
Oddział w Poznaniu	lipiec 2001
Oddział w Rzeszowie	sierpień 2001
Oddział we Wrocławiu	wrzesień 2001
Delegatura w Bydgoszczy	luty 2002
Delegatura w Radomiu	grudzień 2001

Tab. nr 10. Terminy rozpoczęcia gromadzenia akt

Zgodnie z art. 39 ust. 2 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, w archiwum Instytutu został utworzony wyodrębniony tajny zbiór dokumentów, podlegający szczególnej ochronie. W zbiorze tym są umieszczane te dokumenty, które zgodnie z art. 25 ww. ustawy winny znaleźć się w Instytucie z uwagi na bezpieczeństwo państwa. Dostęp do zbioru mają osoby upoważnione przez szefa Urzędu Ochrony Państwa i ministra obrony narodowej. Prezes Instytutu Pamięci Narodowej zatwierdza zastrzeżenie dostępu do określonych dokumentów tego zbioru. Szczegółowa informacja o zbiorze zastrzeżonym została złożona na ręce Marszałka Sejmu RP w dniu 25 lipca 2002 r.

W Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, a także w Wydziałach Udostępniania i Archiwizacji dokumentów prace porządkowe w zasobie archiwalnym koncentrowały się przede wszystkim

na opracowywaniu zespołów Okręgowych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i innych mniejszych zespołów aktowych (np. akt sądowych).

W związku z niewywiązywaniem się przez dotychczasowych dysponentów akt UB i SB w zakresie przygotowania tychże akt do przekazania Instytutowi, skierowano do tych czynności dodatkową liczbę archiwistów IPN. Przede wszystkim byli to archiwiści pionu gromadzenia, a w przypadkach koniecznych także pionów udostępniania oraz ewidencji i informacji. W okresie największego spiętrzenia prac, na przełomie roku 2001 i 2002, uczestniczyła w nich ponad połowa archiwistów Instytutu. Dlatego też niektóre czynności porządkowe zostały okresowo wstrzymane. Zostaną one wznowione dopiero po przejęciu przez oddziały większości akt planowanej części zasobu archiwalnego. Na bieżąco natomiast opracowywane są jednostki archiwalne dla potrzeb użytkowników oraz tworzone są komputerowe bazy danych.

1.1. Przejmowanie akt

Do magazynów archiwalnych Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów są przekazywane akta organów bezpieczeństwa Państwa Polskiego zgromadzone w archiwach instytucji podległych ministrowi spraw wewnętrznych i administracji, szefom Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu (poprzednio – Urzędu Ochrony Państwa), ministrowi obrony narodowej, ministrowi sprawiedliwości oraz ministrowi kultury (archiwa państwowe). Na zasób aktowy BUiAD składają się zatem akta przejęte z archiwum MSWiA, z archiwów Wojskowych Służb Informacyjnych, Straży Granicznej, Centralnego Archiwum Wojskowego oraz z Archiwum Instytucji Centralnych Ministerstwa Obrony Narodowej, Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w Modlinie, Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie, z Biura Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa w Warszawie oraz delegatur w Olsztynie i Radomiu, z archiwów sądowych i prokuratur z obszaru apelacji warszawskiej, Sądu Najwyższego, jak i materiały archiwalne przekazywane przez różnych darczyńców (głównie wspomnienia i relacje dotyczące okresu represji nazistowskich i komunistycznych).

W dniu 27 września 2001 r. Prezes Instytutu podpisał porozumienie z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji dotyczące współpracy archiwalno-historycznej z Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej i Służbą Bezpieczeństwa Ukrainy. Porozumienie dotyczyło udostępniania stronie polskiej archiwalnych zbiorów służb specjalnych (dotychczas niedostępnych), ich wspólne opracowywanie oraz publikowanie w postaci druków zwartych dokumentów szczególnie interesujących stronę polską. Efektem porozumienia było przejęcie w 2002 r. z archiwów SB Ukrainy i FSB Federacji Rosyjskiej przez BUiAD ok. 2 mb. akt – oryginalnych dokumentów i kserokopii dotyczących represji obywateli polskich. Ponadto we wrześniu 2001 r. zostało podpisane pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej a Urzędem Ochrony Państwa porozumienie o wzajemnej współpracy w zakresie przejmowania archiwaliów, a w lipcu br. porozumienie z Rzecznikiem Interesu Publicznego odnośnie korzystania ze zbiorów BUiAD. W kwietniu 2002 r. podpisano również porozumienie pomiędzy Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych a Prezesem IPN-KŚZpNP o współpracy archiwalnej. W pierwszym półroczu 2002 r. Dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji ustalił z Szefem Centralnego Archiwum Wojskowego harmonogram przejmowania akt z archiwów wojskowych, np. z Archiwum Wojsk Lądowych. Pierwsze dokumenty z tych archiwów zostaną przekazane Instytutowi we wrześniu 2002 r.

Działalność oddziałów IPN pokrywa się z obszarami działalności poszczególnych sądów apelacyjnych i z tych to obszarów oddziały przejmują archiwalia. Wyjątkiem są akta Delegatur UOP w Olsztynie i Radomiu, które zostały przejęte przez BUiAD w Warszawie.

1.1.1. Ilość przyjętych materiałów na dzień 30 czerwca 2002 r.

IPN	Zasób			
	Planowany (mb.)	przyjęty wg stanu na dzień 30. 06. 2002 r.		Realizacja na Dzień 30. 06. 2002 (%)
		Ogółem (mb.)	W tym akt paszportowych (mb.)	
BUiAD	28140	21919,16	3347,90	77,89
OBUiAD w Białymstoku	2909	2620,01	1795,18	89,44
OBUiAD Gdańsk łącznie z Delegaturą w Bydgoszczy	12031	3030,31	1389,10	25,19
OBUiAD Katowice	12797	5060,79	3578,20	39,55
OBUiAD Kraków	8487	1205,93	0,00	14,21
OBUiAD Lublin	3548	1806,00	800,00	50,89
OBUiAD Łódź	3750	3423,90	2624,00	91,30
OBUiAD Poznań	7958	4146,19	2670,70	52,10
OBUiAD Rzeszów	3995	1645,50	1179,00	41,19
OBUiAD Wrocław	10513	1864,29	215,85	17,73
Razem	94128	46722,08	17599,93	49,63

* Pierwotnie docelowy stan zasobu Oddziału IPN Łódź 4840 mb. został skorygowany na 3750 mb. W związku z tym docelowy zasób IPN (95222 mb.) zmniejszył się do 94128 mb.

Tab. nr 11. Statystyka przyjętych materiałów

W dniu 30 czerwca 2001 r. zasób archiwalny Instytutu wynosił 13226,9 mb. z czego aż 11623,40 mb., to jest 88% zgromadzono w magazynach archiwalnych Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie. W okresie sprawozdawczym tj. od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r., zasób ten wzrósł o 33495,18 mb., tj. o 253%. W dniu 30 czerwca 2002 r. liczył on 46722,08 mb., z czego 21919,16 mb. (46,91%) zgromadzono w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, a 24802,92 mb. (53,09%) w dziewięciu oddziałach IPN.

Powyższe dane świadczą o intensywnej pracy pionu archiwalnego w zakresie gromadzenia zasobu. Wzrost zasobu był możliwy m.in. dzięki oddaniu do użytku większości magazynów archiwalnych w oddziałach Instytutu. Zaznaczyć jednak należy, że spośród dziewięciu oddziałów, trzy (Kraków, Katowice i Gdańsk) przez pełny okres sprawozdawczy mogły przejmować akta w ograniczonej ilości – od 14% do 25% planowanego zasobu. Podstawowym problemem był tam brak odpowiedniej powierzchni magazynowej. Natomiast Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Łodzi oraz Białymstoku zgromadziły już ok. 90% zaplanowanego zasobu. Akta gromadzą również niektóre delegatury w trakcie tworzenia (w Koszalinie, Radomiu i Kielcach) oraz Delegatura w Bydgoszczy.

Zasób aktowy samego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wzrósł z 11623,40 mb. w dniu 1 lipca 2001 r. do prawie 22000 mb. w dniu 30 czerwca 2002 r., co plasuje go na czołowej pozycji wśród archiwów krajowych gromadzących narodowy zasób archiwalny.

Dzięki wydatnemu zwiększeniu zasobu archiwalnego Instytut mógł sprawniej realizować swoje zadania ustawowe. Należy zwrócić uwagę, że Instytut Pamięci Narodowej w momencie

powstania nie przejął, tak jak to miało miejsce na terenie b. NRD (Instytut Gaucka), w całości zasobu archiwalnego służb specjalnych wraz z personelem merytorycznym. Dlatego po powołaniu przez Sejm RP Prezesa IPN, w pierwszym okresie funkcjonowania Instytutu, tj. do końca 2000 r. priorytetem stać się musiały sprawy organizacyjne, takie jak zatrudnienie kompetentnych archiwistów, poddanie ich procedurze sprawdzającej przez UOP (wydanie poświadczeń bezpieczeństwa) oraz stworzenie odpowiedniej bazy materialnej. Dopiero w następnym etapie na plan pierwszy wysunąć się mogły zadania ustawowe – przede wszystkim przejmowanie akt służb specjalnych i ich udostępnianie.

1.1.1.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W okresie sprawozdawczym Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów przejęło ponad 10296 mb. akt. W stosunku do dnia 30 czerwca 2001 r., gdy zasób ten liczył 11623,40 mb., nastąpił wzrost o 89% i według stanu na dzień 30 czerwca 2002 r. zasób wynosił przeszło 21919 mb., w tym 32,87 mb. akt w Delegaturze IPN w Radomiu, bezpośrednio nadzorowanej przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów.

Na dzień 30 czerwca 2002 r. ilość zgromadzonych archiwaliów według instytucji je przekazujących przedstawia się następująco:

- z archiwów UOP – 4632 mb. (razem z częścią kartotek) – 92% podlegających przejęciu akt (bez kartotek),
- z Policji – 3861,06 mb., w tym 3347,90 mb. akt paszportowych – 56% akt paszportowych i 26% akt innych (osobowych, administracyjnych itp.),
- z jednostek podległych Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej – 22,01 mb. – 96% podlegających przejęciu akt,
- z sądów i prokuratur – ok. 140 mb. – 94% podlegających przejęciu akt,
- z archiwów Wojskowych Służb Informacyjnych – ok. 823 mb. (razem z częścią kartotek) – 98% podlegających przejęciu akt (bez kartotek),
- z Centralnego Archiwum Wojskowego – ok. 680 mb. – 15%,
- z archiwów Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – ok. 137 mb. – 98% podlegających przejęciu akt,
- z archiwum MSWiA – ok. 8000 mb., w tym 3500 mb. kartotek (całość przejęta przed dniem 1 lipca 2001 r.) – 99% podlegających przejęciu akt,
- z innych urzędów i instytucji – ok. 3604 mb. (z czego ok. 95% stanowią akta Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu przejęte w całości przed dniem 1 lipca 2001 r.).

W okresie sprawozdawczym przejęto akta z większości sądów i prokuratur apelacji warszawskiej, archiwalia z jednostek Służby Więziennej oraz Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Stopień realizacji gromadzenia dokumentacji z archiwów tych instytucji oscylował w przedziale 94–99%. Dobiega końca przejmowanie akt z archiwum Policji (prace te są jeszcze kontynuowane w archiwum Komendy Głównej Policji i archiwum Komendy Stołecznej), a także z archiwów Urzędu Ochrony Państwa. Przejmowanie tych akt powinno zakończyć się w IV kwartale 2002 r. Do przejęcia pozostały przede wszystkim akta paszportowe w ilości ok. 4200 mb., materiały archiwalne z archiwów wojskowych merytorycznie nadzorowanych przez Centralne Archiwum Wojskowe – ok. 3800 mb. oraz 100% akt oryginalnych i kopii z archiwów państwowych, tj. około 1840 mb.

1.1.1.2. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Oddziały IPN do 30 czerwca 2002 r. zgromadziły przeszło 24800 mb. akt:

- z archiwów UOP – ponad 6800 mb. akt (łącznie z częścią kartotek),
- z Policji – ok. 16000 mb. akt, w tym ok. 14000 mb. akt paszportowych,
- z instytucji wymiaru sprawiedliwości (sądów i prokuratur) – ponad 1020 mb.,
- z archiwów podległych Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej – ok. 308 mb.,
- z innych archiwów (w tym akta OKBZpNP) i od osób prywatnych – 670 mb.

Większość oddziałów przejęła niemal całość (ponad 90%) akt z archiwów delegatur UOP i jednostek Służby Więziennej. Dobiega końca przejmowanie akt z archiwów sądów i prokuratur.

W okresie sprawozdawczym trwały intensywne prace związane z przejęciem zasobu z archiwów Policji. Dotychczas przejęto większość akt osobowych, natomiast do przejęcia pozostają przede wszystkim akta paszportowe.

W okresie sprawozdawczym oddziały IPN nie przejmowały akt z archiwów znajdujących się pod merytorycznym nadzorem Szefa Centralnego Archiwum Wojskowego oraz z archiwów podległych Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych.

1.1.2. Wykaz materiałów podlegających przekazaniu do zasobu Instytutu

1.1.2.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Docelowo do magazynów w Warszawie ma być przekazanych łącznie 28140 mb. akt. Do dnia 30 czerwca 2002 r. przejęto 21919,16 mb., to jest prawie 78% docelowego zasobu.

W okresie sprawozdawczym Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów nie otrzymało żadnych materiałów z archiwów państwowych pomimo porozumienia o współpracy zawartego w dniu 16 kwietnia 2002 r. pomiędzy Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych a Prezesem IPN-KŚZpNP. Dodatkowych uzgodnień wymagają jeszcze sprawy dotyczące sposobu przekazywania archiwaliów do IPN. Natomiast w drugim półroczu 2002 r., zgodnie z wcześniej ustalonym harmonogramem działań, rozpocznie się przekazywanie akt z terenowych archiwów wojskowych, merytorycznie nadzorowanych przez Centralne Archiwum Wojskowe. Z archiwów Policji pozostają do przejęcia głównie akta paszportowe z terenu Warszawy.

1.1.2.2. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów mają już 24802,92 mb. akt, a do przejęcia pozostaje jeszcze 42189 mb., z czego 38575 mb. akt paszportowych. Największe ilości akt mają do przejęcia oddziałowe biura w Gdańsku, Wrocławiu, Katowicach i Krakowie. W większości są to oddziały, które do chwili obecnej nie posiadają odpowiedniej powierzchni magazynowej. Problem ten winien być rozwiązany w drugiej połowie 2002 r. Do przejęcia pozostają dokumenty przechowywane w archiwach państwowych podległych Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych. Niektóre biura oddziałowe przejmą też akta wojskowych organów bezpieczeństwa państwa (Gdańsk z Delegaturą w Bydgoszczy, Kraków i Wrocław) oraz niewielką część akt z pojedynczych sądów i prokuratur.

1.1.3. Prace związane z gromadzeniem

Należy stwierdzić, że większość urzędów i instytucji ustawowo zobowiązanych do przekazania akt nie dotrzymała terminu określonego w art. 25 ust. 1 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej. Przeważająca część prac archiwalnych związanych z przygotowaniem przez poszczególne instytucje akt dla Instytutu Pamięci Narodowej była wykonywana przy dużym wysiłku archiwistów IPN. Sytuacja taka powodowała wiele trudności w funkcjonowaniu pionu gromadzenia, wynikających z konieczności oddelegowania archiwistów na dłuższy okres poza siedzibę jednostki, np.: z BUiAD do Radomia, Płocka i Ciechanowa; OBUiAD w Gdańsku do Słupska i Elbląga, czy też z OBUiAD w Poznaniu do Szczecina, Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry.

W celu przyspieszenia napływu akt do zasobu, pion archiwalny IPN dostarczał dotychczasowym dysponentom akt organów bezpieczeństwa państwa materiały kancelaryjne (głównie papier kserograficzny), udostępniał kserokopiarki, przekazywał pudła na akta. Instytut partycypował również w kosztach transportu akt z archiwów policyjnych, w wielu przypadkach pokrywając Policji koszty paliwa, a nadto użyczał nieodpłatnie własnych środków transportowych.

Na terenie Warszawy pracownicy Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów dokonywali przeglądu i kwalifikowali akta do przekazania w następujących archiwach: MSWiA, Sądu Najwyższego i Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy, Policji (Komenda Stołeczna, Komenda Wojewódzka z siedzibą w Radomiu i jednostkami podległymi w Płocku, Ciechanowie, Ostrołęce, Makowie Mazowieckim, Ostrowi Mazowieckiej, Nowym Dworze Mazowieckim, Siedlcach, Grodzisku Mazowieckim i Pruszkowie) oraz dodatkowo w archiwach Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Podobne prace wykonywano we wszystkich oddziałowych biurach, np. pracownicy Oddziałowego Biura w Rzeszowie pracowali w agendach archiwum KWP w Rzeszowie, pracownicy biura w Lublinie w agendach archiwum KWP w Lublinie (Biała Podlaska, Chełm, Zamość, Janów Lubelski i Łuków). Uciążliwe warunki pracy w terenie (słabe oświetlenie pomieszczeń magazynowych, zagrzybianie akt w niektórych archiwach sądów rejonowych) dodatkowo komplikowały prace związane z gromadzeniem zasobu i zmuszały do częstszych wymian zespołów osobowych.

Równocześnie w trakcie całego okresu sprawozdawczego archiwisci Instytutu przygotowywali akta dla IPN wspólnie z funkcjonariuszami UOP. Czynności te wykonywano w magazynach archiwalnych UOP. Archiwisci Instytutu brali również udział w transporcie akt.

Szczegółowe zasady i tryb przejmowania dokumentów archiwalnych przez IPN określiły uchwały Kolegium Instytutu (nr 9/00 z dnia 24 sierpnia 2000 r. oraz nr 1/01 z dnia 16 maja 2001 r.). Ostateczne przejęcie akt z archiwów UOP odbywa się w magazynach IPN. Następuje to po otwarciu pudeł zabezpieczonych na czas transportu pieczęciami UOP i plombami IPN. Po wyjęciu akt z pudeł i sprawdzeniu ich zawartości, nadaje się sygnaturę archiwalną IPN. Czynność ta, wykonywana komisyjnie w obecności funkcjonariuszy UOP, praktycznie kończy proces przejęcia przez Instytut każdej partii dokumentów UB i SB.

Według stanu na dzień 30 czerwca 2002 r. w IPN otwarto ogółem 49134 pudła z aktami przekazanymi przez UOP i Policję.

Najczęstsze problemy związane z otwieraniem pudeł z aktami niejawnymi to przede wszystkim zbyt mała liczba skierowanych do tych prac funkcjonariuszy UOP. W Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów problem ten na większą skalę zaczął pojawiać się zwłaszcza w pierwszym półroczu 2002 r., gdy ze strony UOP owe czynności wykonywał tylko jeden lub dwóch funkcjonariuszy. Jeszcze gorsza sytuacja wystąpiła w Oddziale IPN w Katowicach, gdzie funkcjonariusze UOP jedynie raz w tygodniu mogli dokonywać komi-

syjnego otwarcia kartonów. Ilość otwieranych pudeł jest również uwarunkowana charakterem dokumentacji. Uproszczenie procedury otwierania pudeł z aktami administracyjnymi przyczyniło się do wzrostu ilości pudeł otwartych. W przypadku jednak akt operacyjnych nadal dokonuje się pracochłonnego i koniecznego *scontrum*. Czasochłonność tych czynności jest również uzależniona od kompletności dokumentów w danej jednostce archiwalnej.

1.2. Opracowywanie przejętego zasobu

Akta dla IPN są przekazywane na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych. Pod względem archiwalnym tylko część zasobu jest uporządkowana i posiada inwentarze kartkowe. Dlatego zasób IPN wymaga systematycznego porządkowania i opracowywania. Prace te prowadzono dotychczas w ograniczonym zakresie z uwagi na skierowanie większości archiwistów do czynności związanych z gromadzeniem zasobu archiwalnego, zwłaszcza w terenie.

1.2.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W okresie sprawozdawczym kontynuowano prace porządkowe nad zespołem aktowym Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Ewidencjonowano tę część zespołu z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, która nie miała żadnych pomocy ewidencyjnych. Aktom nadano układ strukturalno-rzeczowy. Uporządkowano i zewidencjonowano 1651 jednostek archiwalnych, to jest ok. 20 metrów bieżących.

W trakcie wspomnianych prac wyodrębniono i opracowano 16 zespołów aktowych dotyczących instytucji z okresu II wojny światowej o łącznej ilości 46 jednostek archiwalnych – 0,80 mb.

W roku sprawozdawczym opracowano akta dotyczące wprowadzenia stanu wojennego i sporządzono inwentarze kartkowe.

Wykonano ponadto następujące pomoce ewidencyjno-informacyjne:

a) komputerowe bazy danych:

- ewidencja akt paszportowych przejętych z Komendy Stołecznej Policji i Komendy Wojewódzkiej z siedzibą w Radomiu oraz jej delegatury w Płocku – 246 680 rekordów,
- ewidencja akt paszportowych z Pruszkowa – 38 216 rekordów,
- ewidencja akt paszportowych z Ostrowi Mazowieckiej – 13 371 rekordów,
- ewidencja akt Państwowego Urzędu Repatriacyjnego – Oddział w Białymstoku z lat 1944–1950 – 35721 rekordów,
- ewidencja akt osobowych ORMÓ – 1547 rekordów,
  - w Delegaturze IPN w Radomiu sporządzono bazę danych dla dwóch zespołów akt przekazanych przez Sąd Okręgowy oraz dwóch zespołów przekazanych przez Prokuraturę Rejonową w Radomiu; ponadto wykonano osobową ewidencję elektroniczną do litery J.

b) inwentarze kartkowe:

- w wyniku porządkowania akt Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu sporządzono inwentarze kartkowe do 17 zespołów;
- sporządzono karty inwentarzowe do 300 jednostek archiwalnych – akt pochodzących z zespołów:

- MSW – „Lato 80” (całość),
  - Gabinet Ministra Spraw Wewnętrznych,
  - MSW – departamenty III, IV i V,
  - MSW – Biuro „W”,
  - MSW – Dowództwo WOP,
  - Komenda Główna Milicji Obywatelskiej,
  - Komenda Stołeczna MO,
  - Komenda Wojewódzka MO w Toruniu i KW MO w Gdańsku (akta przejęte z Biura Ewidencji i Archiwum UOP w Warszawie);
- sporządzono także inwentarze kartkowe do akt stanu wojennego przejętych z archiwum MSWiA (800 jednostek archiwalnych – 12,24 mb.).

c) kartoteki:

- kartoteka repatriantów i reemigrantów z Państwowego Urzędu Repatriacyjnego Oddział w Bydgoszczy z lat 1945–1950 w ilości ok. 12,50 mb.
- w drugim półroczu 2001 r. zakończono prace nad kartoteką repatriantów i reemigrantów z Państwowego Urzędu Repatriacyjnego – Punkt Etapowy w Dziedzicach w latach 1945–1959 – sporządzono 41,80 mb. kartoteki.

1.2.2. Oddziałowe Biura i Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Prace porządkowe w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz w Wydziałach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów koncentrowały się wokół przejętych w pierwszej kolejności akt Okręgowych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz akt przejętych z jednostek wymiaru sprawiedliwości. Do opracowania w pierwszej kolejności typowano akta nie posiadające środków ewidencji, których brak nie pozwalał na prowadzenie w nich kwerend archiwalnych.

Sporządzenie elektronicznych pomocy ewidencyjnych ograniczała niedostateczna ilość komputerów w oddziałach IPN oraz brak odpowiednich zabezpieczeń dla sprzętu komputerowego. Nie zakończony proces przejmowania dokumentacji całych zespołów archiwalnych nie pozwalał także w wielu wypadkach na prowadzenie jakichkolwiek prac porządkowych.

– OBUiAD w Białymstoku:

- a) uporządkowano akta Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (systematyzacja jednostek archiwalnych w układzie geograficzno-rzeczowym i sporządzenie kart inwentarzowych z indeksem osobowym i geograficznym) – 2053 jednostek archiwalnych;
- b) opracowano akta paszportowe w postaci elektronicznych baz danych (akta paszportowe b. woj. białostockiego – 46455 rekordów, b. woj. łomżyńskiego – 2325 rekordów i b. woj. suwalskiego – 14117 rekordów).

– OBUiAD w Gdańsku:

- a) uporządkowano akta 114 zespołów liczących razem 22704 jednostki archiwalne (inwentarze bez wstępów), z czego dwa zespoły – 7995 jednostek archiwalnych opracowano w bydgoskiej delegaturze;
- b) sporządzono elektroniczne bazy danych dla akt paszportowych – 89768 rekordów (w tym bydgoska delegatura 13715 rekordów) i dla akt osobowych funkcjonariuszy MO i SB – 15891 rekordów (w tym bydgoska delegatura 6602 rekordów)

oraz

- c) inwentarz kartkowy do spraw o kryptonimach: „Jesień 70”, „Arka”, „Zbieg” i „Dywersonja” a także 5 skorowidzów imiennych do akt ze Starostwa w Wejherowie z lat 1939–1951.

– OBUiAD w Katowicach:

Rozpoczęto prace inwentaryzacyjne akt administracyjnych przekazanych przez UOP. Prace porządkowe były prowadzone w ograniczonym zakresie, gdyż większość archiwistów uczestniczyła w gromadzeniu zasobu archiwalnego.

– OBUiAD w Krakowie:

- a) rozpoczęto opracowywanie zespołu Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie;
- b) utworzono bazę danych dla potrzeb obsługi magazynu z topografią zasobu oraz ewidencję elektroniczną materiałów niejawnych przekazywanych Referatowi Udostępniania;
- c) opracowano bazy danych zawierające ewidencję osób osądzonych przez wojskowe sądy rejonowe w Krakowie i Kielcach, a także przez wydziały IV sądów wojewódzkich w tych miejscowościach.

Kontynuowane są prace nad trzema dalszymi bazami danych.

Wykonano indeksy lub inwentarze kartkowe do następujących materiałów archiwalnych:

- spuścizny Wincentego Heina, Jana Brandysa i Wiktora Siennickiego,
- konkursu OKBZpNP i Związku Inwalidów Wojennych,
- repertorium Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Krakowie z 1955 r.,
- akt Prokuratury Rejonowej w Nowym Sączu,
- tzw. sprawy przeciwko Kościołowi – prowadzonej przez Wydział Prezydyjny byłego Sądu Wojewódzkiego w Krakowie,
- akt powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego w Myślenicach, Chrzanowie, Limanowej, Zakopanem i Bochni.

– OBUiAD w Lublinie:

W trakcie przygotowania akt do udostępnienia opracowano 5914 jednostek archiwalnych, głównie akt osobowych funkcjonariuszy MO i SB. Archiwiści z Referatu Gromadzenia Opracowywania i Obsługi Magazynów utworzyli dwie komputerowe bazy danych liczące razem 48140 rekordów.

– OBUiAD w Łodzi:

- a) Opracowano akta niemieckich organów bezpieczeństwa z okresu II wojny światowej (Geheime Staatspolizeistelle Litzmannstadt 1939–1945, Landgericht in Litzmannstadt 1939–1945, Sondergericht beim Landgericht in Litzmannstadt 1939–1945, Amtsgericht in Litzmannstadt 1939–1945, Staatsanwaltschaft beim Landgericht Litzmannstadt 1939–1945) oraz inne zespoły aktowe:
  - Sprawy karne z dekretu 31 sierpnia 1944 r. – zbiór archiwalny,
  - Księgi więźniów zakładów karnych z terenu Polski Centralnej 1945–1954,
  - Ankietyzacja miejsc i faktów zbrodni hitlerowskich – zbiór z lat 1966–1975,
  - Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi 1945–1955 (aktualizacja ewidencji),

b) sporządzono elektroniczne środki ewidencji obrotu archiwaliami, obiegu korespondencji i elektroniczny dziennik wykonanych kserokopii.

– OBUiAD w Poznaniu:

- a) uporządkowano około 25 mb. akt z różnych zespołów aktowych w celu ich udostępnienia;
- b) dla części akt administracyjnych i opracowań (faktologia) przekazanych przez delegaturę UOP w Poznaniu wykonano inwentarz kartkowy (ok. 2000 kart).

– OBUiAD w Rzeszowie:

- a) uporządkowano ok. 9000 teczek – głównie materiałów jawnych z instytucji wymiaru sprawiedliwości, zakładów karnych oraz przejętych z Delegatury UOP i archiwów Policji;
- b) część opracowanych materiałów archiwalnych (księgi aresztowanych, wykazy skazanych) została wprowadzona do komputerowej bazy danych.

– OBUiAD we Wrocławiu:

Prace porządkowe prowadzono w ograniczonym zakresie. Większość archiwistów została oddelegowana do instytucji przygotowujących akta do przekazania. Czynności z zakresu opracowywania ograniczono do porządkowania teczek przed ich udostępnieniem.

Akta były typowane do opracowywania pod kątem bieżących kwerend archiwalnych. Opracowywano również w pierwszej kolejności te z nich, do których brakowało środków ewidencyjnych.

1.3. Stan akt pod względem konserwacji

Praktycznie całość zasobu stanowią dokumenty na nietrwałym, tzw. kwaśnym papierze. Masowe odkwaszanie i zabezpieczanie dokumentów będzie w przyszłości nieuniknione.

Spośród dotychczas przyjętych materiałów część wymaga pilnych zabiegów konserwatorskich ze względu na zniszczenia mechaniczne (np. niektóre akta paszportowe) i postępującą kruchość papieru.-

Częste jest skażenie mikrobiologiczne gromadzonych akt, niewłaściwie przechowywanych u dotychczasowych dysponentów. Badania mikrobiologiczne przeprowadzone dotychczas w BUiAD oraz kilku Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wykazały skażenia archiwaliów. Przy niekontrolowanej zmianie warunków klimatycznych przechowywania może dojść do masowego zagrzybienia akt. Planowana przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów instalacja komory dezynfekcyjnej w Warszawie jest niezbędna ze względu na zagrożenie dla zdrowia ludzi i ochronę zbiorów. Aktualnie są prowadzone prace przygotowawcze do uruchomienia tego urządzenia.

1.4. Popularyzacja i inna działalność

Dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, Bernadetta Gronek, wraz z zastępcą Jędrzejem Tucholskim w październiku ub. roku uczestniczyli w spotkaniu z kierownictwem Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Kijowie. Ponadto w lutym br. wzięli udział w spotkaniu roboczym w Moskwie z przedstawicielami pionu archiwalnego Federalnej Służ-

by Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Obydwa spotkania dotyczyły współpracy historyczno-archiwalnej.

Dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, Bernadetta Gronek, uczestniczyła również w międzynarodowych konferencjach i spotkaniach poświęconych sprawom gromadzenia i udostępniania dokumentów aparatu bezpieczeństwa byłych państw socjalistycznych: Budapeszt (marzec 2002 r.) i Berlin (kwiecień 2002 r.).

Zastępca dyrektora Leszek Postołowicz w kwietniu br. wziął udział w Międzynarodowej Dyskusji Okrągłego Stołu w Sofii na temat realizacji rezolucji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy o środkach demontażu dziedzictwa reżimów totalitarnych w krajach byłego bloku komunistycznego.

W dniach 10 i 11 listopada 2001 r. Janusz Kuligowski, naczelnik Wydziału Gromadzenia i Opracowywania wziął udział w sesji naukowej pt.: „Kościół i społeczeństwo w stanie wojennym” zorganizowanej przez Towarzystwo im. Stanisława ze Skarbimierza, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego i Archiwum Akt Nowych. Wygłosił referat „Kościół w świetle informacji dziennych Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych grudzień 1981 – czerwiec 1982”.

W czytelni BUiAD – w zależności od zgłaszanych potrzeb – odbywają się spotkania z grupami studentów – najczęściej z Instytutu Historii Uniwersytetu Warszawskiego, podczas których pracownicy Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów informują o zasobie archiwalnym IPN i możliwościach korzystania z niego oraz prezentują interesujące archiwalne dokumenty.

2. Udostępnianie zasobu archiwalnego

Zasady i zakres działania Wydziału Udostępniania BUiAD normuje Regulamin Organizacyjny Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Wydział Udostępniania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Referaty Udostępniania Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów zajmują się udostępnianiem materiałów archiwalnych z zasobu Instytutu. Podstawowe zagadnienia, realizowane przez pion udostępniania omówiono szczegółowo w dalszej części sprawozdania.

2.1. Realizacja wniosków pokrzywdzonych

Jednym z głównych zadań Instytutu Pamięci Narodowej jest ukazanie prawdy o działalności organów bezpieczeństwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Działalność pionu archiwalnego w tym względzie polega na ujawnianiu społeczeństwu materiałów wytworzonych przez te organy, zwłaszcza udostępnianiu ich osobom, które wyrażą wolę zapoznania się z zawartością tzw. „teczek” – w drodze realizacji *wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*. Od rozpoczęcia procesu przyjmowania wniosków pokrzywdzonych w pierwszej połowie lutego 2001 r. do końca czerwca 2002 r. 11389 osób wyraziło życzenie wglądu do materiałów jakie zgromadziły na nie służby bezpieczeństwa.

Jednostka IPN	Wnioski Pokrzywdzonych przyjęte w okresie 7 lutego 2001 r. – 30 czerwca 2002 r.	Wnioski pokrzywdzonych przyjęte w okresie 1 lipca 2001 r. – 30 czerwca 2002 r.
BUiAD *	1144	523
OBUiAD w Białymstoku	703	659
OBUiAD w Gdańsku *	1796	1083
OBUiAD w Katowicach	1032	378
OBUiAD w Krakowie *	1175	481
OBUiAD w Lublinie	561	202
OBUiAD w Łodzi	645	198
OBUiAD w Poznaniu	1221	370
OBUiAD w Rzeszowie	805	197
OBUiAD w Warszawie	1323	463
OBUiAD we Wrocławiu	793	259
Razem	11.389**	4813***

* Łącznie z delegaturami.

** W tym 191 wniosków złożonych w placówkach konsularnych.

*** W tym 66 wniosków złożonych w placówkach konsularnych.

Tab. nr 12. Statystyka złożonych wniosków o udostępnienie dokumentów archiwalnych

Zgodnie z art. 30 ust. 2 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu każdy może wystąpić do Instytutu z pytaniem, czy jest pokrzywdzonym w rozumieniu ww. ustawy. W przypadku śmierci osoby pokrzywdzonej (art. 30 ust. 3) prawo do złożenia wniosku przysługuje osobie najbliższej w stosunku do pokrzywdzonego.

Wniosek składa się osobiście w siedzibie IPN w Warszawie lub w wybranym, właściwym ze względu na miejsce zamieszkania Oddziałowym Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN. W przypadkach uzasadnionych stanem zdrowia wniosek może być odebrany przez pracownika IPN w miejscu zamieszkania wnioskodawcy (art. 30 ust. 5).

Obywatele polscy mający stałe miejsce zamieszkania za granicą mogą złożyć wniosek w polskiej placówce konsularnej (art. 30 ust.7). Od dnia 7 lutego 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. w konsulatach RP złożono 191 wniosków pokrzywdzonych, z czego 150 stanowią wnioski cudzoziemców. W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. w polskich placówkach konsularnych przyjęto ogółem 66 wniosków obywateli polskich i państw obcych. Najwięcej wniosków wpłynęło ze Stanów Zjednoczonych, Kanady i Niemiec. Zdarzają się również wnioski składane w tak odległych państwach jak Australia, czy Nowa Zelandia.

Obywatelom państw obcych prawo złożenia wniosku przysługuje na zasadzie wzajemności. W związku z tym BUiAD wystąpiło do Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP z prośbą o udzielenie informacji, czy prawo, umowy międzynarodowe lub powszechnie stosowana praktyka w państwie wnioskodawcy przewidują możliwość udostępnienia obywatelom polskim dotyczących ich dokumentów, celowo gromadzonych przez organy bezpieczeństwa lub podobne służby z tego państwa. Zapytanie to zostało wystosowane do 21 państw (Australia, Austria, Belgia, Chorwacja, Czechy, Dania, Francja, Holandia, Kanada, Libia, Litwa, Niem-

cy, Norwegia, Nowa Zelandia, Stany Zjednoczone Ameryki, Szwajcaria, Szwecja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy). Zasadę wzajemności potwierdziły Niemcy, Szwecja, Węgry, Litwa, Kanada, Dania, Austria. Pozostałe państwa nie potwierdziły w sposób jednoznaczny swojego stanowiska lub dotychczas nie udzieliły odpowiedzi.

Wnioski pokrzywdzonych realizowane są zgodnie z Regulaminem określającym tryb i formę rozpatrywania przez Instytut Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu wniosków i żądań osób pokrzywdzonych oraz funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników organów bezpieczeństwa państwa, stanowiącym załącznik do Zarządzenia Nr 15/01 Prezesa Instytut Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z dnia 2 października 2001 r.

Wnioski pokrzywdzonych rozpatrywane są w kolejności wpływu do BUiAD i OBUiAD, z uwzględnieniem zasad pierwszeństwa ustalonych przez Kolegium IPN i wyszczególnionych w formularzu *wniosku o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*. Podstawowym problemem przedłużającym załatwianie spraw jest brak części środków ewidencyjnych (kartoteki, dzienniki, rejestry archiwalne, inwentarze), które nadal znajdują się u poprzednich dysponentów, np. następców prawnych UOP i WSI. Prowadzenie kwerendy w takich warunkach jest procesem żmudnym, czasochłonnym i długotrwałym. Przygotowanie materiałów do udostępnienia trwa od kilku do kilkunastu miesięcy, w zależności od stopnia złożoności sprawy.

Na podstawie informacji zawartych we wniosku prowadzący sprawę pracownik Wydziału Udostępniania przygotowuje zapytanie do Wydziału Ewidencji i Informacji BUiAD oraz do odpowiadających terytorialnie Referatów Ewidencji i Informacji Oddziałowych Biur, gdzie według informacji zawartych we wniosku powinny znajdować się dokumenty dotyczące wnioskodawcy.

Po przeprowadzeniu wielokierunkowej kwerendy w zasobie archiwalnym IPN i zgromadzeniu, zgodnie z § 21 pkt 3 ww. Regulaminu, wszystkich dostępnych materiałów dotyczących osoby występującej z wnioskiem, akta przygotowywane są do udostępnienia. Z akt operacyjnych służb bezpieczeństwa wykonywane są kopie, następnie zgodnie z art. 31 ust. 3 ustawy o IPN przed udostępnieniem anonimizowane (zaczerniane) są dane osobowe innych pokrzywdzonych oraz innych osób występujących w dokumentach, w tym również dane osobowe funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa. Akta procesowe: sądowe bądź prokuratorskie udostępniane są bez anonimizacji.

Następnie na podst. § 17 pkt 1 Regulaminu wydaje się zaświadczenie, że dana osoba jest pokrzywdzoną w rozumieniu art. 6 cytowanej ustawy oraz zawiadamia o możliwości wglądu w materiały.

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów udostępniły następującą liczbę jednostek archiwalnych:

Jednostka Instytutu Pamięci Narodowej	Ilość udostępnionych Jednostek archiwalnych
BUiAD *	182
OBUiAD w Białymstoku	136
OBUiAD w Gdańsku *	155
OBUiAD w Katowicach	86
OBUiAD w Krakowie *	186
OBUiAD w Lublinie	116
OBUiAD w Łodzi	205
OBUiAD w Poznaniu	106
OBUiAD w Rzeszowie	239
OBUiAD w Warszawie	54
OBUiAD we Wrocławiu	90
Razem	1555

* Łącznie z delegaturami.

Tab. nr 13. Statystyka udostępnienia jednostek archiwalnych

Pokrzywdzony zapoznaje się z materiałami w siedzibie IPN, w miejscu wyznaczonym do tego celu.

Na żądanie osoby pokrzywdzonej wydawane są kopie dokumentów oraz podawane nazwiska informatorów, czyli: funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa. Zgodnie z § 22 ust. 3 Regulaminu zaczerpnięte nazwiska tych osób w udostępnianych dokumentach są oznaczone kolejnymi numerami. Na mocy art. 32 ust. 2 ustawy o IPN nie podaje się nazwisk osób, które udzielały informacji o przestępstwach popołitych. W omawianym okresie 39 osób złożyło w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN wnioski o usunięcie anonimizacji.

W sytuacji, gdy w wyniku kwerendy nie odnaleziono żadnych materiałów dotyczących wnioskodawcy, zgodnie z § 16 ust. 1 Regulaminu wzywa się osobę zainteresowaną do podania uzupełniających informacji pozwalających na podjęcie dodatkowych poszukiwań w zasobie archiwalnym IPN. Jeżeli w wyniku kolejnej kwerendy dokumenty nie zostaną odnalezione, na podst. § 17 pkt 2 Regulaminu wydawane jest zaświadczenie, iż wnioskodawca nie jest osobą pokrzywdzoną w rozumieniu art. 6 ustawy.

Zaświadczenie o takiej treści wydawane jest również w sytuacji, gdy z akt wynika, że osoba występująca z wnioskiem była funkcjonariuszem, pracownikiem lub współpracownikiem aparatu bezpieczeństwa państwa. W minionym okresie zostało wydanych 41 takich zaświadczeń.

Ilość wniosków pokrzywdzonych zrealizowanych w okresie sprawozdawczym			
Jednostka IPN	a)	b)	c)
BuiAD *	99	35	8
OBUiAD w Białymstoku	31	2	4
OBUiAD w Gdańsku *	53	44	10
OBUiAD w Katowicach	39	5	2
OBUiAD w Krakowie *	27	–	2
OBUiAD w Lublinie	49	13	2
OBUiAD w Łodzi	40	–	2
OBUiAD w Poznaniu	8	–	–
OBUiAD w Rzeszowie	52	2	1
OBUiAD w Warszawie	15	20	8
OBUiAD we Wrocławiu	46	89	2
Razem	459	210	41

a) wydano zaświadczenie, że osoba jest pokrzywdzona lub udostępniono dokumenty;

b) wydano zaświadczenie, że osoba nie jest pokrzywdzona – brak dokumentów;

c) wydano zaświadczenie, że osoba nie jest pokrzywdzoną – funkcjonariusz, pracownik, współpracownik.

* Łącznie z delegaturami.

Tab. nr 14. Realizacja wniosków osób pokrzywdzonych w myśl ustawy o IPN

Ogółem w okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. zrealizowano 710 wniosków pokrzywdzonych. Pierwsze materiały zgromadzone przez organy bezpieczeństwa udostępniono osobom pokrzywdzonym we wrześniu 2001 r.

W przypadku, gdy pracownik, współpracownik lub funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa państwa złoży odpowiedni wniosek wraz z oświadczeniem o współpracy lub pracy na rzecz organów bezpieczeństwa państwa, na mocy art. 35 ust. 2 ustawy informuje się go, jakie materiały dotyczące jego osoby znajdują się w zasobie IPN. Osoby te nie mają wglądu w ww. dokumenty. Mogą natomiast zgodnie z art. 35 ust. 1 ustawy otrzymać kopię świadectwa służby albo pracy oraz kopię opinii o służbie albo pracy.

2.2. Ilość wniosków wpływających od osób fizycznych i prawnych załatwionych przez Wydział Udostępniania BUiAD i Referaty Udostępniania OBUiAD

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. do pionu udostępniania (BUiAD i OBUiAD) wpłynęło ogółem 28237 wniosków od osób fizycznych i prawnych oraz załatwiono (udzielono odpowiedzi kończącej sprawę) 31618, jak niżej:

Jednostka IPN	Ilość wniosków wpływających	Ilość wniosków załatwionych
BUiAD *	14353	20335
OBUiAD w Białymstoku	918	810
OBUiAD w Gdańsku *	1969	1371
OBUiAD w Katowicach	1289	1034
OBUiAD w Krakowie *	1144	1091
OBUiAD w Lublinie	3528	2112
OBUiAD w Łodzi	1768	1712
OBUiAD w Poznaniu	1495	1324
OBUiAD w Rzeszowie	387	320
OBUiAD w Warszawie	252	922
OBUiAD we Wrocławiu	1034	1018
Razem	28237	31618**

* Łącznie z delegaturami.

** W ilości tej znajdują się sprawy rozpoczęte jeszcze przed okresem sprawozdawczym.

Tab. nr 15. Zestawienie wniosków wpływających i zrealizowanych

2.3. Rodzaje i tematy kwerend zrealizowanych przez Wydział Udostępniania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Referaty Udostępniania Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. w pionie udostępniania realizowane były następujące rodzaje wniosków kierowanych do Instytutu Pamięi Narodowej:

- Wnioski o udostępnienie materiałów do celów naukowo-badawczych dla pracowników naukowych, instytucji naukowych, kościelnych, ośrodków badawczych, dziennikarzy i osób prywatnych;
- Wnioski służbowe instytucji, które z racji swoich zadań statutowych występują o udostępnienie archiwaliów – m.in. Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, Policji, Urzędu Ochrony Państwa, sądów powszechnych i wojskowych, urzędów miast, urzędów wojewódzkich, ambasad, konsulatów RP i państw obcych;
- Wnioski pokrzywdzonych o udostępnienie dotyczących ich dokumentów zgromadzonych przez służby bezpieczeństwa, tzw. „teczek”;
- Wnioski osób występujących o potwierdzenie okresu przebywania w więzieniach lub innych miejscach odosobnienia na terytorium Polski w latach 1944–1956 bez wyroku, za działalność polityczną lub religijną związaną z walką o suwerenność i niepodległość oraz po 31 grudnia 1956 r. za działalność polityczną;

- Wnioski osób, które jako dzieci zostały odebrane rodzicom w celu eksterminacji lub przymusowego wynarodowienia oraz osób występujących o potwierdzenie pobytu na robotach przymusowych w III Rzeszy;
- Wnioski osób występujących o potwierdzenie okresu internowania w stanie wojennym;
- Wnioski osób represjonowanych i przebywających w więzieniach i aresztach w okresie represji stalinowskich;
- Wnioski o potwierdzenie deportacji w głąb ZSRR oraz repatriacji do Polski;
- Wnioski o potwierdzenie represji hitlerowskich i stalinowskich w okresie II wojny światowej;
- Wnioski byłych pracowników i funkcjonariuszy organów służb bezpieczeństwa określonych w art. 35 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej;
- Wnioski służbowe pracowników IPN.

Poniżej przedstawione zostały przykładowe tematy kwerend dokonanych w okresie sprawozdawczym:

- *Działalność Delegatury RP na Kraj*, dla pionu edukacyjnego IPN;
- *Stan wojenny. Spojrzenie po 20 latach*, jw.;
- *Oceny i analizy stanu bezpieczeństwa komend wojewódzkich MO lat 1980–1983*, jw.;
- *Inwigilacja Prymasa Wyszyńskiego*, kwerenda dla Fundacji DOM;
- *Proces płk J. Rzepeckiego*, kwerenda dla „Gazety Wyborczej”;
- *Wydarzenia w Polsce na tle wybuchu w elektrowni jądrowej w Czarnobylu*, kwerenda dla dziennika „Życie”;
- *Józef Kuraś*, kwerenda dla Telewizji Polskiej do mającego powstać filmu *A potem nazwano go bandytą*;
- *Proces rotm. Pileckiego*, kwerenda dla pionu śledczego IPN;
- *Wspólne miejsce – Europa Wschodnia. Materiały dotyczące Wojny w Wietnamie i Korei*, kwerenda dla Ośrodka Karta;
- obóz koncentracyjny KL Gross Rosen z podaniem wykazów członków załogi tegoż obozu, listy więźniów oraz informacji dotyczących b. strażnika obozu koncentracyjnego KL Gross-Rosen /podobóz Dyhenfurth II/ Johann’a Friedrich’a i innych – dla Wydziału Konsularnego Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w związku z prowadzonymi dochodzeniami przez Urząd do Spraw Śledztw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości USA, organy ścigania Wielkiej Brytanii i Kanady. /IX 2001 r./;
- zawartość akt Einwandererzentralstelle RuS Führer Litzmanstadt Rasse und Siedlungsamt Aussenstelle Litzmannstadt – dla potrzeb wewnętrznych – realizacja podań nadsyłanych przez petentów;
- dot. losów jeńców włoskich w obozach na terenie Polski w latach II wojny światowej – dla Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych;
- dot. zbrodni popełnionych na duchowieństwie katolickim w latach II wojny światowej;
- dot. germanizacji dzieci polskich – dla Telewizji Kolonia;
- dot. pacjentów przebywających w szpitalu psychiatrycznym w Kobierzynie w latach 1940–1942 – dla Urzędu Miasta Krakowa, Wydziału Architektury;
- dot. wysiedlania Żydów, będących obywatelami polskimi, z Rzeszy w 1938 r. oraz ich pobytu w obozie w Zbąszyniu – dla Archiwum Miejskiego w Norymberdze;
- dot. obozu koncentracyjnego KL Mauthausen, dokonanie wyboru dokumentów – dla Ambasady Austrii ;
- w zbiorze fotografii – do reportażu Telewizji WOT „Stacja Zagłady Treblinka”;

- w zbiorze fotografii: wybór zdjęć dotyczących obozów zagłady w Bełżcu, Chełmie, Sobiborze i Treblince – dla badacza amerykańskiego ;
- dot. obozu koncentracyjnego KL Lublin /Majdanek/ w aktach o sygn. DS. 56/64 /sprawa p. W. Łazarczyka/;
- Zakład dla Umysłowo Chorych w Kobierzynie – kwerenda dla Oddziału IPN w Krakowie;
- dla Fundacji „Polsko-Niemieckie Pojednanie” w zespole „Biuro Pełnomocnika Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej do Spraw Pomocy Finansowej dla Ofiar Pseudomedycznych Eksperymentów w Hitlerowskich Obozach Koncentracyjnych” kadencja I i II dotycząca 1408 osób – w celu ustalenia sygnatur;
- zagłada Żydów w aktach Badawczo-Dochodzeniowych – dla USHMM w Warszawie;
- dot. wydania przez Himmlera rozkazu w sprawie zwalczania „band” oraz zeznania R. Hössa w procesie przeciwko Bühlerowi;
- dot. zagłady Żydów podczas okupacji do programu „Album Mazowsza” – poświęconego „miesiącowi Holocaustu” – dla Telewizji WOT;
- dot. produkcji mydła z tłuszczu ludzkiego w Instytucie Anatomii w Gdańsku dla OKŚZpNP w Gdańsku.

W ramach realizacji tych kwerend udostępniane były między innymi akta Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, materiały postępowań prowadzonych przez urzędy bezpieczeństwa publicznego, akta postępowań sądowych i prokuratorskich, akta więzienne z okresu stalinowskiego, dokumenty z okresu stanu wojennego oraz akta Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Udostępnienie dokumentów z zasobu IPN następuje z uwzględnieniem przepisów ustawy o ochronie informacji niejawnych, ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej (art. 36, 37 i 41), a także ochrony danych osobowych.

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. ilość kwerend zrealizowanych w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wyniosła 109168 (łącznie obydwa referaty: ewidencyjny i udostępniania). Znacznym utrudnieniem w realizacji kwerend jest fakt, że materiały archiwalne przejmowane przez Instytut Pamięci Narodowej nie są opracowane.

2.4. Tryb realizacji kwerend naukowo-badawczych prowadzonych przez Wydział Udostępniania BUiAD i referaty OBUiAD

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 1998 r. Nr 155, poz. 1016 z późniejszymi zmianami) Instytut Pamięci Narodowej udostępnia zgromadzone dokumenty oraz umożliwia ich wykorzystanie innym placówkom naukowym, organizacjom oraz osobom w celach prowadzenia badań naukowych, z zachowaniem warunków określonych w ww. ustawie.

Udostępnienie dokumentów następuje na pisemny wniosek skierowany do IPN, zaopatrzone w dokumenty potwierdzające prowadzenie badań naukowych (np. rekomendację naukową, zaświadczenie z placówki naukowej lub innej instytucji).

W oparciu o informacje podane we wniosku pracownicy pionu udostępniania przeprowadzają kwerendę archiwalną w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej, która ma na celu odnalezienie interesujących wnioskodawcę dokumentów. Po zakończeniu kwerendy wnioskodawca

informowany jest o przygotowaniu dokumentów zgromadzonych na jego wniosek i możliwości ich udostępnienia w czytelni.

Udostępnienie dokumentów do celów naukowo-badawczych następuje z uwzględnieniem przepisów o ochronie informacji niejawnych oraz art. 36, 37 i 41 ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej – KŚZpNP, ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, a także ustawy o ochronie danych osobowych.

We wrześniu 2001 r., zgodnie z delegacją ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Instytut przesłał do Kancelarii Prezesa Rady Ministrów projekt Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie zasad i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwum wyodrębnionym podporządkowanym Prezesowi Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Do chwili obecnej akt ten nie został wydany. W znacznym stopniu utrudnia to pracę pionu udostępniania.

Zgodnie z art. 37 ust. 2 ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej pokrzywdzony, któremu udostępniono materiały archiwalne na podstawie złożonego przez niego wniosku o udostępnienie dokumentów, może wyrazić zgodę na udostępnienie swoich danych osobowych osobom lub instytucjom, a także na ich powszechną dostępność, m.in. do celów naukowych.

2.5. Omówienie funkcjonowania czytelni akt jawnych i czytelni akt tajnych BUiAD

W BUiAD funkcjonują dwie czytelnie akt jawnych – przy Pl. Krasińskich 2/4/6 i przy ul. Towarowej 28 oraz jedna czytelnia akt tajnych – również przy ul. Towarowej. Czytelnie akt jawnych czynne są w godzinach 9–15 trzy razy w tygodniu i w godzinach 9–19 dwa razy w tygodniu. Natomiast z czytelni akt tajnych można korzystać pięć razy w tygodniu w godzinach 9–15.

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. czytelnię akt jawnych przy ul. Towarowej 28 odwiedziły 83 osoby, składając 280 wizyt – należy zaznaczyć, że czytelnia ta działa od 25 stycznia br. – korzystając z 1400 jednostek archiwalnych przygotowanych dla nich przez pracowników pionu udostępniania. Czytelnię akt jawnych przy Pl. Krasińskich odwiedziły w okresie sprawozdawczym 254 osoby, składając 809 wizyt, a pracownię akt tajnych 142 osoby, które złożyły 615 wizyt.

W czytelni delegatury BUiAD w Radomiu udostępniono 49 jednostek archiwalnych 49 osobom.

W czytelni akt jawnych przy ul. Towarowej 28 zostało przygotowanych tymczasowo 6 stanowisk pracy, jest to liczba zbyt mała, zważywszy, że planowany zasób BUiAD to ponad 28 km akt. W chwili obecnej termin oczekiwania na miejsce w czytelni to 3–4 dni i będzie się wydłużał wraz z realizacją nowych wniosków składanych do BUiAD. Przewidywane jest jej powiększenie w celu uzyskania 15 stanowisk pracy.

Akta udostępniane w czytelniach sprowadzane są do pomieszczeń BUiAD z magazynów znajdujących się przy ul. Kłobuckiej, pod konwojem pracowników Biura Ochrony IPN. Brak podręcznych magazynów przy czytelniach ogranicza ilość akt, które mogłyby być jednorazowo udostępnione.

2.6. Ilość jednostek archiwalnych udostępnionych w czytelniach Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w okresie od 1 lipca 2001 roku do 30 czerwca 2002 roku.

W czytelniach akt w BUiAD i OBUiAD w okresie sprawozdawczym udostępniono 24016 jednostek archiwalnych, ponadto kilkaset mikrofilmów i zdjęć:

Jednostka IPN	Ilość jednostek archiwalnych udostępnionych w czytelniach	Liczba osób korzystających z czytelni
BUiAD *	13539	478
OBUiAD w Białymstoku	1039	196
OBUiAD w Gdańsku *	3573	197
OBUiAD w Katowicach	650	122
OBUiAD w Krakowie *	817	222
OBUiAD w Lublinie	1094	229
OBUiAD w Łodzi	1402	284
OBUiAD w Poznaniu	735	94
OBUiAD w Rzeszowie	616	20
OBUiAD w Warszawie	54	11
OBUiAD we Wrocławiu	497	163
Razem	24016	2016

* Łącznie z delegaturami.

Tab. nr 16. Korzystanie z czytelni dokumentów IPN

2.7. Ilość materiałów wypożyczonych przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w obrębie IPN (pion edukacyjny, pion śledczy oraz między jednostkami pionu udostępniania) i innym instytucjom.

Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w omawianym okresie wypożyczyły 9265 jednostek archiwalnych. Większa część z tej liczby, 8429 jednostek archiwalnych przypadła na wypożyczenia w obrębie samego Instytutu – dla Biura Edukacji Publicznej i Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ich odpowiedników w oddziałach IPN w celu wykorzystania materiałów archiwalnych do badań naukowych oraz prowadzonych śledztw. Zasady tej formy udostępniania materiałów archiwalnych normuje *Regulamin udostępniania dokumentów znajdujących się w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu pracownikom Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu do celów służbowych*. Wypożyczone były również archiwalia między poszczególnymi jednostkami pionu udostępniania Instytutu do realizacji wniosków składanych przez osoby fizyczne i prawne.

Pozostałe 836 wypożyczeń stanowią wypożyczenia dla innych instytucji, np. Urzędu Ochrony Państwa, Policji, sądów, prokuratur, Rzecznika Interesu Publicznego.

Dane ilościowe wypożyczeń materiałów archiwalnych przedstawia poniższa tabela.

Jednostka Instytutu Pamięci Narodowej	Materiały wypożyczone (j.a)* w obrębie IPN (pion edukacyjny i śledczy)	Materiały wypożyczone (j.a.)* do innych instytucji (np. UOP, Policja, sądy, prokuratury, RIP)
BuiAD	1018	188
OBUiAD w Białymstoku	110	–
OBUiAD w Gdańsku **	523	27
OBUiAD w Katowicach	121	87
OBUiAD w Krakowie	61	27
OBUiAD w Lublinie	75	167
OBUiAD w Łodzi	213	154
OBUiAD w Poznaniu	228	110
OBUiAD w Rzeszowie	6028	45
OBUiAD w Warszawie	–	–
OBUiAD we Wrocławiu	54	31
	8429	836
Razem	9265	

*j.a – jednostka archiwalna

** Łącznie z delegaturą

Tab. nr 17. Wypożyczenia materiałów archiwalnych

3. Ewidencja i informacja

Zgodnie z Zarządzeniem nr 12/00 Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z dnia 19 grudnia 2000 r. w sprawie Regulaminu Organizacyjnego IPN Wydział Ewidencji i Informacji realizuje zadania w zakresie:

- gromadzenia, porządkowania i opracowywania ewidencji,
- tworzenia baz danych,
- udzielania informacji innym jednostkom organizacyjnym IPN odnośnie do realizowanych przez nie zadań,
- organizowania i koordynowania kwerend tematycznych,
- udzielania informacji innym podmiotom i osobom fizycznym w zakresie określonym odrębnymi przepisami.

Praca Wydziału i Referatów Ewidencji i Informacji polega głównie na dokonywaniu sprawdzeń we wszystkich posiadanych zbiorach kartotecznych oraz zgromadzonych innych pomocach ewidencyjnych. W Wydziale Ewidencji i Informacji znajdują się takie pomoce ewidencyjne jak: spisy zdawczo-odbiorcze sporządzone dla przekazanych akt, skorowidze alfabetyczne, inwentarze kartkowe. Oprócz sprawdzeń archiwisści realizują także tematyczne kwerendy archiwalne.

Praca Wydziału i Referatów Ewidencji i Informacji jest utrudniona ze względu na trwający proces przekazywania przez dotychczasowych dysponentów części kartotek. Przeprowadzenie każdej kwerendy wymaga sprawdzenia w kartotece, szczególnie dotyczy to realizacji

wniosków osób pokrzywdzonych i kwerend prowadzonych dla pionu prokuratorskiego Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Na kartach kartotecznych umieszczona jest sygnatura archiwalna umożliwiająca dotarcie do konkretnych akt. Brak części kartotek utrudnia odnalezienie materiałów archiwalnych.

Cały przejęty zasób kartoteczny wymagał uporządkowania: część kartotek była przekazana w postaci rozsypanych kart, które należało ułożyć alfabetycznie; kartoteki były przekazywane partiami (nie zawsze w układzie alfabetycznym), co z kolei wymagało scalenia w jedną całość.

Do przejścia pozostały jeszcze kartoteki ogólnoinformacyjne SB, stanowiące około 40% wszystkich zbiorów kartotecznych SB. Zakończenie procesu przejmowania kartotek planowane jest na koniec pierwszego kwartału 2003 r.

3.1. Wydział Ewidencji i Informacji Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

3.1.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym.

W okresie sprawozdawczym kartoteki były przejmowane z następujących instytucji: Biura Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa, Wojskowych Służb Informacyjnych, Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Przejęto następujące zbiory kartoteczne:

- kartotekę osobową pracowników resortu spraw wewnętrznych – 285,5 mb.
- kartotekę ogólnoinformacyjną WSW – 130 mb.
- kartoteki faktologiczne WSW – 4,6 mb.
- kartotekę ogólnoinformacyjną SB – 497,5 mb. (do litery K)
- kartotekę osób, które podpisały narodowościową listę niemiecką – 102 mb.
- kartoteki faktologiczne SB – 317,5 mb.
- kartoteki pomocnicze SB – 119,4 mb.
- kartoteki paszportowe MSW – 1803 mb.
- kartotekę repatriacyjną MSW i GKBZpNP – 1467 mb.

W sumie zasób kartoteczny Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wynosi 4767 metrów bieżących. Pierwsze zbiory kartoteczne Wydział Ewidencji i Informacji przejął 1 września 2001 r., a już 1 października tegoż roku dokonano pierwszych sprawdzeń w kartotece.

3.1.2. Informacje o elektronicznych bazach danych

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. pracownicy merytoryczni Wydziału sporządzili elektroniczny inwentarz kartkowy, który jest uzupełniany na bieżąco. Powstała także w Wydziale elektroniczna ewidencja spisów zdawczo-odbiorczych. Ewidencja elektroniczna jest na bieżąco uzupełniana dla przejmowanych akt paszportowych. W sumie wielkość elektronicznych baz danych Wydziału Ewidencji i Informacji wynosi 388013 rekordów.

3.1.3. Sprawdzenia i kwerendy dotyczące pobytu na robotach przymusowych w Niemczech i repatriacji.

W okresie sprawozdawczym zrealizowano 11259 kwerend związanych z repatriacją. Ponadto archiwiści dokonują przeglądu materiałów i kartoteki Państwowego Urzędu Repatriacyjnego przejętych z byłej Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu porządkując je.

3.1.4. Odtajnienia

W okresie sprawozdawczym od 1 lipca 2001 r. do 10 marca 2002 r. – zgodnie z ustawą o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. 83 nr 38 poz. 173) poddano przeglądowi i przygotowano 784 jednostki archiwalne do ewentualnego zniesienia klauzul tajności. Procedurom tym były poddawane materiały archiwalne przekazane do Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów. Były to m.in. akta osobowe funkcjonariuszy SB i MO, akta dochodzeniowo-śledcze SB i akta prokuratury wojskowej. Proces odtajniania przeprowadzany był dla potrzeb pionu prokuratorskiego Instytutu Pamięi Narodowej – Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Sądu Apelacyjnego oraz dla celów naukowo badawczych.

3.2. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku

3.2.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 26,15 mb.
- kartoteki faktologiczne SB – 7,4 mb.
- kartoteka pomocnicza SB – 10,36 mb.
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 9,9 mb.
- kartoteka paszportowa – 32 mb.
- kartoteka Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Białymstoku – 5,1 mb.

W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji wynosi 117,06 metrów bieżących.

3.2.2. Informacje o elektronicznych bazach danych.

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. utworzono ewidencję osób internowanych z Białegostoku, Łomży i Iławy. Sporządzono elektroniczne inwentarze dla materiałów administracyjnych WUSW Białystok i WUSW Olsztyn. Dla przejętych akt osobowych wykonano ewidencję elektroniczną. Wszystkie akta administracyjne będące w zasobie Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku posiadają elektroniczne spisy zdawczo-odbiorcze. Bazy danych liczą 24 740 rekordów.

3.3. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Gdańsku

3.3.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 166,25 mb. (w tym kartoteki odtworzeniowe SB z Bydgoszczy, Gdańska, Koszalina)
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 2, 92 mb.
- kartoteka paszportowa – 5,45 mb.
- kartoteka książeczek żeglarskich – 20, 68 mb.

W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji wynosi 195,27 metrów bieżących.

3.3.2. Informacje o elektronicznych bazach danych

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. utworzono elektroniczne spisy zdawczo-odbiorcze do akt przekazanych. Sporządzono elektroniczną ewidencję akt osobowych. Na bieżąco jest uzupełniana elektroniczna ewidencja akt paszportowych.

Bazy danych liczą 171016 rekordów.

Powyższe dane dotyczą zarówno Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Gdańsku, jak i Wydziału Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Bydgoszczy, co podyktowane jest faktem przechowywania zasobów kartotecznych bydgoskiej Delegatury w magazynach Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Gdańsku.

3.4. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Katowicach

3.4.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 23,40 mb. (w tym SB w Katowicach tylko do litery J)
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 3,10 mb.
- kartoteki Oddziałowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – 11,16 mb.
- kartoteki pomocnicze SB – 89,25 mb.

Nie pozyskano kartotek odtworzeniowych SB. W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji wynosi 139,10 metrów bieżących.

3.4.2. Informacje o elektronicznych bazach danych

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. sporządzono elektroniczne spisy zdawczo odbiorcze dla akt administracyjnych. Utworzono także elektroniczną ewidencję osób internowanych, więzionych i ujawnionych przed Komisją Likwidacyjną.

Bazy danych liczą 42 411 rekordów.

3.5. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Krakowie

3.5.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 63,31 mb.
- kartoteka pomocnicza SB – 43,55 mb.
- kartoteka faktologiczna SB – 9,46 mb.
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 19,30 mb.
- kartoteka Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie – 10,71 mb.

W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji wynosi 146,33 metrów bieżących.

3.5.2. Informacje o elektronicznych bazach danych

W związku z brakiem siedziby Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Krakowie nie założono na razie żadnych baz danych.

3.6. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Lublinie

3.6.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 92 mb. (w tym kartoteka odtworzeniowa do litery M)
- kartoteka faktologiczna SB – 108 mb.
- kartoteka osób ujawnionych – 4 mb.
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 19 mb.
- kartoteka paszportowa – 0,5 mb.
- kartoteka osób więzionych – 14,5 mb.

W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji wynosi 238 metrów bieżących.

3.6.2. Informacje o elektronicznych bazach danych

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. sporządzono elektroniczne spisy zdawczo odbiorcze akt administracyjnych UB i SB oraz ewidencję akt osobowych funkcjonariuszy SB i MO. Na bieżąco jest uzupełniana elektroniczna ewidencja akt paszportowych i akt osób więzionych. Bazy danych liczą 110000 rekordów.

3.7. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Łodzi

3.7.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 22 mb.
- kartoteka faktologiczna SB – 15,50 mb.
- kartoteka pomocnicza SB – 5,5 mb.
- kartoteka volksdeutschów – 90 mb.
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 22 mb.

W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji posiada 155 metrów bieżących.

3.7.2. Informacje o elektronicznych bazach danych

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. utworzono elektroniczną ewidencję akt osobowych funkcjonariuszy MO i SB, elektroniczny indeks osób występujących w księgach więźniów z terenu Polski centralnej, jak też aresztowanych przez gestapo. Trwa proces tworzenia elektronicznej ewidencji akt paszportowych. Utworzono także elektroniczne inwentarze.

Bazy danych liczą 328980 rekordów.

3.8. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Poznaniu

3.8.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 53,9 mb. (w tym kartoteka odtworzeniowa do litery R)
- kartoteka faktologiczna SB – 23,75 mb.
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB – 10,50 mb.

W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji wynosi 88,15 metrów bieżących.

3.8.2. Informacje o elektronicznych bazach danych

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. utworzono elektroniczną ewidencję spisów zdawczo-odbiorczych. Sporządzono także elektroniczną ewidencję akt osób więzionych. Bazy danych liczą 173730 rekordów.

3.9. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Rzeszowie

3.9.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 24 mb.
- kartoteka paszportowa – 5 mb.
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 7,5 mb.

Nie pozyskano kartoteki odtworzeniowej SB. W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji wynosi 36,5 metrów bieżących.

3.9.2. Informacje o elektronicznych bazach danych.

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. utworzono elektroniczną ewidencję osób aresztowanych i więzionych oraz spisy zdawczo-odbiorcze do przejętych materiałów archiwalnych.

Bazy danych liczą 141431 rekordów.

3.10. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów we Wrocławiu

3.10.1. Posiadany zasób kartoteczny

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 37,01 mb. (do litery L)
- kartoteka pomocnicza SB – 0,80 mb.

- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 10,11 mb.
- kartoteki Oddziałowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – 8 mb.

W sumie zasób kartoteczny Referatu Ewidencji i Informacji wynosi 57,67 metrów bieżących.

3.10.2. Informacje o elektronicznych bazach danych

W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. utworzono elektroniczną ewidencję spisów zdawczo-odbiorczych. Prowadzone są elektroniczne rejestry prowadzonych spraw. Uzupełniana jest na bieżąco elektroniczna ewidencja akt paszportowych.

Bazy danych liczą 70238 rekordów.

Poniższa tabela obrazuje realizację sprawdzeń przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r.

Jednostka IPN	Ilość zrealizowanych sprawdzeń	Ilość sprawdzeń przypadających na 1 archiwistę wydziału/referatu	Wielkość zbioru kartotecznego w metrach bieżących	Wielkość bazy danych w rekordach
BUiAD	31303	1422,86	4767,00	388013
OBUiAD w Białymstoku	3931	1310,33	117,06	24740
OBUiAD w Gdańsku (łącznie z Delegaturą IPN w Bydgoszczy)	5289	1057,80	195,27	65357
OBUiAD w Katowicach	3760	1253,33	139,10	42411
OBUiAD w Krakowie	11204	3734,66	146,33	0
OBUiAD w Lublinie	5852	1950,66	238,00	110000
OBUiAD w Łodzi	3115	778,75	155,00	328980
OBUiAD w Poznaniu	2411	482,20	88,15	173730
OBUiAD w Rzeszowie	2484	828	36,50	141431
OBUiAD we Wrocławiu	4937	822,83	57,67	70238
RAZEM	74286	–	5860,98	1344900

Tab. nr 18. Realizacja sprawdzeń

W sprawozdaniu pionu ewidencji nie ujęto Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie, które nie dysponuje aktami. Wszystkie kwerendy wpływające do tego oddziału realizuje Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów. Nie ujęto także delegatur Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Radomiu i Olsztynie, gdyż nie dysponują one zasobem kartotecznym. W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. były one w trakcie organizacji, wobec czego nie przeprowadzały również żadnych sprawdzeń na innych pomocach ewidencyjnych takich jak spisy zdawczo-odbiorcze, karty inwentarzowe, skorowidze alfabetyczne.

Sprawdzenia prowadzone dla potrzeb Urzędu Ochrony Państwa oraz Biura Rzecznika Interesu Publicznego były realizowane przez Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów dopiero po powstaniu oddziałowych kancelarii tajnych. Kancelarie tajne uruchamiano sukcesywnie od 11 września do 10 grudnia 2001 roku.

Należy zwrócić uwagę na znaczne utrudnienie w pracy pionu ewidencji i informacji spowodowane nie zakończeniem do 30 czerwca 2002 r. procesu przekazania kartotek byłego Urzędu Ochrony Państwa.

4. Magazyny, reprografia, konserwacja

4.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W maju 2002 roku zakończono inwestycję polegającą na modernizacji magazynu w Warszawie przy ul. Kłobuckiej 21, który wyposażono w sprzęt biurowy i magazynowy.

Obecnie Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów dysponuje:

- 35 pomieszczeniami magazynowymi przy ul. Kłobuckiej 21,
- 2 pomieszczeniami magazynowymi przy Pl. Krasińskich 2/4/6,
- 2 pomieszczeniami magazynowymi w Delegaturze w Radomiu.

Wyposażenie magazynów: 104 regały stacjonarne, 115 regałów przesuwanych, 151 szafek kartotecznych oraz 3 klasery rotacyjne.

Prowadzone są systematyczne pomiary temperatury i wilgotności względnej powietrza we wszystkich pomieszczeniach magazynowych. Na przełomie roku przeprowadzono badania mikrobiologiczne posiadanego zasobu w magazynach przy ul. Kłobuckiej.

Od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. pracownia kserograficzna Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wykonywała kserokopie akt, dokumentów i druków. Ogółem wykonano 260000 kserokopii, z czego 126000 druków i 134000 kopii z 674 akt. Dla Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Lublinie zrealizowano 8 zamówień na kopie z 14 mikrofilmów.

W powyższym okresie w pracowni kserograficznej były wykonywane również prace związane z oprawą kserowanych dokumentów oraz komputerowe obróbki fotografii wykonywane dla potrzeb Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów.

4.2. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W okresie sprawozdawczym ukończono następujące inwestycje:

- OBUiAD Gdańsk – siedziba Oddziału w Gdańsku,
  - siedziba Wydziału Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Bydgoszczy,
- OBUiAD Katowice – siedziba w Katowicach,
- OBUiAD Lublin – 3 pomieszczenia magazynowe.

Tab. nr 19. Magazyny oddziałowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów

Lp.	IPN	Ilość pomieszczeń w użytkowaniu	Powierzchnia magazynów (m ²)
1	Białystok	10	505,8
2	Gdańsk	4	418,0
3	Katowice	1 + 5 użyczonych	280,5
4	Kraków	7 + 6 użyczonych	590,0
5	Lublin	3	255,8
6	Łódź	5	433,9
7	Poznań	14	597,6
8	Rzeszów	5*	534,1
9	Wrocław	2	856,3

* W tym 2 pomieszczenia magazynowe użyczone oddziałowi krakowskiemu.

W omawianym okresie w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów prowadzono również prace w zakresie małej poligrafii, przy tym wykonano:

1. OBUiAD Białystok	5076 kserokopii z dokumentów
2. OBUiAD Gdańsku	7420 kserokopii z dokumentów
3. OBUiAD Katowice	123800 kserokopii z dokumentów i 524 kopii z mikroform
4. OBUiAD Kraków	114774 kserokopii z dokumentów
5. OBUiAD Lublin	42735 kserokopii z dokumentów
6. OBUiAD Łódź	11400 kserokopii z dokumentów
7. OBUiAD Poznań	159866 kserokopii z dokumentów
8. OBUiAD Rzeszów	64954 kserokopii z dokumentów
9. OBUiAD Wrocław	7970 kserokopii z dokumentów

Specyfikacja pionu archiwalnego IPN

Klasyfikacji Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów można dokonać przede wszystkim pod kątem ilości ich docelowego planowanego zasobu archiwalnego. Stosując to kryterium można wyodrębnić trzy grupy OBUiAD:

- Grupa 1 z zasobem archiwalnym do 5000 metrów bieżących (OBUiAD w Białymstoku, Lublinie, Łodzi i Rzeszowie),

- Grupa 2 z zasobem archiwalnym 5000–10000 mb. (OBUiAD w Poznaniu i Krakowie),
- Grupa 3 z zasobem powyżej 10000 mb. (OBUiAD we Wrocławiu, Gdańsku i Katowicach).

Zasadność takiego podziału wynika przede wszystkim z tego, że wielkość zasobu archiwalnego każdego OBUiAD ma bezpośredni wpływ na jego funkcjonowanie (np. na stan liczbowy zatrudnionego personelu i zakres wykonywanych prac – przy większym zasobie aktywnym jest więcej kwerend i osób korzystających z archiwaliów).

Specyficzny charakter ma Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów. Posiada ono największy pod względem ilości zasób aktywny i zatrudnia najwięcej archiwistów. W BUiAD zostanie zainstalowana komora dezynfekcyjna. Specyficzne prace konserwatorskie będą mogły być przeprowadzane tylko w Warszawie.

IV. Biuro Edukacji Publicznej – zadania, struktura, programy badawczo-edukacyjne

Zakres działalności Biura Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej (BEP) można podzielić na trzy zasadnicze obszary:

- pierwszy z nich stanowi działalność naukowo-badawcza realizowana przez Wydział Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych w centrali BEP w Warszawie i Referaty Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych w Oddziałowych Biurach Edukacji Publicznej w dziesięciu miastach Polski;
- drugi to szeroko rozumiana działalność edukacyjna prowadzona przez Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej w centrali w Warszawie i Referaty Wystaw i Edukacji Historycznej w oddziałach terenowych;
- wreszcie trzeci obszar aktywności Biura to działalność wydawnicza koordynowana i prowadzona przez Wydział Wydawnictw BEP w centrali w Warszawie.

W okresie sprawozdawczym prace merytoryczne BEP były realizowane zgodnie z zatwierdzonym przez Kolegium IPN w dn. 10 kwietnia 2002 r. „Planem działalności BEP”, w którym opisane zostały programy badawczo-edukacyjne o zasięgu ogólnopolskim, ponadregionalnym i regionalnym realizowane przez centralę BEP i oddziały terenowe.

Do programów ogólnopolskich należały:

- Lista skazanych na karę śmierci 1944–1956;
- Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944–1956. Słownik biograficzny”;
- Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach;
- Wojna i okupacja 1939–1945;
- Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1989;
- Zagłada Żydów na ziemiach polskich;
- Aparat represji i opór społeczny 1944–1989.

W ostatni okres sprawozdawczy BEP wchodziło w zasadzie jako struktura trwale zorganizowana, o zbliżonej do docelowej obsadzie etatowej (zarówno w centrali, jak i w oddziałach). Ułatwiło to jego pracownikom intensywne podnoszenie kwalifikacji zawodowych, głównie za sprawą indywidualnych prac badawczych. Od 31 czerwca 2001 r. do 1 lipca 2002 r. siedmiu pracowników pionu edukacyjnego uzyskało stopień doktora nauk humanistycznych, a dwóch (prof. Jerzy Eisler i prof. Ryszard Terlecki) otrzymało tytuły profesorskie. Na ukończeniu jest także kilka rozpraw habilitacyjnych.

1. Działalność naukowo-badawcza BEP

W ramach działalności naukowo-badawczej realizowane są przedstawione poniżej programy badawczo-edukacyjne o charakterze ogólnopolskim, jak również programy ponadregionalne i lokalne (patrz: s. 159–160 oraz pkt 6.).

1.1. Lista skazanych na karę śmierci 1944–1956 (etap I: Wojskowe Sądy Rejonowe)

W latach 1944–1956 Wojskowe Sądy Rejonowe (WSR) orzekły blisko 3500 kar głównych. Z tego wykonano 1363 wyroki. W okresie sprawozdawczym zespół składający się z kilkunastu badaczy zatrudnionych we wszystkich oddziałowych BEP wypełnił blisko 1500 kwestionariuszy osób skazanych przez WSR na karę śmierci z przyczyn politycznych. Prace trwają nadal w Warszawie, gdzie liczba skazanych przekroczyła 600 (średnia krajowa przypadająca na poszczególne OBEP wynosi ok. 200 nazwisk) oraz w tych oddziałowych BEP, w których dostęp do akt sądowych był czasowo utrudniony.

Na stronie internetowej IPN udostępniony został wykaz około 3500 osób skazanych na karę śmierci przez WSR w latach 1946–1955 wraz z merytorycznym wstępem oraz legendą ułatwiającą lekturę kwestionariuszy.

Ponad 300 nazwisk umieszczonych na liście internetowej jest już zaopatrzonych w szczegółowe, zweryfikowane kwestionariusze zawierające m.in. dane biograficzne skazanego, a także informacje o osobach represjonujących (np. prokuratorach, czy funkcjonariuszach aparatu bezpieczeństwa), treści oskarżenia i składzie orzekającym. Liczba kwestionariuszy umieszczanych w internecie rośnie z każdym miesiącem.

Równoległe z pracami nad wypełnianiem kwestionariuszy, zbierano relacje (wg opracowanego w centrali kwestionariusza pytań) osób skazanych na karę śmierci z przyczyn politycznych oraz gromadzono nieznane dokumenty pochodzenia rodzinnego. Zostaną one wykorzystane w dwóch przedsięwzięciach: książce „*Księga Świadectw – skazani na karę śmierci*” (przygotowywana do druku praca obejmuje blisko 30 relacji) oraz ogólnopolskiej wystawie „*Skazani na karę śmierci z przyczyn politycznych w latach 1944–1956*”.

1.2. Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce lat 1944–1956”

W czerwcu 2002 r. ukazał się pierwszy tom książki „*Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944–1956. Słownik biograficzny*”, w którym znalazło się 179 biogramów działaczy niepodległościowych. Bohaterami biogramów są: żołnierze Września 1939 r., Armii Krajowej oraz innych organizacji podziemnych, pozostający w konspiracji po 1944 r., przedstawiciele podziemnej i jawnej opozycji działającej od 1945 r. (m.in. z SN, PSL i SP), a także przedstawiciele najmłodszego pokolenia konspiratorów, którzy w latach 50. zakładali kółka samokształceniowe w szkołach, czy też przeciwstawiali się kolektywizacji wsi. Słownik podważa liczne stereotypy (np. na temat niewielkiego wpływu podziemia na życie społeczne po 1947 r.), a przez pryzmat poszczególnych biografii pokazuje dzieje różnych społeczności lokalnych, co ma istotne walory edukacyjne.

Autorami haseł biograficznych są w większości pracownicy BEP IPN. Słownik, o objętości 37 arkuszy (618 stron druku), został opatrzony merytorycznym wstępem, a także bogatym aparatem (indeksy, bibliografia) ułatwiającym odbiór lektury. Równoległe trwały prace organizacyjne i merytoryczne nad II i III tomem *Słownika*, w których rolę koordynatorów odgrywają OBEP w Krakowie i Wrocławiu. Wydanie II tomu, obejmującego ponad 150 biogramów, planuje się na 2003 r.

1.3. Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach

W grudniu 2001 r., w dwudziestą rocznicę wprowadzenia stanu wojennego, opublikowane zostały trzy książki dotyczące tego wydarzenia, będące rezultatem prowadzonego od roku programu badawczego. Opracowano też nową wersję raportu bibliograficznego „*Stan wojenny w Polsce. Stan badań*”, zawierającego omówienie ponad pięciuset publikacji dotyczących tego tematu (dostępny na stronie internetowej IPN).

Przygotowany przez Bogusława Kopkę i Grzegorza Majchrzaka tom „*Stan wojenny w dokumentach władz PRL (1980–1983)*” zawiera 54 nie publikowane dotychczas dokumenty pochodzące z kilkunastu polskich archiwów. Celem tomu było jak najszersze zaprezentowanie wyboru źródeł wytworzonych przez aparat władzy PRL, a dotyczących genezy, przebiegu i skutków wprowadzenia w Polsce stanu wojennego. W publikacji znalazły się m.in.: materiały operacyjne służb podległych MSW; sprawozdania ze wspólnych posiedzeń kierownictw MSW i MON; zapisy z telekonferencji kierownictwa PZPR z funkcjonariuszami aparatu partyjnego szczebla wojewódzkiego; fragmenty zapisu rozmów prowadzonych przez dowódców jednostek wojskowych szturmujących kopalnię "Wujek"; protokoły Sztabu Operacji „Lato 80”; wyniki badań sondażowych Ośrodka Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych.

Tom „*Świadectwa stanu wojennego*”, pod redakcją Antoniego Dudka i Krzysztofa Madeja, składa się z 28 relacji zebranych i opracowanych przez pracowników BEP. Dzięki zaangażowaniu pracowników z oddziałowych BEP w zbiorze reprezentowane są wszystkie rejony Polski. Reprezentatywność relacji nie ogranicza się tylko do kryterium terytorialnego. W książce zamieszczone są wspomnienia przedstawicieli różnych środowisk opozycyjnych działających wśród: robotników, rolników, pracowników naukowych, duchowieństwa, studentów i młodzieży szkolnej. Relacje dotyczą różnych przejawów oporu społecznego: od strajków jakie wybuchły po 13 grudnia 1981 r., poprzez masowe demonstracje uliczne, aż po życie codzienne osób ukrywających się lub prowadzących działalność konspiracyjną. Książka wnosi wiele informacji do historii poszczególnych środowisk opozycyjnych i jest w tej materii często unikalnym źródłem. Istotną wartość poznawczą tej publikacji ma indeks zawierający ok. 1000 nazwisk z licznymi biogramami. W wielu przypadkach zawiera on niedostępne gdzie indziej dane o ludziach opozycji.

Regionalne rozwinięcie powyższej publikacji stanowi książka „*Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków*”, przygotowana przez Zbigniewa Solaka i Jarosława Szarka, a wydana przez Oddział IPN w Krakowie we współpracy z Zarządem Regionu NSZZ „Solidarność” Małopolska. Publikacja ta zawiera 31 relacji osób zaangażowanych w działalność opozycyjną w stanie wojennym w głównych miastach Małopolski. W sumie w trakcie prac nad projektem w poszczególnych OBEP zgromadzono ponad sto relacji osób zaangażowanych w działalność opozycyjną po 13 grudnia 1981 r.

W czerwcu 2002 r. zakończone zostały prace badawcze nad książką „*Stan wojenny w Polsce 1981–1983*”, która stanowić będzie podsumowanie całego programu. Monografia, o objętości ponad 40 arkuszy, której publikacja jest przewidziana na przełom 2002/2003 roku, składa się z jedenastu rozdziałów poświęconych poszczególnym regionom Polski. Każdy z nich, stanowiący oryginalne, źródłowe opracowanie przygotowane przez 16 pracowników poszczególnych OBEP, ma podobną konstrukcję wewnętrzną, obejmującą kolejno analizę operacji wprowadzenia stanu wojennego, działalności aparatu władzy, przejawów opozycji i oporu społecznego, funkcjonowania systemu represji, aktywności Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych oraz nastrojów społecznych.

1.4. Wojna i okupacja 1939–1945

Mimo istnienia bogatej literatury naukowej dotyczącej dziejów polskiej konspiracji z lat 1939–1945, przedstawiciele środowisk kombatanckich i historycy, znawcy tej epoki, zgodnie uznają, że wiele aspektów tej problematyki wymaga dalszych badań, także w oparciu o zasoby archiwum IPN. W związku z powyższym w roku 2001 BEP rozpoczęło badania, których celem jest rozszerzenie naszej wiedzy na temat organizacji, funkcjonowania i oddziaływania na społeczeństwo różnych struktur Polskiego Państwa Podziemnego. W ramach prac nad tym projektem w kilku oddziałach BEP rozpoczęto badania dotyczące działalności informacyjnej Polskiego Państwa Podziemnego (w tym m. in. akcji wydawniczej, dokumentacyjnej, propagandowej oraz organizacji służb informacyjnych Armii Krajowej jak i Delegatury Rządu). Podsumowanie badań nastąpi podczas sesji we wrześniu 2002 r. Rozpoczęto też prace nad kolejnymi tematami badawczymi („Organa bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego” oraz „Akcja czynna Polskiego Państwa Podziemnego”), których wyniki będą prezentowane na kolejnych dorocznych sesjach.

Równolegle prowadzono badania nad całokształtem działalności Delegatury Rządu RP na Kraj, których owocem jest przygotowywana do druku nowa monografia tej instytucji pióra pracownika naukowego BEP Waldemara Grabowskiego. Z kolei w OBEP w Rzeszowie trwają badania nad dziejami konspiracji komunistycznej (PPR/GL/AL).

Istotną część programu stanowią prace dokumentacyjne prowadzone przez BEP wspólnie z Ośrodkiem KARTA. W ramach współpracy gromadzone są, a następnie publikowane dane o obywatelach polskich represjonowanych po 1939 r. przez władze ZSRR. Pierwszą częścią wspólnego projektu było zweryfikowanie i opublikowanie danych o ok. 12 tys. polskich jeńców więzionych w ZSRR (tom „*Jeńcy obozu lwowskiego. Alfabetyczny wykaz 12002 jeńców wojennych z 1939 r. – Polaków i obywateli polskich – skoncentrowanych latem 1941 r. w obozie w Starobielsku*”, Warszawa 2001). Obecnie trwają prace nad listami deportowanych w latach 1940–1941 z obwodu białostockiego, baranowickiego i wileńskiego, a także nad wykazem obywateli polskich aresztowanych na Sowieckiej Białorusi w latach 1939–1941 oraz internowanymi w Ostaszku i Riazaniu po 1944 r.

1.5. Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1989

Celem programu jest pogłębienie i upowszechnienie wiedzy o położeniu chłopów i polityce wobec wsi w latach 1944–1989. W okresie sprawozdawczym badania, prowadzone głównie przez pracowników OBEP w Rzeszowie, Krakowie, Białymstoku, Wrocławiu, Łodzi i Lublinie oraz centrali BEP koncentrowały wokół trzech tematów węzłowych:

- Wieś wobec prób sowietyzacji Polski w latach 1948–1956 (polityka władz wobec chłopów, akcja kolektywizacji);
- Mieszkańcy wsi wobec budowy podstaw systemu totalitarnego (historia PSL, rola wsi w oporze zbrojnego podziemia);
- Rolnicy w antykomunistycznej opozycji lat 70. i 80.

Pierwsze wyniki badań zostały przedstawione podczas sesji „Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989”, która odbyła się w Kielcach 13 września 2001 r.

Podjęto też – wspólnie z Zakładem i Muzeum Historii Ruchu Ludowego Polskiego Stronnictwa Ludowego – przygotowania do zorganizowania dwudniowej konferencji „Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1956”, która odbędzie się w grudniu br. w Rzeszowie. W jej trakcie kilkunastu pracowników pionu edukacyjnego IPN przedstawi referaty dotyczące m. in. metod zwalczania PSL, roli UB w procesie kolektywizacji oraz udziału chłopów w podziemiu zbrojnym.

1.6. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

Projekt ten był w okresie sprawozdawczym realizowany w dwóch podstawowych obszarach. Najważniejszym było przygotowanie do druku dwutomowej publikacji „*Wokół Jedwabnego*”, prezentującej wyniki badań naukowych nad zbrodniami popełnionymi na polskich Żydach w Jedwabnem, Radziłowie i innych miejscowościach Łomżyńskiego i zachodniej Białostoczczyzny latem 1941 roku.

Na tom pierwszy książki, której publikacja jest przewidziana jesienią 2002 r., składać się będzie dziewięć obszernych studiów napisanych przez historyków i prawników. Artykuły przedstawiają problem zbrodni w Jedwabnem na szerokim tle historycznym, poczynając od rysu stosunków polsko-żydowskich na tym terenie w okresie przedwojennym, poprzez opis niemieckiej polityki zagłady Żydów i antyżydowskich wystąpień miejscowej ludności, kończąc na analizie powojennych postępowań karnych w sprawie zbrodni w Jedwabnem oraz dotyczącego jej piśmiennictwa.

W tomie drugim, w dziesięciu rozdziałach, zostanie opublikowanych 440 dokumentów, mających znaczenie dla wyjaśnienia genezy, okoliczności oraz przebiegu zbrodni w Jedwabnem i Radziłowie. Są wśród nich dokumenty sowieckie, niemieckie, żydowskie i polskie, w tym: raporty NKWD, relacje Polaków represjonowanych przez sowieckiego okupanta, raporty wywiadowcze Polskiego Państwa Podziemnego, sprawozdania niemieckich formacji wojskowych i policyjnych, świadectwa ocalałych Żydów, wreszcie akta prowadzonych w Polsce i RFN śledztw i procesów karnych w sprawie zbrodni w Jedwabnem i Radziłowie. Poszczególne zbiory źródeł zostały opatrzone obszernymi merytorycznymi wstępami i rozbudowanym aparatem krytycznym.

W przygotowaniu publikacji uczestniczyło kilkunastu naukowców z IPN, Instytutu Historii PAN, Instytutu Studiów Politycznych PAN i Uniwersytetu w Białymstoku. Przeprowadzono kwerendy w kilkunastu archiwach krajowych (Archiwum IPN, Archiwum Akt Nowych, Archiwach Państwowych w Białymstoku, Łomży i Ełku, Archiwum ŻIH, Archiwum Wschodnim) i zagranicznych (Ludwigsburg, Freiburg, Berlin, Jerozolima, Grodno, Brześć). Łączna objętość obu tomów „*Wokół Jedwabnego*” liczy ponad 100 arkuszy wydawniczych (ok. 2300 stron). Zostały one opatrzone indeksem osobowym i geograficznym oraz mapami i szkicami.

Równoległe z pracami nad księgą jedwabieńską kontynuowane były kwerendy archiwalne dotyczące stosunków polsko-żydowskich w okresie okupacji niemieckiej. Poza zbiorami IPN prowadzono je m.in. w archiwach sądowych oraz dokumentacji znajdującej się w Żydowskim Instytucie Historycznym. Rezultaty kwerend znajdują się w przygotowywanym zbiorze dokumentów pod roboczym tytułem „*Wokół Żegoty*”. W tomie, którego edycja jest przewidziana na 2003 r., opublikowane zostaną nieznane świadectwa ilustrujące przejawy solidarności Polaków z prześladowanymi Żydami, w tym także nie podnoszone dotąd w literaturze historycznej aspekty działalności Rady Pomocy Żydom „Żegota”.

1.7. Aparat represji i opór społeczny 1944–1989

Docelowo, po przejęciu i uporządkowaniu kompletu dokumentacji archiwalnej przekazywanej do Archiwum IPN (BUiAD), program ten będzie najważniejszym przedsięwzięciem naukowo-badawczym BEP. Program „Aparat represji i opór społeczny 1944–1989” składa się z pięciu podstawowych projektów:

- Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej.
- Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956.
- Działania aparatu bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej.

- Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania.
- Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989.

W okresie sprawozdawczym możliwości realizacji tego programu były limitowane przez ograniczony dostęp do materiałów archiwalnych IPN, wynikający z trwającego wciąż procesu ich przejmowania. Dlatego dokonania w tym zakresie miały charakter selektywny i ograniczony do kilku wybranych wątków. Znalazły one swój wyraz w kilku różnych publikacjach Instytutu, wśród których na wymienienie zasługują:

- *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956*, red. S. Poleszak i A. Puławski, IPN, Warszawa 2002 – zawiera materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez IPN.
- *Poznański Czerwiec 1956*, red. S. Jankowiak i A. Rogulska, IPN, Warszawa 2002 – zawiera materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez IPN.
- *Obóz pracy w Świętochłowicach w 1945 roku*, red. A. Dziurok, IPN, Warszawa 2002 – zbiór dokumentów opatrzony merytorycznym wstępem.
- *Nowa Huta w pracy i w walce*, red. R. Terlecki, IPN, Kraków 2002 – zawiera materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez IPN.
- I. Hałagida, *Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947–1957*, IPN, Warszawa 2002 – pierwsza w polskiej literaturze monografia tego problemu.
- *Sprawa Pyjasa. Czy ktoś przebiję ten mur?*, red. A. Roliński i J. Szarek (wspólnie z Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego), Kraków 2001 – zbiór dokumentów dotyczących najgłośniejszego morderstwa na tle politycznym w latach 70.
- M. Korcuć, A. Ptak, *Żołnierze porucznika Wądołnego. Z dziejów niepodległościowego podziemia na ziemi wadowickiej 1945–1947*, IPN, Kraków 2001.

Ponadto, w ramach prac przygotowawczych do uruchomienia głównej części programu, przeprowadzono analizę dotychczasowego stanu badań nad aparatem represji w Polsce w latach 1944–1989 (raport w tej sprawie jest dostępny na stronie internetowej) oraz rozpoczęto prace nad podobnym studium dotyczącym opozycji politycznej w latach 1956–1980. Kontynuowano też gromadzenie danych do „Bibliografii publikacji dotyczących aparatu bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości PRL”. Ten ostatni projekt koordynowany jest przez OBEP w Krakowie.

Pracownicy Biura Edukacji Publicznej, realizujący projekt „Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania”, wzięli też na siebie dużą część prac nad przygotowanym pod kierunkiem ks. prof. J. Myszora (Uniwersytet Śląski) pierwszym tomem wydawnictwa *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani* (Warszawa 2002).

Uzupełnienie ogólnopolskich projektów badawczych stanowiły projekty realizowane przez Oddziałowe Biura Edukacji Publicznej IPN. Do najważniejszych należą tzw. projekty ponadregionalne, realizowane wspólnie przez kilka ośrodków. Część z nich dotyczy stosunków Polaków z sąsiednimi narodami. Stosunkami polsko-ukraińskimi zajmują się OBEP w Rzeszowie, Lublinie (koordynacja) i Gdańsku, polsko-białoruskimi OBEP w Białymstoku, polsko-litewskimi OBEP w Gdańsku, zaś polsko-niemieckimi OBEP w Poznaniu.

Poszczególne OBEP prowadzą prace badawcze i edukacyjne dotyczące losów Polaków na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej. Koncentrują się one wokół tzw. pierwszej okupacji sowieckiej z lat 1939–1941 i wywózki na Syberię oraz do Kazachstanu (OBEP Poznań, Rzeszów, Białystok). W większości OBEP trwają też badania nad dziejami podziemia zbrojnego lat 1944–1956 w poszczególnych regionach. W niektórych przypadkach zakres badań ma ogólnokrajowy charakter. Tak jest w przypadku OBEP w Krakowie i Rzeszowie, które przygotowują całościową monografię Zrzeszenia WiN.

W każdym OBEP realizowany jest co najmniej jeden projekt badawczo-edukacyjny nawiązujący do historycznej specyfiki regionu lub wydarzeń jakie miały tam miejsce. Wybrane przykłady:

- „Stosunki polsko-białoruskie na Białostocczyźnie w latach 1939–1949” (OBEP Białystok).
- „Opozycja polityczna na Wybrzeżu Gdańskim w latach 70. i 80.” (OBEP Gdańsk).
- „Obozy pracy na Górnym Śląsku” (OBEP Katowice).
- „Nowa Huta – miasto walki i pracy” (OBEP Kraków).
- „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie 1939–1956” (OBEP Lublin).
- „Okupacja niemiecka w Łódzkiem” (OBEP Łódź).
- „Konspiracja w Wielkopolsce 1939–1945” (OBEP Poznań).
- „Represje wobec wsi i ruchu ludowego na Podkarpaciu 1944–1956” (OBEP Rzeszów).
- „Podziemie niepodległościowe na Mazowszu” (OBEP Warszawa).
- „Represje wobec Kościoła na Dolnym Śląsku 1945–1989” (OBEP Wrocław).

2. Konferencje oraz sesje naukowe i popularno-naukowe

W okresie sprawozdawczym struktury BEP przygotowały samodzielnie lub we współpracy z innymi ośrodkami naukowymi 39 konferencji oraz sesji naukowych i popularnonaukowych. Te ostatnie zwykle towarzyszyły otwarciom wystaw IPN w różnych miastach. Tematyka konferencji była zróżnicowana i wynikała zarówno z realizacji głównych kierunków badawczych BEP, jak i – w przypadku sesji popularnonaukowych – z zapotrzebowania społecznego oraz realizacji celów edukacyjnych Instytutu (rocznice, uroczystości lokalne itp.). Do najważniejszych konferencji należały:

- *Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach* (Warszawa, 13 XII 2001 r.) z udziałem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego. Konferencji towarzyszyło kilka sesji popularnonaukowych na ten sam temat zorganizowanych przez OBEP (m. in. w Białymstoku i Poznaniu).
- *Akcja „Wisła”* (Krasieczyn, 18–19 IV 2002 r.) – pod patronatem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego.
- *Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989* (Kielce, 13 IX 2001 r.) – pod patronatem Marszałka Województwa Świętokrzyskiego.
- *Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989* (Lublin, 29 XI 2001 r.) – sesja pod patronatem Wicepremiera Rządu RP Jarosława Kalinowskiego.
- *Co nam zostało z tych lat... Opozycja polityczna 1976–1980 z dzisiejszej perspektywy* (Warszawa 10–11 VI 2002 r.) – z udziałem kilkudziesięciu czołowych działaczy opozycji przedsierpniowej.
- *Budapeszt – Warszawa jedna sprawa* (Warszawa 19 X 2001 r.), której patronem obok Prezesa IPN był ambasador Węgier Tamas Katona.
- *System represji stalinowskich w Polsce w latach 1944–1955. Represje w Marynarce Wojennej* (Gdynia 25–26 X 2001 r.) – zorganizowana wspólnie z Dowództwem Marynarki Wojennej RP.

Pełny wykaz konferencji, sesji oraz seminariów zorganizowanych przez BEP w okresie sprawozdawczym znajduje się w załączniku nr 1 do niniejszego sprawozdania.

3. Indywidualna działalność naukowa pracowników BEP

Niezależnie od zaangażowania w realizację ogólnopolskich oraz lokalnych programów, pracownicy Instytutu Pamięci Narodowej prowadzą indywidualne prace badawcze mieszczące się w problematyce przewidzianej ustawą o IPN. Do końca czerwca 2002 r. ukazało się blisko 450 naukowych i popularnonaukowych publikacji (książek, artykułów oraz recenzji) autorstwa pracowników BEP. Ich dokładny wykaz zawiera załącznik nr 2. Ukazał się też pierwszy numer periodyku naukowego IPN „Pamięć i Sprawiedliwość”, który w większości wypełniają artykuły, recenzje i opracowania pracowników BEP. Rozpoczęto prace nad drugim numerem pisma, który zostanie skierowany do druku na przełomie 2002/2003 r.

Pracownicy BEP utrzymują kontakty z placówkami naukowymi w całej Polsce (m.in. Instytutem Historii PAN, Instytutem Studiów Politycznych PAN oraz większością uniwersytetów), współpracują też z organizacjami kombatanckimi. Wyrazem tego jest udział w licznych konferencjach i sympozjach naukowych, a także współudział w ich organizacji. Pracownicy pionu naukowego BEP oraz OBEP Warszawa spotykają się na comiesięcznym konwersatorium, na którym prezentują wyniki swoich indywidualnych prac naukowych. Na spotkania te, w roli komentatorów, zapraszani są historycy spoza IPN specjalizujący się w danym zagadnieniu. Teksty referatów wygłaszanych na konwersatoriach są dostępne na stronie internetowej Instytutu. Podobne konwersatoria zorganizowały też niektóre OBEP.

4. Działania popularyzatorskie i edukacyjne

Instytut Pamięci Narodowej ma za zadanie popularyzowanie wiedzy o represjach nazistowskich, komunistycznych i innych popełnionych na obywatelach polskich w latach 1939–1989. Obowiązek ten jest realizowany przez Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej Biura Edukacji Publicznej, które w związku z tym:

- opracowuje i prezentuje wystawy edukacyjne, a także prowadzi wykłady i lekcje muzealne dla młodzieży szkolnej,
- przygotowuje konferencje szkoleniowe, kursy i warsztaty dla nauczycieli historii, języka polskiego, WOS i pokrewnych przedmiotów,
- współpracuje z innymi instytucjami zainteresowanymi popularyzacją tematyki historycznej takimi jak radio, telewizja, samorządy lokalne, muzea czy stowarzyszenia kombatanckie.

4.1. Współpraca z Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu oraz instytucjami zajmującymi się kształceniem nauczycieli

Jednym z głównych partnerów w pracach BEP jest Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. Podstawą do podejmowania wspólnych działań jest podpisane 11 września 2001 roku *Porozumienie o współpracy pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej i Ministerstwem Edukacji Narodowej*. Zgodnie z ustaleniami przyjętymi w *Porozumieniu* BEP IPN rekomendował grupę historyków, specjalistów od historii Polski i Europy w XX wieku jako recenzentów merytorycznych i metodycznych podręczników i programów nauczania. Pierwsze recenzje podręczników historii dla szkół średnich już powstały.

Wiceminister MENiS Włodzimierz Paszyński zadeklarował ponadto wolę objęcia przez Panią Minister Krystynę Łybacką, wspólnie z Prezesem IPN honorowego patronatu nad ogól-

nopolskim konkursem historycznym dla młodzieży, który będzie ogłoszony przez BEP w nowym roku szkolnym.

BEP nawiązało współpracę z Centralnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie (współdziałanie w ogólnopolskich projektach pilotażowych), a także z Ośrodkami Doskonalenia Nauczycieli i Ośrodkami Metodycznymi w całym kraju. Podstawową formą współpracy są wspólnie organizowane różnorodne formy doskonalenia dla nauczycieli historii, języka polskiego, wiedzy o społeczeństwie związane z historią najnowszą. W Warszawie zakończył się roczny kurs doskonalenia zawodowego dla nauczycieli „Kryzysy PRL” zorganizowany wspólnie z ODN. W związku z dużym zainteresowaniem powtórzony zostanie w nowym roku szkolnym. W Białymstoku, Łomży i Suwałkach zorganizowano cykl warsztatów o problemach narodowościowych w nauczaniu historii regionalnej, na Śląsku warsztaty przedmiotowo-metodyczne „Jak uczyć o stanie wojennym”, w Krakowie cykl seminaryjno-warsztatowy z dziejów PRL, w Łodzi konferencję „Stosunki polsko-sowieckie 1944–56”, a we Wrocławiu dwudniowe szkolenie poświęcone metodom nauczania historii.

Podjęto wspólne działania z kuratorami oświaty (między innymi przy przeprowadzaniu konkursów historycznych i organizacji konferencji) i doradcami metodycznymi. Pracownicy BEP z wszystkich oddziałów uczestniczyli w konferencjach metodycznych dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie, wygłaszając wykłady i informując o działalności IPN. Braли także udział w wielu spotkaniach organizowanych przez MENiS i instytucje oświatowe, w tym w konferencji „Ars educandi – sztuka wychowywania” zorganizowanej przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich w kwietniu br. i polsko-litewskiej konferencji organizowanej na jesieni ubiegłego roku przez Fundację Judaica dla nauczycieli „Jak uczyć o Holocauście”.

4.2. Współpraca ze szkołami wyższymi

IPN podpisał już umowy o współpracy z kilkoma uczelniami. Jako pierwszą, w maju 2001 r., podpisano umowę z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, następnie z Uniwersytetem Jagiellońskim, Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, Uniwersytetami Wrocławskim, Warszawskim i Śląskim. Najważniejszym przedsięwzięciem w ramach tej współpracy są uruchamiane w nowym roku akademickim wspólne studia podyplomowe z zakresu historii najnowszej dla nauczycieli na Uniwersytecie Jagiellońskim i UMCS w Lublinie (aktualnie trwa nabór kandydatów). BEP i OBEP IPN na co dzień wspierają (we współpracy z BUiAD i GKŚZpNP) szkoły wyższe w ich działaniach statutowych. Na prośbę i z udziałem przedstawicieli kadry uniwersyteckiej odbywają się pokazy, wykłady i prelekcje dla studentów. Przedsięwzięcia te przyjmują najróżniejsze formy, zgodne z potrzebami naszych partnerów. Na przykład OBEP Katowice zorganizował wspólnie z Uniwersytetem Śląskim konkurs na prace seminaryjne dla studentów.

Oprócz wymienionych wyżej uczelni rozwija się też współpraca Oddziałów IPN z innymi wyższymi szkołami na ich terenie. Wspólnie organizowane są wystawy (Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach), konferencje naukowe, seminaria i warsztaty dla nauczycieli (Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignacjanum” w Krakowie, Akademia Świętokrzyska w Kielcach, Uniwersytety Łódzki, Gdański, Rzeszowski, Wrocławski i Śląski, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), dyskusje panelowe (Uniwersytet Gdański), naukowcy biorą udział w pracach komisji konkursów historycznych organizowanych przez BEP dla młodzieży (Uniwersytet Gdański, Śląski).

4.3. Działania edukacyjne skierowane do nauczycieli

W roku szkolnym 2001/2002 oddziały IPN podjęły różne formy działań edukacyjnych skierowane bezpośrednio do nauczycieli historii, języka polskiego i wiedzy o społeczeństwie oraz młodzieży ze szkół wszystkich szczebli, obejmujące:

- cykle seminaryjno-warsztatowe dla nauczycieli, prowadzone w ubiegłym roku szkolnym między innymi w Krakowie, Łodzi i Warszawie;
- kursy doskonalenia zawodowego, w tym kursy wokół pakietów edukacyjnych (między innymi „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie 1939–56”, „Opozycja polityczna w PRL w latach 70. i 80.”, „Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim”, „Obóz pracy w Świętochłowicach”);
- warsztaty przedmiotowo-metodyczne (w ubiegłym roku szkolnym zorganizowano między innymi następujące warsztaty: „Polacy, Żydzi, Białorusini i Litwini 1939–45” – w Białymstoku, Łomży i Suwałkach; „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – w Białymstoku, Łomży i Augustowie; „Lekcje o zagładzie Żydów” – w Trójmieście; „Jak uczyć o stanie wojennym” – w Bielsku-Białej, Bytomiu, Chorzowie, Cieszynie, Katowicach, Rybniku i Żywcu; „Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–56” – w Piekarach Śląskich i Tarnowskich Górach; „Zapomniane historie ludzkich dramatów – losy mieszkańców Górnego Śląska w latach 1939–1956” w Katowicach; „Stan wojenny”, „Solidarność Ziemi Łódzkiej”, „Konspiracyjne Wojsko Polskie” i „Październik 1956 w Łódzku” w Łodzi, Radomsku, Opocznie i Sieradzu; „Rasizm, przemoc, holocaust” – w Poznaniu). W każdych zajęciach uczestniczyła ok. trzydziestoosobowa grupa nauczycieli;
- wykłady podczas konferencji metodycznych dla nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego;
- udział nauczycieli i uczniów w sesjach naukowych organizowanych przez IPN;
- konferencje popularnonaukowe organizowane specjalnie z myślą o nauczycielach (np. „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie 1939–56” – sesje wyjazdowe w Biłgoraju i Garwolinie, „Podziemie niepodległościowe po II wojnie światowej – aspekty pomorskie” w Gdańsku, „Stosunki polsko-sowieckie 1944–56” w Łodzi, „Zbrodnie komunistyczne w nauczaniu historii” w Rzeszowie i Tarnobrzegu).

Z myślą o nauczycielach historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego przygotowywane są teki (tzw. pakiety edukacyjne) zawierające oprócz szczegółowego omówienia tematu także bogaty materiał ikonograficzny, bibliografię i scenariusze lekcji. Wzbogacają one i poszerzają wiedzę podręcznikową o najnowsze ustalenia badaczy, stanowią cenną pomoc dydaktyczną. Dotychczas drukiem ukazały się dwa pakiety: „*Obozy pracy na Górnym Śląsku po II wojnie światowej. Obóz pracy w Świętochłowicach*”, „*Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–56*”. Wydawnictwa te spotkały się z takim zapotrzebowaniem ze strony lokalnych środowisk nauczycielskich, że nakłady – mimo ścisłego limitowania dystrybuowanych egzemplarzy – w praktyce zostały wyczerpane.

W druku są kolejne pakiety: „*Stosunki polsko-ukraińskie 1939–47*”, „*Czerwiec 1976*”. „*Konspiracyjne Wojsko Polskie*” i „*Prymas Wyszyński*”. W roku 2002 ukaże się jeszcze obszerny pakiet „*Stan wojenny*” i pierwsze z serii tek „*Polskie Państwo Podziemne*” i „*Auschwitz-Birkenau*”.

Cenną pomocą dla nauczycieli są też przygotowywane przez Oddziałowe Biura Edukacji Publicznej przy okazji wystaw i konferencji naukowych teczki z powielonymi materiałami dotyczącymi danego tematu, ze szczególnym uwzględnieniem historii regionu. W trakcie kursów doskonalenia zawodowego wszyscy uczestnicy otrzymują pakiety z tekstami źródłowymi i ikonografią związaną z tematyką zajęć.

4.4. Praca edukacyjna z młodzieżą

W okresie sprawozdawczym pracownicy BEP organizowali i brali udział w rozmaitych działaniach edukacyjnych skierowanych bezpośrednio do młodzieży szkolnej. Takich m.in. jak:

- wykłady dla gimnazjalistów i licealistów (organizowane także na terenie szkół; na Pomorzu tematem wykładów było podziemie niepodległościowe po II wojnie światowej w tym regionie, podobnie – na Lubelszczyźnie, w Rzeszowskim – stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–47 i dzieje Polskiego Państwa Podziemnego, w Krakowie i Warszawie – cykle „powtórkowych” wykładów z historii PRL dla maturzystów);
- lekcje i warsztaty w szkołach (zajęcia prowadzone przez pracowników BEP na zaproszenie poszczególnych szkół w całej Polsce; w sumie odbyło się ok. 300 takich lekcji);
- lekcje muzealne połączone ze zwiedzaniem wystaw prezentowanych w kilkudziesięciu miejscach w Polsce (dla przykładu pracownicy OBEP w Białymstoku przeprowadzili 74 lekcje w swoim regionie, w Katowicach – 34, w Łodzi –102; wystawy prezentowane były także w szkołach);
- przeglądy filmowe poprzedzone wykładami, podsumowywane różnymi formami dyskusji (OBEP w Warszawie zorganizował Edukacyjny Przegląd Filmowy dla młodzieży licealnej „Kino w PRL – PRL w kinie” w Kinotece. W 18 pokazach udział wzięło ponad 3 tys. uczniów z Mazowsza. W Białymstoku zorganizowano 4 seanse w ramach Edukacyjnego Przeglądu Filmowego, w Gdańsku we współpracy z klubem „Żak” powołano Dyskusyjny Klub Filmowy „Przystanek PRL”. Na podkreślenie zasługuje bardzo dobra współpraca z archiwum Wytwórni Filmów Dokumentalnych i Fabularnych w Warszawie, które udostępnia nam kopie do projekcji);
- wykłady otwarte prowadzone przez historyków z BEP (w siedzibie IPN, a także na zaproszenie domów kultury, muzeów, klubów, stowarzyszeń i innych placówek oświatowych w całym kraju).

Liczny jest także udział młodzieży w ogłaszanych przez Oddziały konkursach historycznych. Oddziałowe Biura Edukacji Publicznej IPN ogłosiły 19 regionalnych konkursów, których tematyka związana jest z najnowszą historią Polski, skierowanych do uczniów szkół ponadpodstawowych (16 konkursów), studentów (1) i nauczycieli (2).

Rozstrzygniętych zostało 12 konkursów. Udział w nich wzięło kilka tysięcy uczniów z kilkuset szkół ponadpodstawowych (gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych), w tym przeważająca większość z małych ośrodków. Do prac w jury konkursów zapraszani są przedstawiciele władz samorządowych, naukowcy z miejscowych uczelni i nauczyciele.

Nagrody wręczane laureatom konkursów ufundowane zostały przez IPN. Uehonorowanie wyróżnionych uczniów było możliwe także dzięki wsparciu ze strony innych instytucji: oświatowych, samorządowych, wydawnictw.

W roku szkolnym 2002/2003 Biuro Edukacji Publicznej przeprowadzi pierwszy ogólnopolski konkurs dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Roboczy tytuł brzmi „Społeczeństwo polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945”. Zostanie ogłoszony we wrześniu 2002 r. Będzie przeprowadzony w trzech etapach: etap szkolny (samodzielnie napisana praca oparta o nie publikowane źródła), etap oddziałowy (sprawdzający wiedzę uczniów) i finał ogólnopolski. Rozstrzygnięcie konkursu przewidujemy na kwiecień 2003 r.

Wykaz wszystkich konkursów zawiera załącznik nr 4.

4.5. Wystawy edukacyjne

Tematyka wystaw, na których prezentowana jest bogata, często unikalna dokumentacja fotograficzna i materiały archiwalne, jest bardzo różnorodna. Wystawy przygotowane przez BEP mają charakter objazdowy i są eksponowane z dużym powodzeniem zwłaszcza w niewielkich miejscowościach na terenie kraju.

Ekspozycje poprzedzane są szeroką akcją informacyjną prowadzoną w lokalnych mediach i skierowaną między innymi do szkół. Niemal wszędzie wystawy odbierane są jako ważne wydarzenie kulturalne i medialne, oczywiście na skalę lokalną. Często powstają przy współpracy regionalnych placówek muzealnych lub organizacji kombatanckich. Ekspozycje uzupełniają lekcje muzealne dla młodzieży prowadzone przez pracowników IPN.

W ostatnim roku sprawozdawczym przygotowaliśmy 23 nowe wystawy. Największym przedsięwzięciem było zorganizowanie w grudniu 2001 r. w 20. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego wystaw poświęconych temu tematowi jednocześnie w dziesięciu miastach w Polsce. Zaprezentowano na nich materiały archiwalne, zdjęcia i pamiątki dotyczące różnych aspektów życia w stanie wojennym. Oddziały IPN przygotowały – częściowo w oparciu o materiały z centrali – swoje wersje wystawy, kładące nacisk na dokumentację wydarzeń w poszczególnych regionach. W Warszawie otwarcia wystawy dokonał Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski.

BEP przygotowuje się do kolejnych ekspozycji, w tym organizowanej wspólnie z Uniwersytetem Warszawskim na wiosnę przyszłego roku dużej wystawy w 35. rocznicę wydarzeń marcowych 1968 roku oraz wystawy poświęconej więźniom politycznym skazanym na karę śmierci w okresie stalinowskim „Straceni w Polsce 1944–56”.

Wykaz wszystkich wystaw wraz z zaznaczeniem miejscowości, w których były eksponowane, zawiera załącznik 3 do niniejszego sprawozdania.

4.6. Współpraca z mediami

Ważnym partnerem w długofalowych działaniach edukacyjnych BEP IPN są media. W swojej pracy BEP wykorzystywało klasyczne metody współpracy z dziennikarzami, np. organizowanie konferencji prasowych i briefingów, m.in. przy okazji wydarzeń medialnych takich jak wystawy czy sesje naukowe. Każdorazowo dziennikarze otrzymywali specjalnie przygotowane materiały (notatki prasowe).

Pracownicy BEP wielokrotnie brali udział w programach radiowych (PR 3, Radio dla Ciebie, Radio Bis, Radio Plus) i w audycjach telewizyjnych (TVP 1, 2 i 3, TVN, TV Puls), popularyzując zagadnienia związane z działalnością IPN w lokalnych, ogólnopolskich oraz zagranicznych mediach.

Wspólnie z Programem III PR, jeszcze w ubiegłym roku, BEP przygotował cykl audycji o tematyce historycznej z udziałem słuchaczy „Z archiwum IPN”. Na antenie Polskiego Radia Bis wyemitowane zostały godzinne programy z cyklu „Autochtoni”, poświęcone Ślązakom, Kaszubom, Warmiakom i Mazurom. W ramach rozwijającej się współpracy z tą rozgłośnią BEP wziął w czerwcu udział w Pikniku Naukowym Radia Bis w Warszawie, na którym między innymi zaprezentowano wystawę „Czerwiec 1956”.

Audycje o tematyce historycznej powstają przy współudziale BEP również w mediach lokalnych. Radio Gdańsk od listopada 2001 r. emituje cykliczne audycje przygotowane przez pracowników OBEP (m. in. o antykomunistycznej konspiracji młodzieżowej po II wojnie światowej na Pomorzu, o wydarzeniach grudnia 1970 r., o tajemnicach gdańskiego więzienia), podobnie we Wrocławiu i Białymstoku. W Lublinie rozwijana jest współpraca z radiem

przy tworzeniu unikatowego w skali kraju archiwum nagrań dźwiękowych z dziejów najnowszych Polski.

4.7. Współpraca z kombatantami, samorządem terytorialnym, innymi organizacjami i instytucjami

Wszystkie Oddziały BEP kontynuowały – często bardzo aktywne – robocze kontakty ze stowarzyszeniami kombatanckimi (między innymi Światowym Związkiem Żołnierzy AK, Związkiem Byłych Więźniów Politycznych, Związkiem Sybiraków). Ich efektem była pomoc tych organizacji w przygotowywaniu wystaw, konferencji, spotkań z młodzieżą, konkursów szkolnych, a także w realizacji projektów badawczych i dokumentacyjnych.

Największym takim przedsięwzięciem jest Klub Historyczny im. Gen. Stefana Grot-Roweckiego. Posiedzenia Klubu – wspieranego organizacyjnie przez IPN – odbywają się w siedzibie Instytutu i skupiają kombatantów z różnych organizacji. W ramach spotkań klubu dyskutowano m.in. o:

- Dziedzictwie Armii Krajowej (wokół wystąpienia prof. Władysława Bartoszewskiego).
- Podziemiu niepodległościowym po 1947 r. na Mazowszu i Podlasiu;
- Roli Delegatury Rządu na Kraj.

Większość Oddziałów spotyka się ze wsparciem działań edukacyjnych ze strony lokalnych władz samorządowych przy organizacji wystaw, konferencji, konkursów dla młodzieży (udostępnianie sal, pomoc logistyczna, fundowanie nagród w konkursach, aktywny udział przedstawicieli samorządów w imprezach edukacyjnych organizowanych przez Oddziały). Przykładem mogą tu być samorzady wielu miast województwa mazowieckiego, Sopotu i Gdyni, Świętochłowic, Rzeszowa, Wrocławia, Sejmiki Województw Pomorskiego i Śląskiego.

Pomocą służą nam także jednostki Wojska Polskiego, szczególnie z Pomorza Gdańskiego uświetniając uroczystości (kompania honorowa, apel poległych) i pomagając w organizacji np. rajdów edukacyjnych.

Wiele działań edukacyjnych w terenie (organizacja wystaw, prelekcji, konferencji dla nauczycieli, przeprowadzenie konkursów) jest efektem współpracy z organizacjami pozarządowymi (Ośrodek KARTA, Fundacja Centrum Solidarności w Gdańsku, Stowarzyszenie Kulturowe „Sasina” w Ostródzie, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie, Archiwum Polski Podziemnej i Archiwum Dokumentacji Historycznej PRL w Warszawie, Klub Inteligencji Katolickiej i Płocki Uniwersytet Ludowy). Oddziały BEP współpracują z muzeami regionalnymi, organizując wystawy i lekcje muzealne.

Znaczący udział w działaniach Biura Edukacji Publicznej mają także środowiska harcerskie.

4.8. Inne działania edukacyjne – Festiwal Nauki

Biuro Edukacji Publicznej uczestniczyło w V edycji Festiwalu Nauki, organizowanego we wrześniu przez środowisko naukowe Warszawy. Zarówno dyskusja panelowa, jak wykłady i lekcje dla szkół cieszyły się dużym zainteresowaniem. W tym roku ponownie będziemy uczestniczyć w festiwalu z bardzo bogatym programem.

5. Działalność wydawnicza Biura Edukacji Publicznej

5.1. Periodyki wydawane przez BEP:

„Biuletyn IPN”

„Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” ukazuje się od lutego 2001 r. jako miesięcznik. Publikowane są w nim materiały o bieżących pracach i działalności władz IPN i jego oddziałów, informacje o prowadzonych śledztwach, wystawach, wydawnictwach i konkursach zorganizowanych przez Instytut. W Biuletynie znajdują się także artykuły poświęcone historii Polski lat 1939–1989 i wywiady. Biuletyn, wydawany w nakładzie 2–3 tys. egzemplarzy (w zależności od tematu), jest kierowany do wybranych instytucji państwowych, mediów, bibliotek i indywidualnych osób, które są zainteresowane problematyką danego numeru.

W związku z dużym zainteresowaniem „Biuletynem” planowane jest zwiększenie nakładu i wejście do normalnego kolportażu.

„Pamięć i Sprawiedliwość”

Periodyk „Pamięć i Sprawiedliwość” prezentuje wyniki działalności IPN ze szczególnym uwzględnieniem jego osiągnięć w pracach badawczych. Zakres tematyczny tych ostatnich obejmuje zbrodnie popełnione na narodzie polskim przez nazistowskie Niemcy i Związek Sowiecki w okresie drugiej wojny światowej i związane z tym ofiary, straty i szkody. Przedmiotem badań IPN jest także system komunistyczny w Polsce, w latach 1944–1989 – a zwłaszcza w jego wymiar represyjny. W „Pamięci i Sprawiedliwości” publikowane są również wyniki prac Instytutu, które skupiają się na historii oporu społecznego, działalności obywatelskiej na rzecz niepodległego państwa polskiego, walki w obronie wolności i godności ludzkiej.

5.2. Publikacje książkowe

Seria „Dokumenty”

W serii „Dokumenty” publikowane są nieznane dotąd materiały archiwalne dotyczące najnowszej historii Polski. Obrazują one różne formy represji, jakich obywatele polscy doświadczyli w latach 1939–1989 ze strony władz nazistowskich i komunistycznych, a także zorganizowane i spontaniczne formy oporu społecznego. W serii „Dokumenty” ukazały się:

- „*Stan wojenny w dokumentach władz PRL 1980–1983*”, wybór, wstęp i opr. Bogusław Kopka, Grzegorz Majchrzak, Warszawa 2001.
- Friedrich Katzmann, „*Rozwiązanie kwestii żydowskiej w Dystrykcie Galicja*”, opr. Andrzej Żbikowski, Warszawa 2001.
- „*Rozpracowanie i likwidacja rzeszowskiego Wydziału WiN w dokumentach UB (1945–1949)*”, wybór, wstęp i opracowanie Tomasz Balbus, Zbigniew Nawrocki, Warszawa 2001.
- „*Obóz pracy w Świętochłowicach w 1945 roku*”, wybór, wstęp i opr. Adam Dziurok, Warszawa 2002.

Przygotowywane jest obszerne dwutomowe wydawnictwo:

- „*Wokół Jedwabnego*”, t. I–II, red. P. Machcewicz, K. Persak.

Seria „Relacje i wspomnienia”

W serii „Relacje i wspomnienia” publikowane są nieznanne dotychczas świadectwa dotyczące najnowszej historii Polski. Prezentują one postawy obywateli polskich i realia życia codziennego podczas drugiej wojny światowej i w okresie Polski Ludowej. W serii tej ukazały się:

- „Świadectwa stanu wojennego”, wstęp J. Krupski, opr. A. Dudek, K. Madej, Warszawa 2001.
- Adam Kamiński, „Diariusz podręczny”, 1939–1945, wstęp i opr. A. Polarczykowska i J. Stoksik.
- Przygotowywana jest pozycja:
- „Skazani na karę śmierci. Relacje”, wstęp i opr. J. Żaryn.

Seria „Monografie”

W serii „Monografie” publikowane są książki poświęcone najnowszej historii Polski, opisujące losy obywateli polskich w latach 1939–1989.

W serii tej ukazała się książka:

- Igor Hałagida, „Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947–1957”, Warszawa 2002.

Przygotowywane są następujące pozycje:

- „Stan wojenny – synteza”, [praca zbiorowa red. A. Dudek].
- Waldemar Grabowski, „Delegatura Rządu na Kraj”,
- Grzegorz Baziur, „Armia Czerwona na Pomorzu Gdańskim 1945–1947”,
- Grzegorz Jakubowski, „Sądownictwo powszechne w Polsce w latach 1944–1950”.

Seria „Konferencje IPN”

W serii „Konferencje IPN” publikowane są materiały będące plonem spotkań naukowych organizowanych przez IPN. Przedstawiają one zarówno działalność okupantów niemieckich i sowieckich w okresie drugiej wojny światowej, jak i władz Polski Ludowej wymierzoną przeciwko obywatelom polskim; opisują także różne formy oporu społecznego.

W serii tej ukazały się:

- „Poznański Czerwiec 1956”, red. S. Jankowiaka i A. Rogulskiej, Warszawa 2002.
- „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956”, red. S. Poleszak i A. Puławski, Warszawa 2002.
- „Nowa Huta. Miasto walki i pracy”, red. R. Terlecki, J. Szarek, M. Lasota.

Przygotowywane są następujące pozycje, opracowane w okresie sprawozdawczym:

- „Społeczeństwo zróżnicowane narodowościowo. Początek wojny niemiecko-sowieckiej i losy ludności cywilnej”, red. J.J. Milewski.
- „Akcja OUN – UPA na Wołyniu”, red. G. Motyka.
- „Opozycja i opór społeczny w Łodzi, 1956 – 1981”, red. K. Lesiakowski.
- „Młodzież w oporze społecznym”, red. Ł. Kamiński.
- „Nowa Huta. Miasto walki i pracy”, red. R. Terlecki, J. Szarek, M. Lasota.
- „Obozowe dzieje Świętochłowic-Eintrachtshütte – Zgoda”, red. K. Banaś, A. Dziurok.

Seria „Słowniki”

W serii „Słowniki” publikowane są opracowania o charakterze encyklopedycznym i biograficznym poświęcone najnowszej historii Polski. Mają one na celu przedstawienie sylwetek żołnierzy i działaczy Polskiego Państwa Podziemnego, uczestników konspiracji, opozycji i oporu społecznego z lat 1939 – 1989.

W tej serii ukazał się pierwszy tom z serii:

„*Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944–1956. Słownik biograficzny*”, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, red. T. Balbus, W. Frazik, Ł. Kamiński, J. Kurtyka, K. Szwagrzyk, Z. Zblewski, J. Żaryn, J. Żurek.

Wspólnie ze Światowym Związkiem Żołnierzy AK przygotowywane jest do wydania obszernie opracowanie biograficzne autorstwa dr Tadeusza Swata, „*Przed Bogiem i Historią. Księga ofiar komunistycznego reżimu w Polsce lat 1944–1956 na Mazowszu*”.

Seria „Studia i materiały”

W związku z bardzo dużym zapotrzebowaniem na opracowania dotyczące historii regionalnej, prezentowane w ujęciu bardziej popularnym (m.in. na potrzeby nauczycieli realizujących regionalne ścieżki edukacyjne) podjęto decyzję o uruchomieniu nowej serii wydawniczej, w ramach której będą się ukazywały stosunkowo niewielkie opracowania, dokumenty i relacje. W większości przypadków, będą one powstawały w OBEP, a ich tematyka dotyczyć będzie zagadnień regionalnych. Będą one dystrybuowane głównie na terenie danego oddziału.

Zakończono prace redakcyjne nad następującymi pozycjami:

- Maria Gaklik, „*Pamiętniki*”, wstęp i opr. M. Kała.
- „*Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 1946–1955*”; wstęp i opr. K. Szwagrzyk.
- „*Straceni na Dolnym Śląsku 1945–1956*”, opr. T. Balbus, Z. Nawrocki.

6. Działalność naukowo-badawcza Oddziałowych Biur Edukacji Publicznej

6.1. OBEP BIAŁYSTOK

6.1.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych regionalnych i centralnych

Mniejszość białoruska stanowiła i stanowi znaczący element struktury społecznej polskich ziem północno-wschodnich. W związku z tym pracownicy OBEP Białystok koordynują prace badawcze nad tematem „Władze komunistyczne – Białorusini – podziemie niepodległościowe”. Trwają prace badawcze m.in. dotyczące stosunku polskiego podziemia do Białorusinów po roku 1944. Przygotowywana jest kolejna międzynarodowa konferencja naukowa na temat stosunków polsko-białoruskich.

Ponadto pracownicy OBEP Białystok brali udział w realizacji następujących programów badawczo edukacyjnych:

- „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” (zebrano 31 relacji);
- „Lista skazanych na karę śmierci” (wypełniono 273 kwestionariuszy osób skazanych na karę śmierci przez WSR w Białymstoku, opracowano 3 relacje do druku);
- „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny” (przygotowano 22 biogramy);
- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich” (4 teksty do księgi „Wokół Jedwabnego”; prace nad „Listą mieszkańców woj. białostockiego, którzy ratowali Żydów”).

- „Aparat represji i opór społeczny” (badania: struktury i obsady personalnej WUBP w Białymstoku oraz PUBP w Bielsku Podlaskim, a także na temat walk z podziemiem niepodległościowym i Kościołem w latach 1944–1956).

6.1.2. Działania edukacyjne

W realizacji zadań edukacyjnych OBEP blisko współpracuje z Kuratorium w Białymstoku, Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku i Suwałkach oraz Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym w Łomży.

Najważniejszymi przedsięwzięciami w okresie sprawozdawczym były dwa cykle warsztatów dla nauczycieli (każdy dla 3 grup subregionalnych):

- „Polacy, Żydzi, Białorusini i Litwini 1939–1945, problemy narodowościowe w nauczaniu historii regionalnej” (grupy subregionalne: Białystok, Łomża, Suwałki).
- „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – (grupy subregionalne: Białystok, Łomża, Augustów).

Przeszkolono ogółem ok. 200 pedagogów.

Ponadto pracownicy OBEP Białystok wygłosili ponad sto prelekcji i wykładów dla młodzieży szkolnej i zorganizowali 4 seanse filmowe w ramach Edukacyjnego Przeglądu Filmowego (poprzedzone wykładami), w których uczestniczyło ponad 800 osób.

6.2. OBEP GDAŃSK

6.2.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych regionalnych i centralnych

OBEP Gdańsk koordynuje – w skali ogólnopolskiej – projekt badań nad stosunkami polsko-litewskimi w epoce naznaczonej przez totalitaryzmy: nazistowski i komunistyczny. Obecnie – wspólnie z Centrum Badania Eksterminacji i Ruchu Oporu Litwy – trwają przygotowania do międzynarodowej konferencji naukowej „Opór wobec systemów totalitarnych na Wileńszczyźnie w okresie II wojny światowej”, która odbędzie się we wrześniu w Warszawie.

Pracownicy OBEP Gdańsk aktywnie uczestniczą również w realizacji badań nad stosunkami polsko-ukraińskimi w latach 1939–1989 (dzieje mniejszości ukraińskiej i kościoła unickiego w Polsce po II wojnie światowej).

Poza tym w latach 2001–2002 w pracach OBEP Gdańsk największy nacisk położono na realizację następujących programów badawczo-edukacyjnych:

- „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” (poza ostateczną wersją raportu odtwarzającego wydarzenie na Pomorzu Gdańskim, przygotowano wystawę o stanie wojennym na Pomorzu Gdańskim z wykorzystaniem nieznanych dokumentów i eksponatów);
- „Wojna i okupacja” (kwerendy dot. Okręgu wileńskiego AK);
- „Aparat represji i opór społeczny” (kwerenda archiwalna w Gdańsku i w Warszawie dotycząca struktury i ludzi aparatu represji, zbierane są relacje byłych funkcjonariuszy, badane są również działalność podziemia antykomunistycznego, m.in. V Wileńskiej Brygady AK, konspiracja młodzieżowa w latach 50-tych, kryzys grudniowy 1970 r., wreszcie funkcjonowanie cenzury w PRL).

6.2.2. Działania edukacyjne i partnerzy BEP

OBEP Gdańsk prowadził bardzo aktywne działania skierowane do środowiska nauczycielskiego, a także bezpośrednio do młodzieży szkolnej. Przedsięwzięcia te warunkowały: stosunkowo duży obszar działalności oddziału gdańskiego i skalę jego urbanizacji. Warto wskazać na następujące wyróżniające się przedsięwzięcia:

- Konferencje metodyczne dla dyrektorów szkół ponadpodstawowych na terenie miejscowości: Tczew, Słupsk, Kościerzyna, Gdańsk, Gdynia, Toruń, Tuchola, Świecie, Inowrocław, Bydgoszcz, Karnkowo, Włocławek, Nadroże, Iława, Elbląg – razem 15 spotkań.
- Warsztaty metodyczne dla nauczycieli Trójmiasta i okolicznych powiatów, np. „Lekcja o zagładzie Żydów i stosunkach polsko-żydowskich”.
- Konkursy historyczne: „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”, „Stalin słoneczko pokoju”.
- Rajd edukacyjny „Szlakiem zgrupowania mjr Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”.

Łącznie w konferencjach, warsztatach i przy organizacji wystaw i różnych przedsięwzięć edukacyjnych uczestniczyło ponad 500 osób.

OBEP na bieżąco współpracuje z kuratoriami oświaty i ich delegaturami w terenie. Formy współpracy:

- udział w naradach z dyrektorami szkół przed rozpoczęciem roku szkolnego;
- przygotowanie konferencji dokształcających dla nauczycieli historii pod patronatem i z udziałem organizacyjnym kuratorów lub centrów edukacji nauczycieli (Gdańsk i Koszalin);

Ponadto Biuro Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku współpracuje z wieloma partnerami zewnętrznymi. Należy wśród nich wymienić:

- organizacje kombatanckie (m.in.: Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Rada Kombatanów i Osób Represjonowanych Województwa Pomorskiego, Związek byłych Więźniów Obozu Hitlerowskiego Potulice, Związek Byłych Więźniów Politycznych – Zarząd Woj. Pomorskiego);
- media (komentarze i opinie historyczne prezentowane przez pracowników OBEP, informacje na temat wystaw, imprez i przedsięwzięć naukowych, cykliczne audycje radiowe);
- samorząd terytorialny (współorganizacja przedsięwzięć OBEP np. w formie udostępnienia sali ekspozycyjnej, najaktywniejsi partnerzy to samorząd miast Sopot i Gdynia, a także Sejmik Województwa Pomorskiego);
- środowisko akademickie (współorganizacja dyskusji panelowych i konferencji; udział przedstawicieli Uniwersytetu Gdańskiego w komisjach konkursów organizowanych przez OBEP);
- muzea państwowe, miejskie i inne (intensywna współpraca w organizacji ekspozycji na terenie Oddziału Gdańskiego IPN);
- archiwa państwowe i wojskowe (współdziałalność w organizacji wystaw);
- Wojsko Polskie i Marynarkę Wojenną (pomoc w organizacji uroczystości 60-lecia AK, wystawy „Żołnierze Łupaszki” i sesji dotyczącej represji stalinowskich w Polsce);
- organizacje społeczne (Stowarzyszenie Kulturowe „Sasina” w Ostródzie, Fundacja Centrum Solidarności w Gdańsku).

6.3. OBEP KATOWICE

6.3.1. Realizacja projektów badawczo-edukacyjnych

W pracach OBEP Katowice w okresie sprawozdawczym największy nacisk został położony na realizację programu badawczo-edukacyjnego „Aparat represji i opór społeczny”, a w jego ramach tematów:

- „Represje wobec duchowieństwa śląskiego” (wybór dokumentów m.in. dotyczących rozpracowania przez aparat bezpieczeństwa kurii katowickiej. Trwają przygotowania do sesji „Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego”, która odbędzie się w listopadzie 2002 r. w Katowicach).
- „Obozy pracy na Górnym Śląsku – Obóz pracy w Mysłowicach” (celem projektu jest przedstawienie funkcjonowania obozu karnego, a następnie obozu pracy w Mysłowicach, działającego w okresie 1945–1946).
- „Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu” (celem projektu jest całościowe odtworzenie struktury i dziejów konspiracji antykomunistycznej na terenie Podbeskidzia).
- Badacze z Katowic uczestniczyli też w pracach nad innymi programami, w tym:
- „Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci” (wypełniono 272 kwestionariusze osobowe obejmujące wszystkich skazanych na karę śmierci przez WSR w Katowicach; zebrane zostały dwie relacje osób skazanych na karę śmierci).
- „Stan wojenny na Górnym Śląsku, Ziemi Częstochowskiej i Podbeskidziu” (przeprowadzono bardzo szeroką kwerendę w archiwach śląskich, zbiorach bibliotecznych i u osób prywatnych; przeprowadzono wywiady z byłymi działaczami podziemia z okresu stanu wojennego, na podstawie których opracowane zostały relacje pisemne).
- „Wojna i okupacja” (prace nad projektem mają na celu stworzenie monografii Rybnickiego Inspektoratu Armii Krajowej w latach 1939–1945).
- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich” (dzieje Żydów górnośląskich i zagłębiowskich w okresie Holokaustu i poznanie stosunków polsko-żydowskich na tym terenie w okresie okupacji i pierwszych latach powojennych).

6.3.2. Realizacja programów edukacyjnych

Wśród działań skierowanych do środowiska nauczycielskiego warto wskazać na:

- przygotowanie i opublikowanie pakietu edukacyjnego dla nauczycieli „Obóz Pracy w Świętochłowicach w 1945 r.” (nauczyciele mogli uczestniczyć w sesji szkoleniowej zorganizowanej wspólnie z władzami miasta; odbyło się spotkanie z dyrektorami tutejszych szkół);
- warsztaty przedmiotowo-metodyczne pt. „Jak uczyć o stanie wojennym?” (80 słuchaczy z Bielska-Białej, Bytomia, Chorzowa, Cieszyna, Katowic, Rybnika i Żywca);
- warsztaty przedmiotowo-metodyczne pt. „Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956” (40 słuchaczy z Piekar Śląskich i Tarnowskich Gór);
- warsztaty pt. „Zapomniane historie ludzkich dramatów – losy mieszkańców Górnego Śląska w latach 1939–1956” (20 słuchaczy z terenu Śląska).
- Regularne robocze spotkania z doradcami metodycznymi historii i wiedzy o społeczeństwie współpracującymi z Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym w Katowicach.
- Pracownicy OBEP organizowali również przedsięwzięcia skierowane bezpośrednio do uczniów takie jak:

- Konkurs dla uczniów szkół ponadpodstawowych „Zapomniane historie ludzkich dramatów – losy mieszkańców Górnego Śląska w latach 1939–1956” (udział wzięło 153 uczniów)
- Prelekcje dla zorganizowanych grup młodzieży szkolnej, m.in. w związku z wystawą pt. „XX rocznica wprowadzenia stanu wojennego” (34 grupy – ok. 1200 uczniów).

6.4. OBEP KRAKÓW

6.4.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych regionalnych i centralnych

W okresie sprawozdawczym pracownicy OBEP Kraków brali udział w realizacji następujących programów badawczo edukacyjnych:

- „Lista skazanych na karę śmierci” (prowadzona jest kwerenda i budowana baza danych, zawierająca informacje o wszystkich skazanych).
- „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny” (ukończony został i skierowany do druku pierwszy tom „Słownika”, trwają prace nad biografiami do tomu drugiego).
- „Stan wojenny” (sporządzono raport o przebiegu stanu wojennego w regionach: małopolskim i świętokrzyskim, opracowano stan badań, zebrano relacje uczestników wydarzeń, OBEP wydał publikację książkową „13 grudnia. Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków”).
- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich” (kwerenda dotycząca stosunków polsko-żydowskich po stronie aryjskiej podczas II wojny oraz losów inteligencji żydowskiej na obszarze dawnego województwa krakowskiego w latach 1939–1945).
- „Aparat represji i opór społeczny” (kwerendy archiwalne, tworzenie baz danych i zbiorów dokumentów dotyczących: struktury aparatu bezpieczeństwa w Małopolsce, działalności i rozbitcia Zrzeszenia WiN, represji wobec Kościoła, środowiska akademickiego i artystycznego w Krakowie, środowisk emigracyjnych; zorganizowano, związane z projektem, konferencje naukowe: „Nowa Huta – miasto walki i pracy” oraz „25 rocznica powstania SKS”.)
- „Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej” (kwerenda archiwalna i opracowywanie następujących zagadnień: opór na wsi kieleckiej – partyzantka po 1947 r., fikcyjne i inspirowane przez UB grupy oporu chłopskiego; zorganizowano konferencję naukową „Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989”.)

6.4.2. Działania edukacyjne

Pracownicy OBEP uczestniczyli w okręgowych konferencjach metodycznych nauczycieli historii w Krakowie i Tarnowie. We współpracy z Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli zrealizowano 40 godzin szkolenia zatytułowanego „Życie oficjalne i prawdziwe w czasach PRL”, w którym brało udział ok. 60 nauczycieli. Pojedyncze konferencje na ten temat przeprowadzono w Tarnowie. Przygotowano dla nauczycieli historii i języka polskiego niewielkie pakiety materiałów źródłowych i dydaktycznych związanych z tematyką realizowanych zajęć.

Prowadzono także działania skierowane bezpośrednio do uczniów. Odbyły się cztery cykle 12 wykładów z powojennej historii Polski, prowadzonych w liceach krakowskich oraz w MCDN przez pracowników OBEP, z wykorzystaniem przygotowanych materiałów źródłowych. Wygłoszono 10 prelekcji historycznych w Młodzieżowym Centrum Edukacji Oby-

watelskiej w Krakowie. Każde otwarcie wystawy organizowanej przez OBEP Kraków połączone było z tematycznym wykładem dla uczestniczących grup szkolnych.

Ponadto zorganizowano ogólnopolski konkurs wiedzy z najnowszej historii Polski i przygotowywano wkładki edukacyjne, obejmujące zagadnienia z historii lat 1939–1989, zamieszczane w tygodniku „Nowe Państwo” i miesięczniku „Wspólnota”.

6.5. OBEP LUBLIN

6.5.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych regionalnych i centralnych.

OBEP Lublin koordynuje ponadregionalny programu badawczo-edukacyjny „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1989”. W jego ramach została przygotowana wspólnie z OBEP Rzeszów konferencja naukowa „Akcja Wisła” (18–19 kwietnia 2002 r., Krasieczyn). W czasie sesji nastąpiło uroczyste otwarcie wystawy „Polacy-Ukraińcy 1939–1947”. Zakończono również prace redakcyjne nad pakietem edukacyjnym dotyczącym stosunków polsko-ukraińskich.

W maju 2002 r. w OBEP Lublin zakończył prace nad ogólnopolskim programem „Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci”, w ramach którego opracowywano kwestionariusze osób skazanych na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Lublinie – przygotowano 313 kwestionariuszy.

Rozpoczęto prace nad ogólnopolskim programem „Aparat represji i opór społeczny”. W jego ramach opracowywane jest zagadnienie „Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej” oraz projekt „Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989”. Prowadzony jest również ponadregionalny program „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956”, który koordynuje Naczelnik OBEP dr R. Wnuk. W ramach tego programu realizowana jest problematyka stosunku władzy ludowej do młodzieży szkolnej.

W ramach projektu centralnego „Zagłada Żydów na ziemiach polskich”, wspólnie z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie przygotowywana jest konferencja naukowa „Aktion Reinhardt – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, której będzie towarzyszyła wystawa pod tym samym tytułem (planowany termin – listopad 2002 r.).

W okresie sprawozdawczym OBEP Lublin zakończył realizację programu badawczo-edukacyjnego „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”. W ramach programu przygotowano wystawę „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”, której otwarcie odbyło się 12 grudnia 2001 r. w Lublinie. W maju 2002 r. zakończono prace nad raportem dotyczącym wydarzeń stanu wojennego w byłym woj. lubelskim, zamojskim, siedleckim, chełmskim i bielskopodlaskim.

6.5.2. Działania edukacyjne i współpraca z organizacjami kombatanckimi

OBEP zorganizował szereg konferencji dla nauczycieli i warsztatów metodycznych (praca z teczką edukacyjną) m.in. wokół tematów „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie 1939–1956” i „Opozycja polityczna w PRL w latach 70-tych i 80-tych”. Wzięło w nich udział ponad 200 nauczycieli.

Pracownicy Oddziałowego BEP brali też udział w konferencjach metodycznych organizowanych przez miejscowe Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli w Chełmie, Zamościu, Lublinie i Krasnymstawie. W tych konferencjach uczestniczyło około 150 nauczycieli i metodyków.

Ponadto pracownicy referatu edukacyjnego OBEP opracowali program studiów podyplomowych dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych „Wiedza o państwie i społeczeństwie w latach 1939–1989” organizowanych we współpracy z Instytutem Historii UMCS. Początek rekrutacji – czerwiec 2002 r. Inauguracja Studium – październik 2002 r.

Prowadzono też działania edukacyjne skierowane bezpośrednio do uczniów, m.in. „lekcje otwarte” na temat podziemia zbrojnego na Lubelszczyźnie 1939–1956, stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939–1948, opozycji politycznej 1976–1989 (Lublin, Garwolin, Biłgoraj, Tarnogród).

W pracy naukowej i edukacyjnej OBEP Lublin owocnie współpracuje ze środowiskami kombatanckimi, m.in. z:

- Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej,
- Zamojskim oddziałem Związku byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych (przygotowanie obchodów 60. rocznicy pacyfikacji Zamojszczyzny)
- Związkiem Młodocianych Więźniów Politycznych lat 1944–1956 – Jaworzniacy;
- Związkiem Żołnierzy Zrzeszenia WiN,
- Związkiem Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych,
- Stowarzyszeniem byłych Żołnierzy Batalionów Chłopskich.

W pracy edukacyjnej OBEP istotną rolę odegrała współpraca z mediami (prasa, radio i telewizje, w tym lokalne stacje kablowe).

6.6. OBEP ŁÓDŹ

6.6.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych regionalnych i centralnych

W okresie sprawozdawczym pracownicy OBEP Łódź wywiązali się z nałożonych na nich zadań dotyczących realizacji programów badawczo-edukacyjnych „Lista skazanych na karę śmierci” (WSR w Łodzi), a także „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”. Raport o wprowadzeniu stanu wojennego w regionie łódzkim został ukończony i złożony u koordynatora.

Jednocześnie w ramach programu badawczo-edukacyjnego „Wojna i okupacja” pracownicy BEP prowadzili intensywne prace badawcze i popularyzatorskie wokół tematów:

- „Działalność informacyjna Polskiego Państwa Podziemnego” (dzieje podstawowego pisma w regionie łódzkim „Biuletynu Kujawskiego” i nieznaney dotąd szerzej zgierskiej „Pobudki”);
- „Okupacja niemiecka w Łódzkiem” (sesja popularnonaukowa poświęcona egzekucji 100 Polaków w Zgierzu).
- Równie intensywne kwerendy prowadzono w ramach programów badawczo-edukacyjnych:
- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich” (szczególnie interesujące informacje, dotyczące pomocy Polaków dla Żydów, udało się ustalić w przypadku gett prowincjonalnych, które dawały większe możliwości wzajemnych kontaktów niż getto łódzkie).
- „Aparat represji i opór społeczny” (pracowano m.in. nad tematem „Początki „władzy ludowej” w Piotrkowskiem” – w październiku br. – wspólnie z Instytutem Historii Akademii Świętokrzyskiej Filia w Piotrkowie Trybunalskim planowana jest sesja naukowa na ten temat).

6.6.2. Działania edukacyjne i współpraca z partnerami zewnętrznymi

Przy pomocy Kuratorium Oświaty w Łodzi zorganizowano konkurs dla uczniów szkół ponadpodstawowych „*Noc generałów. Stan wojenny w mojej okolicy*”. Wpłynęło 60 prac z Łodzi i regionu. Prowadzono też prelekcje i lekcje muzealne przy okazji prezentacji wystaw przygotowanych przez OBEP Łódź i inne oddziały.

Odbyły się także dwie konferencje metodyczne w Wojewódzkim Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Planowana jest dalsza współpraca z tą placówką. Zorganizowano 16 zajęć warsztatowych dla nauczycieli. Ogółem przeszkolono 354 pedagogów. Ponadto prowadzono lekcje muzealne na wystawach oraz odczyty, w których wzięło udział 2770 uczniów (102 grupy).

Pracownicy OBEP Łódź uczestniczyli w uroczystościach patriotycznych organizowanych przez kombatanów oraz spotkaniach i zjazdach sprawozdawczo-wyborczych: Światowego Związku Żołnierzy AK Okręgu Łódź, Zrzeszenia WiN – Obszar Centralny, Konspiracyjnego Wojska Polskiego, Batalionów Chłopskich oraz Wojewódzkiego Porozumienia Kombatanów i Organizacji Niepodległościowych.

Utrzymywane są kontakty ze środowiskiem polonijnym w Chicago i w Nowym Jorku. Oprócz audycji i artykułów w tamtejszych mediach dr Janusz Wróbel uczestniczył np. w spotkaniu z młodzieżą w Konsulacie Generalnym RP w Chicago na temat działalności IPN.

Dobrze rozwijają się kontakty z Instytutem Historii Akademii Świętokrzyskiej Filia w Piotrkowie Trybunalskim. Przygotowywana jest wspólna sesja naukowa. We wrześniu 2001 roku we współpracy z Wydziałem Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego zorganizowano sesję naukową „*Opozycja polityczna i opór społeczny w Łodzi 1956–1981*”.

6.7. OBEP POZNAŃ

6.7.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych regionalnych i centralnych

Pracownicy OBEP Poznań uczestniczyli w realizacji następujących programów badawczo-edukacyjnych BEP:

- „Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci” (przebadano akta b. WSR w Poznaniu i wypełniono kwestionariusze osób represjonowanych; wysłuchano i opracowano relacje pięciu osób skazanych na karę śmierci).
- „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” (przygotowano do publikacji nieznane relacje i dokumenty; opracowano także raport dotyczący obszaru Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej – przewidziany do opublikowania w br.; zorganizowano w grudniu 2001 r. w Poznaniu sesję naukową).
- „Aparat represji i opór społeczny” (zainicjowano prace nad opracowaniem dot. rozpracowania Wielkopolskiej Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Warta” przez WUBP w Poznaniu)
- „Wojna i okupacja” (Zainicjowano prace nad referatem dot. działalności informacyjnej Głównego Delegata Rządu RP dla ziem wcielonych do Rzeszy na sesję we wrześniu br.; kontynuowano prace badawcze na temat organizacji „Ojczyzna”).

6.7.2. Informacja o współpracy z środowiskiem nauczycielskim i innymi partnerami OBEP

We współpracy ze Wielkopolskim i Lubuskim Kuratorium Oświaty oraz Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu OBEP Poznań zorganizował konkurs szkolny „Poznański

Czerwiec w najnowszych dziejach Polski” (198 uczestników). Z kolei Związek Sybiraków był partnerem w organizacji konkursu dla gimnazjalistów (127 uczestników) „Śladami ludzkich łez”.

OBEP zorganizował też serię konferencji i warsztatów dla nauczycieli, m.in.:

- „Nacjonalizm. Rasizm. Holocaust” (11 października 2001 r., Poznań; 90 słuchaczy)
- „Radom 1976 – lekcja demokracji socjalistycznej” (18 czerwca 2002 r., Poznań, 25 uczestników).

Ponadto pracownicy OBEP prowadzili tzw. wykłady otwarte m.in. wokół tematu „Z dziejów PRL” dla nauczycieli i uczniów w Kościanie (125 osób), Gorzowie Wlkp. (30 osób), Lesznie (100 osób), Szamotułach (40 osób). Stałym partnerem w tych pracach jest Instytut Historii UAM.

Pracownicy OBEP Poznań w swojej pracy edukacyjnej współpracowali na bieżąco z wielkopolskimi i pomorskimi mediami (Gazeta Wyborcza – Poznań, Głos Wielkopolski, Telewizja Polska – Poznań, Gazeta Poznańska, Winogradzka Telewizja Kablowa (WTK – Poznań), Radio Merkury, Radio Super FM).

Stałymi partnerami OBEP Poznań są organizacje społeczne, w tym kombatanckie:

- Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej – Poznań, Szczecin, Gorzów Wlkp., Zielona Góra;
- Związek Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego – Poznań;
- Związek Sybiraków – Poznań, Szczecin, Gorzów Wlkp., Zielona Góra (m.in. udział w opracowaniu pakietu edukacyjnego „Sybiracy”;
- Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej;
- Wielkopolskie Archiwum Solidarności;
- Stowarzyszenie Osób Represjonowanych w Stanie Wojennym – Zielona Góra.

6.8. OBEP RZESZÓW

6.8.1. Realizacja centralnych i regionalnych programów badawczo-edukacyjnych

Pracownicy OBEP Rzeszów koordynują prace w ramach ponadregionalnego programu badań nad dziejami wsi w okresie 1944–1989. Przygotowywana jest konferencja naukowa (termin – grudzień 2002 r.) „Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1956”. W przygotowaniu jest obszerne opracowanie „Kolektywizacja wsi w woj. rzeszowskim”.

Ponadto OBEP Rzeszów brał udział w realizacji następujących programów badawczo-edukacyjnych:

- „Stan wojenny – dwadzieścia lat później” (opracowano „Raport o stanie wojennym na Podkarpaciu”; zebrano relacje i dokumenty dotyczące stanu wojennego);
- „Lista skazanych na karę śmierci” (prace zakończono w okresie sprawozdawczym);
- „Aparat represji i opór społeczny” (trwają prace nad przygotowaniem monografii aparatu bezpieczeństwa w dawnym woj. rzeszowskim w latach 1944–1956; w ramach tego programu pracownicy OBEP zajmują się również stosunkami państwo–Kościół; przygotowywana jest konferencja naukowa „Abp I. Tokarczuk – Kościół, władza i opór społeczny” – październik 2002);
- „Wojna i okupacja” (zakończona została kwerenda biblioteczna w zakresie opracowań i artykułów pod kątem przygotowania „Stanu badań nad Polskim Państwem Podziemnym na Rzeszowszczyźnie”);

- „Zagłada Żydów na Ziemiach Polskich” (ukończone zostały prace nad tekstem do publikacji poświęconej eksterminacji ludności żydowskiej na Podkarpaciu);
- „Stosunki polsko-ukraińskie” (odkrycie nowych materiałów źródłowych zaprezentowanych w trakcie konferencji naukowej dotyczącej „Akcji Wisła”);
- „Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944–1956. Słownik biograficzny”, (przygotowano kilkanaście biogramów osób represjonowanych w latach 1944–1956 z terenu Podkarpacia).

6.8.2. Realizacja programów edukacyjnych

W okresie sprawozdawczym OBEP Rzeszów organizował konferencje i warsztaty dla nauczycieli, w tym cieszące się ogromnym zainteresowaniem pedagogów poświęcone tematowi „Jak uczyć o zbrodniach komunistycznych?” Przygotowano i poddano dyskusji materiały pomocnicze z propozycjami metodycznymi.

Nauczyciele, uczniowie i studenci licznie uczestniczyli w wykładach i prelekcjach organizowanych przez OBEP, m.in. na temat:

- „Polskiego Państwa Podziemnego” (około 120 osób),
- „Stosunków polsko-ukraińskich 1939–1947” (około 400 osób),
- „Stanu wojennego w Przemyskiem” (w muzeum w Jarosławiu, około 60 osób),

Rzeszowski Oddział IPN przeprowadził dwa konkursy:

- Dla nauczycieli: „Historia mojego regionu w latach 1939–1989”,
- Dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych: „Ocalić od zapomnienia”.

Ponadto we współpracy z Urzędem Marszałkowskim i Podkarpackim Kuratorium Oświaty przeprowadzono konkurs: „Zachować w pamięci” dotyczący stanu wojennego (dla młodzieży szkolnej i studentów). Obecnie przygotowywana jest II edycja konkursu dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych pt. „Ocalić od zapomnienia”.

Bardzo aktywna była działalność wystawiennicza OBEP Rzeszów. W grudniu 2001 r. otwarto wystawę „Plakat i grafika w służbie propagandy komunistycznej 1944–1956” oraz „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”. Wcześniej przygotowane wystawy tj. „Getta i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie podczas II wojny światowej” i „Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie” prezentowane są w miastach powiatowych województwa podkarpackiego. Obecnie w trakcie przygotowania są dwie wystawy „Abp Ignacy Tokarczuk – Kościół, władza i opór społeczny” oraz „Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1956” (wspólnie z Muzeum Historii Ruchu Ludowego).

6.9. OBEP WARSZAWA

6.9.1. Realizacja centralnych i regionalnych programów badawczo-edukacyjnych

Największy nacisk w pracy OBEP Warszawa położono na realizację prac badawczych i edukacyjnych związanych z projektem „Aparat represji i opór społeczny 1944–1989”. W ramach tego szerokiego programu zajmowano się m.in. następującymi tematami:

- Zwalczanie przez aparat bezpieczeństwa podziemia politycznego i zbrojnego 1944–1956 (sesja naukowa 5 czerwca 2002 r. „Ostatni leśni” poświęcona żołnierzom podziemia niepodległościowego na Mazowszu i Podlasiu w latach 1948–1953).
- Struktura i kierunki działania aparatu bezpieczeństwa w latach 1944–1989 (badano m.in. oddziaływanie Służby Bezpieczeństwa na niezależne środowiska inteligentkie w latach 1956–1968, a także na Radio Wolna Europa, wyniki tych ostatnich badań za-

prezentowano 29 kwietnia 2002 r. na konferencji prasowej w obecności długoletniego dyrektora Rozgłośni Polskiej RWE Jana Nowaka-Jeziorańskiego).

- Kryzysy społeczne w PRL (przygotowano sesję naukową „Czerwiec 1976 po 25 latach – spory i refleksje” i opracowano tom zawierający relacje uczestników wydarzeń z czerwca 1976 r. oraz referaty, opracowywana jest całościowa monografia „Czerwiec ‘76”).
- Opozycja demokratyczną w latach 1956–1989 (zorganizowano spotkanie z udziałem 46 działaczy przedsierniowej opozycji „Co nam zostało z tych lat. Opozycja polityczna 1976–1980 z dzisiejszej perspektywy”. Po spisaniu i autoryzacji tekstu przewidywana jest publikacja książkowa w przyszłym roku).
- Stosunkami między Kościołem a Państwem w PRL (przygotowywanie monografii na temat sporu między władzami państwowymi i kościelnymi o kształt Millenium 1966).

Ponadto Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Warszawie w omawianym okresie uczestniczyło w realizacji następujących programów:

- „Lista skazanych na karę śmierci” (opracowywano kwestionariusze osobowe osób skazanych na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie),
- „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny”, (opracowano szereg biogramów do t. I i II),
- „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach” (we współpracy z OBEP Poznań przygotowano raport: „Stan wojenny na Pomorzu Zachodnim 1981–1983”).

Została też (wspólnie z Węgierskim Instytutem Kultury) zorganizowana sesja naukowa „1956: Budapeszt-Warszawa – jedna sprawa” (19 października 2001 r).

6.9.2. Działania edukacyjne

Pracownicy OBEP zorganizowali szereg przedsięwzięć skierowanych do nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie, ale także języka polskiego (lekcje historii osnute wokół literatury). Między innymi:

- zorganizowano ponad 20 warsztatów metodycznych dla nauczycieli z zakresu najnowszej historii Polski. W zajęciach łącznie uczestniczyło blisko 500 nauczycieli;
- współorganizowano 10 konferencji metodycznych dla nauczycieli, w trakcie których prowadzono warsztaty z zakresu historii i kultury Żydów w Polsce oraz tolerancji kulturowej;
- Opracowano pakiet edukacyjny „Czerwiec 1976” (w druku).

Innego typu działania były skierowane bezpośrednio do młodzieży szkolnej:

- Seria sesji popularno-naukowych „Stan wojenny na Mazowszu” (Płock, Przasnysz, Gostyninie z udziałem ponad 500 uczniów)
- Seria wykładów „Spotkania z historią najnowszą” (wspólnie z KIK w Płocku z udziałem ponad 800 osób).
- Konkurs dla młodzieży szkolnej pt. „Stan wojenny w świadomości bliskich”.
- Przegląd filmowy „Kino w PRL-u. PRL w kinie” (w roku szkolnym 2001/2002 w poprzedzanych prelekcjami historyków 18 pokazach udział wzięło łącznie ok. 3 tysiące osób).

Oddziałowe BEP w Warszawie prowadziło też aktywną działalność wystawienniczą, połączoną z prelekcjami i wykładami dla młodzieży szkolnej.

6.10. OBEP WROCLAW

6.10.1. Realizacja centralnych i regionalnych programów badawczo-edukacyjnych

Największy nacisk w pracach OBEP Wrocław położono na realizację programu „Aparat represji i opór społeczny”. W okresie sprawozdawczym priorytet miały badania i działania edukacyjne związane z następującymi zagadnieniami:

- „Aparat represji na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim” (rozpracowywano struktury i obsadę personalną aparatu represji na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim),
- „Miejsca represji i kaźni na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim” (badano miejsca związane z działalnością komunistycznego aparatu represji),
- „Represje wobec Kościoła na Dolnym Śląsku 1945–1989” (badano represje stosowane wobec Kościoła na Dolnym Śląsku; ich wynikiem będzie książka, wystawa i konferencja w październiku br.),
- „Straceni w latach 1944–1956” – (przygotowania merytoryczne do wystawy mającej zaprezentować sylwetki więźniów straconych na podstawie wyroków komunistycznych sądów).

Ponadto, we współpracy z kolegami z innych ośrodków i centrali w Warszawie, pracownicy OBEP Wrocław brali udział w realizacji następujących programów badawczo edukacyjnych:

- „Indeks represjonowanych w PRL z powodów politycznych” (sporządzono wykaz wszystkich osób skazanych na karę śmierci w latach 1945–1956),
- „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny” (zespół wrocławski opracował kilkadziesiąt biogramów do tomów I i II),
- „Stan wojenny na Dolnym Śląsku” (opracowano raport końcowy z realizacji projektu),
- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich” (dokonano kwerendy w archiwach wrocławskich, których wyniki przekazano do koordynatora projektu w Warszawie).

6.10.2. Działania edukacyjne, partnerzy OBEP

Głównym partnerem we współpracy z IPN we Wrocławiu jest Uniwersytet Wrocławski. We wrześniu 2001 r. w gmachu głównym uczelni prof. Leon Kieres podpisał umowę o współpracy pomiędzy IPN a UW. W ramach realizowanej współpracy pracownicy OBEP we Wrocławiu uczestniczą w studium doktoranckim oraz prowadzą zajęcia dla studentów na Wydziale Historycznym UW.

Poprzez bardzo dobre kontakty w Kuratorium Dolnośląskim i Wydziałem Oświaty Urzędu Miejskiego we Wrocławiu – środowisko nauczycielskie miasta i województwa jest stale informowane o skutkach działalności OBEP we Wrocławiu, a także zachęcane do stałej współpracy. Podczas spotkań nauczyciele poza informacjami otrzymują wydawnictwa i materiały edukacyjne przygotowane przez IPN. Spośród wydarzeń zasługujących na szczególną uwagę zasługują:

- dwudniowa konferencja szkoleniowa dla nauczycieli z woj. wrocławskiego we wrześniu 2001 r., poświęcona metodom nauczania historii najnowszej; w konferencji wzięło udział blisko 40 nauczycieli.
- konferencja czerwcowa 2002 r. dla nauczycieli, mająca za zadanie omówienie aktualnej działalności Oddziału wrocławskiego IPN, a także omówieniu podręczników do nauczania historii najnowszej; w spotkaniu wzięło udział 35 nauczycieli.
- całoroczny konkurs „Moja szkoła w PRL”.

Współpraca z organizacjami kombatanckimi stanowi jeden z głównych przejawów aktywności OBEP we Wrocławiu. Ścisła współpraca utrzymywana jest przede wszystkim ze Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej, Stowarzyszeniem Kombatanckim „Wolność i Niezawisłość”, Związkiem Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego oraz Związkiem Młodocianych Więźniów Politycznych „Jaworzniacy”. W marcu br. podpisana została umowa o współpracy pomiędzy Oddziałem wrocławskim IPN a ŚZZAK we Wrocławiu. W ten sposób sformalizowano istniejące już formy współpracy, przejawiające się m.in. we wspólnym udziale w konferencjach i uroczystościach poświęconych ważnym wydarzeniom w historii Polski oraz publikacjach pracowników OBEP na łamach prasy kombatanckiej (Biuletyn Informacyjny AK).

W minionym okresie działalności OBEP we Wrocławiu wypracowane zostały zasady współpracy w mediach lokalnymi, które biorą udział we wszystkich imprezach, wystawach i konferencjach. Dzięki temu społeczność lokalna jest regularnie informowana o bieżącej działalności oddziału wrocławskiego.

Załącznik nr 1: SPIS KONFERENCJI I SESJI NAUKOWYCH ZORGANIZOWANYCH PRZEZ BIURO EDUKACJI PUBLICZNEJ IPN

1. „25 rocznica powstania SKS”, Kraków, 12 V 2002 r.;
2. „Akcja Wisła”, Krasieczyn, 18–19 IV 2002 r.;
3. „Antykomunistyczna młodzieżowa konspiracja niepodległościowa na terenie Tczewa i okolic”, Tczew, 18 IV 2002 r.;
4. „Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1956”, Rzeszów, 30 X 2001 r.;
5. „Budapeszt-Warszawa – jedna sprawa” (wspólnie z Węgierskim Instytutem Kultury), Warszawa, 19 X 2001 r.;
6. „Co nam zostało z tych lat... Opozycja polityczna 1976–1980 z dzisiejszej perspektywy”, konferencja, Warszawa 10–11 VI 2002 r.;
7. „Czerwiec 1976 po 25 latach”, Płock, 6 IX 2001 r.;
8. „Nacjonalizm. Rasizm. Holocaust”, Poznań, 11 X 2001 r.;
9. „Nowa Huta w walce i pracy”, Kraków, 26 IV 2002 r.;
10. „Obóz w Świętochłowicach”, zorganizowana przy współpracy z Urzędem Miejskim w Świętochłowicach i Domem Kultury „Zgoda” w Świętochłowicach, Świętochłowice, 4 X 2001 r.;
11. „Opozycja polityczna i opór społeczny w Łodzi 1956–1981”, Łódź, 20 IX 2001 r.;
12. „Ostatni <<Leśni>>”, Żołnierzom podziemia niepodległościowego na Mazowszu i Podlasiu w latach 1948–1953, Warszawa, 5 VI 2002 r.;
13. „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie w latach 1939–1956 wobec dwóch totalitaryzmów”, we współpracy ze „Stowarzyszeniem dla Garwolina”, Garwolin, 25 X 2001 r.;
14. „Podziemie niepodległościowe po II wojnie światowej – aspekty pomorskie”, Gdańsk, 2 X 2001 r.;
15. „Podziemie niepodległościowe po II wojnie światowej – aspekty kujawsko-pomorskie”, Bydgoszcz, 21 XI 2001 r.;
16. „Podziemie niepodległościowe po II wojnie światowej w kraju i na Pomorzu Środkowym”, Koszalin, 5 XII 2001 r.;
17. „Podziemie niepodległościowe po II wojnie światowej na Warmii i Mazurach”, Morąg, 1 III 2002 r.;
18. „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie w latach 1939–1956”, Biłgoraj, 12 IX 2001 r.;
19. „Polskie Państwo Podziemne na Pomorzu”, Gdynia, 13 III 2002 r.;
20. „Potomkowie żołnierzy wyklętych na Pomorzu. Konspiracja młodzieżowa przełomu lat 40. i 50.”, Gdańsk, 22 XI 2001 r.;
21. „Poznański Czerwiec 1956”, 28 VI 2002, Poznań.;
22. „Radom 1976 – lekcja demokracji socjalistycznej”, Poznań, 18 VI 2002.;
23. „Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989”, Kielce, 13 IX 2001 r.;
24. „Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989”, Lublin, 29 XI 2001 r.;
25. „Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Z perspektywy XXV-lecia”, Wrocław, 20 IV 2002 r.;
26. „Stan wojenny na Mazowszu”, Płock, 10 I 2002 r.;
27. „Stan wojenny na Mazowszu”, Przasnysz, 4 III 2002 r.;
28. „Stan wojenny na Mazowszu”, Gostynin, 5 IV 2002 r.;
29. „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”, Białystok, 11 XII 2001 r.;
30. „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”, Poznań, 4 XII 2001 r.;
31. „Stosunki polsko – sowieckie 1944–1956”, Łódź, XI 2001 r.;
32. „System represji stalinowskich w Polsce w latach 1944 – 1956. Represje w Marynarce Wojennej”, Gdynia, 25–26 X 2001 r.;

33. „Śladami filomatów”, Starogard Gdański, 11 IV 2002 r.;
34. „W 60. rocznicę zbrodni zgieńskiej”, Zgierz, 20 III 2002 r.;
35. „W 60. rocznicę mordu profesorów lwowskich”, Wrocław, 29 VI 2001 r.;
36. „Zbrodnie komunistyczne w nauczaniu historii”, Rzeszów, 20 II 2001 r.;
37. „Zbrodnie komunistyczne w nauczaniu historii”, Tarnobrzeg, 13 III 2002 r.;
38. „Z działalności II konspiracji na terenie Łodzi i regionu łódzkiego”, Łódź, 10 V 2002 r.;
39. „Źródła i stan badań nad działalnością aparatu represji wobec podziemia niepodległościowego w l. 1944–1956 na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim”, Białystok, 9–10 X 2001 r.

**Załącznik nr 2: SPIS PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW NAUKOWYCH BIURA EDUKACJI
PUBLICZNEJ IPN**

A. Publikacje naukowe

1. Balbus T., *Rozpracowanie i likwidacja Rzeszowskiego Wydziału WiN w dokumentach UB (1945–1949)*, wstęp wybór i opracowanie T. Balbus, Z. Nawrocki, IPN, Warszawa 2001.
2. Balbus T., *Drogi do niepodległości 1944–1956/1980–1989. Nieznane źródła do historii najnowszej Polski*, pod red. W. Wrzesińskiego, wstęp, wybór i opracowanie T. Balbus, Ł. Kamiński, W. Sawicki, K. Szwagrzyk, Wrocław 2001.
3. Balbus T., *Badanie dokumentacji komunistycznego aparatu represji (UB, Informacja Wojskowa, MO). Wybrane aspekty źródłoznawcze* [w:] Projekt badawczy "Lista represjonowanych w PRL z powodów politycznych 1944–1989". Osoby skazane przez Wojskowe Sądy Rejonowe w latach 1946–1955 na kary więzienia i karę śmierci, opr. T. Balbus, Ł. Kamiński, K. Szwagrzyk, „Zeszyt nr 4 Oddziałowego BEP IPN”, Wrocław 2001, s. 15–35.
4. Balbus T., Ł. Kamiński, *Wydarzenia grudniowe 1970 roku poza Wybrzeżem* [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 143–160.
5. Balbus T., *Struktura, obsada personalna i likwidacja Okręgu Katowice WiN (1945–1948)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 15, 2001, s. 9–52.
6. Balbus T., *Jan Brodzisz, Bujak Mieczysław, Chmiel Józef, Gawęda Helena, Jarosz Michał, Königsman Agnieszka, Kubik Karol, Krutin Stanisław, Waratus Antoni, Wojtowicz Kazimierz, Zajączkowska Maria* [w:] *Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działań Niepodległościowych 1939–1956*, Kraków 2001, t. VI, t. VII.
7. Balbus T., *Pawłowski Kazimierz, Siwecki Jerzy*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 15, 2001.
8. Cenckiewicz S., *ks. J. Zator-Przytocki*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
9. Cenckiewicz S., *Geneza Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”*, [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 161–168.
10. Dudek A., *Decydujące miesiące. Polska, kwiecień–sierpień 1989* [w:] *Polska 1986–1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej konferencji, Miedzeszyn 21–23 października 1999 r.*, tom 1 Referaty, red. P. Machcewicz, Wydawnictwo Trio i ISP PAN, Warszawa 2002.
11. Dudek A., *Kalendarium 1986–1989. Polska droga do demokracji* [w:] *Polska 1986–1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej konferencji, Miedzeszyn 21–23 października 1999 r.*, tom 1 Referaty, red. P. Machcewicz, Wydawnictwo Trio i ISP PAN, Warszawa 2002.
12. Dudek A. (współredaktor wraz z A. Friszke), *Polska 1986–1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej konferencji, Miedzeszyn 21–23 października 1999 r.*, tom 3 *Dokumenty*, Wydawnictwo Trio i ISP PAN, Warszawa 2002.
13. Dudek A., *Prymas Stefan Wyszyński wobec władz komunistycznych w latach 1956–1978* [w:] *Prymas Stefan Kardynał Wyszyński – świadek Ewangelii i tradycji narodowych*, red. Kazimierz Gurda i Tadeusz Gacia, Kielce 2001.
14. Dudek A., *Revolucja robotnicza i ruch narodowyzwolenczy* [w:] *Lekcja Sierpnia. Dziedzictwo „Solidarności” po dwudziestu latach*, red. D. Gawin, Warszawa 2002.
15. Dudek A., *„Solidarność”: rewolucyjny ruch społeczny czy powstanie narodowe?* [w:] *Między irredentą, lojalnością a kolaboracją*, red. W. Wrzesiński, Wrocław 2001.

16. Dudek A., *Świadczenia stanu wojennego*, (współredaktor wraz z K. Madejem), IPN, Warszawa 2001.
17. Dziurok A., *Górnik Maksymilian, Szweda Konrad* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
18. Dziurok A., *Rozliczenie działaczy nazistowskich na Górnym Śląsku po II wojnie światowej*, „Borussia”, 2002, s. 54–71.
19. Dziurok A., *Działalność Specjalnego Sądu Karnego w Katowicach w latach 1945–1946 w świetle prasy*, „Studia i materiały z dziejów Śląska” 2001, t. 25, s. 163–177.
20. Dziurok A., *Górnoślązacy w szeregach organizacji nazistowskich podczas II wojny światowej – zarys problematyki*, „Przegląd Historyczny” 2001, t. XCII, z. 4, s. 419–446.
21. Dziurok A. wstęp, wybór i opracowanie, *Obóz Pracy w Świętochłowicach w 1945 r. Dokumenty, zeznania, relacje, listy*, Warszawa 2002, s. 247.
22. Eisler J., „Białe plamy” – „mody” i „tabu” w historiografii polskiej na początku XXI wieku (ankieta historyczna), „Arcana” 2001, nr 42, s. 26–29.
23. Eisler J., „Kler nie zaostrza sytuacji”. Grudzień 1970 w dokumentach Departamentu IV MSW, „Więź” 2001, nr 7, s. 123–136.
24. Eisler J., *Stan wojenny po dwudziestu latach – pytania badawcze*, „Wiadomości Historyczne” 2001, nr 4, s. 191–207.
25. Eisler J., *Stosunki państwo-Kościół w PRL*, [w:] *Spółczeństwa i Kościoły Europy Środkowej. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Szczecin, 8–9 czerwca 2001 r.* pod redakcją K. Kowalczyka, A. Kubaja, R. Wróblewskiego, Tuchów, 2001, s. 47–58.
26. Eisler J., *Życie codzienne w Warszawie w okresie Planu Sześcioletniego*, „Polska 1944/45–1989. Studia i materiały”. *Życie codzienne w Polsce 1945–1955*, Warszawa 2001, t. 5, s. 29–48.
27. Frazik W., *Operacja „Cezary” – ubecka analizy „gry” z WiN-em*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 15: 2001, s. 183–255.
28. Frazik W., „Marek” i zdrajcy. Korespondencja „Wiktora” i „Kosa” z płk. Józefem Maciołkiem, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 16 2001.
29. Frazik W., *Bibliografia ważniejszych publikacji polskich dotyczących upadku komunizmu i transformacji ustrojowej w Polsce w latach 1986–1989* [w:] *Koniec systemu*, Warszawa 2001, s. 235–256.
30. Frazik W., *Usunięcie Władysława Pobóg-Malinowskiego z Sekcji Polskiej Radia Francuskiego*, „Zeszyty Historyczne”, z.140 2002.
31. Gąsiorowski T., *Biogram płk Jana Kasztelowicza*, [w:] *Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działania Niepodległościowych 1939–1956*, t. 8, Kraków 2001.
32. Hałagida I., ks. Mikołaj Deńko, ks. Wasyl Hrynyk, ks. Piotr Maziar, ks. Pasyw Szewaha, ks. Paweł Puszkarski, ks. Konstanty Daćko, ks. Jan Bułat, ks. Jan Seneta, ks. Michał Doczyło [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
33. Hałagida I., Semków P., *Gdyńskie „Orleża”*, *Z dziejów konspiracji młodzieży na Pomorzu Gdańskim po 1945 r.* (wybór dokumentów), Katowice 2001.
34. Hałagida I., [opracowanie, wstęp i przypisy] „Opracował oszczercze i kłamliwe sprawozdanie...” *Sudowyj wyrok otciu Mykoli Deńku*, „Peremyński Dzwony”, nr 1, 2001.
35. Hałagida I., *Powroty na dawne miejsca zamieszkania Ukraińców przesiedlonych w 1947 r. na teren województwa koszalińskiego* [w:] *Sytuacja i przemiany polityczno-społeczne na Pomorzu w latach 1945–1956*, pod red. Z. Kachnicza, Koszalin 2002.

36. Hałagida I., *Ukraińskie hreko-katolickie duchowenstwo na zachodnich i piwnicznych ziemiach Polski u 1947–1957* [w:] *Ukraińska historyczna nauka na porozi XXI stollita*, red. J. Makar, L. Wymar; Czerniwci 2002.
37. Hałagida I., „*Ukraińcy na ziemi nowodworskiej po II wojnie światowej*” [w:] „*Żuławy i Mierzeja*”, pod red. D. A. Dekkańskiego, Gdańsk 2001.
38. Hałagida I., *Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947–1957*, Warszawa 2002.
39. Iwaneczko D., *Kocyłowski Josyf, Łakota Hryhorij* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t 1. pod red. naukową J. Myszoza, Warszawa 2002.
40. Iwaneczko D., *Przysięgi wierności dochowam. Wysziedlenia Ukraińców a Kościół grekokatolicki w Polsce 1944–1947*, „*Więź*”, nr 6, VI 2002, s. 91–105.
41. Jankowiak S., *Szkolnictwo niemieckie w powojennej Polsce*, [w:] „*Języki obce w Szkole*”, nr 6/2001.
42. Jankowiak S., „*Cleanising“ Poland of Germans: The Province of Pomerania, 1945–1949*, [w:] *Redrawing Nations. Ethnic Cleansing in East-Central Europe, 1944–1948*, Edited by Philipp Ther and Ana Siljak, New York 2001.
43. Jankowiak S., *Niemcy w Polsce 1945–1950. Wybór dokumentów*, pod red. W. Borodzieja i H. Lemberga, T. III wybór i opracowanie dokumentów, Warszawa 2001.
44. Jankowiak S., *Ziemie zachodnie i północne w stosunkach państwo – Kościół w Polsce w latach 1945–1956*, [w:] *Między komunizmem a integracją. Społeczeństwa i Kościoły Europy Środkowej*, Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Szczecin, 8–9 czerwca 2001 r. pod red. K. Kowalczyka, A. Kubaja, R. Wróblewskiego, Tuchów 2001.
45. Jankowiak S., *Polityka państwa wobec ludności autochtonicznej w Polsce po II wojnie światowej (1945–1956)*, „*Balkanica Posnaniensia. Acta et studia*” XI/XII, Poznań: UAM 2001.
46. Jankowiak S., *Niemcy w Polsce 1945–1950. Wybór dokumentów*, T. IV, pod red. D. Boćkowskiego, Dolny Śląsk – wybór, wstęp i opracowanie dokumentów Claudia Kraft, Stanisław Jankowiak, Warszawa 2001.
47. Jankowiak S., *Śląsk Cieszyński w stosunkach polsko – czechosłowackich po II wojnie światowej*, [w:] *Problemy narodowościowe Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku. Księga pamiątkowa dla Profesora Przemysława Hausera*, Poznań 2002.
48. Jankowiak S., *Reakcja prasy Republiki Federalnej Niemiec na poznański Czerwiec 1956*, [w:] *Poznański Czerwiec 1956*, pod red. S. Jankowiaka i A. Rogulskiej, Warszawa: IPN 2002.
49. Kaczmarzski K., *Podokręg krośnieński Narodowej Organizacji Wojskowej*, „*Rocznik Sanocki*”, t. 8, Sanok 2001, s. 175–195.
50. Kaczmarzski K., *Maria Grotowska (1916–1995)*, „*Rocznik Sanocki*”, t. 8, Sanok 2001, s. 197–201.
51. Kamiński Ł., *Antykościelna kampania propagandowa na Dolnym Śląsku w 1949 r. (po ekskomunice członków partii marksistowskich)*, [w:] *Propaganda antykościelna w Polsce w latach 1945–1978*, pod red. S. Dąbrowskiego i B. Rogowskiej, Wrocław 2001, s. 126–137.
52. Kamiński Ł., *Opór społeczny jako element obrony polskiej tożsamości narodowej w okresie realnego socjalizmu*, [w:] *Między irredentą, lojalnością a kolaboracją*, pod red. W. Wrzesińskiego, Toruń 2001, s. 403–412.
53. Kamiński Ł., *Grudzień '70 na Dolnym Śląsku*, Śląski Kwartalnik Historyczny „*Sobótka*” 2002, nr 1, s. 43–60.
54. Kamiński Ł., *Społeczeństwo Dolnego Śląska wobec poznańskiego Czerwca 1956*, [w:] *Poznański czerwiec 1956*, IPN, Warszawa 2002.

55. Kielbasa A., Kurpierz T., *Czubak Jan*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
56. Klementowski R., *Organizacje podziemne na terenie powiatu lwóweckiego w latach 1945–1956*, Lwówek Śląski 2001.
57. Klementowski R., *Aparat bezpieczeństwa na terenie powiatu lwóweckiego w latach 1945–1956*, Lwówek Śląski 2002.
58. *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, praca zbiorowa, t. I, IPN, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002.
59. Kopka B., Majchrzak G., *Stan badań nad historią aparatu represji w PRL (1944–1989)*, (publikacja internetowa dostępna na stronie IPN).
60. Kopka B., Majchrzak G., wybór, wstęp i oprac. *Stan wojenny w dokumentach władz PRL (1980–1983)*, seria *Dokumenty*, IPN, Warszawa 2001.
61. Korkuć Maciej, *Żołnierze porucznika Wądołnego*, Kraków 2001.
62. Korkuć Maciej, *Listy kuriera „Mietka”*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” nr 15, 2001.
63. Kułak J., *Razem przeciwko wspólnemu wrogowi* (walka III Brygady NZW i VI Brygady Wileńskiej 28 IV 1946 r. pod Brzozowo-Antoniami, pow. Wysokie Mazowieckie), „Zeszyty Historyczne WiN” 2001, nr 16.
64. Kurpierz T., *Kowalski Joachim*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
65. Lesiakowski K., *Strajki robotników łódzkich w lutym 1971 r.* [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 133–142.
66. Leśniak F., *Reakcja prasy zachodniej na poznański Czerwiec 1956*, [w:] *Poznański czerwiec 1956*, IPN, Warszawa 2002.
67. Libionka D., *Codziennie funkcjonowanie stalinowskiego aparatu partyjnego na Lubelszczyźnie*, „Polska 1944/1945–1989”, t. V, 2002.
68. Łuczak A., *Komentarze prasy krajowej o poznańskim Czerwcu 1956 i ich odbiór w Wielkopolsce*, [w:] *Poznański czerwiec 1956*, IPN, Warszawa 2002.
69. Machcewicz P., *Intellectuals and Mass Movements, Ideologies and political programs in Poland in 1956*, w: “Intellectual Life and the First Crisis of State Socialism in East Central Europe, 1953–1956”, “Trondheim Studies on East European Cultures & Societies”, no 6, November 2001, s. 111–132.
70. Machcewicz P., *Poland 1986–1989: From „Cooptation” to Negotiated Revolution*, “Cold War International History Project Bulletin”, issue 12/13, Fall/Winter 2001, s.s. 93–129.
71. Machcewicz P. (redaktor), *Polska 1986–1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej konferencji, Miedzeszyn 21–23 października 1999 r.*, tom 1: referaty, Warszawa 2002.
72. Majchrzak G., *Janusz Anderman, Waldemar Kuczyński, Zofia Kuratowska, Stefan Kurowski* [w:] *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*. Tom 2, red. J. Skórzyński, P. Sowiński, M. Strasz, Warszawa 2002.
73. Majchrzak G., oprac., *Pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Polski w świetle materiałów MSW*, “Dzieje Najnowsze” 2002, nr 1, s. 191–215.
74. Majchrzak G., *Władza w stanie wojennym* [w:] “Arcana” 2001 nr 42, s. 87–104.
75. Majchrzak G., oprac., *Wytyczne w sprawie zwalczania podziemia peeselowsko-bechowskiego na wsi* [w:] “Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 2001 nr 17, s. 247–262.
76. Marszałec J., *Na obrzeżach legendy. Kontrowersje wokół działalności podziemia w latach 1939–1944*, [w:] *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956*, pod red. S. Poleszak, A. Puławski, IPN, Warszawa 2002.

77. Motyka G., *Próby porozumienia polsko-ukraińskiego na emigracji 1945–1950*, [w:] *Ukrajina i Polscza – stratehiczne partnerstwo na złami tysjaczolit’. Istorija. Šohodennja. Majbutnja prspektywa*, cz. I: *Szljach Ukrainy ta Polsczy do porozuminnja*, pod red. Tajisija Zarecka, Walentyna Piskun, Kyjiw 2001.
78. Motyka G., *Obraz polskiego podziemia antykomunistycznego w literaturze PRL*, [w:] *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956*, pod red. S. Poleszak, A. Puławski, IPN, Warszawa 2002.
79. Motyka G., *Dywizja SS „Galizien” („Hałyczyna”)*, [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 109–119.
80. Musiał F., *Jeszcze o orzecznictwie Jana Kołodzieja. Uzupełnienia do artykułu Krzysztofa Szwagrzyka*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 16, XII 2001.
81. Neja J., *Janina Jadwiga Chmielowska*, [w:] *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*. Tom 2, red. J. Skórzyński, P. Sowiński, M. Strasz, Warszawa 2002.
82. Niwiński P., *Działania zbrojnego podziemia anty-komunistycznego na Pomorzu na przykładzie zgrupowania mjr. Szendzielarza „Łupaszki”* [w:] *Sytuacja i przemiany polityczno-społeczne na Pomorzu w latach 1945–1956* pod red. Z. Kachnicza, Koszalin 2002.
83. Niwiński P., *Okręg Wileński AK 1939–1941*, [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 73–108.
84. Niwiński P., *Zapomniany Bohater – o por. Szymanowskim (kontrwywiad wileńskiej AK)* [w:] „Nauki o cywilizacji” (periodyk Wydziału Nauk Społecznych UG), grudzień 2001.
85. Niwiński P., *Czarne karty podziemia poakowskiego. Problem demoralizacji członków konspiracji niepodległościowej po 1945 r.*, [w:] *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956*, pod red. S. Poleszak, A. Puławski, IPN, Warszawa 2002.
86. Pisuliński J., Sowa K., *A Few Remarks on Socio-Historical Conditions of Ethnic Relations in Central Eastern Europe*, [w:] *Political Borders and Cross Border Identities on the Edge of Europe*, ed. J. Borland, G. Day, K.Z. Sowa, Rzeszów-Bangor 2002.
87. Poleszak S., Puławski A. red., *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956*, IPN Warszawa 2002.
88. Ptasieńska M., *Na rozdrożu. Repertuar wydawniczy Instytutu Literackiego w Paryżu 1948–1952*, [w:] „Kieleckie Studia Bibliologiczne”, T. 6 2001, s. 9–26.
89. Ptasieńska M., *Rzymskie lata Instytutu Literackiego*, *Zeszyty Historyczne*, z. 137 2001.
90. Ptasieńska M., *Czapski – Ander – Giedroyc. Trzy listy w sprawie Janty*. „Zeszyty Historyczne”, z. 138, 2001.
91. Ptasieńska M., *Z listów wydawcy do autora. Giedroyc – Korboński*, „Zeszyty Historyczne”, z. 139, 2002.
92. Ptasieńska M., *Jerzego Giedroycia Hôtel Lambert. Instytut Literacki 1947–1955*, „Zeszyty Historyczne” z. 141 2002.
93. Rochatka T., *Poznańskie zakłady pracy w planie sześcioletnim i w pierwszej połowie 1956 r.* [w:] *Poznański czerwiec 1956*, IPN, Warszawa 2002.
94. Rokicki K., *Jacek Kaczmarski*, [w:] *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*. Tom 2, red. J. Skórzyński, P. Sowiński, M. Strasz, Warszawa 2002.
95. Ruzikowski T., *Obchody milenijne w Warszawie i województwie warszawskim w 1966 roku* [w:] *Przebudować człowieka – komunistyczne wysiłki zmiany mentalności*, Studia pod redakcją prof. Marcina Kuli, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2001, s. 262–373.
96. Samsonowska K., *Bibliografia prac Stanisława Kota* [w:] *Stanisław Kot. Uczony i polityk*, Kraków 2001, s. 279–300.

97. Samsonowska K., *Salomon Spitzer, Tadeusz Spitzer* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Kraków 2002, z. 167.
98. Semków P., *Polityka Trzeciej Rzeszy wobec ludności polskiej na terenie byłego Wolnego Miasta Gdańska w latach 1939–1945*, Toruń 2001.
99. Semków P., *Problematyka obrony Wybrzeża w ogólnodostępnej prasie Trójmiasta w latach 1945–1956, Militarne i gospodarcze aspekty polityki morskiej Polski XX wieku. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez AM Wojennej w Gdyni 11–12 maja 2000 r.*, pod red. J. Przybylskiego i B. Zalewskiego, Gdynia 2001.
100. Semków P., *Przemiany polityczno-społeczne w Trójmieście w latach 1945–1956 (niektóre aspekty)*, Koszalin 2002.
101. Solak Z., *Dziennik internowania*, „Sowiniec” nr 19, 2001, s. 17–41.
102. Solak Z., Szarek J., oprac., *Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków*, Kraków 2001.
103. Spątek R., *Jacek Fedorowicz*, [w:] *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*. Tom 2, red. J. Skórzyński, P. Sowiński, M. Strasz, Warszawa 2002.
104. Spątek R., *Jakub Berman – współtwórca podstaw państwa komunistycznego w Polsce (XII 43 – XII 48)*, „Wiadomości Historyczne” 2001, nr 3, s. 131–142.
105. Stępień S., *Andrzej Drawicz*, [w:] *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*. Tom 2, red. J. Skórzyński, P. Sowiński, M. Strasz, Warszawa 2002.
106. Stępień S., *Jan Paweł Grajner*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
107. Sychowicz K., *Ekonomiczne i polityczne podłoże kryzysu władzy w grudniu 1970 r. Wystąpienia robotnicze na Wybrzeżu*, „Zeszyty Naukowe WSZiP im. B. Jańskiego”, nr 8, Łomża 2001.
108. Szarek J., Roliński A., *Sprawa Stanisława Pyjasa*, Kraków 2001.
109. Szarek J., *Michał Rapacz* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
110. Szarek J., *Jan Jarosz* [w:] *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*. Tom 2, red. J. Skórzyński, P. Sowiński, M. Strasz, Warszawa 2002.
111. Szarek J., *Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy i jej twórcy w dokumentach Służby Bezpieczeństwa 1979–1980*, Kraków 2002.
112. Szwagrzyk K., *Losy uczestników konspiracji niepodległościowej na Dolnym Śląsku 1945–1989*, „Biuletyn Informacyjny”, Nr 66–67, 2002.
113. Szwagrzyk K., *Ks. T. Sapeta, Ks. Józef Śmietana* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
114. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Antykomunistyczne podziemie na Lubelszczyźnie i Kielecczyźnie – analiza porównawcza*, [w:] *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956*, pod. red. S. Poleszak, A. Puławski, IPN, Warszawa 2002.
115. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Podziemie poakowskie w okolicach Piontek w latach 1945–1946*, [w:] *Szkice z dziejów Pionek*, t. II, pod red. S. Piątkowskiego, M. Wierzbickiego, Pionki 2001.
116. Śmietanka-Kruszelnicki R., *O umiejętności czytania i pisania (odpowiedź na list p. Czesława Niedbały)*, „Zeszyty Historyczne WiN”, nr, 2002.
117. Terlecki R., *Die „Fliegende Universität” und unabhängige Bildungsinitiativen in Polen unter kommunistischer Herrschaft*, „Jahrbuch für Universitätsgeschichte“, Band 4 (2001), Stuttgart, s. 221–231.

118. Terlecki R., *Profesor Adam Vetulani i jego kontakty z emigracją oraz Kościołem w dokumentach Służby Bezpieczeństwa*, [w:] *Jezuicka ars historica. Prace ofiarowane księdzu profesorowi Ludwikowi Grzebieniowi SJ*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2001, s. 559–571.
119. Urynowicz M., *Listy o zagładzie. Kryptoinformacja*, [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 121–131.
120. Wojciechowski M. L., *Poznański Czerwiec 1956: insurekcja, rewolta czy „wypadki”?*, [w:] *Poznański czerwiec 1956*, IPN, Warszawa 2002.
121. Zblewski Z., *Likwidacja drukarni Obszaru Południowego Zrzeszenia WiN w Krakowie (16–17 listopada 1945 r.)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2001, nr 15, 53–64.
122. Zblewski Z., *Kabaciński Władysław* [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 7, Towarzystwo Sympatyków Historii, Kraków 2001.
123. Zblewski Z., *Działalność społeczno-polityczna Władysława Kabacińskiego (1893–1946)* [w:] *Śląsk, Polska, emigracja*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, s. 399–420.
124. Zblewski Z., *Nieznane dokumenty Oddziału V_k (Łączność Konspiracyjna) Sztabu Komendy Okręgu Kraków AK z lat 1944–1945* (wspólnie z P. Poniedziałkiem) [do:] „Zeszyty Historyczne WiN-u” nr 16, 2001.
125. Zblewski Z., *Rospond Stanisław*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” nr 16, 2001.
126. Zwiernik P., *Strajki i protesty w Poznaniu i Wielkopolsce w świetle akt KW PZPR w Poznaniu (29 czerwca–18 lipca 1956 r.)* [w:] *Poznański czerwiec 1956*, IPN, Warszawa 2002.
127. Żaryn J., *Polskie dzieje od czasów najdawniejszych do współczesności*, razem z M. Żaryn i A. Dybkowską, wyd. 7 uzupełnione, Warszawa 2002.
128. Żaryn J., *Sacrum i profanum. Uwagi o religijności Polaków w latach 1945–1955*, [w:] „Polska 1944/1945–1989. Studia i materiały”, t. V(2001).
129. Żaryn J., *Postawy duchowieństwa katolickiego wobec władzy państwowej w latach 1944–1956. Problemy metodologiczne*, [w:] *Komunizm. Ideologia, system, ludzie*, pod red. T. Szaroty, Warszawa 2001.
130. Żaryn J., *En conflit avec l’Etat communiste. L’Eglise catholique et les organisations politiques catholiques en Pologne après 1944*, [w:] *La Democratie Chretienne en Europe en XX-e siecle*, red. M. Gehler, W. Caizer, H. Wohnout, Wiedeń 2001.
131. Żaryn J., *K. Pawlina, W. Gurgacz i Z. Kaczyński*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
132. Żaryn J., *Abp I. Tokarczuk*, [w:] *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*. Tom 2, red. J. Skórzyński, P. Sowiński, M. Strasz, Warszawa 2002.
133. Żbikowski A., *Żydzi – antysemityzm – Holocaust*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 2001.
134. Żbikowski A., Tomaszewski J., *Żydzi Polscy. Historia i kultura. Leksykon*, Wyd. Cyklady, Warszawa 2001.
135. Żbikowski A. (oprac. i posłowie), *Baruch Milch. Testament*, Karta/ŻIH, Warszawa 2001.
136. Żbikowski A. (oprac. i wstęp), *Rozwiązanie kwestii żydowskiej w dystrykcie Galicja. Die Lösung der Judenfrage im Distrikt Galizien*, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2001.
137. Żbikowski A. (oprac. i 4 wstępy), *Archiwum Ringelbluma*, t. 3. *Relacje z Kresów*, ŻIH, Warszawa 2002.

138. Żbikowski A., *Hakehila hajehudit be Kraków hatiknon wejachsej hakochot bememsad hakehilti* (Gmina żydowska w Krakowie), [w:] *Kroke – Kzimirz – Kraków. Machakim betoldet jehudej Kraków*, Wyd. Uniwersyteckie, Tel Awiw 2001 (jęz. hebr.).
139. Żurek J., (współautor, współredaktor), *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t 1. pod red. naukową J. Myszora, Warszawa 2002.
140. Żurek J., *Uwięzienie prymasa Wyszyńskiego a stosunki państwo-Kościół (1953–1956)*, "Arcana", 2001, nr 6 (42), s. 117–124.

B. Recenzje

1. Cenckiewicz S., ([rec.] Małgorzata Albińska, *Ośrodki emigracji polskiej wobec kryzysów politycznych w kraju (1956–1981)*), [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 193–198.
2. Hałagida I. ([rec.] E. Mironowicz, *Polityka narodowościowa PRL*, Białystok 2000) [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 174–176.
3. Kamiński Ł., *Jak zniszczyć „Solidarność”*, ([rec.] A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2002), „Mówią Wieki” 2002, nr 4, s. 61.
4. Kamiński Ł., ([rec.] Łukaszewicz B., *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000), [w:] „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2001, nr 2, s. 291–294.
5. Lasota M., ([rec.] Ryszard Terlecki, *Towarzystwo Kursów Naukowych*), „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2001, nr 15.
6. Libionka D., *Pogrom Żydów w Krakowie* ([rec.] A. Cichopek, *Pogrom Żydów w Krakowie 11 sierpnia 1945*) [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 179–182.
7. Madej K., ([rec.] Adam Leszczyński, *Sprawy do załatwienia. Listy do "Po prostu"*, Warszawa 2000) [w:] "Pamięć i Sprawiedliwość" 2002, nr 1, s. 182–185.
8. Madej K., ([rec.] Teresa Bochwic, *Narodziny i działalność Solidarności Oświaty*, Warszawa 2000 (wraz z Wyborem źródeł do historii Solidarności Oświaty i Wychowania, oprac. Jacek Żurek, Warszawa 2000), [w:] "Pamięć i Sprawiedliwość" 2002, nr 1, s. 185–187.
9. Madej K., *„Partyjna stabilizacja”*, ([rec.] Maciej Tymiński, „PZPR i przedsiębiorstwa. Nadzór partyjny nad przedsiębiorstwami 1956–1970”, Warszawa 2001), [w:] "Nowe Książki" 2002, nr 4.
10. Milewski J., *Białoruś w XX wieku*, „Zeszyty Historyczne”, z. 135, Paryż 2001.
11. Milewski J., ([rec.] K. Buchowski, *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918–1940*, Białystok 1999), [w:] „Przegląd Historyczny” 2001, z. 2.
12. Milewski J., *Gistaryczny almanach*, „Biuletyn Historii Pogranicza” 2001, nr 2.
13. Musiał F., *Zbrodnie w majestacie prawa* ([rec.] K. Szwańczyk *Zbrodnie w majestacie prawa*, Warszawa 2000) [w:] „Zeszyty Historyczne WiN-u” nr 15, VI 2001, s. 295–297.
14. Próchniak L., ([rec.] J. Eisler, *Grudzień 1970. Geneza, przebieg, konsekwencje*; H. M. Kula, *Dwa oblicza Grudnia '70. Oficjalne – rzeczywiste*) "Pamięć i Sprawiedliwość" 2002, nr 1, s. 169–174.
15. Sasanka P., *Sprawozdanie z sesji naukowej „Czerwiec 1976 po 25 latach – spory i refleksje”*, Radom 19 czerwca 2001 r., „Dzieje Najnowsze” 2001, nr 4, s. 201–204.
16. Semków P., ([rec.], G. Berendt, *Żydzi na gdańskim rozdrożu 1945–1950*), [w:] „Rocznik Gdański”, t. LXI, zeszyt I, Gdańsk 2001.
17. Terlecki Ryszard, ([rec.] *Polska i Ukraina w latach trzydziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych. Polskie podziemie 1939–1941. Tom I: Lwów-Kołomyja-Stryj-Złoczów*. Warszawa-Kijów 1998), „Studia Historyczne” R. XLIV, 2001, z. 2 (173), s. 352–354.

18. Terlecki Ryszard, *Polityczne rozmowy o historii* [rec.], „Tygodnik Powszechny” nr 24 (2710), 17 VI 2001, s. 15. [TP. 56]
19. Urynowicz M., ([rec.] Marek Jan Chodakiewicz, *Żydzi i Polacy 1918–1956. Współistnienie – Zagłada – Komunizm*) [w:] Pamięć i Sprawiedliwość, nr 1, 2002, s. 187–191
20. Wnuk R., ([rec.] Adam Baran, *Harcerska alternatywa. ZHR w latach 1989–1990*), [w:] „Pamięć i Sprawiedliwość” 2002, nr 1, s. 177–178.
21. Wróbel J., *Polskiej diaspory historia i współczesność* ([Rec.] *Polska diaspora* pod red. A. Walaszka, Kraków 2001), [w:] „Przegląd Polski” [dodatek społeczno-kulturalny „Nowego Dziennika” wydawanego w Nowym Jorku], 1 VI 2001.
22. Wróbel J., *Okupacji dzień powszedni* ([rec.] A. Szempliński, *Skradziona młodość*), [w:] „Przegląd Polski”, 8 III 2002.
23. Żbikowski A., ([rec.] B. Engelkind, J. Leociak, *Przewodnik po umarłym mieście*), [w:] „Mówią wieki”, nr 10, 2001.
24. Żbikowski A., ([rec.] *Polska-Niemcy-Europa. Prace dedykowane prof. J. Holzerowi*) [w:] „Rocznik Polsko Niemiecki 2000” nr 9, ISP PAN, Warszawa 2002, s. 231–237.

C. Publikacje popularnonaukowe i publicystyka

1. Balbus T., „Polski bandyta” z Zamojszczyzny, „Biuletyn IPN”, 2001, nr 11, s. 24–30.
2. Balbus T., *Śledztwo we wrocławskim UB*, „Nowe Życie. Dolnośląskie pismo katolickie”, nr 3 (330), marzec 2002, s. 15–17.
3. Balbus T., S.A. Bogaczewicz, *Człowiek z piętnem wyroku śmierci* [dot. skazanego w 1946 r. we Wrocławiu na karę śmierci żołnierza NOW-AK z Przemyśla Zdzisława Jankowskiego), „Nowe Życie. Dolnośląskie pismo katolickie”, nr 2 (329), luty 2002, s. 13–15.
4. Balbus T., *Polskie „istriebitelne bataliony” NKWD*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6.
5. Balbus T., *Ludzie podziemia w Urzędzie Bezpieczeństwa*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4.
6. Balbus T., *Rozpracowywanie agenturalne środowisk ukraińskich w Polsce w 1949 roku*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
7. Balbus T., Niwiński P., *„Rozbić podziemie wileńskie!”. Akcja X-nieznana operacja MBP z 1948 roku*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 6.
8. Banaś K., Dziurok A., *Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 3.
9. Banaś K., *Represje wobec duchowieństwa diecezji katowickiej w systemach totalitarnych*, „Zaranie Śląskie” 2001, nr 3–4.
10. Banaś K., Dziurok A., *Ślązak do wysiedlenia*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 3 (14).
11. Banaś K., *Śląscy kapłani wobec totalitaryzmów*, „Gość Niedzielny” 2002, nr 17.
12. Banaś K., *W trybach historii*, „Gość Niedzielny” 2002, nr 18.
13. Baziur G., *Sytuacja polityczna w szeregach Marynarki Wojennej na Wybrzeżu Gdańskim w latach 1945–1956*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
14. Baziur G., *Armia Czerwona na Pomorzu Gdańskim 1945–1947*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
15. Baziur G., *Dwie konspiracje harcerskie*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 11.
16. Bereza T., *Represje NKWD wobec mieszkańców strefy przygranicznej 1939–1941*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
17. Bogaczewicz S. A., Katarzyna Jarkiewicz, *Duszpasterstwo Akademickie w Polsce po drugiej wojnie światowej*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 10.
18. Bogaczewicz S. A., *Każń profesorów lwowskich w lipcu 1941 roku*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
19. Bogaczewicz S. A., *Dzieje Narodu. Obowiązek pamięci o przeszłości*, „Gość Niedzielny”. Rok LXXIX. 31 III 2002 r.

20. Bogaczewicz S. A., T. Balbus, *Człowiek z piętnem wyroku śmierci*. „Nowe Życie. Religia Społeczeństwo Kultura. Dolnośląskie Pismo Katolickie”. Rok XIX. Nr 2 (329), II 2002 r.
21. Bogaczewicz S. A., *Represje wobec Kościoła katolickiego – z badań wrocławskiego IPN. Męczennik książki i prasy katolickiej*. „Gość Niedzielny” Rok LXXIX. Nr 19. 12 V 2001 r. (I część); Nr 20. 19 V 2002 r. (II część).
22. Bogaczewicz S. A., T. Balbus, *Kapłańskie losy. Wspomnienie wrocławskiego więźnia*. „Gość Niedzielny” R. LXXIX. Nr 16. 21 IV 2002 r.
23. Bogaczewicz S. A., *Narody, które tracą pamięć giną*. „Nowe Życie. Religia Społeczeństwo Kultura. Dolnośląskie Pismo Katolickie”. Rok XVIII. Nr 6 (321). XII 2001 r.
24. Bykowska S., *Archiwum znalezione w szufladzie. Młodzież o stanie wojennym*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 1 (12).
25. [Cenckiewicz S.], *Chleb bronią ideologiczną* (opracowanie relacji A. Siwaka), „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
26. Cenckiewicz S., *Opracowanie kalendarium stanu wojennego w Gdańsku*, „Gazeta Morska”, XII 2001 r.
27. Cenckiewicz S., *Polonika nad Hudsonem*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4 (15).
28. Cenckiewicz S., *Zbiory polskie w archiwach rosyjskich*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4 (15).
29. Choma M., *Niezależny ruch zawodowy rolników indywidualnych*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 1 (12).
30. Danielecki T., *Strajki ze scenariusza*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6.
31. Danilecki T., *Konferencja w Białymstoku*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 6.
32. Danilecki T., *Deportacje ludności cywilnej z Białostoczczyzny*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 3.
33. Dubiański W., *Sesja w Świętochłowicach*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 10.
34. Dubiański W., *Wyścig (nie)Pokoju*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 11.
35. Dubiański W., *Wyścig wojny*, „Tygodnik Powszechny” nr 20 z 19 maja 2002 r.
36. Dudek A., *Bez wspólnej wizji PRL*, „Rzeczpospolita” z 8–9 XII 2001 r.
37. Dudek A., *Bijące serce partii*, „Wprost” z 29 VII 2001 r.
38. Dudek A., *Cuda nad urną*, „Wprost” z 2 IX 2001 r.
39. Dudek A., *Kaganiec ciemnoty*, „Dziennik Polski” z 23 XI 2001 r.
40. Dudek A., *Kolumbowie Października*, „Wprost” z 21 X 2001 r.
41. Dudek A., *Koszarowa gospodarka*, „Dziennik Polski” z 21 XII 2001 r.
42. Dudek A., *Obóz władzy po 13 grudnia*, „Rzeczpospolita” z 13 XII 2001 r.
43. Dudek A., *Plebiscyt i festiwal*, „Dziennik Polski” z 31 VIII 2001 r.
44. Dudek A., *Przed nocą generała*, „Dziennik Polski” z 13 XII 2001 r.
45. Dudek A., *Strażnicy myśli*, „Wprost” z 3 III 2002 r.
46. Dudek A., *W lewo i w prawo*, „Dziennik Polski” z 7 IX 2001 r.
47. Dudek A., *Zmiana dekoracji*, „Życie” z 13 VII 2001 r.
48. Dziurok A., *Stracenie gotartowickich harcerzy w 1942 r.*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 10.
49. Dziurok A., *Śląskiej milicji początki*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6.
50. Dziurok A., *Za mało niemieccy, za mało polscy*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
51. Dziurok A., *Za niemieckość, za volkslistę, za nic. Obóz Pracy w Świętochłowicach*, „Biuletyn IPN” 2001 nr 9.
52. Eisler J., *Archiwalne materiały filmowe, radiowe i telewizyjne jako źródło historii współczesnej*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4.
53. Eisler J., *Fale emigracji żydowskiej z powojennej Polski*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 3.
54. Eisler J., *Koniec systemu*, „Życie” z 12 VI 2002 r.
55. Eisler J., *Nie insurekcja, lecz bunt. Czerwiec '76 wśród kryzysów politycznych w PRL*, „Tygodnik Powszechny” z 8 VII 2001 r.

56. Eisler J., *Polak, Węgier – dwa bratanki*, „Życie” z 28 VIII 2001 r.
57. Eisler J., *Zmarnowana dekada*, „Rzeczpospolita” z 4–5 VIII 2001 r.
58. Frazik W., *Zbiory archiwalne Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4.
59. Gąsiorowski T., *Strzały na Lubicz*, „Dziennik Polski”, 24 V 2002 r.
60. Hałagida I., *10 sierpnia 1946 w Nowym Porcie gdańskim*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 2 (13).
61. Hałagida I., Marszałec J., *Każdemu sprawiedliwie. Łamanie prawa przez funkcjonariuszy stalinowskiego aparatu represji i spotykające ich z tego powodu konsekwencje – kilka gdańskich przykładów*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 5 (15).
62. Hałagida I., *Nie tylko komandorzy*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 6.
63. Hałagida I., Semków P., *Organizacja Bojowo – Dywersyjna Młodzieży Polskiej „Orle-ta”*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 5.
64. [Hałagida I.], *Pogodził nas towarzysz Stalin I. Krywućkuj*, (fragment książki z j. ukraińskiego tłumaczył I. Hałagida), „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
65. Hałagida I., *Port Północny nasza miłość*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 2 (13).
66. Hałagida I., *„Stoliki zostały obite ceratą”. Warunki pracy i życia robotników portowych w 1955*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 2 (13).
67. Iwaneczko D., *Historia dwóch aresztowań przemyskiego biskupa grekokatolickiego Jozafata Kocyłowskiego*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
68. Iwaneczko D., *Kwadratura koła, czyli realizm życia społecznego w stanie wojennym*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 11.
69. Iwaneczko D., *Prowincjonalne echa kryzysu w PZPR 1988–1989*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 5 (16).
70. Iwaneczko D., Pisuliński J., *Stan wojenny*, Rzeszów 2001.
71. Izdebski J., *Plakat i grafika w służbie propagandy komunistycznej 1944–1956*, Rzeszów 2001.
72. Izdebski J., *Plakat w służbie propagandy 1944–1956*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 11.
73. Jaczyńska A., *Dzieci Zamojszczyzny*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
74. Jaczyńska A., *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie 1939–1956*, „Twój Powiat”, X 2001 r.
75. Jankowiak S., *Łączenie rodzin między Polską a Niemcami w latach pięćdziesiątych*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
76. Jankowiak S., *Deutsche Volksliste (DVL)*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
77. Jankowiak S., *Zaszczepić zasady moralności socjalistycznej*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 10.
78. Jankowiak S., *Reforma rolna*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 1 (12).
79. Jankowiak S., *Wielkopolski kulak wrogiem socjalistycznego państwa*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 1 (12).
80. Kała M., *M. Gaklik, Pamiętnik nauczycielki*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
81. Kamiński Ł., *Historia jednego strajku*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 6.
82. Kamiński Ł., *Proletariat dyktatury. Robotnicy w Polsce Ludowej 1944–1989*, „Tygodnik Powszechny” nr 33 z 19 VIII 2001 r., s. 7.
83. Kamiński Ł., *Obdarci, głodni, źli. Sowietci w oczach Polaków 1944–1948*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
84. Kamiński Ł., *„Na antypolskim kierunku”. Opozycja demokratyczna 1976–1980 w oczach KC PZPR*, „Tygodnik Powszechny” nr 10 z 30 IX 2001 r.
85. Kamiński Ł., *Poza stereotypem. Polacy i Niemcy na Dolnym Śląsku 1945–1947*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
86. Kamiński Ł., *Długi marsz czy krótki skok*, „Rzeczpospolita” nr 291 z 13 XII 2001 r., s. 2.

87. Kamiński Ł., *Wielka czystka*, „Rzeczpospolita” nr 291 z 13 XII 2001 r., s. S3–S4 (wspólnie z A. Krajewskim).
88. Kamiński Ł., *Jak partia szła na wojnę*, „Tygodnik Powszechny” nr 50 z 16 XII 2001 r., s. 1, 5.
89. Kamiński Ł., „*Białe plamy*” – „*mody*” i „*tabu*” w historiografii polskiej na początku XXI wieku (odpowiedź na ankietę historyczną), „Arcana” 2001, nr 6, s. 33–35.
90. Kamiński Ł., *Broń słabych. Z dziejów „szepowanej propagandy”*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 11.
91. Kamiński Ł., *Dzień, w którym złamano naród*, „Tygodnik Powszechny” nr 3 z 20 I 2002 r., s. 5.
92. Kamiński Ł., *Strajk polski*, „Wprost” nr 5 z 3 II 2002 r., s. 66–68.
93. Kamiński Ł., *Do roboty!*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 2.
94. Kamiński Ł., *Cień Akcji „Wisła”*, „Rzeczpospolita” nr 76 z 30 III – 1 IV 2002 r., s. A12.
95. Kamiński Ł., *Okupacja wyzwolenicza*, „Wprost” nr 14 z 7 IV 2002 r., s. 72–74.
96. Kamiński Ł., *Polacy w Berlinie*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 3.
97. Kamiński Ł., *Od Wolnej Europy do wolnej Polski*, „Tygodnik Powszechny” nr 18 z 5 V 2002 r., s. 8.
98. Kamiński Ł., *Zapomniany studencki bunt*, „Rzeczpospolita” nr 103 z 4–5 V 2002 r., s. A9–A10.
99. Kamiński Ł., *Polen und Deutsche in Niederschlesien 1945–1947*, „Der Vertriebene” 2002, nr 5, s. 30–32
100. Kamiński Ł., *Wojna zastępcza*, „Wprost” nr 23 z 9 VI 2002 r., s. 84–86.
101. Kopka B., *Polski Gulag*, „Wprost” nr 12/2002
102. Kowalski P., *Tragedia pod Grabami*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
103. Krzysztofiński M., *Komitety, komitety...czyli jak powstawały kadry i struktury PPR na Rzeszowszczyźnie*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 5 (16).
104. Krzysztofiński M., *Historia Franciszka Słowika*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 5 (16).
105. Kułak J., *Pacyfikacje wsi białoruskich w styczniu 1946 r.*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
106. Kułak J., *Zbrodnia zinstytucjonalizowana*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6.
107. Kułak J., *Faber i S-ka*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6.
108. Kułak J., Sychowicz K., oprac., *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956*. Pakiet edukacyjny dla nauczycieli historii, Białystok 2001.
109. Lasota M., *Katedralna procesja Bożego Ciała w Krakowie w latach sześćdziesiątych*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 4.
110. Lasota M., *Czy ktoś przebije ten mur?*, „Gość Niedzielny” 2002, nr 19.
111. Lasota M., *Cenzorski ołówek w PRL*, „Dziennik Polski”, 26 IV 2002 r.
112. Lasota M., *Walka o procesję*, „Dziennik Polski”, 29 V 2002 r.
113. Lesiakowski K., *Trofejny przemarsz*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
114. Lesiakowski K., *Napaść na ewangelików*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
115. Lesiakowski K., *Zaproponował nowy styl*, „Dziennik Łódzki”, lipiec 2001 r.
116. Libionka D., *Zamiast elit kasta*, „Kurier Lubelski”, 2 XI 2001 r.
117. Libionka D., *Życie codzienne aparatu partyjnego*, „Kurier Lubelski”, 31 VII 2001 r.
118. Libionka D., *Ruch młodzieżowy w PRL*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 10.
119. Łabuszewski T., Pawłowicz J., *„Ostatni leśni”. Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953*, Warszawa 2002.
120. Łapiński P., *Sesja naukowa „Społeczeństwo zróżnicowane narodowościowo w warunkach wojny niemiecko-sowieckiej i losy ludności cywilnej”*, Białystok 20 VI 2001 r., „Biuletyn Historii Pogranicza” 2001, nr 2.

121. Łuczak A., *Walka o pamięć Poznańskiego Czerwca. Obchody 26. rocznicy Czerwca w 1982 r. (stan wojenny)*, Poznań 2001 [wraz z E. R. Dabert].
122. Łuczak A., *Wielkopolskie ziemiaństwo w czasie reformy rolnej w Wielkopolsce*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 1 (12).
123. Machcewicz P., *Granice pragmatyzmu*, „Gazeta Wyborcza”, z 6 IX 2001 r.
124. Machcewicz P., *I Westerplatte, i Jedwabne*, „Rzeczpospolita”, z 9 VIII 2001 r.; przedruk.
125. w: „«Die Jedwabne-Debatte» in polnischen Zeitungen und Zeitschriften”, „Transodra. Deutsch-Polnisches Informationsbulletin”, nr 23, s. 354–361
126. Madej K., *Kielbasiana korupcja* [szkic o korupcji w PRL w latach 1956–1970], „Wprost”, z 22 IV 2002 r.
127. Madej K., *Eksporterzy dolarów* [polityka gospodarcza PRL w latach 60.], „Biuletyn IPN” 2002, nr 5.
128. Madej K., *Przed złodziejami, szpiegami i pożarem* [przyczynek do działalności Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu MSW w l. 1956–1970], „Biuletyn IPN” 2002, nr 6.
129. Madej K., Żurek J., *Jeden z trzech tysięcy* [Artykuł o skazanym w 1946 r. przez WSR w Warszawie Stefanie Nowaczku] , „Mazowieckie To i Owo”, tygodnik, z 19 VI 2002 r.
130. Madej K., *Kontrola Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego przez NIK w 1958 r.* – przyczynek do działalności kontroli państwowej w l. 1956–1970 (publikacja internetowa dostępna na stronie IPN).
131. Majchrzak G., *Spotkanie na wyspie Brioni*, „Rzeczpospolita” 2001 nr 198, 25 VIII 2001 r.
132. Majchrzak G., *W obronie władzy ludowej*, „Tygodnik Solidarność” 2001, nr 50.
133. Majchrzak G., *Jeden z filarów stanu wojennego*, „Rzeczpospolita” 2001 nr 291, 13 XII 2001 r.
134. Majchrzak G., *Kontr-kontrrewolucyjny zamach stanu*, „Biuletyn Informacyjny AK”, XII 2001 r., s. 29–33.
135. Majchrzak G., *Sumienia kata*, oprac. G. Majchrzak, „Gazeta Polska” 2001, nr 48 s. 17.
136. Majchrzak G., *Cała prawda o opozycji*, „Biuletyn IPN” 2001 nr 11.
137. Majchrzak G., oprac. *Uprzejmie informuję*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4.
138. Marszałec J., *O naturze żołnierza-powstańca 1944*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
139. Marszałec J., Semków P., Szubarczyk P., *Śmierć na VI Oddziale*, „Tygodnik Kociewski”, nr 33 (61), z 18 VIII 2001 r.
140. Marszałec J., *Wystawy IPN – Za Świętą Sprawę – żołnierze „Łupaszki”*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
141. Marszałec J. *Z Krzyżem Świętego Jerzego*, „Polityka” nr 31 z 4 VIII 2001 r.
142. Miler T., *Górnicy Zdrój, czyli jak z wioski zrobić miasto*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 2 (13).
143. Miler T., *Jak się rodziła przewodnia siła*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 5 (16).
144. Miler T., *Aresztowanie Władysława Kuboszka*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 5 (16).
145. Milewski J., *Pozorna droga do wzajemności czyli brak dialogu*, „Biuletyn Historii Pogranicza” 2001, nr 2.
146. Milewski J., *Litwini w Polsce Ludowej*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
147. Młynarczyk W., *„To nie był świat...” – obraz warszawskiego getta reportażu Hanny Krall „Zdażyć przed Panem Bogiem”*, „Midrasz” 2002, nr 1.
148. Motyka G., *Lachów usunąć!*, „Gazeta Wyborcza”, 13/14 IV 2002 r.
149. Motyka G., R. Wnuk, *Próby porozumienia polsko – ukraińskiego wobec zagrożenia sowieckiego w latach 1944–1947*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
150. Musiał F., *Józef Kuraś „Ogień”. Prawda i mity*, „Dziennik Polski”, 22 III 2002 r.

151. Musiał F., *Konspiracja za drutami*, „Dziennik Polski”, 19 IV 2002 r. [współautor Zygmunt Kural].
152. Musiał F., *Szpiedzy w archiwum*, „Dziennik Polski”, 31 V 2002 r.
153. Musiał F., *Dla mnie walka i trud* [recenzja książki B. Piaseckiego *Ostatnie dni Prymasa Tysiąclecia*, Poznań 2001, „Azymut” nr 10 (43), 7 X 2001 r.
154. Musiał F., oprac., Z. Kural, *Wyrok i tak dostaniesz*, F. Musiał, „Biuletyn IPN”, 2001, nr 10, s. 62–65.
155. Musiał F., oprac. *Sędziowie o skazanych*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 2 (13).
156. Musiał F., oprac. *Trzy dokumenty ze śledztwa w sprawie II ZG WiN*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2002, nr 16.
157. Musiał F., oprac. *Kalendarium sprawy Stanisława Pyjasa*, „Azymut”, nr 5 (50), 12 V 2002 r.
158. Namysło A., Wysocki J., *Żołnierze w krótkich spodenkach – opowieść o Samodzielnym Plutonie Szturmowym „Huragan”*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 10.
159. Nawrot G., *Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna w Łodzi i jej archiwum*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4 (16).
160. Nawrot G., *Drużyna Zawiszy*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 11.
161. Nawrot G., *Marsz głodowy – 20 rocznica protestu*, „Gazeta Łódzka” (dodatek do „Gazety Wyborczej”), VII 2001 r.
162. Neja J., *Polacy w Mandżurii*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 3 (14).
163. Niwiński P., *Archiwa wileńskie*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4 (15).
164. Niwiński P., *Łupaszko w Sopocie*, „Rocznik Sopocki”, XII 2001 r.
165. Niwiński P., *Wileński i Nowogródzki Okręg AK w walce z władzą sowiecką*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
166. Niwiński P., *Wielka ucieczka*, „Kuryer Sopocki”, 12 IX 2001 r.
167. Niwiński P., *Virtuti Militari i kara śmierci*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 2 (13).
168. Okulewicz P., *Wydarzenia grudniowe Szczecin 1970*. Informator wydany z okazji otwarcia wystawy IPN w Szczecinie.
169. Ossowski A., *Stauffenberg*, „Dziennik Związkowy” [Chicago], I 2002 r.
170. Ossowski A., *Nie tylko karabin*, „Aspekt Polski”, III 2002 r.
171. Ossowski A., *Na pomoc walczącej Warszawie*, „Aspekt Polski”, V 2002 r.
172. Piotrowski P., *Pierwsze rozkazy*, „Polska Zbrojna” nr 49 z 9 XII 2001 r.
173. Piotrowski P., *System Obrony Powietrznej Polski 1956–1989*, cz. I, „Lotnictwo Wojskowe” Nr 2/2002.
174. Piotrowski P., *Cenzurą w Generała*, „Polska Zbrojna” nr 17, 2002.
175. Pisuliński J., *Przesiedlenia Ukraińców do ZSRR w latach 1944–1947*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
176. Próchniak L., *Stan wojenny na łódzkich ulicach*, „Gazeta Łódzka” (dodatek do „Gazety Wyborczej”), XII 2001 r.
177. Rączy E., *Getta i obozy pracy przymusowej dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 5.
178. Rochatka T., *Kalendarz uczniowski – „narzędzie” propagandy w stalinowskiej szkole*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 11.
179. Rochatka T., *Kolektywizacja w Polsce w latach 1948–1956*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 1 (12).
180. Rochatka T., *Polski „kulak” w Kazachstanie*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 2 (13).
181. Rogalewska E., *Wystawa „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach” w Białymstoku*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 1.
182. Rokicki K., Robert S., *Donos z Monachium*, „Wprost” z 2 V 2002 r.
183. Rokicki K., *Katedra Stalina*, „Wprost” z 30 VI 2002 r.

184. Rutecki K., Szubarczyk P., „*To*” było. 5 lipca 1946 Bierut podpisał dekret o cenzurze „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
185. Rutecki K., *Ubecka weryfikacja*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4 (15).
186. Rutecki K., Szubarczyk P., *Za komuny „tego” nie było..?*, „Tygodnik Kociewski”, 22 VIII 2001 r.
187. Ruzikowski T., *Sierpniowa rocznica*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
188. Ruzikowski T., „*Przewodnia siła*” w stanie wojennym, „Biuletyn IPN” 2002, nr 5.
189. Ruzikowski T., *PZPR w stanie wojennym na przykładzie Mazowsza oraz Warmii i Mazur* (publikacja internetowa dostępna na stronie IPN).
190. Semków P. *Kaszubi w PRL*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
191. Semków P., *Marynarze z Semper Fidelis Victoria*, „Dla Ciebie...”, nr 69, II 2002 r.
192. Semków P., *Józef Gorlikowski. Rok 1945*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 1 (12),.
193. Semków P., *Prośby matek*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
194. Semków P., Szubarczyk P., [oprac. relacja Józefa Welza], *Za orzelka, za wujka i za koniczynkę...*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 5.
195. Siepracka D., *Aryjczycy w getcie łódzkim* , „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
196. Siepracka D., *Wizyta historyka z Izraela*, „Czterdzieści i cztery”, VII 2001 r.
197. Siepracka D., *Żydzi z Austrii, Czech, Luksemburga, Niemiec w getcie łódzkim. W 60 rocznicę deportacji*, „Słowo Żydowskie”, XI 2001 r.
198. Sychowicz K., *Stan wojenny na Suwalszczyźnie ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w oświacie*, „Głos Serca” 2002, nr 2 (204).
199. Szubarczyk P., *Aż do ofiary życia mego*, „Nasz Dziennik”, 24–26 XII 2001 r.
200. Szubarczyk P., *Do kogo strzelał Łupaszko?*, „Tygodnik Kociewski”, nr 27 (55); 4 VII 2001 r.
201. Szubarczyk P., *Hold dla Inki. 60-lecie AK*, „Kurier Sopocki”, 10 II 2002 r.
202. Szubarczyk P., *O bandytach trzeba meldować*, „Nasz Dziennik”, 21 V 2002 r.
203. Szubarczyk P., *Powiedzcie mojej Babci...*, „Dla Ciebie...” Gdańsk-Elbląg, VII 2001 r., nr 67.
204. Szubarczyk P., *Sprawa starogardzkich „Filomatów” 1951–1952*, „Tygodnik Kociewski”, 20 VI 2001 r.
205. Szubarczyk P., *Stań więc śmiało. Młodzieżowa konspiracja antykomunistyczna 1945–1955 część I.*, „Nasz Dziennik”, 30 III–1 IV 2002 r.
206. Szubarczyk P., *Śmierć przed 18 urodzinami. Zachowałam się jak trzeba.*, „Nowy Kurier Nadbałtycki”, 2001, nr 10.
207. Szubarczyk P., *Ucho Lenina i palec przodownicy. Młodzieżowa konspiracja antykomunistyczna 1945–1955 część II.*, „Nasz Dziennik”, 19 IV 2002 r.
208. Szubarczyk P., Rutecki K. *Za komuny był raj..*, „Dziennik Bałtycki”, Gdańsk 6 VII 2001 r.
209. Szubarczyk P., *Żołnierze „Łupaszki”*, „Gazeta dla Ciebie..”, IX 2001 r., nr 68.
210. Szubarczyk P., *Zginą ludzie słabej wiary. Młodzieżowa konspiracja antykomunistyczna 1945–1955 część III*, „Nasz Dziennik”, 8 VI 2002 r.
211. Szwagrzyk K., *Enkawudzista z legitymacją szkolną*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 9.
212. Szwagrzyk K., *Jeden z dwudziestu dziewięciu ... Sylwetka zabitego na terenie Czechosłowacji Mieczysława Drażkowiaka (1929–1956)*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 10.
213. Śmietanka – Kruszelnicki Ryszard, *W obronie ludzi podziemia*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 4 (15).
214. Terlecki R., *Alma Mater pod okiem bezpieki*, „Tygodnik Powszechny” nr 44 (2730), 4 XI 2001 r., s. 4. [TP. 57].
215. Terlecki R., *Kraków pamiętał* [Ks. kardynał Adam Sapieha], „Gość Niedzielny” nr 29, 22 VII 2001 r., s. 7.
216. Terlecki R., *Proponuje się wyburzenie*, „Gość Niedzielny” nr 35, 2 IX 2001 r., s. 16.

217. Terlecki R., *Rocznica której nie umiemy nazwać* [rocznica stanu wojennego], „Przekrój” 2001, nr 50 (2947), s. 12–13.
218. Terlecki R., *Nad przepaścią historii. Dyskusja o 1989 roku*, „Gość Niedzielny” nr 5, 3 II 2002 r. („Azymut” nr 2 [47]), s. 4–5.
219. Terlecki R., *Zwycięstwo po latach. W 60 rocznicę utworzenia AK*, „Gość Niedzielny” nr 10, 10 III 2002 r., s. 30.
220. Terlecki R., *W pracy i w walce* [sesja o historii Nowej Huty], „Gość Niedzielny”, nr 22, 2 VI 2002 r., s. 27.
221. Terlecki R., *Wiosna wolności* [sesja w rocznicę utworzenia SKS], „Gość Niedzielny” nr 24, 16 VI 2002 r., s. 27.
222. Terlecki R., *Rozkaz: bić w dzwony*, „Dziennik Polski” nr 63 (17 553), 15 III 2002 r., s. 34.
223. Terlecki R., *Wielki wygnaniec* [o arcybiskupie Eugeniuszu Baziaku], „Dziennik Polski” nr 86 (17 576), 12 IV 2002 r., s. 29–30.
224. Terlecki R., *Głos Wolnej Polski*, „Dziennik Polski” nr 102 (17 592), 2–3 V 2002 r., s. 26.
225. Toborek T., *Wystawa Żołnierze „Warszycy”*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 8.
226. Trębacz W., *Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach*, „Nowe Życie”. Dolnośląskie Pismo Katolickie, nr 1/2002.
227. Trębacz W., *Straceni na Dolnym Śląsku w latach 1945–1956. Wystawa*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 3 (14).
228. Trębacz W., *Straceni na Dolnym Śląsku w latach 1945–56*, „Nowe Życie”, 2002, nr 4 (331).
229. Trębacz W., *Losy Polaków. Historia rodziny Lazarowiczów*, „Biuletyn IPN”, 2001, nr 10.
230. Urynowicz M., *Stosunki polsko-żydowskie w Warszawie w okresie II Wojny Światowej*, (publikacja internetowa dostępna na stronie IPN).
231. Wnuk R., *Na tropie rakiet*, „Rzeczpospolita” dodatek „Plus Minus”, 4–5 V 2002 r.
232. Wołoszyn J., *Lipiec 1944*, „Kurier Lubelski”, 20 VII 2001 r.
233. Wróbel J., *Wyzwoliciele czy okupanci? Żołnierze sowieccy w Łódzkiem 1945–1946*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 7.
234. Wróbel J., *Studencka Łódź lat 1956–1957*, „Kronika. Pismo Uniwersytetu Łódzkiego”, III 2002 r.
235. Wróbel J., *„Wrogowie ludu” z klasy 5 A*, „Gazeta Łódzka” dodatek do „Gazety Wyborczej” i „Wiadomości-43 bis”, I 2002 r.
236. Wróbel J., [Artykuł polemiczny do tekstu o I Sekretarz KŁ PZPR w Łodzi M. Tatarówniej-Majkowskiej], *Portret niekompletny*, „Gazeta Wyborcza. Łódź”, I 2002 r.
237. Wróbel J., *Towarzystwo „Polonia”*, „Gwiazda Polarna” [dwutygodnik wydawany w Stevens Point], 2 VI 2001 r.
238. Wróbel J., *22 czerwca 1941 r.*, „Przegląd Polski”, 6 VII 2001 r.
239. Wróbel J., *Wyzwoliciele czy okupanci*, „Gwiazda Polarna”, 28 VI 2001 r.
240. Wróbel J., *Wrześniowe losy polskich dyplomatów*, „Przegląd Polski”, 31 VIII 2001 r.
241. Wróbel J., *Polscy uchodźcy i ich zapomniani sojusznicy*, „Kalejdoskop” [dodatek weekendowy „Dziennika Związkowego” wydawanego w Chicago], 31 VIII 2001 r.
242. Wróbel J., *Sprawa Jürgena Stroopa*, „Gwiazda Polarna”, 20 X 2001 r.
243. Wróbel J., *Polski Październik 1956 r.*, „Przegląd Polski”, 26 X 2001 r.
244. Wróbel J., *„Warszyc” i jego żołnierze*, „Dziennik Związkowy”, 23–25 XI 2001 r.
245. Wróbel J., *Wojna balonowa*, „Gwiazda Polarna”, 1 XII 2001 r.
246. Wróbel J., *Hiszpania a sprawy polskie*, „Gwiazda Polarna”, 15 XII 2001 r.
247. Wróbel J., Ossowski A., *Stauffenberg w Polsce*, „Kalejdoskop”, 11 I 2002 r.
248. Wróbel J., *Wyborczy szantaż Gomulki*, „Gwiazda Polarna”, 12 I 2001 r.
249. Wróbel J., *Obrońcy, którzy oskarżali*, „Gwiazda Polarna”, 9 II 2002 r.

250. Wróbel J., *Główny wróg – Ameryka*, „Gwiazda Polarna”, 23 II 2002 r.
251. Wróbel J., *Z dziejów antykościelnej ofensywy*, „Gwiazda Polarna”, 23 III 2002 r.
252. Wróbel J., *Zagadka organizacji „Miecz i Pług”*, „Gwiazda Polarna”, 23 IV 2002 r.
253. Wróbel J., *Polacy w cieniu gibraltarskiej skały*, „Kalejdoskop”, 3 V 2002 r.
254. Wróbel J., *Konsul Banasiński i jego niezwykła małżonka*, „Dziennik Związkowy”, 22–23 VI 2002 r.
255. Zblewski Z., *Odpowiedź na ankietę „Białe plamy”, „tabu” i „mody” w historiografii polskiej na początku XXI wieku*, „Arcana” 2001, nr 6 (42).
256. Zblewski Z., *Solidarni ze studentami. Marzec 1968 w Nowej Hucie*, „Dziennik Polski”, 5 IV 2002 r.
257. Zblewski Z., *Terror w banku*, „Dziennik Polski”, 10 V 2002 r.
258. Zwiernik P., *Stan wojenny w Wielkopolsce*. Informator wydany z okazji otwarcia wystawy IPN w Poznaniu.
259. Zwiernik P., *Kalendarium poznańskiego Czerwca 1956*, [w:] *Poznański Czerwiec 1956*, pod red. S. Jankowiaka i A. Rogulskiej, Warszawa: IPN 2002.
260. Zwolski M., *Aparat represji wobec podziemia niepodległościowego w latach 1944–1956 na pograniczu polsko-białorusko-litewskim* [sprawozdanie z konferencji], „Biuletyn IPN” 2001, nr 11.
261. Żaryn J., *Archiwa kościelne – specyfika miejsca i czasu (1939–1989)*, [w:] *Biuletyn IPN*, nr 4 (15), IV 2002 r.
262. Żaryn J., *Historyczne decyzje* [rечь o prymasie Auguście Hlondzie], „Gość Niedzielny”, 20 VI 2002 r.
263. Żelazko J., *Sprawa Romana Garbacza*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 2 (13).
264. Żurek J., *Lista represjonowanych* [współautor] (publikacja internetowa dostępna na stronie IPN).
265. Żurek J., *Przed sądami proletariatu. Prawo karne Polski Ludowej a duchowieństwo katolickie (1944–1969)* (publikacja internetowa dostępna na stronie IPN).

Wystawy powstałe w okresie sprawozdawczym:

„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa zorganizowana przez centralę BEP i OBEP w **Warszawie** została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Warszawa – w siedzibie IPN, w kościele Redemptorystów i w gmachu Sejmu RP,
- Przasnysz,
- Łów,
- Gostynin,
- Wyszogród.

„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Białymstoku** została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Białystok,
- Łomża,
- Augustów,
- Sejny,
- Zambrów,
- Bielsk Podlaski,
- Drohiczyn.

„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Gdańsku** została zaprezentowana w następujących miejscowościach:

- Gdańsk,
- Bytów,
- Koszalin,
- Białogard,
- Będzin.

„XX rocznica wprowadzenia stanu wojennego” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Katowicach** przy współpracy z Akademią Sztuk Pięknych, Jasnogórską Fundacją „Pro Patria” Bastion św. Rocha i Społecznym Komitetem Pamięci Górników KWK „Wujek” Poległych 16 grudnia 1981 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Katowice (Dom Kultury KWK „Wujek”),
- Bielsko-Biała,
- Żory.

„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Krakowie** przy współpracy z Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego i Zarządem Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność” została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Kraków – Nowa Huta, Huta im. Sendzimira, Biblioteka Jagiellońska, Kamieniołom im. Jana Pawła II,
- Wadowice,
- Nowy Sącz,
- Nowy Targ,
- Skrzyszów,
- Żabno,
- Tuchów,

- Tarnów,
- Zakliczyn,
- Ciężkowice.

„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Lublinie**. Została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Lublin,
- Janów Lubelski,
- Biłgoraj,
- Zamość,
- Chełm,
- Świdnik,

„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Łodzi** przy współpracy z Muzeum Tradycji Niepodległościowych została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Łódź,
- Opoczno,
- Rawa Mazowiecka.

„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Poznaniu** została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Poznań,
- Kościan,
- Wolsztyn,
- Gorzów Wielkopolski.

„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Rzeszowie** została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Rzeszów,
- Jarosław,
- Przemyśl.

„Stan wojenny na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim” – wystawa zorganizowana przez OBEP we **Wrocławiu** została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Wrocław,
- Legnica,
- Brzeg Dolny.

„Za Świętą Sprawę – żołnierze Łupaszki” – wystawa zorganizowana we wrześniu 2001 r. przez OBEP w **Gdańsku**. Została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Sopot,
- Toruń,
- Bydgoszcz,
- Morąg,
- Ostróda,
- Włocławek,
- Kwidzyn,

- Inowrocław.

„Sanitariuszka Inka. Młodzi bohaterowie AK” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Gdańsku** w lutym 2002 r. została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Sopot,
- Chojnice,
- Leżno,
- Lipusz,
- Smętowo Graniczne,
- Chwaszczyno,
- Lubichowo,
- Głównyzyce,
- Starogard Gdański,
- Gdynia.

„Śladami filomatów” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Gdańsku** w kwietniu 2002 r. została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Starogard Gdański,
- Chojnice,
- Leżno,
- Lipusz,
- Smętowo Graniczne,
- Chwaszczyno,
- Lubichowo,
- Głównyzyce,
- Gdynia.

„Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Krakowie** we wrześniu 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Kielce,
- Sandomierz,
- Lublin,
- Łapanów,
- Proszowice.

„Nowa Huta – miasto walki i pracy” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Krakowie** w kwietniu 2002 r. została zaprezentowana w Nowej Hucie.

„Polacy – Ukraińcy 1939–1947” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Lublinie** w kwietniu 2002 r. została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Krasiczyn,
- Rzeszów,
- Lublin.

„Żołnierze „Warszycy” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Łodzi** w październiku 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Łódź,
- Sieradz,

- Piotrków Trybunalski,
- Radomsko,
- Bełchatów,
- Tomaszów Mazowiecki,
- Częstochowa – Jasna Góra.

„**Okręg Łódź AK *Barka***” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Łodzi** w maju 2002 r. została zaprezentowana w Piotrkowie Trybunalskim.

„**Plakat i grafika w służbie propagandy komunistycznej 1944–1956**” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Rzeszowie** w grudniu 2001 r. została zaprezentowana w Galerii Miejskiej w Rzeszowie.

„**Losy Polaków. Historia rodziny Lazarowiczów**” – wystawa zorganizowana przez OBEP we **Wrocławiu** we wrześniu 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscowościach:

- Wrocław,
- Zgorzelec.

„**Straceni na Dolnym Śląsku 1945–1956**” – wystawa zorganizowana przez OBEP we **Wrocławiu** w marcu 2002 r. została zaprezentowana w Arsenale.

„**Grudzień 1970. Szczecin – fotografie, dokumenty, komentarze**” wystawa zorganizowana przez OBEP w **Poznaniu** w styczniu 2002 r. została zaprezentowana w:

- Szczecinie,
- Stargardzie Szczecińskim,
- Policach.

„**Ostatni Leśni. Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953**” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Warszawie** w maju 2002 r. została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Pułtusk,
- Warszawa,
- Mława.

Wystawy zorganizowane w poprzednim okresie sprawozdawczym i nadal eksponowane:

„**Grudzień 1970. Gdańsk – Gdynia**” – pierwsza wystawa IPN zorganizowana przez OBEP w **Gdańsku** w grudniu 2000 r., w okresie sprawozdawczym zaprezentowana została w następujących miejscowościach:

- Augustów,
- Sejny,
- Goręczyno,
- Bydgoszcz,
- Nakło,
- Częstochowa – Muzeum Częstochowskie,
- Warszawa,
- Sochaczew,
- Błonie,
- Płock,

- Wyszogród,
- Gostynin,
- Wrocław,
- Kraków,
- Nowy Targ.

„Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie po 1944 roku” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Rzeszowie** w marcu 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscowościach:

- Tarnobrzeg,
- Dukla,
- Brzozów,
- Jarosław,
- Lubaczów,
- Kolbuszowa.

„Getta żydowskie i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie podczas II wojny światowej” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Rzeszowie** w czerwcu 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscowościach:

- Jarosław,
- Przeworsk,
- Przemyśl.

„Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Katowicach** w marcu 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscowościach:

- Piekary Śląskie,
- Tarnowskie Góry.

„Walczyliśmy o nową Polskę, Polskę dla wszystkich ...(Por. Mieczysław Bujak 1926–51)” – wystawa zorganizowana przez OBEP we **Wrocławiu** w marcu 2001 r. została zaprezentowana we:

- Wrocławiu,
- Gdyni,
- Kartuzach,
- Starogardzie Gdańskim.

„Katyń – walka o prawdę” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Krakowie** w kwietniu 2001 r. została zaprezentowana w:

- Kielcach,
- Poroninie,
- Łapanowie,
- Nowym Wiśniczu,
- Tuchowie,
- Kałkowie.

„Poznański Czerwiec ‘56” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Poznaniu** w czerwcu 2001 r. została zaprezentowana w następującym miejscu:

- Poznań,

- Częstochowa,
- Toruń,
- Starogard Gdański,
- Kalisz,
- Łódź,
- Warszawa.

Wystawa „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie w latach 1939–1956 wobec dwóch totalitaryzmów” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Lublinie**. Została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Janów Lubelski,
- Biłgoraj,
- Chełm,
- Garwolin,
- Biała Podlaska,
- Tomaszów Lubelski,
- Puławy,
- Dęblin,
- Lublin.

„Czerwiec 1976 – lekcja „demokracji socjalistycznej” – wystawa zorganizowana przez OBEP w **Warszawie** w czerwcu 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscach:

- Bielsko-Biała,
- Zamość,
- Poznań,
- Warszawa,
- Płock,
- Mława,
- Przasnysz,
- Gostynin,
- Sochaczew
- Elbląg,
- Tczew,
- Sieradz,
- Łódź.

1. Konkursy i działania zakończone:

OBEP Gdańsk

Konkurs „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”

Konkurs w dwóch edycjach: dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województw pomorskiego, kujawsko-pomorskiego oraz części województw zachodniopomorskiego, warmińsko-mazurskiego i wielkopolskiego. Ogłoszenie wyników nastąpiło 18 grudnia 2001 r. Gimnazjaliści mogli wykonać pracę w dowolnej formie – literackiej lub plastycznej, samodzielnie określając jej temat, związany ze stanem wojennym. Do zadań konkursowych uczniów szkół średnich należało rozwiązanie testu wyboru, obejmującego 60 pytań oraz napisanie pracy pisemnej na jeden z zaproponowanych tematów.

W kategorii gimnazjalistów udział wzięło 136 uczniów z 37 szkół, a w kategorii uczniów szkół ponadgimnazjalnych – 108 uczniów z 50 szkół.

Prace gimnazjalistów wyeksponowano w formie odrębnej wystawy w Sali Słowiańskiej Centralnego Muzeum Morskiego.

Konkurs „Stalin – słoneczko pokoju. Moje lata szkolne”

Konkurs współorganizowany przez Starostwo Powiatu Starogardzkiego oraz Dyрекcję Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 1 w Starogardzie Gdańskim, dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych powiatu starogardzkiego. Ogłoszenie wyników nastąpiło 19 czerwca 2002 r. Zadaniem konkursowym było pozyskanie relacji, materiałów ikonograficznych i innych źródeł obrazujących rzeczywistość szkolną w latach 1948–1956 i następnie krytyczne opracowanie zebranego materiału w dowolnej formie (np. reportaż historyczny, esej) z wykorzystaniem dostępnej literatury przedmiotu.

Rajd pieszy „Szlakiem zgrupowania mjr Zygmunta Szendzielarza *Łupaszki*”

Rajd przeznaczony dla młodzieży w wieku 14–18 lat, współorganizowany przez Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, z udziałem dawnych żołnierzy oddziału. Rajd odbył się w Borach Tucholskich w dniach 21–24 czerwca 2002 r.

OBEP Katowice

Konkurs „Zapomniane historie ludzkich dramatów – losy mieszkańców Górnego Śląska w latach 1939–1956”

Konkurs przeznaczony dla uczniów szkół ponadpodstawowych z województwa śląskiego. Ogłoszenie wyników nastąpiło 22 maja 2002 r. Zadaniem uczestników było przygotowanie pracy pisemnej ukazującej – indywidualne lub zbiorowe – losy mieszkańców Górnego Śląska na tle przeobrażeń społecznych i narodowościowych w latach II wojny światowej i w okresie powojennym. Prace konkursowe powstały na podstawie relacji świadków, wspomnień, pamiętników, dokumentów i pamiątek pochodzących z prywatnych zbiorów lub rodzinnych archiwów. W konkursie wzięło udział 151 uczniów z województwa śląskiego oraz z Warszawy, którzy przygotowali 124 prace.

OBEP Kraków

Konkurs „Z najnowszej historii Polski – lekcja historii”

Konkurs przeznaczony dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz dawnego typu szkół ponadpodstawowych. Ogłoszenie wyników nastąpiło 13 czerwca 2002 r. Celem konkursu było przygotowanie (indywidualnie lub zespołowo) pod kierunkiem nauczyciela pracy pisemnej o charakterze publicystycznym wzbogaconej o ilustracje, dokumenty, fotografie, nagrania. Prace były oparte o bogaty zestaw źródeł i literatury i zawierały relacje uczestników.

OBEP Łódź

Konkurs „Noc generałów. Społeczność lokalna w okresie stanu wojennego 13 grudnia 1981–22 lipca 1983”

Konkurs przeznaczony dla uczniów dawnego typu szkół ponadpodstawowych zorganizowany we współpracy z Kuratorium Oświaty w Łodzi. Ogłoszenie wyników nastąpiło 6 grudnia 2001 r. Zadaniem uczestników konkursu było ukazanie losów ludzi i wydarzeń związanych ze stanem wojennym w wymiarze lokalnym. Prace konkursowe powstawały na podstawie relacji uczestników i świadków wydarzeń oraz analizy źródeł pochodzących z archiwów prywatnych. Zgłoszono kilkadziesiąt prac, także zbiorowych, głównie z województwa łódzkiego i Wielkopolski.

OBEP Poznań

Konkurs „Poznański Czerwiec 1956 w najnowszych dziejach Wielkopolski”

Konkurs dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Ogłoszenie wyników nastąpiło 9 listopada 2001 r. Celem konkursu było napisanie pracy na temat poznańskiego Czerwca. Współorganizatorem konkursu były Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu oraz Wielkopolskie i Lubuskie Kuratoria Oświaty, które nagrodziły najlepsze prace na szczeblu powiatowym. Finał wojewódzki składał się z testu dotyczącego historii Polski 1945–1956 i rozmowy na temat pracy konkursowej. W konkursie uczestniczyło 198 uczniów.

Konkurs „Śladami ludzkich łez”

Konkurs dla uczniów gimnazjów. Ogłoszenie wyników nastąpiło 7 czerwca 2002 r. Zadaniem uczestników było samodzielne zebranie informacji o losach Polaków na Wschodzie – zesłanych, deportowanych, aresztowanych – i przygotowanie pracy plastycznej, prezentacji multimedialnej lub uzyskanie relacji „świadka historii”.

OBEP Rzeszów

Konkurs „Ocalić od zapomnienia”

Konkurs dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych woj. podkarpackiego; ogłoszenie wyników nastąpiło 13 grudnia 2001 r. Tematyka konkursu obejmowała wspomnienia Sybiraków, relacje członków podziemia antykomunistycznego i więźniów politycznych lat 1944–1989.

Konkurs „Zachować w pamięci. Stan wojenny w mojej miejscowości”

Konkurs dla młodzieży szkolnej i studentów. Ogłoszenie wyników nastąpiło 13 grudnia 2001 r. Konkurs współorganizowany był przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego i Podkarpackiego Kuratora Oświaty.

Konkurs „Historia mojego regionu w latach 1939–1989”

Konkurs dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych województwa podkarpackiego. Ogłoszenie wyników nastąpiło 20 grudnia 2001 r. Zadaniem konkursowym było przygotowanie scenariuszy zajęć edukacyjnych z dziejów regionu.

OBEP Warszawa

Konkurs „Stan wojenny w świadomości bliskich”

Konkurs dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Ogłoszenie wyników nastąpiło w grudniu 2001 r. Zadaniem konkursowym było przygotowanie pracy opartej na relacjach uczestników wydarzeń.

OBEP Wrocław

Konkurs „Moja szkoła w PRL”

Konkurs dla uczniów szkół województw dolnośląskiego i opolskiego. Ogłoszenie wyników nastąpiło 24 maja 2002 r. Zadaniem uczestników konkursu było opracowanie wybranego przez siebie zagadnienia, dotyczącego dziejów szkoły, do której obecnie uczęszczają. W konkursie udział wzięło 142 uczniów z 33 szkół.

Konkursy ogłoszone (nie rozstrzygnięte)

OBEP Białystok

Konkurs „Społeczeństwo Białostocczyzny na drodze do suwerenności i demokracji 1944–1956”

Konkurs dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych (rozstrzygnięcie konkursu i ogłoszenie wyników – listopad 2002 r.). Celem pierwszego etapu konkursu jest praca napisana w oparciu o samodzielnie zgromadzony materiał źródłowy (relacje świadków, kwerendy w archiwach domowych, zdjęcia, dokumenty), w drugim etapie uczestnicy będą odpowiadać na trzy wylosowane pytania związane z tematyką konkursu.

OBEP Gdańsk

Konkurs „Legenda Armii Krajowej”

Konkurs w dwóch edycjach: dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Rozstrzygnięcie konkursu i ogłoszenie wyników – listopad 2002 r. Prace powinny być oparte na samodzielnie zgromadzonych materiałach źródłowych, wykonane w dowolnej formie (plakaty, albumy, praca pisemna, opracowana dokumentacja, sluchowisko, nagranie video). Autorzy najlepszych prac zakwalifikowani do finału będą „bronić” swojej pracy.

OBEP Katowice

Konkurs „Górnoślązacy w trybach historii w latach 1939–1956”

Konkurs współorganizowany przez Uniwersytet Śląski w Katowicach, dla studentów Uniwersytetu Śląskiego. Rozstrzygnięcie konkursu i ogłoszenie wyników – czerwiec 2003 r. Celem konkursu jest zebranie przez studentów i opracowanie nieznanych, niepublikowanych dotąd dokumentów i relacji ukazujących – indywidualne lub zbiorowe – losy mieszkańców Górnego Śląska na tle przeobrażeń politycznych, społecznych i narodowościowych w latach II wojny światowej i w okresie powojennym. Zadaniem konkursowym jest przygotowanie pracy pisemnej w formie artykułu naukowego, eseju, reportażu, scenariusza filmu lub audycji radiowej.

OBEP Lublin

Rajd – konkurs „Szlakiem żołnierzy podziemia”

Rajd – konkurs sprawdzający wiedzę o podziemiu zbrojnym na Lubelszczyźnie w latach 1939–1956 (dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, termin początek października 2002 r.). Konkurs kierowany jest do młodzieży chcącej zgłębić problematykę podziemia zbrojnego na Lubelszczyźnie w latach 1939–1956 i obejmuje: kilkugodzinny marszobiegi z zadaniami sprawnościowymi, test historyczny i prezentację wybranej postaci związanej z podziemiem zbrojnym na Lubelszczyźnie 1939–1956.

OBEP Łódź

Konkurs „Historia mojego regionu w latach 1939–1989”

Konkurs dla nauczycieli historii na cykle lekcji lub projekty edukacyjne (rozstrzygnięcie konkursu i ogłoszenie wyników – grudzień 2002 r.). Zadaniem uczestników konkursu jest przygotowanie cyklu 5–10 lekcji historii (w formie scenariuszy lekcji) lub/i projektu edukacyjnego o tematyce regionalnej z historii Polski 1939–1989.

OBEP Rzeszów

Konkurs „Ocalić od zapomnienia”

II edycja konkursu (dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, rozstrzygnięcie konkursu i ogłoszenie wyników – listopad 2002 r.). Jego celem jest zebranie i opracowanie przez młodzież mało znanych, niepublikowanych jeszcze relacji i dokumentów dotyczących najnowszej historii Polski (wspomnienia Sybiraków, relacje członków podziemia antykomunistycznego i osób represjonowanych przez władze komunistyczne w latach 1939–1989).

V. Informacja o działalności Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej w okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r.

Kolegium IPN w okresie, za jaki zobowiązany jest przedstawić informację Prezes Instytutu Pamięci, obradowało 18 razy – stosownie do własnych wewnętrznych uregulowań, tj. nie rzadziej niż raz w miesiącu. W trakcie posiedzeń podejmowano kwestie dotyczące wszystkich obszarów działalności Instytutu Pamięci.

Stosownie do prerogatywy ustanowionej w Ustawie o Instytucie Pamięci Narodowej, na pierwszym posiedzeniu po 30 czerwca 2001 r. Kolegium IPN po przedstawieniu swoich uwag zatwierdziło pierwszą roczną informację prezesa IPN przygotowaną celem przedłożenia Sejmowi i Senatowi.

W zakresie przejścia do zasobów archiwalnych Instytutu Pamięci dokumentów organów bezpieczeństwa państwa, Kolegium w sposób sukcesywny na kolejnych posiedzeniach zapoznawało się z informacjami o stanie przejścia stosownych dokumentów. Ponadto mając na celu uzyskanie pełnych wyjaśnień dotyczących przekazywania dokumentów przez dotychczasowych dysponentów, Kolegium zasięgało informacji u kierowników odpowiednich instytucji. Dwukrotnie w okresie sprawozdawczym składali przed Kolegium informacje szefowie Urzędu Ochrony Państwa: Zbigniew Siemiątkowski (w listopadzie 2001 r.) i Andrzej Barcikowski (w maju 2002 r.). Ponadto na posiedzeniu Kolegium informacje o procesie przekazywania dokumentów do zasobu IPN przedłożył szef Wojskowych Służb Informacyjnych płk Marek Dukaczewski (w grudniu 2001 r.). Członkowie Kolegium dokonali krytycznej oceny kryteriów kwalifikowania dokumentów do tzw. zbioru zastrzeżonego, przedstawionych przed Urząd Ochrony Państwa w czerwcu 2002 r.

Kolegium opiniowało wewnętrzne regulacje Instytutu Pamięci dotyczące problematyki udostępniania dokumentów, jak też porozumienia zawierane z innymi instytucjami. Mając ustawowo zagwarantowany wpływ na ustalanie zasad wglądu w dokumenty oraz ich publikowania, Kolegium zaakceptowało w marcu 2002 r. regulamin udostępniania akt znajdujących się w zasobie archiwalnym IPN do celów służbowych oraz formularz wniosku o wyrażenie zgody na wykorzystanie materiałów archiwalnych, który jest składany przez badaczy korzystających z zasobów archiwalnych IPN.

Kolegium opiniowało także projekt porozumienia w sprawie trybu udostępniania materiałów archiwalnych Prezesowi Sądu Apelacyjnego w Warszawie oraz Rzecznikowi Interesu Publicznego. Ponadto Kolegium odegrało aktywną rolę w kwestii zawarcia porozumienia pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej a Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych. Z jego inicjatywy doszło do utworzenia wspólnego zespołu, który pod przewodnictwem członka Kolegium dr. Sławomira Radonia wypracował treść porozumienia. Uprzednio, w styczniu 2002 r., Kolegium spotkało się z Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych, prof. Daria Nałęcz.

Stosownie do zapisów ustawowych Kolegium posiada uprawnienie do formułowania ocen polityki ścigania przestępstw realizowanej przez pion śledczy Instytutu Pamięci. Mając to na uwadze, Kolegium rozpatrzyło w listopadzie 2001 r. szczegółową informację na temat wyników prac prokuratorów IPN prowadzonych od początku działalności Komisji Ścigania Przestępstw przeciwko Narodowi Polskiemu. Dwukrotnie także – w listopadzie 2001 r. i w maju 2002 r. – Kolegium zapoznało się ze stanem śledztwa w sprawie udziału w zbrodni popełnionej na osobach narodowości żydowskiej w miejscowości Jedwabne latem 1941 r. Informacje przedstawili na posiedzeniach Kolegium prokurator prowadzący śledztwo oraz dyrektor Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

W kwestiach ustalania programów badawczych w zakresie opracowywania działalności organów bezpieczeństwa państwa, a także informowania oraz edukacji społeczeństwa, Kole-

gium w kwietniu 2002 r. rozpatrzyło plan działalności Biura Edukacji Publicznej IPN, wysoko go oceniając.

Wśród innych form aktywności Kolegium w okresie objętym informacją można wymienić spotkanie z Marianne Birthler, Pełnomocnikiem Federalnym ds. Dokumentów Służb Bezpieczeństwa b. NRD (marzec 2002 r.), jak również wizytację przeprowadzoną w użytkowanych przez IPN budynkach przygotowywanych do pełnienia funkcji centralnego archiwum IPN (lipiec 2001 r.)

Pracami Kolegium do października 2001 r. kierował dr Sławomir Radoń. W dniu 10 października 2001 r. na roczną kadencję przewodniczącą Kolegium wybrano sędzię Marię Myślińską, członka Kolegium rekomendowanego przez Krajową Radę Sądownictwa. Wiceprzewodniczącymi zostali wybrani Stanisław Bartoszek, dr hab. Andrzej Friszke oraz dr Teofil Wojciechowski.

W trakcie prac Kolegium, pomimo pluralizmu poglądów jego członków, zaznacza się wyjątkowa zbieżność ocen i wspólne wszystkim przekonanie o doniosłości prac podejmowanych przez Instytut Pamięci Narodowej. Ma to swoją wymowę poprzez fakt, iż w Kolegium zasiadają osoby o dużym autorytecie zawodowym i naukowym – historycy, archiwiści, prawnicy – w tym sędziowie NSA i Sądu Apelacyjnego w Krakowie.

***

Członkowie Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej powołani zostali na siedmioletnią kadencję decyzją Sejmu RP z dnia 24 lipca 1999 r. Poszczególne kluby sejmowe rekomendowały 9 osób, 2 kandydatów przedstawiła Krajowa Rada Sądownictwa.

Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej tworzą: Stanisław Bartoszek, prof. Jan Draus, dr hab. Andrzej Friszke, dr Andrzej Grajewski, dr Franciszek Gryciuk, Jerzy Łankiewicz, Maria Myślińska, Włodzimierz Olszewski, prof. Andrzej Paczkowski, dr Sławomir Radoń, dr Teofil Wojciechowski.

Adresy biur i oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej www.ipn.gov.pl	
Prezes IPN prof. dr hab. Leon Kieres	Pl. Krasińskich 2/4/6/, 00-207 Warszawa sekretariat, tel. (0-22) 530 86 63, 530 86 87
Zastępca Prezesa IPN Janusz Krupski	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa sekretariat, tel. (0-22) 581 85 04
Zastępca Prezesa IPN dr Grzegorz Ciecierski	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa sekretariat, tel. (0-22) 581 85 02
Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Zastępca Prezesa IPN, Dyrektor – prof. dr hab. Witold Kulesza	Pl. Krasińskich 2/4/6/, 00-207 Warszawa tel. 530 86 56
Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Dyrektor – Bernadetta Gronek	Ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa Tel. 581 86 00
Biuro Edukacji Publicznej Dyrektor dr hab. Paweł Machcewicz	Ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa Tel. 581 89 00
Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Białymstoku	ul. Warsztatowa 1A, 15-637 Białystok tel. (0-85) 664 57 01,
Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Gdańsku	ul. Witomińska 19, 81-311 Gdynia tel./fax (0-58) 660 67 00
Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach	ul. Kilińskiego 9, 40-061 Katowice tel. (0-32) 609 98 40 fax (0-32) 609 98 42
Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Krakowie	ul. Reformacka 3, 31-012 Kraków tel. (0-12) 421 11 00 fax (0-12) 421 19 61
Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Lublinie	ul. Wieniawska 15, 20-071 Lublin tel. (0-81) 534 59 11 fax (0-81) 532 16 43
Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Łodzi	ul. Orzeszkowej 31/35, 91-479 Łódź tel. (0-42) 616 27 45, fax (0-42) 616 27 48

Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Poznaniu	ul. Rolna 45a, 61-487 Poznań tel. (0-61) 835 69 01 fax (0-61) 835 69 03
Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Rzeszowie	ul. Słowackiego 18, 35-060 Rzeszów tel. (0-17) 860 60 18, fax (0-17) 860 60 39
Oddział Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie	Pl. Krasińskich 2/4/6/ 00-207 Warszawa tel. (0-22) 530 86 25
Oddział Instytut Pamięci Narodowej we Wrocławiu	ul. Sołtysowicka 23, 51-168 Wrocław tel. (0-71) 326 76 00, fax (0-71) 326 76 03

Działalność oddziałów Instytutu Pamięi Narodowej

– Suplement do Informacji o działalności Instytutu Pamięi Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w okresie 1 lipca 2001 r. – 30 czerwca 2002 r.

Oddział IPN w Białymstoku

1. Informacje ogólne:

Obszar działalności Oddziału IPN w Białymstoku obejmuje województwo podlaskie oraz 2/3 obszaru województwa warmińsko-mazurskiego, tj. obszar prokuratur rejonowych w Bartoszycach, Biskupcu, Ełku, Giżycku, Kętrzynie, Olsztynie, Nidzicy, Olecku, Piszcu i Szczytnie. Stan zatrudnienia w Oddziale wynosi 75,5 etatu. Kadre merytoryczną stanowi 8 prokuratorów, 26 pracowników Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz 10 pracowników Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej. Pozostałą część zatrudnionych stanowią pracownicy administracji i pionu ochrony.

Pracownicy Oddziału IPN w Białymstoku w okresie sprawozdawczym wielokrotnie uczestniczyli w uroczystościach organizowanych przez organizacje kombatanckie. Z kolei przedstawiciele organizacji społecznych byli zapraszani na sesje, wystawy itp. przygotowywane przez IPN. Białostocki Oddział IPN współpracował także z Polskim Towarzystwem Historycznym i Białoruskim Towarzystwem Historycznym oraz Związkiem Sybiraków. Ponadto zawarte zostało porozumienie o współpracy z Polskim Radio Białystok. Zrealizowano 5 audycji poświęconych problematyce związanej z działaniami merytorycznymi IPN.

Oddział IPN w Białymstoku utrzymuje regularne kontakty z władzami lokalnymi. Z bieżącą działalnością Oddziału zapoznawali się w jego siedzibie wojewoda, wicewojewoda oraz prezydent Białegostoku. Ponadto regularne kontakty utrzymywane są z marszałkiem województwa, kuratorium oświaty, dyrektorami archiwów i muzeów działających na obszarze obsługiwany przez białostocki Oddział IPN obszarze. Przedstawiciele Oddziału systematycznie uczestniczą w oficjalnych obchodach świąt i uroczystości.

2. Działalność merytoryczna:

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Białymstoku w okresie sprawozdawczym prowadziła ogółem 122 śledztwa w sprawach zbrodni komunistycznych, 26 w sprawach zbrodni nazistowskich oraz 5 śledztw w sprawach przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodni wojennych. Kontynuowała m.in. śledztwo w sprawie zamordowania w dniu 10 lipca 1941 roku w Jedwabnem obywateli polskich narodowości żydowskiej. W toku prowadzonego śledztwa nie zgromadzono wystarczających dowodów, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie i postawienie zarzutów żyjącym sprawcom.

Kontynuowane są również śledztwa:

- w sprawie zamordowania w dniu 7 lipca 1941 r. w Radziłowie osób narodowości żydowskiej,
- w sprawie zabójstw kilkuset cywilnych i wojskowych obrońców Grodna przez członków Sowietkich Sił Zbrojnych, funkcjonariuszy NKWD oraz dywersantów w okresie od 22 września 1939 r.;
- w sprawie zabójstw w dniu 22 czerwca 1941 r. poprzez rozstrzelanie przez funkcjonariuszy NKWD co najmniej kilkudziesięciu więźniów więzienia w Grodnie;

- w sprawie przestępstw popełnionych przez żołnierzy Armii Czerwonej oraz funkcjonariuszy NKWD i UB podczas tzw. oblawy augustowskiej w lipcu 1945 r.;
- w sprawie pozbawienia życia w styczniu 1946 r. kilkudziesięciu mieszkańców wsi powiatu Bielsk Podlaski położonych w pobliżu Puszczy Białowieskiej;
- w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności i znęcania się nad Szczepanem J. Cz. w okresie od września 1949 r. do maja 1950 r. w PUBP w Bielsku Podlaskim,
- w sprawie przeciwko Aleksandrowi O. i Mieczysławowi S., byłym funkcjonariuszom PUBP w Suwałkach, podejrzanym o przekroczenie władzy w stosunku do zatrzymanych w 1946 r. członków Zrzeszenia „WiN”.

Oddziałowej Komisji w Białymstoku zlecone zostało zarządzeniem Dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu prowadzenie śledztw dotyczących zbrodni popełnionych na obszarze dawnej rejencji królewieckiej oraz powiatów grodzieńskiego i wołkowyskiego.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Białymstoku realizowało w okresie sprawozdawczym następujące programy badawcze i edukacyjne:

- „Aparat represji i opór społeczny” – w ramach programu realizowano projekty: „Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej”, „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym”, „Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956 – 1989”, „Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci”, „Słownik biograficzny uczestników antykomunistycznej konspiracji, opozycji i oporu”;
- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich”;
- „Chłopi a władza ludowa”;
- „Polacy i Białorusini”.

Pracownicy OBEP prowadzili także badania w ramach regionalnego programu badawczo-edukacyjnego „Monografia więzienia w Białymstoku 1939–1956”.

W prowadzonych pracach badawczo-edukacyjnych położono szczególny nacisk na odtworzenie wielokulturowej i wielonarodowościowej, a przez to złożonej historii regionu, tworzonej przez Polaków, Żydów, Białorusinów, Litwinów. Trwają badania m.in. nad takimi tematami jak: okupacja sowiecka (1939–1941), los obrońców Grodna i osadników wojskowych we wrześniu 1939 r., stosunek polskiego podziemia do Białorusinów po 1944 r., los ludności żydowskiej po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej. Prowadzona jest również kwerenda, głównie w zasobie archiwalnym OBUiAD w Białymstoku, na temat struktury i obsady personalnej WUBP w Białymstoku oraz PUBP w Bielsku Podlaskim, walki UB z podziemiem niepodległościowym i Kościołem w latach 1944–1956, losu zaginionych w oblacie lipcowej w 1945 r. Trwają również prace nad listą mieszkańców województwa białostockiego, którzy ratowali Żydów w czasie II wojny światowej.

W ramach działań edukacyjnych zorganizowano m.in. dwa cykle warsztatów dla nauczycieli, cztery seanse filmowe w ramach Edukacyjnego Przeglądu Filmowego, cztery konferencje metodyczne dla nauczycieli. Białostockie BEP przygotowało dwie konferencje naukowe, m.in. międzynarodową konferencję pt. „Źródła i stan badań nad działalnością aparatu represji wobec podziemia niepodległościowego w latach 1944–1956 na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim”. OBEP w Białymstoku zorganizował także m.in. wystawę poświęconą stanowi wojennemu w północno-wschodniej Polsce pt. „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”.

Ponadto OBEP w Białymstoku przygotował pierwszy pakiet edukacyjny IPN pt. „Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956”, skierowany do nauczycieli historii i uczniów. Pakiet ten został przekazany bezpłatnie bibliotekom naukowym i pedagogicznym województwa podlaskiego, a także blisko pięćdziesięcioosobowej grupie nauczycieli historii.

Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku przejęło w okresie sprawozdawczym od dotychczasowych dysponentów 2592,49 mb. akt. Zakończono przejmowanie akt m.in. z Delegatury Urzędu Ochrony Państwa w Białymstoku, Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku i podległych jej agend terenowych, także z sądów okręgowych i rejonowych. W okresie sprawozdawczym pracownicy OBUiAD dokonali 762 sprawdzeń i 12 kwerend tematycznych na potrzeby Wydziału Udostępniania i Referatów Udostępniania, 14 sprawdzeń w związku z zapytaniem skierowanym przez UOP oraz 3013 kwerend w związku z zapytaniem skierowanym przez Rzecznika Interesu Publicznego. Pracownicy OBUiAD przyjęli w okresie sprawozdawczym 703 wnioski o wgląd do dokumentów, z czego 31 osobom wydano zaświadczenie, że są one pokrzywdzone w myśl ustawy o IPN lub udostępniono dokumenty, 2 osobom wydano zaświadczenie, że nie są one pokrzywdzone w związku z brakiem dokumentów w zasobie IPN, wydano także 4 zaświadczenia, że wnioskodawca nie jest pokrzywdzonym w rozumieniu ustawy jako funkcjonariusz bądź współpracownik służb bezpieczeństwa PRL. Poza siedzibą Oddziału formularze wniosków o udostępnienie dokumentów wydawane były w Łomży, Siemiatyczach, Suwałkach, Olsztynie i Ełku.

3. Plany:

W kolejnym roku działalności OBEP planuje kontynuowanie rozpoczętych programów badawczych, organizację trzech konferencji naukowych (w tym dwóch międzynarodowych), przygotowanie wystaw, wydanie „Zeszytów Naukowych OBEP”, materiałów z konferencji ph. „Początek wojny sowiecko-niemieckiej i los ludności cywilnej” oraz wkładki do gazety regionalnej prezentującej działalność oddziału. Działalność OBUiAD będzie skoncentrowana na opracowaniu przejętego zasobu oraz sporządzaniu pomocy archiwalnych na nośnikach elektronicznych. Rozszerzający się dostęp do zasobów archiwalnych umożliwi przyspieszenie czynności śledczych, co powinno zaowocować skierowaniem do sądów większej liczby aktów oskarżenia przez Oddziałową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Oddział IPN w Gdańsku

1. Informacje ogólne:

Oddział IPN w Gdańsku obejmuje swą działalnością obszar województw pomorskiego, kujawsko-pomorskiego, część województwa warmińsko-mazurskiego (dawne woj. elbląskie) oraz część województwa zachodniopomorskiego (dawne woj. koszalińskie). Oddział ten posiada dwie delegatury: w Bydgoszczy i Koszalinie. Siedziba gdańskiego Oddziału IPN – wraz z pionem śledczym i edukacyjnym – mieści się w Gdyni przy ul. Witomińskiej 19. Zasoby archiwalne gdańskiego Oddziału IPN umiejscowione są natomiast w Gdańsku przy ul. Polanki 124. Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku wraz z Delegaturą IPN w Bydgoszczy oraz będącą w trakcie powstawania Delegaturą IPN w Koszalinie zatrudnia łącznie 95 osób, w tym 40 w pionie archiwalnym, 11 w pionie edukacji oraz 12 prokuratorów. Blisko 10% pracowników merytorycznych (tj. 6 osób) posiada tytuł doktora.

Gdański Oddział IPN współpracuje z szeregiem instytucji naukowych, z których do najważniejszych należą Uniwersytet Gdański oraz Akademia im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. W ramach współpracy z samorządami można wskazać na dobre stosunki z władzami, m.in. Trójmiasta i Starogardu Gdańskiego. Ponadto trwa współpraca ze stowarzyszeniami społecznymi, np. z Towarzystwem Kulturowym „Sasinia” w Ostródzie, organizacjami harcerskimi oraz środowiskami kombatanckimi – np. środowiskiem żołnierzy V i VI Wileńskiej Brygady AK oraz Fundacją Centrum Solidarności.

Bardzo dobrze układa się współpraca gdańskiego Oddziału IPN z mediami. Stała współpraca Oddziału z rozgłośniami i redakcjami lokalnymi oraz regionalnymi przyczynia się do informowania o wyjazdowych punktach wydawania wniosków organizowanych przez OBUiAD, a także szerokiego nagłośnienia przedsięwzięć edukacyjnych organizowanych przez gdański Oddział BEP. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje cykl audycji historycznych współtworzonych przez OBEP wraz z Radiem Gdańsk. Gdańskie Biuro Edukacji Publicznej IPN zorganizowało też konkurs dla dziennikarzy lokalnych pod patronatem Polskiej Agencji Prasowej, na który zgłoszono blisko 60 prac. Na łamach lokalnych czasopism publikowane są często komunikaty OKŚZpNP w Gdańsku.

2. Działalność merytoryczna:

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku prowadzi śledztwa dotyczące głównie zbrodni komunistycznych i nazistowskich popełnionych na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, jak też byłego województwa wileńskiego. OKŚZpNP w Gdańsku posiada najliczniejszą obsadę prokuratorską i należy do prowadzących pod względem liczby prowadzonych i zakończonych śledztw. Połowa prokuratorów Komisji wykonuje swoje czynności w siedzibach delegatur w Bydgoszczy i Koszalinie.

Wśród śledztw prowadzonych przez OKŚZpNP w Gdańsku najliczniejszą grupę stanowią postępowania w sprawach stosowania przestępczych metod śledczych przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego i Informacji Wojskowej wobec członków różnych organizacji niepodległościowych działających na terenie Pomorza. Część śledztw w okresie sprawozdawczym została zakończona, w tym trzy skierowaniem aktu oskarżenia do sądu (łącznie gdańska OKŚZpNP skierowała 4 akty oskarżenia). Ogółem w okresie sprawozdawczym komisja prowadziła 116 śledztw.

Do spraw o szerokim zakresie, a zarazem o największej wadze, należą między innymi śledztwa dotyczące:

- deportacji ludności polskiej przez władze sowieckie z obszaru województw pomorskiego i kujawsko-pomorskiego oraz byłego województwa wileńskiego w latach 1944–1945,
- zabójstwa osób narodowości niemieckiej przez funkcjonariuszy MO w Aleksandrowie Kujawskim w 1945 r.,
- germanizacji dzieci polskich w zakładach Lebensbornu w Połczynie Zdroju,
- masowych zabójstw obywateli polskich w Ponarach koło Wilna przez funkcjonariuszy policji niemieckiej i kolaboracyjnej policji litewskiej w latach 1941–1944,
- zabójstwa por. Józefa Dambka, dowódcy Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” i represji stosowanych wobec innych członków tej organizacji.

Pracownicy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku zorganizowali blisko 70 przedsięwzięć edukacyjnych na całym obszarze działalności oddziału, opublikowali kilkadziesiąt materiałów prasowych i naukowych, w tym pierwszą wydaną przez IPN monografię, autorstwa dr. Igora Hałagidy pt.: „Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947–1957”.

W działalności OBEP kładziono nacisk na powiązanie prac edukacyjnych z zainteresowaniami badawczymi pionu naukowego. Skoncentrowano się na następujących tematach:

- dzieje podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej (organizacje zbrojne, konspiracja młodzieżowa),
- aparat bezpieczeństwa PRL 1944–1956,
- kryzysy polityczne PRL (ze szczególnym uwzględnieniem Grudnia 1970 r. i stanu wojennego),

- stosunki polsko-ukraińskie.

Ważną formą działalności było organizowanie konferencji i wystaw przy udziale nauczycieli i uczniów szczególnie zainteresowanych historią, którzy niejednokrotnie, pod nadzorem pracowników OBEP, również merytorycznie przygotowywali koncepcje sesji lub nawet wystąpienia o charakterze popularnonaukowym. Dzięki temu udało się wyselekcjonować ponad stuosobowe grono ambitnych nauczycieli, samorządowców i społeczników, które angażuje się we współpracę z gdańskim Oddziałem IPN.

W okresie sprawozdawczym pracownicy OBEP odwiedzili około trzydziestu miejscowości prezentując 53 wystawy (5 własnych oraz kilka przygotowanych przez inne oddziały IPN), organizując 8 konferencji popularnonaukowych, jedną naukową oraz dyskusje panelowe. Ponadto zorganizowano przegląd filmowy „Przystanek PRL” oraz edukacyjny rajd turystyczny ph. „Szlakiem Łupaszki”, w którym uczestniczyło blisko 100 osób.

Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Gdańsku realizując zadania związane z udostępnianiem dokumentów w okresie sprawozdawczym wykazało wiele troski wobec osób pokrzywdzonych w podeszłym wieku, zamieszkujących w miejscowościach oddalonych od siedziby Oddziału i Delegatur IPN. W okresie od lipca do grudnia 2001 r. pracownicy Oddziału IPN zorganizowali 32 wyjazdowe punkty wydawania i przyjmowania wniosków. Podczas 65 wyjazdów (każdą miejscowość odwiedziono dwa razy, Toruń – trzy) nie tylko wydano ponad 900 formularzy i przyjęto ponad 500 wypełnionych ankiet, ale również poczyniono ustalenia w sprawie przejęcia akt przez OBUiAD z poszczególnych sądów i prokuratur. W okresie sprawozdawczym wydano w sumie 1789 formularzy wniosku o udostępnienie dokumentów, przyjęto do realizacji 1830 wniosków, spośród których zrealizowano 107.

3. Plany:

W kolejnym roku sprawozdawczym planowane jest zakończenie organizacji Oddziału. Zakłada się przejęcie pozostałych akt (6587 mb.), co uzależnione jest od remontu budynku OBUiAD w Gdańsku, jak również remontu i wyposażenia pomieszczeń magazynowych z przeznaczeniem na archiwa w budynkach Delegatur w Bydgoszczy i Koszlinie.

OBEP w Gdańsku kontynuować będzie wszystkie realizowane dotychczas projekty badawcze, ze szczególnym uwzględnieniem projektów: „Opozycja lat 70. i 80. w Trójmieście” oraz „Aparat represji”. Planowane jest zorganizowanie dwóch konferencji naukowych i wydanie dwóch książek oraz wydawnictwa pokonferencyjnego. Ponadto planowane jest zorganizowanie dwóch nowych wystaw i eksponowanie kilku wystaw przygotowanych przez inne Oddziałowe Biura Edukacji Publicznej. W dalszym ciągu będą eksponowane wystawy przygotowane w OBEP Gdańsk w 2000, 2001 i 2002 r. Planowana jest organizacja także kilkunastu konferencji, dyskusji panelowych, itp. Dotychczasowe formy kształcenia nauczycieli realizowane będą z większym niż dotychczas udziałem innych podmiotów, m.in. szkół.

Oddział IPN w Katowicach

1. Informacje ogólne:

Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, z siedzibą przy ul. Kilińskiego 9, zatrudniał na dzień 30 czerwca 2002 r. 72 osoby, w tym 7 prokuratorów, 30 pracowników Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz 9 pracowników Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej. Oddział IPN w Katowicach obejmuje swoim działaniem tereny Górnego Śląska oraz byłych województw częstochowskiego i bielskiego.

Na mocy podpisanej deklaracji o współpracy katowicki Oddział IPN współpracuje z Uniwersytetem Śląskim, a także z licznymi organizacjami kombatanckimi mającymi swoją siedzibę na terenie województwa śląskiego. Dobrze układa się również współpraca z samorządami gmin Katowice, Świętochłowice, Bielsko Biała oraz samorządem wojewódzkim.

2. Działalność merytoryczna:

W okresie sprawozdawczym prokuratorzy Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN w Katowicach wykonywali swe zadania w zakresie prowadzenia postępowań dotyczących zbrodni komunistycznych, nazistowskich oraz przeciwko ludzkości. Na dzień 30 czerwca 2002 r. łącznie prowadzono 111 śledztw w sprawach zbrodni komunistycznych, 24 śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich i 2 śledztwa w sprawach zbrodni przeciwko ludzkości.

Przedmiot prowadzonych przez OKŚZpNP postępowań przygotowawczych w znacznej mierze odzwierciedla specyfikę zagadnień bezpośrednio dotyczących zakresu miejscowego działania Oddziału IPN w Katowicach. Odnosi się to w szczególności do charakteru niektórych prowadzonych postępowań związanych z zagadnieniami społeczno-politycznymi występującymi wyłącznie na terenie obecnego województwa śląskiego. Dotyczy to zwłaszcza represji jakie dotknęły Ślązaków ze strony funkcjonariuszy państwa komunistycznego bezpośrednio po wojnie. Prowadzone są na przykład śledztwa o przestępstwa popełnione w związku z funkcjonowaniem obozów w Jaworznie i Świętochłowicach, śledztwa dotyczące deportacji do ZSRR górników, czy też postępowania dotyczące represji doznanych przez poszczególne osoby, m.in. ze strony funkcjonariuszy UB. Specyfika miejscowa działalności śledczej odnosi się nie tylko do Górnego Śląska, ale również tych terenów, które należały do nieistniejących obecnie województw częstochowskiego i bielskiego. Prowadzone śledztwa w większości wypadków dotyczą postępowań w sprawach zbrodni komunistycznych związanych z represjami stosowanymi przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego wobec członków silnie działającego na tych terenach w okresie powojennym podziemia niepodległościowego (także na terenie byłego powiatu częstochowskiego, cieszyńskiego oraz żywieckiego i bielskiego). Prowadzone w owych sprawach śledztwa pozwalają nie tylko na realizację celów postępowania określonych w kodeksie postępowania karnego, ale również na specyficzne utrwalenie faktów odnoszących się do przeszłości, a obrazujących zakres i sposoby represji stosowanych wobec różnych osób w ramach funkcjonowania organów polskiego państwa komunistycznego.

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN w Katowicach prowadzi także śledztwa dotyczące zbrodni nazistowskich, które miały miejsce na terenie Śląska oraz byłych województw bielskiego (np. sprawa dotycząca masowych wysiedleń ludności Żywiecczyzny) i częstochowskiego, a także w zakresie zbrodni komunistycznych dokonanych przez funkcjonariuszy państwa sowieckiego wobec osób narodowości polskiej na terenie byłego województwa stanisławowskiego.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej realizowało w okresie sprawozdawczym następujące projekty badawcze: „Stan wojenny na Górnym Śląsku, Ziemi Częstochowskiej i Podbeskidziu”; „Obozy pracy na Górnym Śląsku – Świętochłowice i Mysłowice”; „Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu”; „Represje wobec duchowieństwa śląskiego”; „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości”; „Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci”; „Rybnicki Inspektorat Armii Krajowej w latach 1939–1945”; „Zagłada Żydów na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim”.

W październiku 2001 r. OBEP zorganizowało, wspólnie z Urzędem Miejskim w Świętochłowicach i Domem Kultury „Zgoda” w Świętochłowicach, sesję pt.: „Obóz w Świętochłowicach” z udziałem ok. 600 osób, w tym licznej rzeszy młodzieży oraz byłych więźniów i ich

rodzin. Przeprowadzono także liczne warsztaty dla młodzieży i nauczycieli na temat Obozu Pracy w Świętochłowicach, stanu wojennego, represji wobec duchowieństwa śląskiego.

OBEP zorganizowało ponadto konkurs dla uczniów szkół ponadpodstawowych pt.: „Zapomniane historie ludzkich dramatów – losy mieszkańców Górnego Śląska w latach 1939–1956”, w którym udział wzięło 153 uczniów, nadesłano 124 prace z 53 szkół województwa śląskiego i Warszawy.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Katowicach zorganizowało również wystawę pt.: „XX rocznica wprowadzenia stanu wojennego” eksponowaną w Domu Kultury Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek” w Katowicach, w Książnicy Beskidzkiej w Bielsku-Białej, w Muzeum Miejskim w Żorach oraz siedzibie OBEP IPN w Katowicach. Eksponowało również wystawy: „Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956” (Piekarzy Śląskie, Tarnowskie Góry), „Grudzień 1970, Gdańsk-Gdynia” (Częstochowa), „Żołnierze „Warszyca” (Częstochowa), Czerwiec 1976 – lekcja „demokracji socjalistycznej” (Bielsko-Biała).

Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Katowicach znajduje się przy ulicy Józefowskiej 104 w Katowicach. Całością prac związanych z obsługą przejmowanego zasobu archiwalnego zajmuje się 30 archiwistów, w znacznej większości ludzi młodych, dla których zatrudnienie w IPN jest pierwszą pracą po ukończeniu studiów. Zadania merytoryczne rozdzielone są pomiędzy trzy referaty.

Pierwsze przejście akt jawnych (z Sądu Okręgowego w Katowicach) nastąpiło w sierpniu 2001 r., a akt klauzulowych (z Delegatury UOP w Katowicach) – we wrześniu 2001 r. Do końca czerwca 2002 br. przejęto 5314 mb. akt, co stanowi prawie 50% planowanych zasobów. Szczupłość posiadanej powierzchni magazynowej spowodowała konieczność zmagazynowania części akt w pomieszczeniach wynajmowanych na zasadzie umowy użyczenia od Archiwum Państwowego w Katowicach i Wojewódzkiej Komendy Policji w Katowicach.

Referat Ewidencji realizuje obok kwerend związanych z wypełnianiem własnych zadań, także liczne zapytania Rzecznika Interesu Publicznego oraz Fundacji „Pojednanie i Przeszłość”. Specyfiką IPN w Katowicach są kwerendy związane z ustaleniem narodowości osób starających się o obywatelstwo niemieckie.

Działalność merytoryczną w zakresie udostępniania dokumentów rozpoczęto 13 września 2001 r., udostępniając akta pierwszej grupie pokrzywdzonych. Wydawanie i przyjmowanie wniosków o udostępnienie dokumentów odbywa się w wielu punktach poza siedzibą Oddziału. Stałe punkty wydawania wniosków funkcjonowały w Częstochowie (ul. Niepodległości 20/22), Tarnowskich Górach (Ratusz), Bielsku-Białej (Książnica Beskidzka), natomiast okazjonalnie w Gliwicach, Piekarach i Rybniku. Do 30 czerwca 2002 r. wydano 2158 wniosków o udostępnienie dokumentów, przyjęto 1032 wnioski, zrealizowano 46 wniosków, w tym w 39 wypadkach udostępniono dokumenty, w 5 przypadkach nie odnaleziono materiałów, w 2 przypadkach wnioskodawca okazał się współpracownikiem lub funkcjonariuszem służb bezpieczeństwa PRL.

3. Plany:

W ciągu kolejnego roku sprawozdawczego Oddział IPN w Katowicach w ramach działalności edukacyjnej planuje zorganizowanie kilku sesji naukowych, m.in. w październiku 2002 r. – „Podziemie zbrojne na Podbeskidziu w latach 1939–1947”, w listopadzie 2002 r. – „Problem represji wobec duchowieństwa w krajach byłego bloku wschodniego” z udziałem gości z zagranicy, w kwietniu 2003 r. – „Dzieje społeczno-polityczne województwa śląskiego w latach 1945–1950”. Planuje się także wydanie publikacji posesyjnych, wyborów dokumentów o represjach wobec duchowieństwa górnośląskiego i Stronnicwie Pracy na Śląsku, a także wydanie pakietu edukacyjnego oraz materiałów pokonkursowych.

W październiku 2002 r. w Bielsku-Białej nastąpi otwarcie wystawy „Podziemie zbrojne na Podbeskidziu w latach 1939–1947”. Na terenie Oddziału będzie prezentowanych jeszcze pięć innych wystaw przygotowane przez OBEP Katowice lub wypożyczone z innych Oddziałów.

W maju 2003 r. nastąpi rozstrzygnięcie konkursu dla studentów pt. „Górnoślązacy w trybach historii 1939–1956” zorganizowanego wspólnie z Uniwersytetem Śląskim w Katowicach.

W październiku 2003 r. OBEP zamierza rozpocząć w swojej siedzibie cykl wykładów otwartych poświęconych najnowszej historii Polski, ze szczególnym uwzględnieniem Górnego Śląska.

Oddział IPN w Krakowie

1. Informacje ogólne:

Siedziba krakowskiego Oddziału IPN mieści się przy ulicy Reformackiej 3 w Krakowie. Oddział krakowski obejmuje swoją działalnością obszar województw małopolskiego oraz świętokrzyskiego. W Kielcach funkcjonuje podległa Oddziałowi Delegatura IPN. Krakowski Oddział IPN zatrudnia 98 osób, w tym 10 prokuratorów, 44 pracowników OBUiAD oraz 13 pracowników OBEP.

Oddział IPN w Krakowie nawiązał stałą współpracę z Instytutem Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wyższą Szkołą Filozoficzno – Pedagogiczną „Ignacjanum” w Krakowie oraz Akademią Świętokrzyską w Kielcach. Oddział IPN w Krakowie współpracuje także z szeregiem organizacji kombatanckich i niepodległościowych, m.in. Światowym Związkiem Żołnierzy AK, Związkiem Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego, Związkiem Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych, Małopolskim Związkiem Batalionów Chłopskich.

W toku dotychczasowej działalności Oddział IPN w Krakowie stał się realnym i uznanym partnerem lokalnych organów administracji państwowej oraz samorządowej. Potwierdzają to rozbudowane i częste kontakty na wszystkich szczeblach. Ranga Oddziału IPN w Krakowie ma również wymiar społeczny: rozmaite instytucje samorządowe i społeczne zwracają się z nieustającymi prośbami o udostępnienie wystaw IPN (wszystkie wystawy organizowane przez Oddział IPN w Krakowie od początku istnienia są wciąż „w ruchu”); najważniejsze organizacje kombatanckie (np. Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość) pozostają z kierownictwem Oddziału IPN w Krakowie w ciągłym roboczym kontakcie; zajęcia seminaryjne dla nauczycieli, prowadzone we współpracy z Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Krakowie, zdobyły sobie wysokie uznanie, tak iż Delegatury MCDN w Tarnowie, Nowym Sączu, Wadowicach i w Oświęcimiu domagają się prowadzenia cyklicznych zajęć w tych miejscowościach. Oddział IPN w Krakowie zasypywany jest licznymi propozycjami współpracy przy organizowaniu sesji i wystaw, którym to propozycjom często nie jest w stanie zadośćuczynić z uwagi na zbyt skromną liczbę pracowników w stosunku do ich statutowych obowiązków. W zakresie podejmowanej problematyki, Oddział IPN w Krakowie wyróżnia się prowadzeniem badań w następujących obszarach: historia ruchu ludowego (organizacja pierwszej wystawy IPN w Kielcach i Lublinie), historia poakowskiej konspiracji zbrojnej w skali ogólnopolskiej (w Oddziale IPN w Krakowie pracują wszyscy członkowie redakcji „Zeszytów Historycznych WiN”), historia zwalczania przez organy bezpieczeństwa Kościoła Katolickiego (ze szczególnym uwzględnieniem osoby Ojca Świętego Jana Pawła II), historia opozycji demokratycznej (zwłaszcza problematyka SKS-u). Oddział IPN w Krakowie wyróżnia się też znaczącą liczbą publikacji pracowników Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej.

Wśród władz lokalnych współpracujących szczególnie blisko z Oddziałem IPN w Krakowie należy wymienić Radę Miasta w Bochni, Radę Gminy Łopanów, starostę powiatu oświęcimskiego, prezydenta i Radę Miasta Nowy Sącz, Zarząd i Radę Miasta Nowy Targ, burmistrza Świątnik Górnych, starostę powiatu tarnowskiego, Zarząd i Radę Miasta Wadowice, Radę Gminy Wierzchosławice.

Bardzo dobrze układa się także współpraca krakowskiego Oddziału IPN z mediami. Od marca br. w „Dzienniku Polskim”, w ramach cyklu „*Krakowski IPN i Dziennik Polski przypominają*”, w każdy piątek ukazują się artykuły autorstwa pracowników OBEP, dotyczące interesujących epizodów z powojennych dziejów regionu. Ponadto trwa stała współpraca z „Gościem Niedzielnym” i „Azymutem” oraz „Tygodnikiem Powszechnym”. Nawiązany jest stały kontakt z wszystkimi lokalnymi redakcjami czasopism, rozgłośniami radiowymi i stacjami telewizyjnymi. Przygotowana jest współpraca z regionalnym ogniwem Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, polegająca m.in. na organizowaniu wspólnych przedsięwzięć popularyzatorskich i wystawienniczych w klubie Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Organizowane są cykliczne konferencje prasowe, na których dyrektor Oddziału i kierownicy pionów merytorycznych prezentują aktualne problemy dotyczące prac krakowskiego Oddziału IPN.

2. Działalność merytoryczna:

W okresie, który obejmuje niniejsze sprawozdanie w Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie zarejestrowano łącznie 90 spraw, z czego 58 z nich dotyczyło zbrodni komunistycznych, 28 zbrodni nazistowskich, zaś 4 – innych zbrodni. W ogólnej liczbie 90 postępowań w sprawach dotyczących zbrodni komunistycznych wszczęto 38 śledztw oraz przeprowadzono 20 postępowań sprawdzających. W kategorii spraw obejmujących zbrodnie nazistowskie (ogółem 28 spraw) 14 z nich prowadzono w trybie śledztw, zaś kolejne 14 w trybie postępowań sprawdzających. W pozostałych 4 sprawach dotyczących innych zbrodni prowadzono 2 śledztwa i 2 postępowania sprawdzające. W okresie sprawozdawczym Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie zakończyła 2 śledztwa skierowaniem do sądu aktu oskarżenia. Według stanu na dzień 30 czerwca 2002 r. w Komisji pozostawało w biegu łącznie 88 spraw, z czego 83 prowadzonych w trybie śledztwa, pozostałe 5 spraw w ramach postępowania sprawdzającego. Ponadto w okresie sprawozdawczym prokuratorzy Komisji przesłuchali w charakterze świadków łącznie 177 osób w ramach pomocy prawnej, tj. po zleceniu dokonania przesłuchań tych świadków przez inne Oddziałowe Komisje.

Do najważniejszych śledztw prowadzonych przez OKŚZpNP należą m.in. postępowania:

- w sprawie zbrodni zabójstw, znęcania się i innych przestępstw popełnionych na więzieniach obozów pracy przymusowej w latach 1939 – 1945 na terenie okupowanej Polski,
- w sprawie zamordowania w latach 1943–1944 w miejscowości Dobranówka, powiat Borszczów stu kilkudziesięciu nieustalonych z imienia i nazwiska obywateli polskich narodowości żydowskiej,
- w sprawie zamordowania w nocy z 11 na 12 maja 1946 r. w Płokach, pow. chrzanowski, księdza Michała Rapacza przez byłych funkcjonariuszy UB oraz przez osoby działające z inspiracji tegoż Urzędu,
- w sprawie zbrodniczej działalności w latach 1945–1956 funkcjonariuszy WUBP i PUBP w Krakowie,
- w sprawie zabójstw sądowych popełnianych w latach 1945–1956 przez sędziów Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie i prokuratorów Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Krakowie wskutek niedopełnienia obowiązków służbowych lub przekroczenia uprawnień, a w szczególności sprzeniewierzenia się zasadzie niezawisłości sędziowskiej oraz innego umyślnego naruszenia przepisów prawa,

- W sprawie spowodowania trwałego kalectwa oraz choroby zagrażającej życiu wielu osób uczestniczących w manifestacji przeciwko próbie usunięcia krzyża w dniu 27 kwietnia 1960 r. w Krakowie – Nowej Hucie przez funkcjonariuszy SB i MO biorących udział w zabezpieczeniu porządku publicznego,
- W sprawie przestępczych metod zwalczania członków i sympatyków Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” w latach 1948–1952,
- W sprawie wydarzeń w Kielcach w dniu 4 lipca 1946 r. określanych jako „pogrom kielecki”, w następstwie których śmierć poniosły 42 osoby narodowości żydowskiej.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Krakowie koordynuje następujące centralne programy badawcze IPN:

- *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny (wspólnie z OBEP we Wrocławiu i OBEP w Warszawie),*
- *Bibliografia opozycji oraz aparatu bezpieczeństwa, wymiaru sprawiedliwości i represji w Polsce w latach 1944–1989,*
- *Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii.*

Ponadto krakowskie OBEP prowadzi własne programy badawcze, m.in.: „Działalność Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” i jego rozbięcie przez MBP”; „Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie 1946–1955”; „Wieś polska 1944–1989”; „Karol Wojtyła w dokumentach służb specjalnych PRL”.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Krakowie przygotowało w roku sprawozdawczym 5 wystaw („Ruch Ludowy w służbie Rzeczypospolitej 1939–1989”; „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”; „Nowa Huta – miasto walki i pracy”; „Katyń – walka o prawdę”; „Grudzień ’70”) oraz trzy konferencje. Pracownicy krakowskiego OBEP są także autorami blisko 100 publikacji naukowych i opracowań historycznych.

Ponadto OBEP IPN w Krakowie nawiązał stałą współpracę z Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Krakowie oraz Tarnowskim Ośrodkiem Doradztwa Metodycznego. Zorganizowane zostały, trwające od grudnia 2001 r. do maja 2002 r., zajęcia seminaryjno – warsztatowe, w których wzięło udział ok. 60 nauczycieli. Pracownicy OBEP uczestniczyli także w konferencjach metodycznych dla nauczycieli historii i języka polskiego.

Priorytetem w działalności Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Krakowie, w związku z koniecznością przejęcia szacunkowo ok. 9000 mb. materiałów archiwalnych, jest gromadzenie archiwaliów. Od początku działalności do 30 czerwca 2002 r. przejęto 1248,93 mb. akt, z tego w okresie sprawozdawczym 1205,93 mb. akt. Jednocześnie zakończono etap gromadzenia najważniejszych archiwaliów. Przejęto całość materiałów archiwalnych z Delegatury Urzędu Ochrony Państwa Krakowie (aktualnie Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Krakowie) – 689,39 mb. Przejęto w całości akta osobowe funkcjonariuszy Służby Więziennej, Milicji Obywatelskiej oraz Służby Bezpieczeństwa – 381,45 mb. Przejęto akta byłej Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciw Narodowi Polskiemu w Krakowie i Kielcach z wyłączeniem akt dotyczących postępowań zawieszonych i kontynuowanych, pozostających w Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Przejęto archiwalia z Sądów Okręgowych w Kielcach, Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie, a także archiwalia z Prokuratur Okręgowych w Kielcach, Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie.

Pracownicy OBUiAD IPN w Krakowie dokonali także, m.in. 26 000 kwerend dla Rzecznika Interesu Publicznego, 2550 kwerend dla pionu prokuratorskiego IPN, 296 – dla BEP IPN, 32 – dla UOP.

W okresie sprawozdawczym Oddziałowe BUiAD IPN w Krakowie przyjęło 409 wniosków pokrzywdzonych, z czego 72 w delegaturze IPN w Kielcach. 28 osobom spośród skła-

dających wniosek wydano zaświadczenia o statusie pokrzywdzonego i udostępniono akta. Wydano także dwa zaświadczenia, że wnioskodawca nie jest pokrzywdzonym – jako były funkcjonariusz lub współpracownik służb bezpieczeństwa PRL. O dostęp do akt zwróciło się łącznie 2126 osób (wnioski wypełniło i zwróciło 1175). Podstawową trudnością w realizacji kwerend do wniosków osób pokrzywdzonych są trudności lokalowe Oddziału krakowskiego.

Poza siedzibą Oddziału wnioski o udostępnienie dokumentów wydawane były w rytmie cotygodniowym w Tarnowie i Nowym Targu oraz w obecnie zlikwidowanych stale funkcjonujących w okresie sprawozdawczym punktach w Krakowie (Muzeum Armii Krajowej i w siedzibie Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej). Ponadto wydawanie wniosków miało miejsce podczas różnych imprez organizowanych przez IPN poza Krakowem.

3. Plany:

Wśród planów Oddziału IPN w Krakowie na najbliższy rok działalności należy wymienić m.in. wspólną z Papieską Akademią Teologiczną w Krakowie sesję naukową i wystawę pt. „Proces krakowskiej Kurii i represje wobec duchowieństwa w latach 50-tych, organizację wystawy i sesji naukowej pt. „Proces biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka”, sesję w Kielcach współorganizowaną z Zakładem Historii Ruchu Ludowego, poświęconą represjom wobec chłopów w okresie II wojny światowej.

Oddział IPN w Lublinie

1. Informacje ogólne:

Lubelski Oddział IPN funkcjonuje w dwóch oddalonych od siebie (o ok. 1 km) obiektach. Docelową główną siedzibą Oddziału mieści się przy ulicy Szewskiej 2, gdzie znajduje się archiwum, pracownie OBUiAD, BEP, Biuro Dyrektora oraz Biuro Ochrony wraz z Tajną Kancelarią i formacją WSO. Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu mieści się w wynajmowanym baraku przy ul. Wieniawskiej 15 (pomieszczenie tymczasowe). Obszar działania Oddziału IPN w Lublinie stanowi województwo lubelskie oraz południowo-wschodnia część województwa mazowieckiego (siedlecki okręg sądowy).

Kadrę merytoryczną Oddziału stanowi 10 prokuratorów, 21 archiwistów oraz 10 pracowników OBEP. Ogółem Oddział posiada 71 etatów i zatrudnia 72 osoby, w tym 11 osób w formacji ochrony.

Oddział IPN w Lublinie współpracuje na mocy podpisanych umów z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim oraz Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej. W ramach współpracy z UMCS powstał program studiów podyplomowych pod nazwą „Wiedza o państwie i społeczeństwie 1939–1989”. Pracownicy Lubelskiego Oddziału IPN korzystają z zasobów bibliotecznych KUL oraz UMCS, a także uczestniczą w seminariach doktoranckich.

Dobrze układa się współpraca lubelskiego Oddziału IPN z administracją rządową w terenie, zwłaszcza z kolejnymi wojewodami lubelskimi. Bardzo aktywnie lubelski Oddział IPN współpracuje z samorządami lokalnymi wszystkich szczebli. Dzięki dobrej współpracy z samorządem województwa lubelskiego przez ponad rok użyczano Oddziałowi pomieszczenie (282 m²) przy ulicy Skłodowskiej 5, a także bezpłatnie użyczano sale wystawiennicze Muzeum na Zamku Lubelskim. Dzięki bardzo dobrej współpracy z samorządami lokalnymi dotychczas lubelski Oddział IPN nie ponosił kosztów wynajmu sal muzealnych i sal w domach kultury, a także np. w lubelskim Trybunale Koronnym czy w lubelskim Starostwie Ziemi Lubelskiej. Wyróżnić należy władze samorządowe Lublina, Chełma, Biłgoraja, Puław,

Garwolina, Białej Podlaskiej, Janowa Lubelskiego, Siedlec, Tomaszowa Lubelskiego a zwłaszcza Zamościa (grodzkie, ziemskie), jako chętnie współpracujące z Oddziałem IPN.

Dobrze układa się współpraca Oddziału z ośrodkami doskonalenia nauczycieli, z Policją, tj. z Komendami Wojewódzkimi w Lublinie i Radomiu oraz z Komendami Powiatowymi i Miejskimi oraz Delegaturą UOP, zwłaszcza w zakresie przejmowania zasobów archiwalnych.

Na podkreślenie zasługuje także dobra współpraca z Państwowym Muzeum na Majdanku, Muzeum w Kozłówce oraz z Lubelskim Towarzystwem Naukowym. Aktywne kontakty Oddział IPN w Lublinie posiada z parlamentarzystami Ziemi Lubelskiej.

Lubelski Oddział IPN aktywnie współpracuje także ze środowiskami kombatanckimi, m.in. ze Związkiem byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych, lubelskim Oddziałem Związku Młodocianych Więźniów Politycznych lat 1944–1956 – Jaworzniacy oraz stowarzyszeniami żołnierzy AK, WiN i BCh.

Dobrze układa się współpraca lubelskiego Oddziału IPN z mediami: zarówno o zasięgu ogólnopolskim jak i regionalnym. Pracownicy lubelskiego Oddziału IPN brali udział w audycjach i programach przygotowywanych m.in. przez Telewizję Lublin, TVN, TV Polonia, RMF, Radio Plus, a także publikowali na łamach takich gazet jak m.in. „Gazeta Wyborcza – Lublin”, „Tygodnik Powszechny”, „Rzeczpospolita”, „Wprost”, „Dziennik Wschodni”, „Kurier Lubelski”.

2. Działalność merytoryczna:

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN w Lublinie wszczęła w okresie sprawozdawczym ogółem 55 śledztw, z czego 16 dotyczy zbrodni naziistowskich, 33 zbrodni komunistycznych, a 6 – innych zbrodni. Dwa spośród prowadzonych przez OKŚZpNP IPN w Lublinie śledztw zakończyły się skierowaniem do sądu aktu oskarżenia, m.in. przeciwko byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Zamościu podejrzanemu o bezprawne pozbawienie wolności i torturowanie żołnierzy AK. Ponadto w okresie sprawozdawczym lubelska Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu między innymi następujące działania:

- skierowała do właściwych sądów dyscyplinarnych wnioski o uchylenie immunitetu sędziowskiego (w stosunku do 4 osób) oraz immunitetu prokuratorskiego (wobec 2 osób), co do których ustalono, iż w toku postępowania karnego dopuścili się rażącej obrazy przepisów prawa karnego procesowego, skazując na mocy dekretu o stanie wojennym uczestników strajku w Świdniku za czyny, które wcześniej nie były przestępstwami, gdyż w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego dekret ten nie był prawem obowiązującym do dnia jego opublikowania w Dzienniku Ustaw,
- wszczęła śledztwa (po przeprowadzeniu czynności sprawdzających, polegających m.in. na analizie akt postępowań karnych, zbadanych też w toku prac Nadzwyczajnej Komisji ds. Zbadania Działalności MSW) w sprawie funkcjonowania w strukturach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w okresie od 28 listopada 1956 r. do 31 grudnia 1989 r. związku złożonego z funkcjonariuszy tego resortu, mającego na celu dokonywanie przestępstw, w tym wobec działaczy opozycji politycznej i duchowieństwa, m.in. ks. Jerzego Popiełuszki, ks. Sylwestra Zycha i innych osób,
- kontynuowała śledztwo w sprawie zbrodni ludobójstwa, popełnionych na terenie ówczesnego województwa wołyńskiego w latach 1939–1945 przez nacjonalistów ukraińskich.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Lublinie realizowało w okresie sprawozdawczym następujące programy badawcze i edukacyjne:

- „Aparat represji i opór społeczny” – w ramach programu opracowywane jest zagadnienie „Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej” oraz projekt

„Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989”. Prowadzony jest również ponadregionalny program „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956” ,

- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich” – w ramach programu przygotowywana jest konferencja naukowa nt. „Aktion Reinhardt – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, której będzie towarzyszyła wystawa pod tym samym tytułem,
- „Stosunki Polsko-Ukraińskie 1939–1989” – w ramach programu przygotowana została wspólnie z OBEP w Rzeszowie konferencja naukowa nt. „Akcja Wisła”, która odbyła się 18–19 kwietnia 2002 r. w Krasieczynie. W czasie sesji nastąpiło uroczyste otwarcie wystawy „Polacy-Ukraińcy 1939–1947”. Zakończono również prace redakcyjne nad pakietem edukacyjnym dotyczącym stosunków polsko-ukraińskich,
- „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach” – w ramach programu przygotowano wystawę „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”, której otwarcie odbyło się 12 grudnia 2001 r. w Lublinie. Efektem prac badawczych były także dwa wydawnictwa: *Stan wojenny w dokumentach władz PRL 1980–1983* oraz *Świadectwa stanu wojennego*, do których przygotowano relacje i dokumenty. W maju 2002 r. zakończono prace nad raportem dotyczącym wydarzeń stanu wojennego w byłych województwach lubelskim, zamojskim, siedleckim, chełmskim i białkopodlaskim,
- „Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci”, w ramach programu opracowywano kwestionariusze osób skazanych na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Lublinie – przygotowano 313 takich kwestionariuszy,
- Kontynuowane są także prace nad „*Bibliografią oporu i opozycji oraz aparatu bezpieczeństwa, wymiaru sprawiedliwości i represji w Polsce w latach 1944–1989*” .

Ponadto pracownicy lubelskiego Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej są autorami około 50 artykułów, recenzji, biogramów, referatów oraz jednej publikacji zwartej zatytułowanej „*Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów*”. Lubelskie BEP przygotowało także 5 konferencji i sesji naukowych m.in.: „Ruch Ludowy w służbie Rzeczypospolitej”; „Akcja Wisła” oraz cztery seminaria i spotkania otwarte. OBEP w Lublinie jest także autorem wystawy pt.: „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów”. Lubelskie Biuro Edukacji Publicznej prowadzi także ścisłą współpracę ze środowiskami nauczycielskimi, czego efektem są konferencje metodyczne, szkolenia i lekcje otwarte.

Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów przejęło w okresie sprawozdawczym 1608 mb. akt od ich dotychczasowych dysponentów. Zakończono proces przejmowania akt z Archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie i podległych jej agend terenowych (akta osobowe i administracyjne) oraz Mazowieckiej Komendy Policji Agenda w Siedlcach. W okresie sprawozdawczym pracownicy OBUiAD dokonali także 1444 sprawdzeń w zasobach Referatu Ewidencji OBUiAD w Lublinie na potrzeby Wydziału Udostępniania i Referatów Udostępniania, 858 sprawdzeń w związku z zapytaniem skierowanymi przez UOP oraz 3406 sprawdzeń w związku z zapytaniem skierowanymi przez RIP. Pracownicy OBUiAD przyjęli w okresie sprawozdawczym 202 wnioski o wgląd do dokumentów z czego 49 osobom wydano zaświadczenie, że są one pokrzywdzone w myśl ustawy o IPN lub udostępniono dokumenty, 13 osobom wydano zaświadczenia, że nie są one pokrzywdzone – brak dotyczących ich dokumentów w zasobie IPN, wydano także dwa zaświadczenia, że wnioskodawca nie jest pokrzywdzonym z uwagi na wcześniejszą służbę lub współpracę ze służbami bezpieczeństwa. Poza siedzibą Oddziału, wnioski o udostępnienie dokumentów wydawano w pięciu punktach, m.in. w Chełmie, Zamościu i Biłgoraju.

3. Plany:

W kolejnym roku działalności Oddział IPN w Lublinie zamierza doprowadzić do uregulowania kwestii lokalowych, aktualnie dysponuje bowiem najmniejszą bazą lokalową ze wszystkich Oddziałów IPN w Polsce – łącznie tylko ok. 1300 m². Ponadto swą działalność prowadzi w dwóch oddalonych od siebie budynkach, z których jeden (przy ul. Wieniawskiej) stanowi wynajmowany obiekt typu barak, wymagający pilnego kapitalnego remontu. Dlatego też konieczne jest pozyskanie i adaptacja narożnej kamienicy, bezpośrednio przylegającej do budynku przy ulicy Szewskiej 2, w której znajduje się siedziba Oddziału, co pozwoliłoby na powiększenie niewystarczających dla zasobu archiwalnego Oddziału pomieszczeń magazynowych i archiwalnych, na urządzenie dużej sali konferencyjno-wystawienniczej, głównie na potrzeby BEP oraz na przeniesienie Oddziałowej Komisji do jednego, chronionego obiektu. W zakresie prac archiwistycznych zamierzeniem na rok 2002/2003 jest zakończenie procesu przejmowania akt.

Oddział IPN w Łodzi

1. Informacje ogólne:

Oddział IPN w Łodzi obejmuje swą działalnością województwo łódzkie (za wyjątkiem powiatu pącczańskiego) oraz część województwa wielkopolskiego (powiaty: jarociński, krotoszyński, pleszewski, kaliski, ostrowski, ostrzeszewski i kępiński). Siedziba łódzkiego Oddziału IPN w Łodzi mieści się przy ul. Orzeszkowej 31/35 w Łodzi, Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu zajmuje pomieszczenia przy ul. Piotrkowskiej 149.

W dniu 30 czerwca 2002 r. Oddział IPN w Łodzi zatrudniał 48 osób (47,5 etatu), w tym 8 prokuratorów, 25 osób w OBUiAD oraz 10 w OBEP. Pracownicy Oddziału prowadzą aktywną współpracę z nauczycielami, Oddział utrzymuje również wielostronne kontakty ze środowiskami kombatanckimi. Na szczególne podkreślenie zasługuje nawiązanie współpracy ze środowiskiem polonijnym w Chicago i Nowym Jorku. Rezultatem tej działalności są regularne publikacje dr. Janusza Wróbla – kierownika Referatu Badań Naukowych – w „Gwieździe Polarnej” i „Kalejdoskopie”. Jest on także autorem cyklu audycji „Z tajemnic PRL”, prezentowanych w polonijnych rozgłośniach radiowych. Ponadto dr Wróbel odbył spotkanie z młodzieżą w Konsulacie Generalnym RP w Chicago, którego tematem była organizacja i zadania Instytutu Pamięci Narodowej.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN nawiązało robocze kontakty z najważniejszymi szkołami wyższymi istniejącymi w regionie łódzkim – Uniwersytetem Łódzkim i Akademią Świętokrzyską Filia w Piotrkowie Trybunalskim. We wrześniu 2001 r. we współpracy z Wydziałem Filozoficzno-Historycznym UŁ zorganizowano konferencję naukową pt.: „*Opozycja polityczna i opór społeczny w Łodzi 1956–1981*”. Historycy z UŁ wygłosili trzy referaty naukowe. W bieżącym roku natomiast będzie miała miejsce konferencja naukowa, zorganizowana we współpracy z Instytutem Historii Akademii Świętokrzyskiej Filia w Piotrkowie Trybunalskim pt.: „*Początki >władzy ludowej< w Piotrkowskim*”. Z tą uczelnią przygotowane jest podpisanie umowy o współpracy. Należy jednocześnie zauważyć, że współpraca z lokalnym środowiskiem naukowym, głównie historycznym, wyraża się też w postaci udostępnienia przez pion archiwalny akt na potrzeby prowadzenia badań naukowych. Ponadto utrzymywano kontakt naukowy z historykiem z Izraela – dr. Stefanem Krakowskim, byłym dyrektorem archiwum Instytutu Yad Vashem.

Podejmując działania edukacyjne, wystawiennicze oraz organizując konferencje, konkursy dla młodzieży i nauczycieli, współpracowano z lokalnymi władzami. W ramach tej współ-

pracy – przykładowo – przedstawiciele Wydziału Edukacji Miasta Łodzi oraz kuratorium oświaty w Łodzi weszli w skład jury konkursu historycznego dla młodzieży zorganizowanego przez OBEP.

Konferencja naukowa „*W 60. rocznicę zbrodni zgieńskiej 20 III 1942 r.*” była organizowana we współpracy z władzami miasta Zgierza, które sfinansowało druk materiałów konferencyjnych. W otwarciu we wrześniu 2001 r. ekspozycji *Czerwiec '76 – lekcja demokracji socjalistycznej* brał udział wojewoda łódzki. Zostały również przyjęte zaproszenia kierowane do władz miejskich i powiatowych Radomska, Opoczna, Bełchatowa, Kalisza, Rawy Mazowieckiej i Piotrkowa Trybunalskiego. Ich przedstawiciele uczestniczyli w otwarciu wystaw zorganizowanych przez OBEP IPN w Łodzi.

Działalność Oddziału IPN w Łodzi znalazła również swoje odzwierciedlenie w mediach. W gazetach i czasopismach krajowych oraz polonijnych ukazało się 29 artykułów popularnonaukowych. Współpracowano z następującymi pismami: „Aspekt Polski”, „Czterdzieści i Cztery” „Dziennik Łódzki”, „Gazeta Łódzka” (dodatek do „Gazety Wyborczej”), „Kronika Pismo Uniwersytetu Łódzkiego”, „Słowo Żydowskie”, „Dziennik Związkowy” (Chicago), „Gwiazda Polarna” (Chicago), „Przegląd Polski” (Chicago), „Kalejdoskop” (Chicago).

Na antenie radiowej i telewizyjnej prezentowane były audycje, wywiady oraz materiały informacyjne o bieżącej działalności OBEP IPN. Odnotowano około 50 emisji radiowych i telewizyjnych z udziałem pracowników referatu naukowego i edukacji historycznej w: Telewizji TVP3, Telewizji Toya, Telewizji TVN, Radio Classic, Radio Głos Sieradza, Radio Łódź, Radio Piotrków, Radio Plus, WNVR 1030 Chicago, WRKL 910 Nowy Jork.

W audycjach radiowych uczestniczyli dyrektor Oddziału oraz naczelnicy OKŚZpNP, OBEP i OBUiAD, a w prasie lokalnej ukazało się kilka informacji o działalności edukacyjnej, archiwalnej i śledczej, zawierających również komentarze wyżej wymienionych osób.

2. Działalność merytoryczna:

Charakterystyczną cechą działalności Oddziałowej Komisji w Łodzi jest prowadzenie śledztw kompleksowych, obejmujących całokształt zdarzeń związanych z określoną zbrodnią lub działalnością konkretnej instytucji. Jednym z głównych przedmiotów zainteresowań Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi jest śledztwo w sprawie zbrodni ludobójstwa i innych form eksterminacji polskich dzieci i młodzieży, dokonywanych przez władze hitlerowskie rejencji kalisko-łódzkiej w latach 1939–1945. Postępowaniem tym objęte są zbrodnie, które nie były dotychczas przedmiotem innych śledztw.

Do właściwości rzeczowej Oddziałowej Komisji w Łodzi należą również sprawy o zbrodnie popełnione na obywatelach polskich na terenie byłego województwa nowogródzkiego. Przedmiotem śledztw w tych sprawach są zbrodnie popełnione na szkodę obywateli polskich zarówno przez stalinowski aparat terroru w okresie po 17 września 1939 r., jak i zbrodnie popełnione przez okupanta hitlerowskiego.

W chwili obecnej prokuratorzy OKŚZpNP w Łodzi prowadzą m.in. śledztwa w sprawie:

- zabójstwa w styczniu 1944 r. przez partyzantów sowieckich obywateli polskich, mieszkańców wsi Koniuchy, gm. Bieniakonie, pow. Lida, woj. nowogródzkie,
- zbrodni popełnionych przez partyzantów radzieckich na żołnierzach Armii Krajowej na terenie powiatów Stołpce i Wołożyn,
- zbrodni popełnionych w latach 1942–1944 przez funkcjonariuszy policji niemieckiej i białoruskiej – członków załogi obozu w Kołdyczewie na więźniach tegoż obozu,
- aresztowania i zabójstwa w latach 1942–1943 na terenie woj. nowogródzkiego kilkuset obywateli polskich przez funkcjonariuszy hitlerowskiej policji bezpieczeństwa i policji białoruskiej.

Na dzień 30 czerwca 2002 r. OKŚZpNP prowadziła 83 śledztwa, z czego w dwóch sporządzono akty oskarżenia.

Działalność Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej w Łodzi koncentrowała się na realizacji następujących projektów centralnych: *Działalność informacyjna Polskiego Państwa Podziemnego*, *Stosunek społeczeństwa polskiego do zagłady Żydów*, *Lista represjonowanych*, *Wieża wobec „władzy ludowej”*, *Polacy i inne narodowości*, *Aparat represji i opór społeczny*, *Stan wojenny* oraz regionalnych: *Okupacja niemiecka w Łódzkiem*, *Początki „władzy ludowej” w Piotrkowskiem*.

Szczególny nacisk Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej przywiązywało do kwestii związanych ze specyfiką regionu łódzkiego wynikających z faktu, że przed wojną Łódź była miastem trójnarodowym, w czasie okupacji znajdowało się tutaj drugie co do wielkości getto, a część regionu została włączona do Rzeszy Hitlerowskiej. W związku z tym pogłębione zostały badania nad: eksterminacją ludności polskiej, żydowskiej i romskiej; konspiracją wojskową i cywilną; zagadnieniami narodowościowymi (Polacy wobec zagłady Żydów, mniejszość niemiecka w Łodzi i regionie w latach 1945–48, Romowie na ziemi łódzkiej). Do chwili obecnej poczyniono istotne ustalenia dotyczące podziemnej poligrafii i kolportażu w czasie okupacji hitlerowskiej oraz funkcjonowania prowincjonalnych gett, zweryfikowano listę Polaków zamordowanych w Zgierzu 20 marca 1942 r. (ustalono 21 nowych nazwisk ofiar).

Specyfika regionu łódzkiego wymusiła również prowadzenie studiów nad problematyką powojenną. Na południowym obszarze województwa łódzkiego działała duża organizacja niepodległościowa – Konspiracyjne Wojsko Polskie. Jej struktury, akcje zbrojne oraz represje ze strony organów władzy były przedmiotem wielu kwerend, artykułów i referatów. Działania aparatu ówczesnego państwa polskiego były analizowane na przykładzie powiatu piotrkowskiego m.in. przez pryzmat walki z podziemiem. Ta mikroskala pozwalała zweryfikować ogólniejsze problemy np.: referendum z 1946 r., wybory w 1947 r., kolektywizacja wsi w wymiarze lokalnym. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że tematyka związana z KWP wykorzystywana jest nie tylko przez OBEP. Również Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi, w większości śledztw prowadzonych w sprawach o zbrodnie komunistyczne korzysta z materiałów archiwalnych KWP. Żołnierze Konspiracyjnego Wojska Polskiego stanowią dominującą grupę pokrzywdzonych. Ich zeznania złożone w toku postępowań, obok wartości procesowej, są istotnym źródłem wiedzy historycznej, pozwalającym na pełniejsze odtworzenie dziejów tej formacji zbrojnej.

Działalność edukacyjna łódzkiego Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej skupiła się na zorganizowaniu wystaw: „*Okręg Łódzki AK Barka*”, „*Żołnierze Warszycy*”, „*Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach*”.

Oryginalnym pomysłem okazała się zorganizowana przez OBEP wystawa pt. „*W rocznicę...*” składająca się z prac znanych łódzkich artystów: Joanny Wiszniewskiej, Grzegorza Szczawińskiego, Jacka Bigoszewskiego, Mariana Kępińskiego, Ryszarda Hungera oraz Andrzeja Sadowskiego. Była to replika wystawy sztuki niezależnej otwartej w grudniu 1982 r. Prezentacja ta była wyrazem szerokiego, nie tylko przez pryzmat polityczny czy społeczny, postrzegania zjawisk historycznych.

Przy okazji prezentowania wystaw, które eksponowane były również w szkołach, pracownicy OBEP mieli możliwość bezpośredniego kontaktu ze środowiskiem szkolnym i zainteresowanie społeczności szkolnej Instytutem Pamięi Narodowej i jego działalnością. Wystawy były uzupełniane wiedzą historyczną przekazywaną uczniom podczas lekcji prowadzonych przez pracowników IPN.

Istotnym elementem działań edukacyjnych były też konferencje i warsztaty dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie. Organizowane zajęcia poza walorami poznawczymi

i metodyczno-edukacyjnymi wskazywały uczestnikom sposoby korelacji treści nauczania takich przedmiotów jak historia, wiedza o społeczeństwie, język polski, geografia, muzyka, plastyka. Zaletą zajęć było posługiwanie się materiałami źródłowymi dotychczas nieznanymi lub trudno dostępnymi, jak np. dokumenty dotyczące Konspiracyjnego Wojska Polskiego lub etiudy filmowe studentów Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi. Zorganizowano dwie konferencje naukowe: *W 60 rocznicę zbrodni zgieńskiej 20 III 1942 r.* i *Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956 – 1981.*

Działalność Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów do stycznia 2002 r. była utrudniona w związku z trudnymi warunkami lokalowymi oddziału. Do czasu przejścia do nowej siedziby przy ul. Orzeszkowej w Łodzi dokumentów z Warszawy prowadzenie kwerend dla wnioskodawców i udostępnianie dokumentów pokrzywdzonym odbywało się w Warszawie.

OBUiAD w Łodzi do 30 czerwca 2002 roku przejęło 3423,9 mb. akt, w tym w okresie sprawozdawczym – 3298,9 mb. akt. Należy podkreślić, iż w bardzo krótkim okresie OBUiAD w Łodzi zgromadziło ponad 90% docelowego zasobu archiwalnego. Do tego czasu jako jedyne w Polsce dokonało komisijnego otwarcia wszystkich pudeł przekazanych przez Urząd Ochrony Państwa i Policję, zakończono również gromadzenie akt przekazywanych przez Delegatury Urzędu Ochrony Państwa w Łodzi i w Poznaniu, sądów rejonowych, prokuratur okręgowych i podległych im prokuratur rejonowych oraz z zakładów karnych i aresztów śledczych.

Pracownicy OBUiAD w okresie sprawozdawczym zrealizowali 1712 spraw, w tym między innymi przeprowadzono 336 kwerend dla pionu śledczego IPN i 506 dla osób indywidualnych. Dokonali również 2220 sprawdzeń i kwerend dla Rzecznika Interesu Publicznego i 400 dla Biura Edukacji Publicznej. W czytelniach akt udostępniono 1402 jednostki archiwalne.

Do dnia 30 czerwca 2002 r. wydano 1160 wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytań o status pokrzywdzonego, a przyjęto 645, w tym w okresie sprawozdawczym odpowiednio 243 i 198 wniosków. Pierwsze trzy udostępnienia dokumentów dla wnioskodawców, jak również przygotowanie dokumentów do udostępnienia, miały miejsce w 2001 r. w siedzibie IPN w Warszawie. Do końca lutego 2002 roku rozesłano ponad 1800 zapytań do BUiAD oraz oddziałowych biur w całej Polsce w sprawie dokumentów dotyczących wnioskodawców. Efektem tej pracy są czterdzieści dwa zrealizowane wnioski. OBUiAD w Łodzi nie prowadziło wyjazdowych punktów wydawania wniosków, ale przyjmowało zgłoszenia wyjazdów po ich odbiór. W ten sposób przyjęto 8 wypełnionych formularzy.

3. Plany:

W 2003 r. OBEP w Łodzi zamierza zorganizować dwie konferencje naukowe: *Rok 1945 w Łodzi* oraz *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi 1945–1955*. Ponadto będą realizowane centralne projekty badawcze, ze szczególnym naciskiem na struktury i funkcjonowanie organów bezpieczeństwa państwa w regionie łódzkim do 1956 r.

Już w październiku br. podczas konferencji *Początki „władzy ludowej” w Piotrkowskiem* szerzej zostanie podjęta problematyka działalności Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Piotrkowie Trybunalskim. Ponadto planowane jest również złożenie do druku dwóch monografii naukowych oraz jednego zbioru materiałów pokonferencyjnych.

Rozwinięte będą również inne formy działalności edukacyjnej. Planowane jest otwarcie następujących wystaw: *Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską* (listopad 2002 r.), *Obraz wroga w propagandzie PRL* i *Kobieta w PRL* (2003 r.)

Dla nauczycieli historii zostaną przygotowane warsztaty metodyczne poświęcone: Zagładzie Żydów, Roli filmu w edukacji historycznej oraz pakiet edukacyjny. Do środowiska nauczycielskiego jest również kierowany konkurs na scenariusz lekcji poświęconej problematy-

ce Opozycji politycznej i oporu społecznego w Polsce i regionie łódzkim w latach 1945–1989. Młodzież szkolna natomiast zostanie zaproszona do udziału w konkursie *Polskie państwo podziemne. Społeczeństwo w konspiracji 1939–1945*.

W zakresie działalności archiwalnej OBUiAD w Łodzi planuje w następnym okresie sprawozdawczym zakończyć przejmowanie akt oraz zrealizować znaczną część złożonych do dnia 30 czerwca 2002 r. wniosków.

Oddział IPN w Poznaniu

1. Informacje ogólne:

Oddział IPN w Poznaniu swoim obszarem działania obejmuje Wielkopolskę, bez dawnego województwa kaliskiego, Ziemię Lubuską oraz Pomorze Zachodnie (dawne województwo szczecińskie). Siedziba poznańskiego Oddziału IPN znajduje się przy ulicy Rolnej 45 w Poznaniu. W poznańskim Oddziale IPN zatrudnionych jest 81 pracowników, w tym 11 prokuratorów, 35 archiwistów oraz 10 pracowników oddziałowego Biura Edukacji Publicznej.

Poznański Oddział IPN prowadzi bieżącą współpracę z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w zakresie organizacji warsztatów dla nauczycieli i konferencji naukowych, a także z licznymi organizacjami kombatanckimi Wielkopolski, m.in.: Światowym Związkiem Żołnierzy AK (oddziały w Poznaniu, Szczecinie, Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze), poznańskim Związkiem Więźniów Politycznych; Związkiem Sybiraków.

Współpraca Oddziału IPN w Poznaniu z lokalnymi władzami rządowymi i samorządowymi, m.in. z Wielkopolskim Urzędem Wojewódzkim w Poznaniu i jego delegaturami w Koninie, Lesznie i Pile, Zachodniopomorskim Urzędem Wojewódzkim w Szczecinie, starostwami powiatowymi w Gorzowie Wlkp., Rawiczu i Gostyniu, urzędami miejskimi w Gnieźnie i Kościanie pozwoliła m.in. na sprawniejsze realizowanie zadań w zakresie udostępniania dokumentów, była także pomocna w organizacji wystaw przygotowanych przez poznańskie OBEP. Przedstawiciele Oddziału brali udział w lokalnych obchodach patriotycznych rocznic i uroczystości.

Dobrze układa się także współpraca poznańskiego Oddziału IPN z lokalnymi mediami, szczególnie z poznańskim oddziałem *Gazety Wyborczej*, *Głosem Wielkopolski*, *TVP – Poznań*, *Radiem Merkury* i *Winagradzką Telewizją Kablową*.

2. Działalność merytoryczna:

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN w Poznaniu prowadzi śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich i komunistycznych. Na dzień 31 lipca 2002 r. Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu prowadziła łącznie 161 śledztw, z czego 52 śledztwa w sprawach o zbrodnie nazistowskie, 98 w sprawach o zbrodnie komunistyczne i 11 w sprawach o inne zbrodnie. Skierowała do sądu akt oskarżenia w sprawie (S.1/00/Zn) przeciwko Henrykowi Mani. Sprawa ta w dniu 5 lutego 2002 r. została zakończona prawomocnym wyrokiem skazującym.

Wiele prowadzonych śledztw ma charakter wielowątkowy, zachodzi w nich konieczność przesłuchania setek albo tysięcy świadków, na przykład w sprawie:

- zbrodni komunistycznych popełnionych na uczestnikach społecznego protestu w Czerwcu 1956 r. w Poznaniu.
- zbrodni popełnionych na więźniach Zakładu Karnego we Wronkach w latach 1945–1956 przez funkcjonariuszy Służby Więziennej.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Poznaniu realizowało m.in. następujące ogólnopolskie i regionalne projekty badawcze.:

- *Lista represjonowanych* – skazani na karę śmierci – Na podstawie akt b. WSR w Poznaniu, Szczecinie i Zielonej Górze wypełniono kwestionariusze osób represjonowanych. Wysłuchano i opracowano relacje pięciu osób skazanych na karę śmierci,
- *Sybiracy. Losy obywateli polskich na Wschodzie* – Zorganizowano konkurs historyczno-plastyczny „Śladami ludzkich łez” dla uczniów gimnazjów. Opracowano i wydano broszurę „Sybiracy. Materiały robocze dla nauczycieli i uczniów gimnazjów”,
- *Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach* – Przygotowano do opublikowania dokument „Informacja na temat działań podejmowanych przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki w szkołach wyższych w związku z wprowadzeniem stanu wojennego”. Opracowano Raport „Stan wojenny – spojrzenie po 20. Latach” dotyczący obszaru Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej, którego opublikowanie przewidziano jeszcze w tym roku,
- *Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956* – Prowadzone są prace badawcze dotyczące struktury, metod działania i walki z podziemiem politycznym i zbrojnym w Wielkopolsce 1945–1956,
- *Polskie Państwo Podziemne 1939–1945.* – Przygotowano bibliografię pozwalającą na wstępną orientację w literaturze przedmiotu i istniejącym materiale źródłowym. Zainicjowano prace nad referatem dotyczącym działalności informacyjnej Głównego Delegata Rządu RP dla ziem wcielonych do Rzeszy na sesję przewidzianą we wrześniu br. Kontynuowano indywidualne prace badawcze – przygotowanie dysertacji doktorskiej nt. organizacji „Ojczyzna”,
- *Poznański Czerwiec `56* – priorytetowy regionalny program badawczo-edukacyjny w skład którego wchodzi m.in. wystawa czasowa prezentowana w Poznaniu, Warszawie, Toruniu, Łodzi, Częstochowie. Kontynuowana jest także kwerenda archiwalna, która w 2003 r. zaowocuje wydawnictwem albumowym, wydawnictwem źródłowym oraz pakietem edukacyjnym dla nauczycieli,
- *Grudzień `70 w Szczecinie* – prace przygotowawcze do wystawy czasowej (kwerenda archiwalna w OBUiAD w Poznaniu).

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Poznaniu zorganizowało także w okresie sprawozdawczym konferencję naukową pt: „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”, 4 wystawy (m.in. poświęcone Poznańskiemu Czerwcowi `56 r. oraz wydarzeniom w Szczecinie w Grudniu `70), 2 konkursy szkolne oraz 4 konferencje i warsztaty dla nauczycieli. Pracownicy OBEP przeprowadzili m.in. wykłady dla nauczycieli w Kościanie i Gorzowie Wielkopolskim, a także dla młodzieży licealnej w Lesznie i Kościanie.

W pracach Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Poznaniu znajduje odbicie historia i specyfika regionu. Na terenie Wielkopolski znajdują się dawne centralne więzienia we Wronkach i Rawiczu, w których osadzani byli mieszkańcy z terenu całego kraju. Zachodnie i północno-zachodnie tereny Polski w okresie II wojny światowej były miejscami wykonywania niewolniczej pracy dla wielu tysięcy Polaków. To tylko jedno z wielu znaczących faktów, mających wpływ na ilość spraw i znaczenie zadań podejmowanych przez poznański OBUiAD.

Dobre warunki organizacyjne do systematycznej realizacji zadań nastąpiły wraz z przeprowadzeniem Oddziałowego BUiAD w kwietniu 2002 r. do nowej siedziby przy ul. Rolnej 45 a w Poznaniu.

Współpraca OBUiAD w Poznaniu z władzami samorządów lokalnych zaowocowała zorganizowaniem dyżurów mających na celu wydawanie i przyjmowanie wniosków pokrzywdzonych o udostępnienie dokumentów m.in. w Koninie, Lesznie, Pile, Gorzowie Wielkopolskim.

skim, Rawiczu, Gostyniu, Gnieźnie i Kościanie. W ten sposób stało się możliwe przyjęcie dalszych 354 wniosków i wydanie 415. Oddziałowe BUiAD IPN w Poznaniu przejęło w okresie sprawozdawczym 4026,18 mb akt od ich dotychczasowych dysponentów. Stanowi to 2/3 całego zasobu planowanego do przejęcia, który według aktualnych danych wyniesie ok. 6200 mb. Przy przejmowaniu zasobów archiwalnych pracownicy OBUiAD przepracowali 359 dni roboczych w dotychczasowych miejscach składowania tych akt. Do końca br. planowane jest całkowite przejęcie wszystkich znanych materiałów archiwalnych, należnych Oddziałowi IPN w Poznaniu od dotychczasowych dysponentów.

Poznańskie Oddziałowe BUiAD udzieliło także w okresie sprawozdawczym 1278 odpowiedzi na zapytania jednostek i komórek organizacyjnych IPN oraz 807 odpowiedzi na zapytania Rzecznika Interesu Publicznego i 17 odpowiedzi na zapytania Urzędu Ochrony Państwa. Trwa udostępnianie materiałów archiwalnych osobom pokrzywdzonym poprzedzone zmuszoną procedurą poszukiwania dokumentów we własnym zasobie i na terenie wszystkich oddziałów IPN w Polsce.

Systematycznie trwa praca nad porządkowaniem i opracowywaniem przejętych materiałów archiwalnych, które są warunkiem ich udostępniania. Szczególny nacisk jest kładziony na porządkowanie pomocy ewidencyjnych i tworzenie nowych narzędzi ewidencyjnych – komputerowych baz danych, pozwalających dokonywać szybszych i wyczerpujących kwerend archiwalnych w zasobie jawnym.

3. Plany:

W kolejnym roku działalności Oddziału kontynuowane będą prace organizacyjne i remontowe nad przygotowaniem pomieszczeń biurowych dla pracowników poznańskiego Oddziału IPN wykonujących obowiązki w Zielonej Górze i Gorzowie Wielkopolskim. Nadal czynione będą starania o pozyskanie budynków na siedziby docelowych delegatur w Gorzowie Wielkopolskim i Szczecinie, co dodatkowo jest uzależnione od przyznania środków na konieczną adaptację i wyposażenie tych siedzib.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej do końca 2002 r. zamierza przygotować pięć wystaw, m.in. *Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce 1939–1945* oraz *Sowieckie piekło* (ekspozycja wystawy w Poznaniu i Szczecinie). Zaplanowano także przeprowadzenie oddziałowego konkursu historycznego dla młodzieży „Korzenie a historia”, przygotowujący jest cykl monograficznych wykładów dla nauczycieli na temat najnowszej historii Polski, które będą wygłaszane także poza Poznaniem.

Oddział IPN w Rzeszowie

1. Informacje ogólne:

Obszar objęty działalnością Oddziału IPN w Rzeszowie stanowi województwo podkarpackie. Siedziba rzeszowskiego Oddziału IPN mieści się przy ulicy Słowackiego 18 w Rzeszowie. W rzeszowskim Oddziale IPN zatrudnione są 73 osoby, w tym 8 prokuratorów, 27 pracowników Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, 11 pracowników Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej oraz 23 pracowników pionu administracyjno – obsługowego.

Rzeszowski Oddział IPN prowadzi ożywioną współpracę z Uniwersytetem Rzeszowskim, czego wyrazem jest m.in. wspólna organizacja konferencji i wystawy pt.: „Represje wobec wsi i ruchu ludowego 1944–1956”, której otwarcie przewidziane jest pod koniec bieżącego roku. Rzeszowski Oddział IPN utrzymuje także stałe kontakty z lokalnymi władzami samorządowymi, zwłaszcza z Urzędem Marszałkowskim.

Oddział IPN w Rzeszowie nawiązał również stałą współpracę z lokalnymi oddziałami organizacji kombatanckich i niepodległościowych: Światowym Związkiem Żołnierzy AK oraz Zrzeszeniem Wolność i Niezawisłość, z którymi przygotowuje wydanie albumu „Żołnierze wyklęci – podziemie antykomunistyczne na Rzeszowszczyźnie po 1944 r.”. Ponadto organizacje kombatanckie udzielają OBEP stałej pomocy w zakresie zdobywania materiałów do bieżącej działalności naukowo-dydaktycznej. Rzeszowski Oddział IPN współpracuje także z organizacjami pozarządowymi: środowiskiem harcerskim z Dębicy i Rzeszowa, ośrodkami doskonalenia nauczycieli w Czudcu i Tarnobrzegu, bibliotekami w Rzeszowie, Tarnobrzegu i Kolbuszowej.

Podkreślić także należy fakt, że utworzenie Oddziału w Rzeszowie przyczyniło się do ograniczenia bezrobocia w regionie. Zatrudnienie bowiem znalazły tu osoby młode, niedawni absolwenci lokalnych szkół wyższych, przede wszystkim – z uwagi na specyficzny przedmiot działalności IPN – historycy i prawnicy.

Bardzo dobrze układa się współpraca Oddziału IPN w Rzeszowie z lokalnymi mediami, m.in.: z Oddziałem TVP w Rzeszowie, rzeszowskimi i dębickimi telewizjami kablowymi, Radiem Rzeszów, lokalną prasą. Dzięki uprzejmości TVP i radia w Rzeszowie archiwizowane są wszystkie materiały telewizyjne i radiowe dotyczące działań rzeszowskiego Oddziału IPN.

2. Działalność merytoryczna:

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN w Rzeszowie prowadziła łącznie do 30 czerwca 2002 r. 186 postępowań przygotowawczych, w tym 104 wpisanych w okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. W okresie tym przesłuchano 1 525 świadków, w tym i pokrzywdzonych. W 4 prowadzonych śledztwach wydane zostały wobec 11 osób postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Skierowano do sądów 3 akty oskarżenia, a w jednej ze spraw wydano wyrok skazujący. W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. zakończono merytorycznie 49 spraw.

Istotnym problemem wynikającym z charakteru śledztw jest konieczność poszukiwania materiałów archiwalnych zarówno w instytucjach polskich jak i zagranicznych oraz korzystanie z międzynarodowej pomocy prawnej.

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Rzeszowie prowadzi śledztwa obejmujące swoim zasięgiem terytorium byłe województwo lwowskie. Prowadzone są śledztwa w sprawach zbrodni nacjonalistów ukraińskich na szkodę obywateli polskich, jak również zbrodni na obywatelach polskich narodowości ukraińskiej (m.in. zabójstwach w Terce, Małkowicach, Pawłokomie, Rudzie Różanieckiej).

Wśród innych prowadzonych śledztw warte wzmianki jest śledztwo w sprawie zabójstwa dokonanego na członkach IV Zarządu Głównego WiN 1 marca 1951 r., jak również śledztwo w sprawie zabójstwa Władysława Kojdera, do którego doszło w dzień po wybraniu go na I wiceprezesa Polskiego Stronnictwa Ludowego na Pierwszym Okręgowym Zjeździe PSL w dn. 15–16 września 1945 r.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Rzeszowie przygotowało i zorganizowało w okresie sprawozdawczym szereg wystaw, konferencji i sympozjów. W grudniu 2001 r. OBEP Rzeszów otworzył wystawy: „*Plakat i grafika w służbie propagandy komunistycznej 1944–1956*” oraz „*Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach*”. Wcześniej przygotowano wystawy: „*Getta i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie podczas II wojny światowej*” i „*Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie*”, które prezentowane są w miastach powiatowych województwa podkarpackiego (Przemyśl, Krosno, Tarnobrzeg, Jarosław, Brzozów, Lubaczów, Kolbuszowa). Obecnie w trakcie przygotowania są dwie wystawy: „*Abp Ignacy Tokarczuk – Kościół, władza i opór społeczny*” oraz „*Represje*”

wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1956” przygotowywana wspólnie z Muzeum Historii Ruchu Ludowego. Zorganizowane konferencje i sympozja to:

- *Sesja naukowa „Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1956”*,
- *Konferencja dla nauczycieli „Zbrodnie komunistyczne w nauczaniu historii”* organizowanej w Oddziale IPN w Rzeszowie (udział wzięło 48 osób),
- *Seminarium dla nauczycieli „Zbrodnie komunistyczne w nauczaniu historii”* zorganizowane w Tarnobrzegu (udział wzięły 32 osoby),
- *Konferencja naukowa „Akcja Wisła”*, która odbyła się w Krasiczynie koło Przemyśla (udział wzięło ok. 150 osób).

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Rzeszowie zorganizowało także wykłady dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów poświęcone m.in. Polskiemu Państwu Podziemnemu, stosunkom polsko – ukraińskim, przebiegowi stanu wojennego w Przemyślu oraz konkursy dla nauczycieli i uczniów szkół ponadgimnazjalnych pt.: „Historia mojego regionu w latach 1939 – 1989” oraz „Ocalić od zapomnienia”, a także przeprowadzony we współpracy z Urzędem Marszałkowskim i Podkarpackim Kuratorium Oświaty konkurs „Zachować w pamięci”. Obecnie przygotowywana jest II edycja konkursu dla szkół ponadgimnazjalnych pt.: „Ocalić od zapomnienia”.

W listopadzie 2001 roku OBEP zakończył prace nad pakietem edukacyjnym „Zbrodnie komunistyczne w nauczaniu historii”. Zebrane materiały są wykorzystywane przy organizacji konferencji i seminarium dla nauczycieli. Obecnie natomiast prowadzone są prace nad pakietem edukacyjnym dotyczącym tematyki *Golgoty Wschodu* pt. „Wacław Kopisto – cichociemny, Sybirak, wychowawca młodzieży”. Prace nad ww. pakietem zostaną ukończone we wrześniu br. Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Rzeszowie zorganizowało również warsztaty dla nauczycieli, w tym jednodniową konferencję dla nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego szkół średnich województwa podkarpackiego, poświęconą tematyce zbrodni komunistycznych w nauczaniu historii.

Ponadto pracownicy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Rzeszowie są autorami 21 publikacji naukowych i popularno-naukowych.

Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Rzeszowie w okresie sprawozdawczym przejęło ogółem 1632 mb. akt, w tym akt paszportowych 1179 mb. Ogółem przejęto 1645,5 mb. akt. Zakończono przejmowanie akt z instytucji wymiaru sprawiedliwości i OKBZpNP w Rzeszowie oraz tzw. materiałów historycznych z komend policji. Ponadto pracownicy OBUiAD zrealizowali w okresie sprawozdawczym 868 kwerend. (łącznie 934), w tym m.in. dla pionu śledczego IPN – 637, dla Biura Edukacji Publicznej – 39, dla organów wymiaru sprawiedliwości – 11; dla Fundacji „Polsko – Niemieckie Pojednanie” – 81, dla Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych – 25.

W okresie sprawozdawczym OBUiAD wydało 236 formularzy wniosków o wgląd do akt z czego wypełnionych przyjęto 197 (ogółem wydano 1328 formularzy wniosków z czego przyjęto wypełnionych 747). Zrealizowano 52 wnioski osób pokrzywdzonych, którym wydano i udostępniono dokumenty. W przypadku dwóch osób wydano zaświadczenie, że osoba nie jest pokrzywdzonym – z uwagi na brak dokumentów w zasobie archiwalnym IPN. Wydano też jedno zaświadczenie, że osoba nie jest pokrzywdzonym – jako były funkcjonariusz, pracownik, bądź współpracownik służb bezpieczeństwa.

W okresie sprawozdawczym OBUiAD w Rzeszowie odbyło w okresie sprawozdawczym 9 sesji wyjazdowych. Sesje te odbywały się kolejno w następujących miastach województwa: Jarosław, Krosno, Lubaczów, Mielec, Przemyśl, Sanok, Stałowa Wola, Tarnobrzeg, Ustrzyki Dolne. Podczas sesji wyjazdowych wydanych zostało ogółem 206 wniosków o udostępnienie materiałów. Każdorazowo po wydaniu wniosków pracownicy Biura umawiali się z osobami,

którym wydano formularze wniosków na ich odbiór. Następowoło to najczęściej po upływie dwóch tygodni. Pracownicy przybywali na miejsce, w którym wnioski wydawali i odbierali je od osób, które przynosiły wypełnione druki. W ten sposób przyjętych zostało 119 wniosków.

Nie można nie wspomnieć także o innym, praktykowanym sposobie przyjmowania wniosków, który jest bardziej kosztowny, ale jest przejawem realizowania przez Instytut, jako urząd centralny, oczekiwań społecznych: po wypełniony wniosek, przesłany do osoby zainteresowanej, zgłaszał się pracownik Biura, który na miejscu potwierdzał własnoręczność podpisu wnioskodawcy. Taki sposób odbierania wniosku miał miejsce w jednostkowych przypadkach. Był on uzasadniony wyjątkową sytuacją wnioskodawcy. Zawsze były to bowiem osoby w podeszłym wieku, chore, które tylko w taki sposób mogły spełnić swe pragnienie dostępu do materiałów zgromadzonych przez dawne służby bezpieczeństwa.

3. Plany:

W najbliższej przyszłości Oddział planuje zakończyć prace modernizacyjne budynku, przede wszystkim na zewnątrz budynku (dotychczas brak elewacji, nieuporządkowany teren wokół siedziby Oddziału oraz brak ogrodzenia i drenażu nieruchomości).

OBUiAD w Rzeszowie planuje zakończenie do końca br. przejmowania akt, kartotek i mikrofilmów z Delegatury Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Rzeszowie, a także Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie oraz podległych jej komend powiatowych. Sukcesywnie OBUiAD będzie przygotowywać przejęty zasób archiwalny do udostępniania oraz opracowywać akta i dostosowywać klauzule tajności zgodnie z art. 86 ust. 3 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych, a także opracować nowe bazy danych pomocne w przeprowadzaniu kwerend. W najbliższym czasie uruchomiony zostanie stały punkt wydawania wniosków w Mielcu. W ustalonym z władzami lokalnymi dniu, raz na dwa tygodnie, pracownik OBUiAD będzie pełnił dyżur, wydając druki wniosków i przyjmując wnioski już wypełnione.

OBEP w kolejnym roku działalności m.in. przygotowuje kolejne wystawy (w czerwcu „Aparat bezpieczeństwa na rzeszowszczyźnie”), pośród innych III edycję konkursu „Ocalić od zapomnienia”. Przygotowany zostanie także pakiet edukacyjny

Planowana jest także organizacja konferencji dla nauczycieli połączona z prezentacją pakietu poświęconego „Golgocie Wschodu”. Zostaną zorganizowane co najmniej trzy seminaria w kilku miastach regionu, prawdopodobnie będą to: Tarnobrzeg, Przemyśl i Sanok.

Dalszemu rozwojowi współpracy z lokalnym środowiskiem nauczycielskim służyć będzie organizacja całego cyklu seminariów dla nauczycieli.

Mając na względzie zainteresowanie tematyką historyczną młodzieży szkolnej, OBEP przygotowuje projekt prezentacji filmów ukazujących obraz Polskiego Podziemia Niepodległościowego, jaki przedstawiano w produkcjach PRL-u. Pozwoli to przybliżyć młodzieży obcą im atmosferę tego okresu i urastające dzisiaj do absurdalnych sytuacje ówczesnego życia społecznego.

Planowana jest organizacja w czerwcu 2003 r. konferencji naukowej zbieżnej tematycznie z wystawą, dotyczącą aparatu bezpieczeństwa, jaki istniał na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1956. Planowane są także konferencje poświęcone okupacji sowieckiej 1939–1941, a także Polskiemu Państwu Podziemnemu w czasie okupacji niemieckiej na Rzeszowszczyźnie (1939–1944).

Oddział IPN w Warszawie

1. Informacje ogólne:

Siedziba warszawskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej mieści się na Placu Kraśińskich 2/4/6 w Warszawie. Zatrudnienie w Oddziale IPN w Warszawie wynosiło w dniu 30 czerwca 2002 r. 32 osoby, w tym 14 osób zatrudnionych w OKŚZpNP, 8 osób w OBEP, 7 w OBUiAD i 3 osoby w pionie administracyjnym oddziału.

OBEP IPN w Warszawie w ramach działalności statutowej utrzymuje ścisłe kontakty z samorządami województwa mazowieckiego, m.in. starostą powiatu warszawskiego, powiatu sochaczewskiego, mławskiego, burmistrzami miasta Mławy, Gostynina, Przasnysza, wójtami gminy Iłów, Bodzanów itd. Pierwszych pięciu wsparło finansowo przygotowaną przez Oddział wystawę „*Ostatni leśni*”. *Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953*. Nawiązana została ponadto bliska, obopólnie korzystna, współpraca z Archiwum Polski Podziemnej i Archiwum Dokumentacji Historycznej PRL. W ramach działalności wystawienniczej OBEP w Warszawie nawiązało także bliską współpracę z zakonem oo. Redemptorystów w Warszawie. OBEP w Warszawie blisko współpracowało także z Klubem Inteligencji Katolickiej przy organizacji „*Spotkań z historią najnowszą*” w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku.

Warszawski Oddział IPN nawiązał również stałe, robocze kontakty z przedstawicielami organizacji kombatanckich, m.in.: Światowym Związkiem Żołnierzy AK, Związkiem Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych, Związkiem Kombatanatów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Związkiem Więźniów Politycznych Skazanych na Karę Śmierci w okresie reżimu komunistycznego. Przy czynnej pomocy ze strony OBEP w Warszawie, w lutym 2002 r. powstał skupiający kombatanatów z różnych organizacji Klub Historyczny im. gen. Stefana Roweckiego-Grota. Dotychczas odbyły się 4 spotkania klubowe, w których udział wzięło łącznie blisko 800 osób.

Pracownicy warszawskiego Oddziału IPN uczestniczyli także w pracach nad przygotowaniem porozumienia o współpracy pomiędzy IPN a Uniwersytetem Warszawskim. OBEP w Warszawie podjął także współpracę z Płockim Uniwersytetem Ludowym w ramach kursów doskonalenia zawodowego dla nauczycieli.

W stałym kontakcie z mediami, w związku z prowadzoną działalnością merytoryczną, pozostawało w ramach warszawskiego Oddziału Biuro Edukacji Publicznej. Szczególnie intensywna współpraca miała miejsce z telewizją publiczną i Radiem „Bis”. W omawianym okresie pracownicy Oddziału IPN w Warszawie występowali często w różnych audycjach radiowych i telewizyjnych.

2. Działalność merytoryczna:

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie na dzień 30 czerwca 2002 r. prowadziła 93 śledztwa w sprawie zbrodni komunistycznych i 14 śledztw w sprawach zbrodni nazistowskich. W ciągu okresu sprawozdawczego przesłuchano ponad pół tysiąca świadków. W dwóch sprawach postawiono zarzuty popełnienia przestępstwa, m.in. prokuratorowi popierającemu oskarżenie przeciwko rotmistrzowi Witoldowi Pileckiemu, którego skazanie – co ustalono – było aktem zabójstwa sądowego.

Wśród śledztw o dużym ciężarze gatunkowym, prowadzonych przez OKŚZpNP w Warszawie, należy wymienić:

- śledztwo w sprawie zabójstwa 1200 mieszkańców Huty Pieniackiej przez żołnierzy 14 Dywizji SS Galizien; czynności śledcze wymagały zapoznania się z bogatym materiałem archiwalnym z Polski, Anglii i Kanady, który będzie pomocny w odtworzeniu okoliczności popełnionych zbrodni i ustaleniu kręgu osób pokrzywdzonych,

- zabójstwa 350 mieszkańców Warszawy, popełnionego przez żołnierzy niemieckich 8 sierpnia 1944 r. w ruinach Teatru Wielkiego; ustalono, iż zbrodni tej dokonał jeden z dwóch batalionów pułku SS „Dirlewanger”, dowodzonego przez, nieżyjącego już, SS – Oberführera dr. Oskara Dirlewangera, co stanowi podstawę dalszych działań śledczych w tej sprawie,
- śledztwo w sprawie KL Warschau,
- śledztwo w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności Prymasa Stefana Wyszyńskiego; zeznania świadków oraz zebrany, bardzo bogaty materiał archiwalny, doprowadziły do ustalenia nieznanych wcześniej okoliczności przestępczego pozbawienia wolności księdza Prymasa,
- śledztwo w sprawie pozbawienia wolności oraz zabójstw obywateli polskich i osób innych narodowości w obozie NKWD w Rembertowie w okresie od września 1944 r. do lipca 1945 r.; m.in. przygotowano ponowny wniosek do Prokuratury Federacji Rosyjskiej z prośbą o podjęcie działań zmierzających do ujawnienia dokumentacji archiwalnej dotyczącej tego obozu oraz jej udostępnienie.

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Warszawie uczestniczyło w okresie sprawozdawczym w realizacji następujących programów badawczych:

- *Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach,*
- *Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956,*
- *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1989,*
- *Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci,*
- *Słownik biograficzny uczestników antykomunistycznej konspiracji, opozycji i oporu społecznego w Polsce 1944–1956,*
- *Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989.*

Ponadto pracownicy warszawskiego OBEP przygotowali cztery wystawy, w tym m.in.:

- *Czerwiec 1976 – lekcja „demokracji socjalistycznej”* (Wystawa była prezentowana w: Radomiu, Warszawie [3 razy], Płocku, Mławie, Przasnyszu, Gostyninie, Sochaczewie),
- *Grudzień 1970: Gdańsk, Gdynia* (Wystawa była prezentowana w: Warszawie [2 razy], Błoniu, Płocku, Wyszogrodzie, Gostyninie, Sochaczewie, Iłowie),
- *Ostatni „leśni”. Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953* (Wystawa była prezentowana w: Pułtusku – w czasie zjazdu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Warszawie i Mławie).

W ramach działalności wystawienniczej OBEP w Warszawie nawiązało bliską współpracę z zakonem oo. Redemptorystów w Warszawie. W kościele przy ul. Karolkowej prezentowane były dotychczas następujące wystawy: *Czerwiec 1976 – lekcja „demokracji socjalistycznej”*; *Grudzień 1970: Gdańsk, Gdynia*; *Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach*.

Pracownicy warszawskiego Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej w Warszawie są także autorami blisko 25 publikacji naukowych. OBEP w Warszawie nawiązał także bliską współpracę z Centralnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli i z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli.

Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie posiada jedynie Referat Udostępniania. W okresie sprawozdawczym OBUiAD wydało 616 formularzy wniosków o dostęp do akt, z czego wpłynęło wypełnionych 463. Jednocześnie OBUiAD zrealizowało analizowanym okresie 43 wnioski pokrzywdzonych wydając 15 zaświadczeń o statusie pokrzywdzonego, 20 zaświadczeń, że osoba nie jest pokrzywdzona – wobec braku

dokumentów w zasobie archiwalnym IPN oraz 8 zaświadczeń, że osoba nie jest pokrzywdzona – jako były funkcjonariusz lub współpracownik służb bezpieczeństwa.

Dzięki uprzejmości władz samorządowych pracownicy OBUiAD mogli wydawać i przyjmować wnioski o udostępnienie dokumentów organów bezpieczeństwa PRL w następujących miejscowościach: Ciechanowie, Gostyninie, Makowie Mazowieckim, Mławie, Ostrołęce, Płocku, Płońsku, Przasnyszu, Pułtusku i Sierpcu.

Oddziałowe BUiAD IPN w Warszawie przeprowadziło także w omawianym okresie 657 kwerend w tym: 627 dla osób indywidualnych, 20 dla Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, 4 dla Fundacji Polsko – Niemieckie Pojednanie.

3. Plany:

Wśród planów Oddziału IPN w Warszawie na kolejny rok działalności wskazać należy przede wszystkim inicjatywy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej. OBEP do końca bieżącego roku zamierza przygotować do publikacji pokonferencyjny tom „Ostatni leśni – Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953”, dwa dalsze w czerwcu 2003 r., w tym zapis spotkania działaczy opozycji przedsolidarnościowej p. *Co nam zostało z tych lat... Opozycja polityczna 1976–1980*. W marcu 2003 r. wspólnie z Uniwersytetem Warszawskim zorganizowana zostanie wystawa Marzec 1968 – spojrzenie po latach, która następnie prezentowana będzie na terenie całego kraju. Przygotowywany będzie także pakiet edukacyjny dla szkół „Opozycja polityczna w PRL 1976–1981”. Zorganizowane zostaną szkolenia dla nauczycieli poświęcone następującym tematom: historia PRL we współczesnej edukacji, powstanie w getcie warszawskim z perspektywy 60 lat, kryzysy PRL-u, trudne pytania w nauczaniu powojennej historii Polski, obraz PRL w literaturze. Kontynuowany będzie współorganizowany z „Kinoteką” przegląd filmowy „Kino w PRL. PRL w kinie”.

Oddział IPN we Wrocławiu

1. Informacje ogólne:

Wrocławski Oddział IPN obejmuje swym zasięgiem województwa dolnośląskie i opolskie. Jego siedziba znajduje się przy ulicy Sołtysowickiej 23 we Wrocławiu. Oddział zatrudnia 74 osoby (73 etaty). Kadre stanowi 11 prokuratorów, 30 pracowników OBUiAD, 9 pracowników OBEP, pozostałą część zatrudnionych stanowią pracownicy administracji i pionu ochrony.

Wrocławski Oddział IPN współpracuje z Uniwersytetem Wrocławskim, z którym w okresie sprawozdawczym ustalono zasady funkcjonowania odrębnej grupy dydaktycznej na studium doktoranckim złożonej wyłącznie z pracowników Oddziału, która rozpocznie działalność 1 października br. Rozpoczęcie kooperacji wrocławskiego Oddziału IPN z Uniwersyte-tem Wrocławskim było możliwe dzięki podpisaniu umowy o współpracy pomiędzy obydwoma instytucjami.

Niezwykle żywa, praktyczna współpraca łączy wrocławski Oddział IPN ze środowiskami kombatanckimi, zwłaszcza ze Światowym Związkiem Żołnierzy AK, z którego lokalną strukturą wrocławski Oddział IPN podpisał umowę o współpracy. Wrocławski Oddział IPN ściśle współpracuje także z lokalnymi mediami, zarówno stacjami telewizyjnymi jak i rozgłośniami radiowymi i prasą. Pracownicy Oddziału wielokrotnie brali udział w programach informacyjnych informując dziennikarzy o kwestiach związanych z funkcjonowaniem i działalnością Oddziału.

2. Działalność merytoryczna:

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN we Wrocławiu prowadzi obecnie 82 śledztwa i postępowania sprawdzające. Największa liczba śledztw – ponad połowa – dotyczy zbrodni komunistycznych, popełnionych głównie w latach 1944–1956. Prowadzone w tych sprawach śledztwa związane są z faktem fizycznego i psychicznego znęcania się funkcjonariuszy UB nad przetrzymywanymi w aresztach uczestnikami konspiracyjnych organizacji niepodległościowych i opozycyjnych partii politycznych (w pierwszym rządzie PSL), a także zabójstwami tych osób.

Wrocławska OKŚZpNP prowadzi ponadto śledztwa związane ze zbrodniami popełnionymi na ludności polskiej w latach 1939–1945 na terenie dawnej Małopolski Wschodniej (woj. lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie). Śledztwa te, podobnie jak podjęte pod koniec okresu sprawozdawczego śledztwo w sprawie zbrodni hitlerowskich, popełnionych na terenie obozu Gross Rosen i jego filii, zaliczają się do tzw. śledztw historycznych i są szczególnie trudne, gdyż wymagają przesłuchania świadków zawansowanych wiekowo, często z głębokimi, psychicznymi urazami. Inna grupa śledztw prowadzonych przez prokuratorów wrocławskiej OKŚZpNP, dotyczy szczególnej kategorii przestępstw, tj. zbrodni sądowych. W dwóch spośród tych spraw skierowano do sądu akty oskarżenia.

Znaczącymi osiągnięciami, również w skali ogólnopolskiej, może się poszczycić Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej. Niezwykle obszerne, bo liczące ponad 40 pozycji są listy publikacji naukowych i popularno-naukowych pracowników OBEP, przy czym obok artykułów, studiów, biogramów czy recenzji wymienić można także publikacje zwarte takie jak np.: „Rozpracowanie i likwidacja rzeszowskiego Wydziału WiN w dokumentach UB”, „Drogi do Niepodległości 1944–1956, 1980–1989. Nieznane źródła do historii najnowszej Polski” czy „Straceni na Dolnym Śląsku 1945–1956”. Wrocławskie Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej zorganizowało także dwie konferencje naukowe – w tym jedną poświęconą doświadczeniom więźniów politycznych PRL-u, oraz cztery wystawy. Regularnie organizowane były także konferencje dla nauczycieli, gdzie omawiano m.in. metody nauczania historii najnowszej. Dużym zainteresowaniem uczniów cieszył się także zorganizowany przez OBEP konkurs „Moja szkoła w PRL-u”.

Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów mogło rozpocząć od końca września 2001 r. intensywne przejmowanie akt znajdujących się w gestii ich dotychczasowych dysponentów dzięki wyremontowaniu w pierwszej kolejności pomieszczeń archiwalnych Oddziału. Do dnia 30 czerwca 2002 r. przejętych zostało 1864,29 mb. akt, przy czym najwięcej, blisko 97 % przekazał wrocławski i opolski UOP – 1253,35 mb., następnie Policja – 270,25 mb. oraz sądy i prokuratury – 157,97 m.b. W sumie w okresie sprawozdawczym do Oddziału przybyły 24 transporty akt.

Akta, przejęte przez Oddział IPN we Wrocławiu od ich dotychczasowych dysponentów stanowią podstawę w przygotowaniu materiałów dla osób pokrzywdzonych. W okresie sprawozdawczym Oddziałowe BUiAD przyjęło 259 wniosków osób pokrzywdzonych o dostęp do akt, z których zrealizowano 137. Oddziałowe BUiAD prowadziło także w okresie sprawozdawczym sprawdzenia i kwerendy, zarówno dla potrzeb pozostałych oddziałów IPN, jak i realizując zlecenia zewnętrzne. Najwięcej sprawdzeń – 2761 – przeprowadzono dla Rzecznika Interesu Publicznego. Wykonano ponadto 1138 kwerend archiwalnych, z czego najwięcej, bo aż 615 dotyczyło bądź kwestii potwierdzenia pobytu na przymusowych robotach, bądź faktu więzienia w obozie. Poza siedzibą Oddziału pracownicy OBUiAD wydawali i przyjmowali wnioski o udostępnienie dokumentów w Opolu.

3. Plany:

W przyszłym roku sprawozdawczym Oddział zamierza zakończyć proces przejmowania akt od dotychczasowych dysponentów, zwrócić większą uwagę na sprawność w prowadzeniu śledztw w sprawach zbrodni hitlerowskich. OBEP zamierza przygotować do druku kolejne wydawnictwa zwarte, m.in. poświęcone kryzysom politycznym doby PRL, w tym wydarzeniom marcowym na Dolnym Śląsku. Zorganizowane także zostaną nowe wystawy i sesje, najważniejsza – dotycząca represji wobec duchowieństwa w czasach stalinowskich – odbędzie się w październiku 2002 r.